

יהושע

חלק א' – הכניסה לארץ וכיבושה

תחילת ההנהגה של יהושע

ראשית דיבור ה' עם יהושע

מיצוה אותו לעבור ולכבוש את הארץ

א (א) התורה סיימה עם מיתת משה, וספר יהושע ממשיך ואומר¹, וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֶבֶד יְהוָה – שְׁעוֹשָׁה כָּל דְּבָרָיו לְשֵׁם שְׁמַיִם, אֲפִילוּ בְּעֶסְקוֹ בְּצָרְכֵי הָעוֹלָם². וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרֵת מֹשֶׁה וּמִמָּלָא מְקוֹמוֹ³, לֵאמֹר – אֲמַר לוֹ דְּבָרִים אֵלֶּיךָ⁴:

ב) מֹשֶׁה עֶבְדִּי מָתָה. וְעַתָּה מִשְׁמַת⁵, קוּם – הֲדָרִיךְ⁶ עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אֶתְּחֵל בְּרָאשִׁי, וְכָל הָעָם הַזֶּה אַחֲרֶיךָ⁷, אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

1 כך מובנת האות ו' של ויהי שנראית לכאורה מיותרת, רש"י. ואולם דעת הרד"ק (וכן דעת האבן עזרא בכמה מקומות בתורה) שהו' באה לפתיחת ענין.

2 רד"ק.

3 רד"ק. וכתב מִשְׁרֵת ולא תלמיד כדי להדגיש את מעלתו כתלמיד משה יותר משאר תלמידים, מפני שגדולה שימושה של תורה יותר מלימודה (ברכות דף ז:), רלב"ג.

4 הגר"א. והרד"ק פירש, שציווה לומר לישראל את אשר ידבר אליו.

5 כיון שמת משה צריך יהושע להעביר את בני ישראל את הירדן, כי אם היה חי היה ה' חפץ שהוא יעבירם, רש"י. ועוד, שכל זמן שמשה היה חי לא יכלו לעבור את הירדן, כי ה' נשבע לו שלא יכנס לארץ, רלב"ג.

6 רד"ק.

7 מלבי"ם.

(ג) **כָּל מְקוֹם** ואפילו בחו"ל, **אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בּוֹ רַגְלְכֶם בּוֹ** על ידי כיבוש, **לָכֶם נָתַתִּיו**, ויהיה קדוש בקדושת הארץ¹. **כֹּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵל מֹשֶׁה** – כמו שהבטחתי לכם בידי משה בספר דברים²:

(ד) **מִתְחַמְּדֵי צִין** – קדש³ ויער⁴ **הַלְבֵנוֹן הַזֶּה** בקרן דרומית מזרחית⁵, **וְעַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל נָהָר פָּרַת** בקרן צפונית, שבגבול זה כלולה **כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיּוֹם** שהיא ביניהם, **וְעַד הַיָּם הַגָּדוֹל** שהוא **בַּמִּבְרָא הַשְּׁמֶשׁ** – בקרן מערבית ששם שוקעת השמש⁶. כל זה **יְהִיָּה גְבוּלְכֶם**:

(ה) **לֹא יִתְיַצֵּב** – לא יעמוד⁷ (בזקיפת קומה לשררה) **אִישׁ לִפְנֵיךָ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ**. ועוד דבר אֲבֵמִית לך, **כֹּאֲשֶׁר חֵיִיתִי עִם מֹשֶׁה** – לסייעו בכל מעשיו, כן גם **אֶהְיֶה עִמָּךְ** לסייעך בכל מעשיך⁸. **לֹא אֶרְפֶּךָ וְלֹא אֶעְזֹבְךָ** לא אתן לך רפיון להיות נעזב ממני⁹:

מחזקו להנהגת העם

(ו) **חֶזֶק בְּלִיבְךָ, וְאֶמְצִין** להתמיד ולהעצים החוזק בליבך¹⁰. **כִּי תִפְקִיד גָּדוֹל מוֹטֵל עֲלֶיךָ**, שכן **אֶתָּה תִּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה, אֶת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתֶם לָתֵת לָהֶם**, ולכן עליך להתחזק בהנהגתך את העם¹¹:

מזהירו להתחזק בשמירת התורה

1 רש"י על פי ספרי (עקב ט"ו ועין שם, ועין תוספות בגיטין דף ח. ד"ה כיבוש יחיד). והרד"ק פירש שמשתעברו את הירדן, משם ואילך **כל מקום** וגו', דהיינו בארץ ישראל.

2 יא, כד. - רש"י.

3 מדבר צין שהוא קדש מוזכר בתורה (במדבר לד, ג) שהוא בגבול דרומי מזרחי של הארץ, רש"י.

4 מצודת ציון, והוסיף שאולי נקרא בשם זה כי גדלו שם עצי **לְבָנָה** (בראשית ל, לו).

5 מה שכתב בלשון הזה, פירש הרד"ק בשני דרכים, א. שכיון שהיו קרובים ללבנון, יכלו לראותו משם. ב. שהוא לשון ידיעה, כי ידוע היה הלבנון הזה (כמו **זה סיני** (שופטים ה, ה)).

6 רש"י. והגר"א פירש **מכל ארץ החתים** שבקרן מזרחית צפונית **ועד הים הגדול** בקרן מערבית.

7 מצודת דוד.

8 תרגום. והמלבי"ם פירש שכמו ששרתה רוח נבואתי על משה כן תשרה גם עליך.

9 רש"י בספר דברים (לא, ו). והגר"א פירש, **לא ארפך** שתנצח במלחמה, **ולא אעזבך** לאחר המלחמה עד שתגמור להנחיל את הארץ. והמלבי"ם פירש, **לא ארפך** לעניין השררה, **ולא אעזבך** לעניין השראת הנבואה.

10 מלבי"ם. והגר"א פירש **חזק** בגוף בפועל למלחמה **ואמץ** בלב שלא ירך לבבו.

11 רש"י.

(ז) רַק – תנאי אחד צריך להצלחת הנהגתך¹, והוא ש-חֶזֶק וְאֶמֶץ² מְאֹד, לְשָׁמֹר בלבבך לַעֲשׂוֹת מצוות התורה³ כְּכֹל הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עֶבְדִּי, אֵל תְּסוּר מִמֶּנּוּ – מספר התורה⁴ יָמִין להוסיף על מצוות עשה, וּשְׁמָאוֹל לפחות ממצוות לא תעשה⁵. לְמַעַן תִּשְׁכַּח – תצליח⁶ (בהנהגה) כְּכֹל מְקוֹם⁷ אֲשֶׁר תֵּלֵךְ:

(ח) לֹא יִמּוּשׁ – לא יסור⁸ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה – ספר משנה תורה (חומש דברים) אשר לפניך⁹, מִפִּיךָ, ולא רק שלא ימוש מפיד, אלא גם כן וְהִגִּיתָ והתבוננת¹⁰ בוּ בְּכָל זֶמֶן שתוכל¹¹ בְּיוֹמָם וָלַיְלָה, וכל זאת לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת – כדי שתשמור בלבבך לעשות מצוות התורה¹², כְּכֹל הַפֶּתוּב בּוֹ. כִּי אַז תִּצְלִיחַ אֶת דְּרָכְךָ בענייני העולם, וְאַז תִּשְׁכַּח בתורה ובמדרגת הנבואה¹³:

מחזק למלחמה

1 מצודת דוד.

2 הגר"א בעקבות פירושו לעיל (פסוק ו'), פירש כאן חֶזֶק בגוף לקיים מצוות עשה, ואֶמֶץ בלב לא לעבור על מצוות לא תעשה.

3 עיין להלן פסוק ח.

4 רד"ק, והביא ראיה מהמסורה שכתבו שהיה ראוי לקרוא מִמֶּנּוּ (מהתורה) ובפועל קוראים מִמֶּנּוּ (מהספר), ואף על פי שלא נזכר). ועוד פירש הרד"ק אל תסור מִמֶּנּוּ ממש, לעשות ככל אשר ציוה אותך.

5 הגר"א. והמלבי"ם פירש שימין היינו לא להוסיף ושמאל היינו לא לגרוע, כמו לא תִּסָּף עליו ולא תגרע מִמֶּנּוּ (דברים יג, א. אונקלוס פירש שם לא תִּסָּף על הוספת מצוות ולא תגרע על ביטול מצות עשה, וחז"ל דרשו וספרי ראה לו) שלא יוסיף ולא יגרע במצוות יותר מהמספר שציוה השי"ת כגון חמש פרשיות בתפלין וחמשה מינים בלולב (ועיין עוד רמב"ם הלכות ממרים פרק ב' הלכה ט').

6 רש"י. והגר"א פירש השכלה כפשוטו, שישכיל בטכסיסי מלחמה, והמלבי"ם פירש שמצוות התורה הם כלם מצוות שכליות המביאים את האדם לתכלית הרצויה.

7 תרגום.

8 מצודת ציון.

9 רש"י.

10 רש"י, וכן כל המפרשים כתבו שענינו בלב, כמו והגיון לבי (תהלים יט, טו).

11 רד"ק.

12 מצודת דוד, וכן דעת האבן עזרא (דברים ל, י) שמצות השמירה עם הלב. והגר"א פירש, תשמור על לא תעשה ולעשות על מצות עשה (לכאורה גם לפי דבריו השמירה היא בלב, ולכן שייך יותר לומר שמירה כלפי מה שצריך להמנע מלעשות (מצוות לא תעשה), ועשייה כלפי מה שצריך לעשות (מצוות עשה), וכמו שפירש לעיל (פסוק ז').

13 מלבי"ם. והגר"א פירש שתשכיל איך להצליח, דהיינו שתשכיל לשמור המצוות להצליח בתורה. והרד"ק פירש שהלשון כפול למליצה (וכן דייק בלשון התרגום).

(ט) הָלֹא צִוִּיתִיךָ כִּבְר בִּימֵי מֹשֶׁה¹, חֲזֹק וְאַמְץ – שֶׁתְּחַזֵּק אֶת לִיבְךָ לְמַלְחָמָה², דְּהִינֵנו, שֶׁאֵל תִּעְרֶיךָ – אֵל תִּפְחַד וְאֵל תִּתַּחַת – וְאֵל יִשְׁכַּר לִיבְךָ³. כִּי עַמְּךָ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ לְצֹאת לִפְנֶיךָ בְּמַלְחָמָה⁴, בְּכָל מָקוֹם⁵ אֲשֶׁר תִּלְךָ, וּבִעֲבוּר שָׁה' עִמָּךְ בְּמַלְחָמָה אֵין לְךָ מִמָּה לִּפְחַד⁶: פ

ציווי יהושע לשוטרים

מצום להכין את העם לקראת היציאה לדרך

(י) וּבַיּוֹם שֶׁתִּמְצְאוּ יָמֵי בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה (בז' ניסן)⁷, וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת שְׁטָרֵי הָעָם לֵאמֹר – צִיּוֹם בְּדִבְרֵים אֵלֶיךָ:

(יא) עֲבְרִי בַּחֲרֹזָה בְּקִנְיָן הַמִּחְנָה, וַיֵּצֵאוּ אֶת הָעָם לֵאמֹר – צִיּוֹם אֹתָם בְּדִבְרֵים אֵלֶיךָ, הִכִּינוּ לָכֶם צִידָה הַצְרִיכָה לָכֶם לְדֶרֶךְ (כִּלִּי זֵינִי)⁸. כִּי בְּעוֹד – כְּשִׁיעֲבֹרוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים

1 דברים לא, כג. - רש"י. וביאר המלבי"ם שאמר לו ה': כעת אמרתי לך חזק ואמץ להנהגה ולתורה, ועל המלחמה כבר צויתך בלשון הזה בימי משה. והרד"ק פירש שהלא צויתך הוא ציווי חדש אלא שמשמש בלשון זה לזירוז, כמו שמצאנו בדבר ה' לגדעון (שופטים ו, יד) הלא שלחתיך, ורבים כזה.

2 רש"י, ששלשת הפעמים שכתוב חזק ואמץ, הם חיזוק לדרך ארץ (הנהגה), תורה ומלחמה.

3 תרגום (וגם אונקלוס על הכתוב (דברים לא, ח) לא תירא ולא תחת תרגם מלשון שבירה, אבל במקומות אחרים (כגון שם ז, כא) תרגם תערץ בלשון שבירה, וצריך עיון). והגר"א פירש אל תערץ במלחמה, ואל תחת לפני המלחמה. והמלבי"ם פירש אל תערץ שלא תפחד, ואל תחת שלא תפול אף פעם ממדרגתך הזאת של חוזק הלב (מעין מה שפירש למעלה בפסוק ו' על חזק ואמץ).

4 מלבי"ם. דרך המקרא בהרבה מקומות שהמדבר מתייחס אל עצמו בלשון נסתר, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כד, א), רד"ק (וכן כתב רש"י על הכתוב (בראשית יט, כד) מאת ה' מן השמים, עיין שם). והמלבי"ם פירש שהכוונה לדברי משה ליהושע לפני מותו (דברים ל, ז), ולכן משתמש בלשון הכתוב שם.

5 תרגום.

6 הגר"א.

7 רש"י, בפסוק הבא כתב שיעברו את הירדן בעוד שלשת ימים, ובי' בניסן עברו את הירדן (להלן ד, יט), ואם כן חייבים לומר שציווי זה היה בז' ניסן. ומכאן למדו חז"ל (קידושין לח). שבז' באדר מת משה, שכן מיד אחר דיבור ה' ליהושע ציוה את השוטרים, ודיבור ה' ליהושע היה מיד אחר אבל משה, כמו שכתוב ויהי אחרי מות משה וגו'. ולא יכול להיות שדיבר עמו בתקופת האבל שהרי אין השכינה שורה מתוך עצבות (פסחים דף קיז.). ואמנם, בהמשך נראה ששלח המרגלים בה' בניסן, ושבו רק בח' בניסן, ואם כן ציוה יהושע את השוטרים לפני ששבו המרגלים. וביאר המלבי"ם שמתחילה פחד ושלח מרגלים חרש, וגם ביקש מבני גד ובני ראובן שיצאו לפניו חלוצים, אולם אחר דברי ה' אליו התחזק ליבו ולא המתין לשמוע תשובת המרגלים.

מהיום², אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, לָבוֹא - לַחֲנַם³ כְּדֵי לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ,
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ: פ

צִוּוּי יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי גֹד וּבְנֵי רְאוּכָן

מוזכרים את תנאי משה

(יב) וְלִרְאוּכָנִי, וְלִגְדִי, וְלַחֲצִי שִׁבְטֵי הַמְּנַשֶּׁה, שְׁקִיבֻּם אֶת נַחֲלָתָם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן
הַמְּזֻרָחִי. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְאָמֹר - אָמַר לָהֶם דְּבָרִים אֵלֶּה:

(יג) זָכוֹר - הָיוּ זֹכְרִים⁴ אֶת הַדְּבָר, אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶרְבוֹת
מוֹאָב, כֹּאשֶׁר בִּיקִשְׁתֶּם נַחֲלָתְכֶם זֶה⁵, לְאָמֹר - צִוָּה אֶתְכֶם בְּדִבְרֵי אֱלֹהִים. יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מִנִּיחַ לָכֶם, וְנָתַן לָכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת - ה' נֹתֵן לָכֶם מְנוּחָה עַל יְדֵי שְׁנוֹתֶן לָכֶם
אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְנַחֲלָה⁶:

(יד) וַיַּעַן נָתַן לָכֶם ה' כֹּל זֹאת, נְשִׁיכֶם, טַפְּכֶם - יִלְדֵיכֶם הַקְּטָנִים, וּמִקְנֵיכֶם -
בַּחֲמוֹתֵיכֶם, יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן. וְאַתֶּם תַּעֲבְרוּ -
תַּקְדִּימוֹ לַלֵּכֶת חֲמִשִּׁים⁷, לִפְנֵי אֲחֵיכֶם, כָּל גְּבוּרֵי הַחֵיל שִׁבְכֶם⁸, וְעֲזַרְתֶּם
אֹתָם בַּמִּלְחָמָה:

1 דברי מאכל לא היו צריכים להכין להם, שכן היה להם מן, שלא שבת עד ט"ז בניסן (להלן ה, יב), רש"י.
והרד"ק פירש שאר דברי מאכל. וכן פירש במצודת דוד שהכינו מפרי האדמה אשר קנו מתגרי הגויים. והמלבי"ם
פירש שהיו צריכים להכין את המן לאכילה לטחון בריחיים וכו' כמו שכתוב בתורה (במדבר יא, ח).

2 תרגום. וביאר רש"י, שתיבת עוד כוונתה על הזמן שיהיו כאן עד שיעברו, פירוש שבעוד שתהיו כאן שלשה
ימים אחר כך תעברו. והתוספות בקידושין (דף לח. ד"ה צא מהן) פירשו שבח' בניסן דיבר ה' אל יהושע, ואם כן
בעוד שלשת ימים, הכוונה ביום השלישי מעכשיו, ואף שלא עברו שלשה ימים.

3 תרגום.

4 רד"ק. וכן כתב רש"י על התורה (במדבר כה, יז).

5 במדבר לב, כ - כד.

6 מצודת דוד. והמלבי"ם פירשם כשני עניינים. א. ה' אלקיכם מניח לכם - שלנשיכם וטפכם נתן כבר מנוחה,
בעוד שכל ישראל עדיין לא באו אל המנוחה ואל הנחלה. ב. ונתן לכם את הארץ הזאת - שקבלתם מאת ה' את
הנחלה שבחרתם לעצמכם. ושני חסדים אלו גורמים שהחובה עליכם גדולה יותר לעבור חמושים וגו'.

7 תרגום, וכן פירשו אונקלוס ורש"י בספר שמות (יג, יח). והאבן עזרא שם הוכיח פירוש זה מהפסוק כאן, עיין
שם, והמלבי"ם (להלן ד, יב) פירש, שהיה דרכם ללכת בגדודים של חמשים איש.

8 רש"י.

(פו) זאת תעשו עד אשר יניח יהוה גם לאחיכם בכם כמו שהניח לכם עד עתה¹, על ידי ש- וירשו גם המנה כמוכם את נחלתם בהארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם. רק אז ושבבתם לארץ ירשתכם, וירשתם אותה ותאחזו בה מבלי מערער². זאת הארץ אשר נתן לכם משה עבד יהוה, אשר היא בעבר הירדן מצד³ מזרח השמש:

כני ראובן וגד מקבלים את מרות יהושע

(פז) וינינו את יהושע, לאמר בדברים אלו: אין צורך שתזכירנו את ציווי משה, כי כל אשר צויתנו אפילו מדעתך נעשה. ולא רק בזה שאנו חייבים בו מצד היושר, אלא⁴ ואל כל מקום⁵ אשר תשלחנו נלך:

(יז) וכל זאת כי קיבלנו מרותך עלינו אחר מיתת משה, וכל אשר שמענו אל משה שקיבלנו את דבריו, בן נשמע אליך נקבל את דברך⁶. רק - קבלתנו מרותך תהיה רק אם⁷ יהיה יהוה אלהיך עמך שיסייעך ה' לעשות מעשיך, באשר היה עם משה כאשר עזר למשה⁸:

(יח) ולא זו בלבד שנשמע בקולך, אלא גם דין מלך יהיה לך, אשר⁹ כל איש אשר ימרה את פיך יקניט ויבזה את אשר תאמר¹⁰. ולא רק מי שיבזה את דברך, אלא אפילו מי שרק לא ישמע - לא יקבל¹¹ את דבריך לעשות את אשר צויתו¹ - לכל

1 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש גם כאן כנגד שני הדברים (שהזכיר בפסוק יג, עיין שם) שיש כבר לבני ראובן וגד, ומצווה עליהם להמתין עד שיהיה כן לכל ישראל. א. עד אשר יניח וגו' - למנוחה, כנגד מה שאמר ה' אלקיכם מניח לכם, ב. וירשו גם המה וגו', כנגד מה שאמר ונתן לכם את הארץ הזאת.

2 מצודת דוד.

3 גם למושב שאר בני ישראל קורא הכתוב פעמים רבות עבר הירדן, כי כולם ישבו משני עברי הירדן, אלו בעבר המזרחי ואלו בעבר המערבי, רש"י.

4 מלבי"ם.

5 תרגום.

6 תרגום.

7 מצודת דוד.

8 תרגום. ופירש הרד"ק שהכוונה שתלך בדרך משה ואז יהיה ה' בעזרך כמו שהיה עם משה.

9 מלבי"ם.

10 רש"י. ויונתן תרגם מלשון מרד, שיסרב לשמוע בקולך, ולפי דבריו יוצא שלא ישמע את דברך הוא פירוש על ימרה את פיך.

11 תרגום.

אֲשֶׁר תִּצְוֶנּוּ, יִזְמַת כְּדִין מוֹרֵד בַּמַּלְכוּת.² רַק – דִּין זֶה (שִׁמִּיתוֹ אֶת הַמוֹרֵד בּוֹ) הוּא בַּתְנָאִי שֶׁאֵתָּה תִּזְק וְאֶמֶן לְהַעֲנִישׁ הַמוֹרְדִּים וְלֹא לַמַּחֲוֹל:³ פ

שליחות המרגלים

יהושע שולח מרגלים והם באים ליריחו

ב (א) ועוד לפני שדיבר ה' עם יהושע, בה' בניסן,⁴ וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׂטִיִּים אֲשֶׁר לִיד הַיַּרְדֵּן,⁵ שְׁנַיִם אַנְשִׁים טוֹבִים⁶ מִמַּרְגְּלִים לְרַגֵּל אֵיךְ יִכְנָסוּ לַכְבוּשׁ אֶת הָאָרֶץ,⁷ חֲרָשׁ – בַּחֲשָׁאִי,⁸ לֵאמֹר – בְּדַבְרִים אֵלּוּ שְׁלַחְם, לָבוּ רְאוּ אֶת הָאָרֶץ בְּכָלָל וְאֶת יְרִיחוֹ בְּפֶרֶט.⁹ וַיָּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית אִשָּׁה זֹנָה – פּוֹנְדָקָאִית (מוֹכֶרֶת מִיְּנֵי מִזְזוֹנוֹת)¹⁰, וַשְּׂמָה מִפּוֹרְסָם בַּעִיר¹¹, שְׂשִׁמָּה רָחֵב, וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה לַיְלָה אֶחָד:¹

1 מלבי"ם.

2 מלבי"ם, וכן מוכח במסכת סנהדרין (דף מט.).

3 מצודת דוד (עין מה שאמרו חז"ל במסכת יומא (דף כב:) על שאול המלך בעניין זה). והמלבי"ם פירש שאם תתחזק לנהוג כמו מלך, נהג בד' דין מלך להמית המורדים.

4 רש"י. ולדעת הגר"א ב' בניסן.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 מלבי"ם.

8 תרגום, וביארו רש"י והרד"ק (על פי דברי ר' שמעון ברות רבה זב, א) שהוא מלשון **חרשות**, שיעשו עצמן כחרשים כדי שלא ישימו אליהם לב, ויזהרו מלדבר בפניהם. והגר"א פירש מלשון שקט כמו **רוח קדים חרישית** (יונה ד, ח), והיינו ששלחם בשקט, ולא בפרסום כמו ששלח משה את המרגלים, כדי שלא יכשלו כמותם. ובמצודות פירש מלשון מחשבה כמו **אל תחרוש על רעך רעה** (משלי ג, כט), והיינו שיבדקו את מחשבות אנשי המקום, אם מפחדים הם מפני ישראל. ובמדרש רבה (רות ב, א) נחלקו חז"ל בדרש הכתוב, שר' יהודה פירש שעשו עצמם כנגרים - מלשון **חָרָשׁ**, ור' נחמיה פירש שעשו עצמם כמוכרי קדרות - מלשון **חָרָשׁ**.

9 מפני שהיתה עיר גדולה, רש"י ורד"ק. והמלבי"ם פירש שיראו את יריחו והארץ שסביבותיה, כדי לדעת איך לכבוש את העיר.

10 רש"י, על פי התרגום. ולדעת הרד"ק היתה זונה ממש, ופירש גם את דברי התרגום לשיטתו, שהזונה נקראת פונדקית מפני שהיא מפקירה את עצמה לכל כפונדקאית. (המחלוקת בין רש"י לרד"ק היא רק בפירוש המלה **זונה**, אבל לגופו של ענין גם רש"י סבור שהיא היתה זונה ממש, וכמו שמביא להלן (פסוק יא) את דברי חז"ל שזינתה). והראב"ש פירש עוד, מלשון **הצמתה כל זונה ממך** (תהלים עג, כז) שפירושו - **רחוק** ממך, וכן רחב היתה **רחוקה** מיישוב שאר יושבי העיר.

11 ולכן באו אליה כי כיון שהיתה חשובה שם, כנראה גם ידעה הרבה מסודות המדינה, מלבי"ם.

מלך יריחו שולח לתפוס את המרגלים

(ב) וַיֹּאמֶר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר – כֹּה אָמַר לֹו הָאוֹמֶר.² הִנֵּה אַנְשֵׁים בָּאוּ הֵנָּה חֲלִילָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לְחַפֹּר – לְרַגֵּל³ אֶת הָאָרֶץ:

(ג) וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ שְׁלִיחִים אֶל רָחָב, לֵאמֹר – שְׁלַחם בְּדִבְרֵים אֵלֶּה. הֲוֹצִיָּאִי אֲנָשִׁים שַׁעֲשׂוּ עִצְמָם כְּאֵילוֹ הֵם הַבָּאִים אֵלַיָּךְ, בַּעֲבוּר שָׂאת זֹנָה, אֲבָל הָאִמָּת הִיא – אִשָּׁר בָּאוּ לְבֵיתָךְ – שִׁמְטָרְתָם הִיא בְּשִׁבִּיל בֵּיתְךָ, כִּי לְחַפֹּר אֶת כָּל הָאָרֶץ בָּאוּ, וּבבֵּיתְךָ הֵם מִבְקָשִׁים לְמִצּוֹא תַעְלוּמוֹת הָאָרֶץ:⁴

רחב מערימה על שליחי המלך ומחביאה את המרגלים

(ד) וּבַעֲבוּר שֶׁהָיָה הַזֶּמֶן דְּחֹק מִלַּהֲטָמִינָם כְּרָאוּי⁵, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתַּצְפֵּנּוּ – הַצְפִּינָה אוֹתָם אֶחָד אֶחָד לְבָדוּ⁶. וּבַעֲבוּר שְׁעֵדִיין חֲשִׁשָׁה שְׁמָא יַחֲפֹשׂוּ אַחֲרֵיהֶם⁷ – וַתֹּאמֶר, בֵּן – אִמָּת⁸. בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שְׂאֵלְתָם עֲלֵיהֶם⁹, וְלֹא יָדַעְתִּי כִשְׁבָּאוּ¹⁰ מֵאִין הִמָּנָה:

1 רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 רש"י. וביאר במצודת דוד שהטעם משום שהמחפש חופר בקרקע. והמלבי"ם פירש שחופר נאמר רק על המחפש דבר לעומקו.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 רש"י בפירוש השלישי. עוד פירש רש"י שהטמינה אותם במקום צר מאד, עד שהיו נראים כאיש אחד. ודעת הגר"א שהו' יתירה כמו ו' של בנו בעור (במדבר כד, ג), ופירושו ותצפון. וחז"ל (מדרש תנחומא שלח סימן א, הובא כאן ברש"י) דרשו שהיו המרגלים פינחס וכלב, ובעבור שהיה פינחס כמלאך (על פי מאמר הכתוב (מלאכי ב, ז) על הכהנים כי מלאך ה' צבאות הוא, וכן הנביאים נקראו מלאכים בהרבה מקומות), לא הוצרכה להטמין אלא את כלב לבדו.

7 מלבי"ם.

8 מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

10 מצודת דוד.

(ה) וַיְהִי - כאשר היה השַׁעַר מוכן לְסָגוֹר - לְהַסִּיג, בַּחֲשָׁף - בעבור שהחשיך היום,¹ וְהָאֲנָשִׁים יֵצְאוּ, לֹא יֵדְעוּתִי אֲנִי הִלְכוּ הָאֲנָשִׁים. ועתה רָדְפוּ מֵאֶחָ אַחֲרֵיהֶם, כִּי תִשְׁיָגוּם שכן לא עבר זמן רב משיצאו:²

(ו) וַיְהִיָּא כאמור למעלה, כּבֵּר³ הֶעֱלֵתָם הַגָּגָה, וְהַטְּמִנֶּה בְּפִשְׁתִּי הָעֵץ - בגבעולי פשתן⁴ הֶעֱרַכְוֹת (- המסודרות) לָהּ זֶה מִכְבֵּר - לייבוש⁵ עַל הַגָּג. וכך לא ישימו לב אליהם:⁶

שליחי המלך רודפים לחפש את המרגלים

(ז) וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם - רצו במחשבתם לרדוף אחרי המרגלים,⁷ דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל - עד⁸ הַמַּעְבְּרוֹת - מקום מעבר הנהר, בעבור שחשבו שחזרו לערבות מואב.⁹ וְהַשַּׁעַר סָגְרוּ אַחֲרֵי כִּאֲשֶׁר יֵצְאוּ הָרֹדְפִים - אחרי שיצאו הרודפים, סגרו השוערים¹⁰ את השַׁעַר אַחֲרֵיהֶם - אחרי הרודפים,¹ כדי שאם עדיין לא יֵצְאוּ המרגלים לא יוכלו יותר לברוח:²

1 רד"ק. והמלבי"ם פירש את ענין החושך כעניין נפרד, שיצאו בשעה שסגרו השַׁעַר, ויצאו בשעה שכבר היה חושך, ולא לקחו עמם לפיד כדי להאיר את דרכם, עיין שם בדבריו.

2 מצודת דוד.

3 חזר על הדברים כדי להזכיר את המקום שבו הטמינתם, רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שאחר שיצאו הרודפים הוסיפה להטמינם יותר ממה שהחביאה אותם בתחילה.

4 רש"י. והמלבי"ם הביא פירוש דהיינו צמר גפן (כי עליו שייך לשון עץ, אבל לא משמע כן בגמרא מסכת שבת נדף כו:), שהוכיחו מכאן שפשתן נקרא עץ).

5 רד"ק.

6 מצודת דוד ומלבי"ם.

7 רד"ק, שכן לא רדפו ממש אחריהם כי הם היו ביריחו.

8 כמו וירכתו על צידון (בראשית מט, יג) שהכוונה - עד צידון, רד"ק (רש"י בבראשית שם) פירש שירכתו היינו סוף תחומו (כמו שהירד היא בסוף הגוף), וכוונת הפסוק היא שסוף תחומו יהיה סמוך לצידון, ונמצא על כמו ליד, כמו שנמצאו הרבה כאלה במקרא, ולפי פירושו שם - כנראה גם כאן יפרש שהרודפים חפשו את המרגלים ליד מעברות הירדן).

9 ששם היה מקום מחנה ישראל, רש"י.

10 רש"י. והמלבי"ם פירש שהרודפים עצמם סגרו השַׁעַר. אבל הרד"ק פירש שיושביו הבית (או המרגלים עצמם) סגרו את השַׁעַר, כדי שלא ישימו לב שהמרגלים בבית, ולפי זה גם ביאר את לשון הכתוב אחרי כאשר יצאו, שסגרו את זה אחרי שיצאו הרודפים, ולא כשהם עדיין היו במקום, כדי שלא יראו שהם סוגרים את השַׁעַר

רחב מתארת למרגלים את פחד הכנענים מפני ישראל

(ח) וְהִמָּנָה – המרגלים³ טָרַם – עדיין לא⁴ יִשְׁכַּבְּבוּן לִישׁוֹן⁵, וְהָיָא עֲלֵתָה עֲלֵיהֶם – אליהם⁶ עַל הַגָּג:

(ט) וְהִיא אָמַר אֶל הָאֲנָשִׁים, יָדַעְתִּי כִּי נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת הָאָרֶץ. וּמִנֵּין לִי זֹאת? וְכִי נִפְלָה אִימָתְכֶם עָלֵינוּ – כי נפלה עלינו אימה מרוב חשיבותכם ומעלתכם, ועוד – וְכִי נִמְגָּו – נשבר לב⁷ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם מרוב הפחד שיש לנו מאשר תעשו לנו⁸:

(י) וּמוֹסִיפָה לַפֶּרֶשׁ דְּבָרֶיהָ, אֲשֶׁר הִירָאָה שְׂבָאָה לָנוּ מִרֹּב חֲשִׁיבוֹתֶכֶם בָּאָה, כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת מִי יָם סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצִאתְכֶם מִמִּצְרָיִם. וְהַפְחַד שִׁנְבַּחֵנוּ מִמָּה שֶׁתַּעֲשׂוּ לָנוּ, כֹּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ – אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם לְשָׁנִי מֶלֶכִּי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֶבֶר חִירָדָן לְסִיחָן וּלְעֹג, אֲשֶׁר הִחָרַמְתֶּם אוֹתָם וְלֹא הִחַיִּיתֶם כָּל נִשְׁמָה, וַיִּדְעֵנוּ שֶׁכֵּן תַּעֲשׂוּ גַם לָנוּ⁹:

ויחשדו בהם. וסגרו את השער כאשר יצאו הרודפים, ולא זמן רב אחר כך, כי פחדו מהם שלא יתפסו את המרגלים.

1 מלבי"ם.

2 מצודת דוד.

3 מצודת דוד.

4 תרגום. רש"י בספר שמות (ט, ל) פירש שכל טרם פירושו עדיין לא, ואילו האבן עזרא (שם) חלק עליו ופירש שטרם היינו כשהיו עסוקים לעשות דבר זה. ואמנם אונקלוס תרגם בכל מקום כרש"י, וכן יונתן תרגם כאן כפירוש זה, ואולם במקומות אחרים (כגון להלן ג, א) תרגם - לפני.

5 רד"ק.

6 רד"ק. והרלב"ג פירש שעלתה למקום שלידם (כמו ועליו מטה מנשה) (במדבר ב, כ). והמלבי"ם פירש שעלתה להסיר מכסה פשתי העץ שעליהם, כדי לדבר עמם.

7 תרגום (וכן תרגם אונקלוס בשמות טו, טו). ובמצודת ציון פירש נמסו (וכן פירש רש"י שם).

8 מלבי"ם.

9 מלבי"ם.

(יא) וְנִשְׁמַע כָּל זֹאת, וַיִּמָּס לְבָבָנוּ, וְלֹא קָמָה – וְלֹא נִשְׁאַרְחָה¹ עוֹד רוּחַ גְּבוּרָה² בְּאִישׁ, מִפְּנֵיכֶם. כִּי יָדַעְנוּ³ אֲשֶׁר יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים הַשּׁוֹלֵט עַל כָּל מַעֲרָכוֹת הַטִּבֵּעַ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת, וְאִם כֵּן מִי יוּכַל לַהֲלָחֵם נִגְדּוֹ?⁴

רחב מבקשת שיצילו את נפשה ומשפחתה בזמן הכיבוש

(יב) וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ נָא לִי בִיהוָה, יֵעָן כִּי עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חֶסֶד לִפְנֵים מִשׁוּרַת הַדִּין לַהֲצִילְכֶם. לִכֵּן וְעָשִׂיתֶם גַּם אִתָּם עִם בֵּית אָבִי חֶסֶד, אַף שְׁאִינְכֶם חַיִּיבִים מִשׁוּרַת הַדִּין טוֹבָה כִּי אִם לִי, תַעֲשׂוּ גַם אִתָּם חֶסֶד – לִפְנֵים מִשׁוּרַת הַדִּין שֶׁתִּצְלוּ גַם אֶת בֵּית אָבִי,⁵ וְנִתְּתֶם לִי אוֹת אֱמֶת – וְתַתְּנוּ לִי גַם סִמּוֹן בִּינִינוּ, שֶׁעַל יָדוֹ תִּכְיֶרּוּ אֶת בֵּית אָבִי וְלֹא תִהְרְגוּ אֶת הָאֲנָשִׁים שִׁיחִיו שָׁם⁶:

(יג) וּמִפְּרִשְׁתָּ אֶת הַחֶסֶד שֶׁהָיָה מִבְּקִשְׁתָּ לַעֲשׂוֹת עִם בֵּית אָבִי – וְחִתִּיתֶם אֶת אָבִי וְאֶת אִמִּי, וְאֶת אָחִי, וְאֶת (אֲחוֹתִי)⁷ אֲחִיּוֹתִי, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם, שְׁלֹא תִמִּיתוּם אִתָּם. וְהִצַּלְתֶּם אֶת נַפְשֵׁיתֵינוּ מִמָּוֶת שֶׁתִּצְלוּנוּ מִיָּדֵי שָׂאֵר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלֹא יִמִּיתוּנוּ⁸:

המרגלים מתחייבים להציל את רחב

(יד) וַיֹּאמְרוּ לָהּ וּלְבֵית אָבִיהָ⁹ הָאֲנָשִׁים, נַפְשֵׁינוּ תַחְתִּיכֶם לְמוֹת – נִמְסֹר אֶת עַצְמוֹנוּ לְמִיתָה אִם יִרְצֶה אִי מִי לַהֲמִיתֶכֶם¹⁰. אֵךְ זֶה בְּתִנָּאִי, רַק אִם לֹא תִגִּידוּ אֶת דְּבָרֵנוּ זֶה – שְׁלֹא תִגְלִי לַאֲפֵי אֶחָד אֶת הָאוֹת שֶׁבְּקִשְׁתָּ שְׁנֵיתֶן לָךְ (כְּדִי שְׁלֹא יַעֲשׂוּ כֹלָם

1 תרגום. והרד"ק פירש שאדם שמפחד - כאילו נפלה רוחו, כמו שמצאנו אל יפל לב אדם עליו (שמואל א' יז, לב).

2 מלבי"ם.

3 מלבי"ם.

4 רלב"ג.

5 רד"ק.

6 רש"י. והגר"א פירש אות אמת על הצלת עצמה, כי בזה הם חייבים מצד האמת ומשורת הדין.

7 גם הכתיב אחותי, כוונתו לכמה אחיות, אלא שזאת צורת כתיבה שונה, והוא כאילו מנוקד אַחֹתִי, כמו אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רוחמה (הושע ב, ג).

8 מלבי"ם.

9 כי בהמשך דבריהם משתמשים בלשון רבים - אם לא תגידו, רד"ק.

10 רד"ק.

כמותך¹. ואם אכן תעשי כן – וְהָיָה בֵּיתָהּ יְהוָה לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד להציל את בית אביך וְאַמָּתְךָ להציל אותך²:

רחב ממלכת את המרגלים מיריחו

(טו) וְתֹרְדֶם בְּחָבֵל בְּעֵד הַחֲלוֹץ שִׁבְכִיתָה שְׁפָנָה אֶל מַחוּץ לְעִיר, שֶׁכֶן שַׁעַר הָעִיר סָגוּר הִיָּה³. פִּי בֵּיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה, וּבַחוֹמָה וּבִבִּיתָהּ שִׁבְחוּמָה הִיא יוֹשֶׁבֶת בִּקְבִיעוֹת (ואין לה עוד בית אחר חשוב ממנו)⁴:

(טז) וְתֹאמַר לָהֶם, הִתְרַחַץ לָבוֹ, פֶּן יִפְגְּעוּ – יִפְגְּשׁוּ⁵ בָּכֶם הָרֹדְפִים בְּשׁוּבָם מִלְרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם⁶. וְנִחַבְתֶּם שָׁמָּה – וְתִסְתַּתְּרוּ בַּמָּקוֹם מִחֲבוּא בְּהָר⁷ שְׁלֹשֶׁת יָמִים, עַד שׁוּב הָרֹדְפִים שְׁעִתִּידִים לָשׁוּב בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה יָמִים⁸. וְאַחֲרַי שִׁיעֲבֹרוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים יִתְּלָכוּ לְדִרְפָּכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא תִצְטָרְכוּ לַעֲקֹם הַדֶּרֶךְ מִפְּחַד הָרֹדְפִים⁹:

המרגלים מתנים תנאי על שבועתם

1 רד"ק. והמלבי"ם פירש שאמרו לה שגם את בית אביה הם חייבים להציל משורת הדין, מפני שלא תגידו את דברנו זה, שכולם שתקו ולא גילו לבית המלך אף על פי שידעו שאנחנו מרגלים.

2 רד"ק. ובמצודת דוד פירש חסד של אמת, כי את עשית עמנו חסד בצפותך לתשלום גמול (שנצילך), ואנו נעשה לך חסד של אמת שאין אנו מצפים לתשלום גמול. והמלבי"ם פירש, אמת - שנחיה אותך ואת בית אביך שבזה אנו חייבים מצד הדין, וחסד - שניתן לכם מתנות רבות וכבוד.

3 מצודת דוד. והרד"ק פירש כדי שלא ישימו לב שהיא מבריחה אותם כשתפתח את השער.

4 רד"ק. והגר"א פירש, שהיה לה בית אחד בתוך חלל החומה ממש, ועוד בית דבוק לקיר החומה. ולכן אמר ובחומה היא יושבת, שעכשיו ישבה בבית שבחומה, אבל ביתה בקיר החומה, וכשבאו ישראל לשם ישבה בבית הזה, ולכן לא נפל ביתה כשנפלה החומה.

5 מצודת ציון (על פי תרגום).

6 מצודת דוד.

7 מצודת דוד.

8 חז"ל (הובא ברש"י כאן) פירשו שאמרה כן ברוח הקודש. והרד"ק פירש שאמרה כן לפי הסברא, כי עד הירדן הלכו במשך יום אחד, ובחזרתם עוד יום, ויום אחד שיחפשו שם באזור לראות אם הם שם. וגם הגר"א פירש מעין זה, אלא שפירש שביום השלישי כבר ילכו המרגלים לדרכם, כי דרך הרודפים הלך ושוב היא יומיים.

9 מלבי"ם.

(יז) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיָהּ הָאֲנָשִׁים, נָקִים אֲנַחְנוּ מִשְׁבַּעְתְּךָ הַזֶּה¹ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ עוֹל הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ לְךָ בְּבֵיתְךָ, אִינוּ עֲלִינוּ כִּי אִם עֲלִיךָ²;

(יח) וְזֶה אֲשֶׁר עָלִיךָ לַעֲשׂוֹת, הִנֵּה בַּעַת אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ בָּאִים בְּאַרְיֵן לִכְבֹּשָׁה³, אֵת תִּקְנֵית - קו (חבל)⁴ חוּט הַשָּׁנִי - חוּט שׁוֹזֵר מִצְמֹר הַצְּבוּעַ בְּתוֹלַעַת שְׁנִי (אָדוּם)⁵ הַזֶּה שֶׁהוּא לִפְנֵינוּ כֹּאן בְּבֵית⁶, תִּקְשְׁרִי לְאוֹת וְסִימָן⁷ בַּחֲלוֹן אֲשֶׁר הוֹרְדָתָנוּ בּוֹ - בַּחֲלוֹן הַזֶּה שֶׁהוֹרְדָתָנוּ דְּרֹכּוֹ⁸. וְאֵת אַבִּיךָ וְאֵת אִמְךָ וְאֵת אַחִיךָ וְאֵת כָּל בֵּית אָבִיךָ תֹאסֶפִי - תִּכְנִים⁹ אֵלָיְךָ הַבֵּיתָה:

(יט) וְהָיָה, כָּל אָדָם מִבֵּית אָבִיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִדִּלְתֵי בֵיתְךָ הַחוּצָה, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ - עוֹוֹן מִיתָתוֹ עָלָיו¹⁰, וְאֲנַחְנוּ נָקִים מֵעוֹוֹן, שֶׁכֵּן לֹא יִכּוֹלְנוּ לַהֲצִילוֹ¹¹. וְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתְּךָ בַּבַּיִת, דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ - עוֹוֹן מִיתָתוֹ עָלָיו¹² אִם יָד אָדָם¹³ תִּהְיֶה בּוֹ:

(כ) וְתִנָּאֲנוּ הָרֹאשׁוֹן¹ קִיִּים גַּם הוּא, שְׂאֵם תִּגְיָדִי לְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֵת דְּבָרֵנוּ זֶה - אֵת הָאוֹת הַזֶּה שֶׁנִּתְּנָנוּ לְךָ, וְהִינֵנוּ נָקִים מִשְׁבַּעְתְּךָ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ, וְנִהְרֹג גַּם אֵת אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַבַּיִת²:

1 בדרך כלל **שְׁבוּעָה** היא לשון נקבה, וביאר המלבי"ם שלשון זכר מרמז על אונס, כי היו חייבים להישבע לה, כדי שלא תסגירם בידי מלך יריחו, ומכאן ההסבר מדוע הם נקיים מהשבועה, והם רשאים להציב עליה תנאים.

2 רש"י. והרד"ק פירש שאם לא תעשי את תנאנו המוזכר להלן, נהיה נקיים מעוון השבועה. והרלב"ג פירש היות שרצוננו להיות נקיים משבועתך שלא להיכשל באיסור שבועה, לכן עליך לעשות את דברנו המוזכר להלן, כדי שלא נאלץ להרוג את בית אביך מפני שלא נדע להבחין מי הם.

3 מצודת דוד.

4 רש"י. והתרגום פירש שפת בגד. והר"י מטראני פירש, מלשון **יקוו המים** (בראשית א, ט), שהיה החבל עשוי מכמה חוטים **שנקוו** (- נאספו) יחד.

5 רד"ק.

6 רד"ק. ובמצודת דוד פירש שבחוט זה הורידה אותם.

7 מצודת דוד.

8 מצודת דוד.

9 מצודת ציון.

10 רש"י.

11 מצודת דוד.

12 רש"י.

13 תרגום.

רחב מקבלת את התנאי

(פא) וַתֹּאמֶר בְּדַבְרֵיכֶם בֶּן הוּא, וַתִּשְׁלַחֶם – אמרה להם לכו לשלום³ וַיֵּלְכוּ כדבריה. ובבוא אח"כ ישראל לארץ⁴ – וַתִּקְשֹׁר אֶת תְּקֵנֹת הַשָּׁנִי בַּחֲלוֹן:

המרגלים שבים ליחושע ומספרים לו מה שהיה עמם

(כב) וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הַחֶרֶה – אל החר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם בְּהַר שְׁלֹשֶׁת יָמִים, עַד אֲשֶׁר שָׁבוּ הָרִדְפִים. וַיִּבְקְשׁוּ הָרִדְפִים בְּכָל תְּדֵרְהָ, וְלֹא מָצְאוּ אֶת הַמִּרְגָּלִים:

(כג) ובחלוק שלשה ימים⁵ (בח' ניסן), וַיֵּשְׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים ללכת בדרך המלך על ידי ש- וַיִּירְדוּ מִן־הָהָר שֶׁהִתְחַבְּאוּ בּוֹ⁶, וַיַּעֲבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן⁷ וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון. וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמַּצָּאוֹת אֲוֹתָם – אֵת כָּל אֲשֶׁר קָרָה עִמָּם (הדברים שמצאו אותם בעת ריגולם)⁸:

(כד) וכשסיימו לספר את כל אשר עבר עליהם⁹, וַיֹּאמְרוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ, מְכַל הַסִּיפּוֹר הַזֶּה יִדְעֵנוּ כִּי (– אֲשֶׁר) נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֵת כָּל הָאָרֶץ, כִּמוֹ שֶׁרָאִינוּ שֶׁהֲצִילָנוּ בְּדֶרֶךְ נַסִּים¹⁰. וְגַם נִמְנָה – נִשְׁבַּר לִבִּי¹¹ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ, כִּמוֹ שֶׁסִּיפְרָה לָנוּ רַחֲב, וְכִמוֹ שֶׁרָאִינוּ פַּחַד מֶלֶךְ יִרְיָחוֹ כִּשְׁמֹעַ שֶׁבָּאוּ¹²: פ

הכנת העם למסע

1 לעיל פסוק יד.

2 רלב"ג.

3 רד"ק. ובמצודת דוד פירש על שם שהלכו להר לפי עצתה.

4 רד"ק. והמלבי"ם פירש כמשמעו שקשרה מיד, כדי שלא ישימו לב שיש בזה איזה סימן.

5 רד"ק.

6 רד"ק.

7 רש"י.

8 תרגום. והמלבי"ם פירש שיש הבדל בין קורות למוצאות, שקורות משמע עניין שאינו שגרתי (מקרה), ומוצאות משמע עניין שגרתי שהוא תוצאה ישירה של המאורע, וכאן אכן היה העניין פשוט ששימו לב שהם מרגלים.

9 רד"ק.

10 מלבי"ם.

11 עיין לעיל ב, ט.

12 מלבי"ם.

כני ישראל הולכים עד שפת הירדן

ג (א) ולמחרת שוב המרגלים, וַיִּשְׁכְּמוּ וַיְהוֹשֻׁעַ בִּבְקֶרֶךְ שֶׁל ט' בְּנִימָן¹, וַיִּסְעוּ מִהַשְׁטִימִים, וַיָּבֹאוּ עַד לִיד הַיַּרְדֵּן, הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּלְנוּ שָׁם סְמוּךְ לִירְדֵן² טָרֶם – לִפְנֵי³ שִׁיעָבְרוּ כְּדִי לַעֲשׂוֹת הֵנָּה בַּיּוֹם בַּפְּרָסוֹם גָּדוֹל⁴:

הַשּׁוֹמְרִים מִנְּחִים אֶת הָעָם עַל אֹפֶן הַמַּסַּע

(ב) וַיְהִי מִקְצֶה – כִּשְׁחָגִיעַ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי מִהַשְׁלָשֶׁת יָמִים שֶׁאָמַר יְהוֹשֻׁעַ (בז' בְּנִימָן כִּנ"ל)⁵, וַיַּעֲבְרוּ הַשְׁטִימִים בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה לַהּוֹדִיעַ לָעָם אֶת אֹפֶן הַמַּסַּע, כִּי שׁוֹנָה יְהִיה מִכָּל מַסְעוֹתֵיהֶם שֶׁעָשׂוּ עַד הֵנָּה⁶:

(ג) וַיִּצְווּ אֶת הָעָם לֵאמֹר – צִוּוּ אוֹתָם בְּדִבְרֵים אֵלֶּה. בְּשׁוֹנָה מִמָּה שֶׁהָיוּ הַמַּסְעוֹת עַד הֵנָּה עַל פִּי עֲמוּד הָעֵנָן (וְהָאֲרוֹן הָיָה הוֹלֵךְ אַחֲרֵי שְׁנֵי דָגְלִים – יְהוּדָה וְרָאוּבֵן), מִחֶרֶץ⁷ – פְּרָאוֹתְכֶם אֶת אֲרֹן הַלְּוִיִּם שֶׁכְּתוּבָה בָּהֶם⁸ בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּשְׁתִּירָאוֹהוּ עוֹבֵר לִפְנֵיכֶם. וְעוֹד שִׁנּוּי מִמָּה שֶׁהִיָּיתָם רִגְלִים תִּרְאוּ מִחֶרֶץ, אִשְׁרֵי⁹ – וְהַכְּהֲנִים הַלְוִיִּם – הַכְּהֲנִים שֶׁהֵם מִשְׁבֵּט לוי¹⁰ נִשְׁאִים אֹתוֹ – אֶת הָאֲרוֹן (וְלֹא כִּמוֹ שֶׁעַד עַכְשֵׁי נִשְׁאֹוְהוּ הַלְוִיִּים מִבְּנֵי קָהֶת). כִּשְׁתִּירָאוּ כָּל זֹאת, אִזּוֹ¹¹ וְאַתֶּם תִּסְעוּ מִמְּקוֹמְכֶם – תַּעֲזוּבוּ אֶת מְקוֹם חֲנִיתְכֶם כַּעַת¹², וְהִלַּכְתֶּם אַחֲרָיו – אַחֲרֵי הָאֲרוֹן:

1 מלבי"ם.

2 מצודת דוד.

3 תרגום, ועיין לעיל ב, ח.

4 מלבי"ם.

5 רד"ק (ועיין לעיל א, י).

6 רלב"ג.

7 רש"י, על פי דברי חז"ל במסכת סוטה (דף לב:).

8 מצודת דוד.

9 רד"ק.

10 רש"י.

11 מצודת דוד.

12 תרגום.

(ד) אַןֿ כַּשְׁתִּלְכוּ אַחֲרֵי הָאָרוֹן שֶׁחֲחֹק יְהוָה בֵּינֵיכֶם (וּבִינֵנוּ) וּבֵינֵנוּ מִפְּנֵי כְבוֹד הַשְׁכִּינָה¹, בְּאַלְפִים אָמָה שִׁיעוֹר שֶׁל אֲלָפִים אָמָה (מְדוּיָקוֹת)² בְּמִדָּה – לִפִּי הַמִּידָה שֶׁבָּה מִדְּדָתָם בְּמִלְאֶכֶת הַמִּשְׁכָּן³, וְאַל תִּקְרְבוּ אֵלָיו – אֶל הָאָרוֹן, בְּמִרְחָק שֶׁחֹא פָחוֹת מִמִּידָה זֹאת. וְאִשֶּׁר אָמַרְנוּ לָכֶם שֶׁתִּלְכוּ אַחֲרֵי הָאָרוֹן הַטֶּעַם הוּא – ⁴ לְמַעַן אֲשֶׁר תִּדְּעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תִּלְכוּ בָּהּ, כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְמוֹל שְׁלֹשׁ – כִּי לֹא הִלַּכְתֶּם עַד עֵתָה בְּאוֹפֶן זֶה (כִּי עַד עַכְשֵׁי הִלַּכְתֶּם לִפִּי הַנְּחִיית עֲמוּד הָעֲנָן, וְעַתָּה תִּלְכוּ לִפִּי הַנְּחִיית הָאָרוֹן)⁵: פ

הַכֵּנָת יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם לָנֶם

מִצְוָה עַל הָעָם לְהַתְּכֹנֵן

(ה) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, הִתְקַדְּשׁוּ – הַזְמִינוּ עֲצֻמְכֶם⁶. כִּי מָחָר בִּי בְּנִסִּין יַעֲשֶׂה יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם נִפְלְאוֹת – נִסִּים שְׁמוֹפְרָשִׁים מִחֲבִנָּה שְׁכִלִית⁷:

מִצְוָה עַל שִׁנּוּי בְּאוֹפֶן הַמַּסַּע

(ו) וּמִמַּחֲרַת (בִּי נִסִּין), וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר – אִמְרוּ לָהֶם דְּבָרִים אֵלֶּה: שְׁנֵי דְבָרִים עֲלֵיכֶם לִשְׁנוֹת מִמַּהֲלַךְ הַדֶּרֶךְ שֶׁהִלַּכְנוּ עַד כָּאן. אֲ. שְׁלֹא תִתְּנוּ לְלוֹיִים לְקַחַת

1 רש"י. והרד"ק פירש, כדי שיוכלו כולם לראות טוב את הארון וללכת אחריו.

2 הכ"ף היא כמו כ"ף הדמיון, שיתרחקו מהארון במידה שהיא כמו אלפים אמות (אמה היא הזרוע), והמילה במדה מוכיחה פירוש זה, רד"ק. והטעם, פירשו חז"ל (מדרש תנחומא במדבר סימן ט, הובא כאן ברש"י ורד"ק) שידע שעתידיים לצור על יריחו בשבת, ואמר להרחיק רק אלפים אמה כדי שיוכלו לבוא להתפלל לפני הארון בשבת. ופירוש אחר פירש הרד"ק, שהכ"ף היא כ"ף השיעור (- בערך), ואינם אלפים מצומצמות (ולפי זה צריך כנראה לפרש שאמר במדה כדי להשוות את האמות לאמות של מלאכת המשכן, כדלהלן).

3 רד"ק.

4 רש"י, ולדעת הרד"ק המילים למען אשר תדעו הם נתינת טעם על ההרחקה שצריכים להתרחק מהארון.

5 רש"י. והרד"ק פירש שלא עברתם בדרך הזאת מפני המים, ומחר יבקעו המים מפני הארון, ולכן עליכם ללכת אחריו. ובמצודת דוד פירש כמשמעו שהיות ואינכם מכירים את הדרך עליכם ללכת אחרי הארון. והמלבי"ם פירש, שבימי משה (במדבר י, לג) יצא הארון לפניו כדי להפחיד את האויבים, ולכן הלך לפניו דרך שלשה ימים כמו שכתוב שם. אבל כאן כמו שראיתם שלא עברתם בדרך מתמול שלשום, היינו שלא יצא לפניכם דרך שלשת ימים, מזה תראו שאין הארון יוצא כדי להפחיד את האויבים, אלא כדי להראות לכם את הדרך.

6 רש"י, ופירש הרד"ק שיכינו את כל מה שהם צריכים לדרך. ובמצודת דוד פירש שיקדשו את עצמם להיטהר מכל טומאה, כדי שיהיו ראויים לנס.

7 תרגום.

את הארון כמו שנשאוהו עד עכשיו, אלא שָׁאוּ אתם¹ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית, בִּי. וְעָבְרוּ
עם הארון לְפָנֵי הָעָם, ולא כמו שהיה עד הנה, שהלך הארון אחרי שני מחנות (יהודה
וראובן)². ואכן, עשו הכהנים כדבריו בשני העניינים – וַיִּשְׂאוּ אֶת אֲרוֹן הַבְּרִית,
וַיֵּלְכוּ לְפָנֵי הָעָם: ם

מעבר הירדן

ציורי מעבר הירדן

מסביר לו את מטרת הנס שיעשה בירדן

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל – אתחיל³ לַגְּדֹלָה⁴ בְּעֵינֵי כָל
יִשְׂרָאֵל. אֲשֶׁר יֵדְעוּן – ע"י בקיעת מי הירדן הדומה לבקיעת מי ים סוף על ידי משה⁵,
ידעו כל העם – כִּי בְּאִשֶּׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה – כמו שעזרתי למשה ועשיתי בידו נסים
גדולים כן אֶהְיֶה עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת גַּם בִּידֶךָ נִסִּים גְּדוֹלִים⁶:

הציורי לכהנים

(ח) וְאַתָּה, תִּצְוֶה אֶת הַכֹּהֲנִים נִשְׂאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית לֵאמֹר. בְּבֹאֲכֶם עַד קֵצָה מִי
הַיַּרְדֵּן – מִיד כִּשְׁתַּעֲבְרוּ אֶת קֵצָה הַמַּיִם לַחֲכַנָּם פְּנִימָה⁷, בַּיַּרְדֵּן תַּעֲמִדוּ עַד שִׁיעֲבְרוּ כָל
הָעָם⁸: פ

בקיעת מי הירדן

יהושע מצוה את ישראל על אופן מעבר הירדן

1 רש"י.

2 מלבי"ם.

3 מצודת ציון.

4 היינו, אתחיל את ההגדלה שלך, הר"י מטראני.

5 רד"ק.

6 תרגום.

7 הכהנים עמדו בצד המזרחי של הירדן, הפונה כלפי ערבות מואב, רש"י. ודעת הרד"ק שהכוונה לקצה השני של
מי הירדן (הגדה המערבית הפונה כלפי ארץ ישראל).

8 רש"י.

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גִּשּׁוּ הַנֶּחַ - הַתְּקַרְבוּ הֵנָּה בֵּין בְּדֵי הָאָרוֹן,¹
וְשִׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(י) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ, בָּזֹאת תִּדְעוּן - ע"י הַמוֹפֵת הַזֶּה שֶׁנִּכְנַסְתֶּם כּוֹלֶכֶם בֵּין בְּדֵי
הָאָרוֹן,² תִּדְעוּ כִּי אֵל חַי - ה' שֶׁהוּא חַי לְעוֹלָם, שׁוֹכֵן בְּקֶרֶבְכֶם, וְהוֹרֵשׁ יוֹרֵשׁ -
וְגֵרֶשׁ יִגְרֶשׁ³ מִפְּנֵיכֶם אֶת הַפְּנִיעִי⁴ וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַחֲתִי וְאֶת הַפְּרִזִּי וְאֶת
הַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַיְבוֹסִי:

(יא) עַתָּה מֵתְחִיל לֹמַר אֶת הַדְּבָרִים שֶׁבִּשְׁבִּילֵם כִּינֵם אֶת כּוֹלֶם, וְאֹמַר - הַנֶּחַ הָאָרוֹן
שָׁבוּ נִמְצְאָה הַבְּרִית שֶׁל⁵ אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ, עֲבֹר - מִקְדִּים לִלְכַּת⁶ לְפָנֶיכֶם בַּיַּרְדֵּן:

(יב) וְעַתָּה, קָחוּ לָכֶם שְׁנֵי עֶשֶׂר אִישׁ מִשְׁבֵּטֵי יִשְׂרָאֵל. אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד
לְשִׁבְטָם וְהַכִּינוּ אוֹתָם לְמָה שֶׁאֲצוּוֶה אוֹתָם אַחֵר כֵּךְ (לִקְחַת אֶת הָאֲבָנִים)⁷:

(יג) וְהָיָה, כְּנֹחַ כְּפֹת רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים - נִשְׁאַי אָרוֹן יְהוָה אָדוֹן כָּל הָאָרֶץ -
בְּמֵי הַיַּרְדֵּן, מִיד כְּשִׁידְרֻכוֹ כְּפֹת רַגְלֵיהֶם בִּירְדֵּן⁸ - מִי הַיַּרְדֵּן וּפְרִתוֹן - יִפְסִיקוּ לְרוֹץ
כְּדָרְכָם⁹ - מִכַּח קְדוּשַׁת הָאָרוֹן¹⁰. וְאֵלֶּז מִיִּם יִפְסִיקוּ לְרוֹץ? הַמֵּיִם הַיַּרְדִּים מִלְּמוֹעֶלָּה -

1 ועמדו כל ישראל בין שני בדי הארון בדרך נס, רש"י (מקור הדברים בויקרא רבה י, ט). והרד"ק פירש גשו הנה - לפני הארון.

2 רש"י. ודעת הרד"ק שהכוונה על המשך דבריו בפסוק הבא הנה ארון הברית וגו', שעל ידי נס בקיעת מי הירדן ידעו שה' בקרבם ושיוריש הכנענים מפניהם.

3 תרגום.

4 אחת ממשפחות בני כנען לא קבלה שם לעצמה, ונקראה בסתם - כנען (רש"י בשמות יג, ה).

5 רש"י, נמצא שהמילים אדון כל הארץ נסמכים לברית, וכן פירש הרד"ק בפירושו הראשון. ועוד שני דרכים הביא הרד"ק לפרש: א. ארון הברית, שהוא הארון של אדון כל הארץ. ב. שארון הברית עצמו נקרא אדון כל הארץ מפני השכינה ששורה עליו. והמלבי"ם פירש שחסרה האות ו', וכאילו כתוב - ארון הברית ואדון כל הארץ.

6 רש"י (ענין פסחים דף ה:).

7 רש"י. ובמצודת דוד פירש שהועמדו כדי להיות עדים על נס בקיעת מי הירדן.

8 רלב"ג.

9 תרגום.

10 מלבי"ם.

שלא ימשיכו לרדת כדרכם¹, וַיַּעֲמְדוּ נָד – לגובה² (ולא יתפשטו אף לצדדים), וחומה זאת תהיה רק מצד אֶחָד, כי המים שכבר ירדו ימשיכו לרדת כדרכם³:

הכהנים עומדים בירדן והמים מפסיקים את מרוצתם

(יד) וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָעָם מֵאֶחָלֵיהֶם, לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. וְהַכֹּהֲנִים שֶׁהָיוּ כֵּעַת נְשָׂאֵי הָאָרוֹן שָׁבוּ נִמְצְאוּ⁴ לִוְחוֹת הַבְּרִית, כִּבְר הָיוּ לִפְנֵי הָעָם לִיד הַיַּרְדֵּן⁵:

(טו) וּכְבוֹא הַכֹּהֲנִים נְשָׂאֵי הָאָרוֹן עַד הַיַּרְדֵּן, וְרַגְלֵי הַכֹּהֲנִים נְשָׂאֵי הָאָרוֹן נִטְבְּלוּ בְּקִצְחַת הַמַּיִם בְּעֵבֶר הַמִּזְרָחִי. וְהַיַּרְדֵּן הָיָה מָלֵא עַל כָּל גְּדוֹתָיו, שֶׁעָלוּ הַמַּיִם עַל שַׁפַּת הַיַּרְדֵּן מִשְׁנֵי צַדָּיו⁶, אִפִּילוּ בְּתַקּוּפָה זֹאת שֶׁהָיָה כָּל יְמֵי קִצְיָר (יְמֵי נִיסָן שֶׁהָיוּ יְמֵי קִצְיָר⁷ (שְׁעוּרִים)) שְׁבוּזֵם זֶה כִּבְר הַפְּסִיקוּ הַגַּשְׁמִים לִרְדֹּת, וְדֶרֶךְ הַנְּהָרוֹת שִׁיתַּמְעִטּוּ מִימֵיהֶם⁸:

(טז) וְעַל אֵף שֶׁהָיוּ הַמַּיִם רַבִּים כָּל כֵּךְ⁹, וַיַּעֲמְדוּ – נִעְצְרוּ הַמַּיִם הַיַּרְדִּים מִלְּמַעְלָה, קָמוּ נָד אֶחָד – וַעֲמָדוֹ לַגּוֹבָהּ בְּצַד אֶחָד בְּלֹא לַהֲתַפְשֹׁט לַצַּדִּים¹⁰, וְהַמָּקוֹם שָׁבוּ נִפְסְקוּ הַמַּיִם¹¹ הָיָה תְּרַחֵק מֵאֵד מִהַמָּקוֹם שֶׁעָמְדוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל, (בְּאֵדָם) מֵאֵדָם שֶׁהָיָה¹² הָעִיר אֲשֶׁר מִצַּד – לִיד צָרְתָן, וְהַיַּרְדִּים עַל יָם הָעֶרְבָה שֶׁהָיָה יָם הַמֶּלֶח – וְהַמַּיִם שֶׁכִּבְר יִרְדּוּ מִשָּׁם וְאֵילֶךְ לַכִּוּוֹן יָם הַמֶּלֶח¹³, תִּמְנֶה נִכְרְתָהּ – נִשְׁלַמוּ לִרְדֹּת כְּדֶרֶכָם, וְעַל יְדֵי זֶה

1 רש"י.

2 רש"י, וכן תרגם אונקלוס על התורה (שמות טו, ח). ויונתן תרגם כאן מלשון נָאֵד, והיינו שיאספו המים זה על זה כאילו הם בתוך נאֵד, ועיין רש"י שם.

3 מלבי"ם.

4 רד"ק, שכאילו כתוב הארון ארון הברית (עיין רש"י בברכות דף יב: בד"ה המלך המשפט). והמלבי"ם פירש שהארון עצמו נקרא ברית.

5 מלבי"ם.

6 רש"י.

7 רש"י.

8 רד"ק. ובפירושו שני פירש הרד"ק להיפך, שדרך הירדן להיות מלא בימי קציר מפני הפשרת השלגים.

9 מצודת דוד.

10 רד"ק.

11 רש"י. והרד"ק פירש שהעיר עצמה (אדם) היתה קרובה למקום מעברם, אלא שהמים שנעמדו עמדו לגובה ונשארו רחוק מהעיר, כי אם היו מתפשטים לצדדים היו מציפים את העיר.

12 רש"י. והמלבי"ם פירש הרחק מהאדם שבעיר.

13 מצודת דוד.

נכרתו המים מלהיות במקום מעבר בני ישראל¹. וְהָעַם עָבְרוּ – מקום מעברם היה נָגַד – מוֹל² יְרִיחוֹ:

(יז) וַיַּעֲמְדוּ הַכְּהֲנִים – נְשֵׁי הָאָרֶזֶן בְּרִית יְהוָה – בַּחֲרֹבָה – כשמוקם עמדם יבש לגמרי³, בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן – ליד שפת הירדן (שמשם נכנסו)⁴, הָכֵן – כשהם מכוונים זה כנגד זה⁵. ובמשך הזמן הזה שעמדו שם הכהנים, וְכָל יִשְׂרָאֵל – היו כל ישראל⁶ עֹבְרִים את הירדן בַּחֲרֹבָה – כשהוא יבש לגמרי, ונמשך הנס הזה⁷ עַד אֲשֶׁר תָּמְנוּ – גמרו (- נשלמו) כָּל הַגּוֹי – העם לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן:

ציווי לקחת האבנים⁸

ה' מצוה לקחת אבנים מהירדן

ד (א) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תָּמְנוּ כָּל הַגּוֹי לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. (פיסקא באמצע פסוק) וזכר יהושע שכבר קודם מעבר הירדן⁹ – וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – אמר לו דברים אלו:

(ב) קָחוּ לָכֶם מִן הָעַם שְׁנַיִם עֶשְׂרֵי אָנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִשִּׁבְטוֹ. וכבר עשה כן יהושע כנ"ל (ג, יב):

1 רש"י. והמלבי"ם פירש (וכן משמע מדברי הרד"ק) שתמו ע"י שנכרתו (- נפרדו) מהמים שנעמדו נד אחד.

2 תרגום.

3 מלבי"ם (מה שפירש רש"י בפרשת נח (בראשית ח, יג) על והנה חרבו פני האדמה שנעשו כמו טיט, היינו מפני שכתוב שם שחרבו רק פני האדמה, וכן פירש שם האבן עזרא. ולדעת המלבי"ם חרבה יכולה להקראות מקום שהיה עם מים ויבש, או מקום של טיט).

4 רש"י (ועיין לעיל פסוק ח).

5 רש"י. ויונתן תרגם מִתְקַנֵּא (אולי כוונתו שהיו מוכנים לחכות עד שיעברו כולם כמו שכתב הר"י מטראני, ואולי כדברי המלבי"ם). והמלבי"ם פירש שעמדו ביציבות מפני שיבשו המים לגמרי.

6 רש"י.

7 מלבי"ם.

8 חצי הפסוק הראשון שייך לפרשה הקודמת, על כך שתמו העם לעבור.

9 רד"ק, לפי דעתו ודעת רש"י לעיל (ג, יב), שמלכתחילה העמיד את האנשים לשם לקחת האבנים, ולכן הוקשה לו מה שנראה כאן שרק עכשיו ציווה ה' להעמידם. אולם לדעת המצודת דוד שהזכרנו שם, רק עכשיו ציווה ה' לקחת אנשים, ואת האנשים שהעמיד מתחילה, על דעת עצמו העמידם. ואולם, אחר שציווה ה' בציווי זה, לקח את אותם אנשים שהעמיד כבר.

(ג) ועוד אמר לו אז ה',¹ וְצִוּוּ אֹתָם אַחֲרֵי מַעֲבַר הַיַּרְדֵּן, לֵאמֹר – בְּדַבְרִים אֵלֶּה. שׁוּבוּ אֶל קֶצֶה הַיַּרְדֵּן² וּשְׂאוּ לָכֶם מִזֶּה – מִכָּאן³, מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן מִהַמָּקוֹם שֶׁמִּי הַיַּרְדֵּן עֹבְרִים בּוֹ,⁴ מִמַּצֵּב רִגְלֵי הַכְּהֲנִים מִהַמָּקוֹם שֶׁבָּנוּ נִצְבוֹת רִגְלֵי הַכְּהֲנִים⁵, הַכֵּין שְׁתֵּים עָשָׂר אַבְנִים – שְׁתֵּים עָשָׂר אַבְנִים מִהַמְּתוֹקְנוֹת (– מוֹכְנוֹת) תַּחַת רִגְלֵי הַכְּהֲנִים⁶. וְהָעֲבָרָתָם אֹתָם עִמָּכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן, וְתַעֲשׂוּ בָהֶם אֶת כָּל מִצְוַת מֹשֶׁה⁷ בְּהַר עֵיבֵל, וְאַחֲ"כַּ תִּקְפְּלוּ מִהֶם הַסִּיד וְתִקְחוּ אוֹתָם עִמָּכֶם⁸, וְהִנֵּחֶתֶם אוֹתָם בַּמָּלֹךְ אֲשֶׁר תִּלְיְנוּ בּוֹ הַלְיָלָה – בְּגִלְגָּל: ם

לקחת האבנים כדבר ה'

יהושע מצוה לקחת את האבנים

(ד) וכאשר ציוה ה', בן עשה יהושע עכשיו כשזכר דבריו, וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל שְׁנֵים עָשָׂר אִישׁ – אֲשֶׁר הָכִין מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֹּהֵן לִפְנֵי שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר לְמַעֲלָה. אֲשֶׁר שְׁנַיִם עָשָׂר אֵלּוּ הָיוּ אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד מִשְׁבָּט כָּל אֶחָד מִשְׁבָּט מִיּוֹחַד כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה'⁹:

(ה) וַיֹּאמֶר לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, עָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן חֹזְרָה, עַד שֶׁתִּגְּעוּ לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם, שֶׁהוּא אֶל תּוֹךְ – בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן בְּצִדוֹ הַמְּזֻרָחִי¹⁰. וְתָרִימוּ לָכֶם מִשָּׁם בְּמָקוֹם רִגְלֵי הַכְּהֲנִים, אִישׁ אֶבֶן אֶחָת עַל שְׁבָטוֹ – כָּל אִישׁ אֶבֶן אֶחָת עַל כְּתָפוֹ (וְלֹא שִׁישָׁאוּ

1 ואף על פי שלעיל לא הזכיר יהושע טעם הכנתם, מכל מקום ה' כבר אמר לו כל זה מלכתחילה, רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 תרגום. והמלבי"ם כתב שהראה להם באצבע (כמו שמצאנו הרבה בחז"ל לדרוש כך תיבת זה).

4 מלבי"ם.

5 תרגום.

6 תרגום.

7 דברים כז, ב - ח.

8 רש"י על פי דברי התוספתא בסוטה (פרק ח. ועיין עוד להלן ח, ט). וצריך עיון, שבפירושו על התורה (דברים כז ב), פירש שהיו שלשה מיני אבנים, בירדן בגלגל ובהר עיבל, וכאן פירש שהאבנים בגלגל ובהר עיבל הם אותם אבנים. ואמנם, בתוספתא שם אמרו, שהיו שלשה מיני אבנים יחד עם האבנים שהעמיד משה בערבות מואב.

9 מלבי"ם.

10 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח) שעמדו הכהנים בעבר המזרחי, ובזה מובן לשון עָבְרוּ, שיעברו בחזרה את הירדן כדי לקחת את האבנים מהצד המזרחי. אולם הרד"ק לשיטתו שם שעמדו בעבר המערבי, פירש שיהושע עצמו עבר אחרי כל העם, כדי שיבטחו כל העם שיעמדו המים נד אחד עד שיעבור יהושע, וגם האנשים האלו נשארו לעמוד עמו. ואם כן עדיין לא עברו את הירדן כלל, ועתה צוה עליהם לעבור לצד המערבי, כדי לקחת את האבנים.

כולם ביחד ע"י מוזמות¹, וכך יהיו שנים עשר אבנים שזה למספר שבטי בני ישראל, ובזה יודגש כל שבט ושבט שעבר את הירדן בפני עצמו²:

מבאר את טעם הכנת האבנים

(ו) למען תהיה זאת (העמדת האבנים) לאות (– סימן³) בקרבכם – ביניכם⁴. כי (– כאשר) ישאלון בניכם מחר – ישאלו אתכם בניכם לאחר זמן⁵, לאמר – ישאלו אתכם בדברים אלו, מה האבנים האלה לכם:

(ז) ואמרתם להם – תסבירו להם ענין האבנים, שהוא על אשר נבחרתו – הפסוק מרוצתם⁶ מימי הירדן, מפני – כשראו את ארון ברית יהוה, בעברו בירדן נבחרתו מי הירדן, שכשעבר הארון בירדן, אז פסקו המים ממרוצתם (להודיע שהוא הגורם הפסקתם, ולא זכות ישראל⁷). ומעתה, גם לדורות הבאים אהרינו⁸ – יהיו האבנים האלה שבגלגל, לזכרון הנם⁹ – לבני ישראל, עד עולם:

בני ישראל מקיימים את הציזוי

(ח) ויעשו בן בני ישראל, כאשר צוה יהושע. ועתה מפרט את המעשה אשר עשו – וישאו שתי עשרה אבנים מתוך הירדן, כל איש נשא אבן אחת כדברי יהושע¹⁰. וטעם שתים עשרה האבנים הוא – כאשר דבר יהוה אל יהושע – שיהיו למספר – כמספר שבטי בני ישראל. ויעברום עמם אל המלון כאשר דיבר ה' אל יהושע¹¹, וינחום – הצניעום¹ שם:

1 מלבי"ם, וכן משמע בדברי חז"ל במסכת סוטה (דף לד.), ששיערו כמה היה המשא שכל איש יכול לסבול על עצמו.

2 מלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 תרגום.

5 מצודת דוד.

6 תרגום.

7 כי האבנים האלו היו מתחת רגלי הכהנים שנשאו את ארון ברית ה', והם זכר לזה שבזכותו עברו, מלבי"ם.

8 מלבי"ם.

9 רש"י.

10 מלבי"ם, כי בדברי ה' לא נזכר שיקח כל אחד אבן אחת.

11 מלבי"ם, כי בדברי יהושע לא נזכר שיניחום במלון.

עוד שתיים עשרה אבנים מעמידים בתוך הירדן

(ט) וּמִלְכַּד אַבְנִים אֵלֶּה, עוֹד שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַבְנִים אַחֲרוֹת² חֲקִים יְהוֹשֻׁעַ בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן – לִפִּי צִוּוֵי הַשֵּׁם³, תַּחַת – בַּמָּקוֹם⁴ מִצֵּב – מַעֲמֵד רַגְלֵי הַכְּהֲנִים נִשְׁאֵי אֲרוֹן הַבְּרִית. וַיְהִי שָׁם – לִזְכְּרוֹן הַנֶּסֶם⁵ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַתָּה כְּתִיבַת הַסֵּפֶר⁶:

הַכְּהֲנִים עוֹמְדִים בְּמִשְׁךְ כָּל הַזֶּמֶן הַזֶּה עַל מָקוֹמָם

(י) וְהַכְּהֲנִים שֶׁהָיוּ נִשְׁאֵי הָאֲרוֹן, עוֹמְדִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן בְּמִשְׁךְ כָּל הַזֶּמֶן הַזֶּה, עַד תָּבוֹא – עַד שֶׁהַשָּׁלִים יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לְדַבֵּר אֶל הָעָם, לֵאמֹר לָהֶם שֶׁהֵם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן עַל מִנַּת שִׁיּוּרִישׁוֹ אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ⁷. וְהַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֵם כָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ לִפְנֵי מוֹתוֹ, שִׁיאֲמַר לָהֶם כֵּן⁸. וַיִּמְחְרוּ הָעָם לִקְחַת אֶת הַכְּהֲנִים מִמָּקוֹם עֲמִידַת הַכְּהֲנִים, וְלַהֲעִמִּיד אֶת הַכְּהֲנִים הָאֲחֵרִים בְּתוֹךְ הַיַּרְדֵּן⁹, וַיַּעֲבְרוּ מִיָּד, כְּדִי לֹא לַעֲכֹב אֶת הָאֲרוֹן¹⁰:

הַכְּהֲנִים עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן

1 תרגום.

2 רש"י.

3 אף שלא כתוב שציווהו לעשות זאת, נדע שלא עשה דבר בלא ציווי ה', רד"ק.

4 תרגום, ופירש הרד"ק מפני שאי אפשר לומר שלקחו מתחת רגליהם ממש, שכן לא זו משם הכהנים עד שגמרו את כל מעשה לקיחת האבנים, כמו שכתוב בפסוק שאחרי זה.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק (להלן טו, סג). ואמנם, רש"י בפירושו על התורה (בראשית כב, יד) פירש שכל מקום שנכתב עד היום הזה הכוונה לעולם, אולם כבר פירש בשו"ת זכרון יוסף (לרבי יוסף משטיינהארט חושן משפט סימן י'), שכוונתו בכל מקום שחייבים לפרש כן מבחינת העניין (כמו שם בבראשית - אשר יאמר היום, שלא יתכן לפרשו עד עת כתיבת הספר, כי בימי משה עדיין לא היו אומרים כך עד שנבנה הבית בימי שלמה). ודעת מצודת דוד לפרש - לעולם, בכל מקום שלא מוכח ההיפך.

7 רש"י, על פי דברי חז"ל (סוטה לד.). והרד"ק פירש על העברת האבנים, וכן צוה משה בפרשת כי תבא (דברים כז, ב).

8 מצודת דוד, וכן מצאנו בספר במדבר (לג, נא), לפירוש רש"י, שכן אמר להם משה. והמלבי"ם פירש שאמר להם כל הפרשה שציווהו ה' ומשה בפרשת וילך (דברים לא, יד-כג).

9 רד"ק.

10 מפני כבוד הארון, מצודת דוד.

(יא) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תָּם – גִּמְרוּ כָּל הָעָם לַעֲבוֹר אֶת הַיַּרְדֵּן. וַיַּעֲבֹר אֲרוֹן יְהוָה וַחֲבִתָּיִם אֶת הַיַּרְדֵּן, מִשְׁפַּת הַיַּרְדֵּן הַמְּזֻרְחִית (שְׁעִמְדוֹ בַּח) אֶל שְׁפָתוֹ הַמַּעֲרֵבִית, לִפְנֵי (– לַעֲיִנִּי¹) הָעָם:

בני ראובן וגד עוברים לפני העם

(יב) ואחר שיצאו כל ישראל מן הירדן, ומעתה התחילה דרכם למלחמת כבוש הארץ – וַיַּעֲבֹרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה, שֶׁהָלְכוּ עַד עַתָּה עִם כּוֹלָם כַּסְדֵּר הַדְּגָלִים², עָבְרוּ עַתָּה כְּשֶׁהֵם חֲמֻשִּׁים – מְזֻינִים³, לִלְכֹּת לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵיהֶם מִנֶּשֶׁה, שְׂצוּם לִצְאָתוֹ בְּמַלְחָמָה בְּרֹאשׁ הָעָם⁴:

(יג) מבני השבטים האלו, היו בערך⁵ כֶּאֱרֶבְעִים אֶלֶף חִלּוּצֵי (– מְזֻינִים⁶) הַצָּבָא, עָבְרוּ לִפְנֵי יְהוָה – לִפְנֵי עַם ה' (ישראל) לְמַלְחָמָה, אֶל עַרְבּוֹת – מְדִבְרָה⁸ יְרִיחוֹ: ס

תוצאת המופת בעיני ישראל

(יד) בַּיּוֹם הַהוּא, עָ"י הַנֶּם הַגָּדוֹל שֶׁל בִּקְעַת מִי הַיַּרְדֵּן, גִּדְּלָהּ יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל. וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ – מִמֶּנּוּ כַּאֲשֶׁר יֵרְאוּ אֶת מֹשֶׁה, כִּי רָאוּ אֶת גְּדוּלְתוֹ הַדּוֹמָה לַמַּדְרֵגָה מִשֶּׁה⁹. וְנִמְשַׁכְּתָה יִרְאָה זוֹ שִׁירְאוֹ מִמֶּנּוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו: פ

1 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח עיין שם) שעמדו בקצה המזרחי, ולהלן יבאר איך היה סדר עברם את הירדן. והרד"ק לשיטתו שם פירש שיצאו מן הירדן, ופירש לפני העם כמשמעו, שעמדו לפניהם. והמלבי"ם פירש שעברו בתוך הירדן מהקצה המזרחי לקצה המערבי, ועדיין לא יצאו ממנו.

2 מלבי"ם.

3 תרגום, ועיין עוד לעיל (א, יד).

4 דברים ג, יח.

5 רד"ק.

6 תרגום. והמלבי"ם פירש שנחלצו מאחיהם (בני אותם שבטים) לצאת למלחמה, שכן מספר בני ראובן וגד לבדם (בלא מנשה) היה יותר משמונים וארבעה אלף (עיין במדבר כו, פסוק ז ופסוק יח), וכאן נמנו חלוצים רק כארבעים אלף.

7 תנאי זה (שיעברו לפני ה') גם כן מוזכר בדברי משה בפרשת מטות (במדבר לב, כא), וביארנוהו כאן לפי התרגום (וכן תרגום שם אונקלוס). ובמצודת דוד פירש שעברו חלוצים בשליחות ה'. והמלבי"ם פירש שיצאו לשם ה', ולא כדי להראות עצמם בוטחים על גבורתם.

8 מצודת ציון.

9 רד"ק.

חזרת מי הירדן למקומם

ה' מצוה על הכהנים לצאת מהירדן

(פו) עתה חוזר לפרש איך יצאו הכהנים מן הירדן¹, וַיֹּאמֶר יְהוָה – לפני שעברו הכהנים את הירדן כנזכר למעלה (פסוק יא), כבר אמר ה' ² אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – ציוהו בדברים אלו:

(פז) צִוֵּה אֶת הַכֹּהֲנִים נְשֵׂאֵי הָאָרוֹן שֶׁבּוּ נִמְצְאוּת לַוַּחֲת הָעֵדוּת, וַיַּעֲלוּ מִן הַיַּרְדֵּן לִשְׁפָה שְׁלִידִם (המזרחית, שהיא לכיוון חוץ לארץ³):

יהושע מצוה את הכהנים לצאת

(יז) וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר – ציום בדיבור זה, עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן:

מי הירדן חוזרים למקומם

(יח) וַיְהִי, (בעלות) פְּעֻלֹת הַכֹּהֲנִים נְשֵׂאֵי אָרוֹן בְּרִית יְהוָה, כשרצו⁴ הכהנים – שנשאו את הארון – לעלות מִתּוֹךְ הַיַּרְדֵּן, מִיד נִתְּקוּ פְּפוֹת רִגְלֵי הַכֹּהֲנִים אֶל הַחֶרֶבָה – אל שפת הירדן המזרחי (לכיוון חוץ לארץ), ואחר כך נשאם הארון מעל הירדן אל העבר השני⁵. וַיֵּשְׁבוּ מִן הַיַּרְדֵּן לְמִקְוָמָם, ולא בבת אחת כדרכם, אלא ירדו מעט מעט – וַיֵּלְכוּ בְּתַמּוּל שְׁלִשׁוֹם עַל כָּל גְּדוֹתָיו, כדי שלא ישטפו המים את בני ישראל העומדים ליד הירדן⁶:

תאריך מעבר הירדן

1 רש"י. ולדעת המלבי"ם (עיין לעיל פסוק יא) עתה ציוה את הכהנים לצאת מהירדן, כי מה שכתוב לעיל (פסוק יא) שעברו את הירדן, היינו רק מקצה לקצה בתוך הירדן.

2 רד"ק.

3 רש"י, לשיטתו לעיל (ג, ח עיין שם) שעמדו בקצה המזרחי. ולדעת הרד"ק (שם, שלדעתו עמדו בצד המערבי) והמלבי"ם (בפסוק הקודם, שלדעתו כבר עברו לצד המערבי ככתוב לעיל בפסוק יא), יצאו לצד המערבי.

4 תרגום.

5 רש"י, על פי דברי חז"ל (סוטה דף לה.). ודעת הרד"ק כבר הזכרנוה לעיל (פסוק יא), שיצאו מהצד המערבי. ועוד הביא הרד"ק, שיש מפרשים שאף לדברי חז"ל יצאו מהעבר המערבי, ואחר כך נשא הארון את הכהנים מעל כל ישראל, כדי שיעמדו לפניהם, וזהו לפני העם.

6 רד"ק.

(יט) וְהָעָם, עָלוּ מִן הַיַּרְדֵּן בְּעֵשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן (ניסן). ובאותו יום באו¹ וַיַּחֲנוּ בַּגִּלְגָּל, שֶׁהוּא בְּקֶצֶה מִזֶּרֶחַ יְרִיחוֹ – בַּצַּד הַמִּזְרָחִי שֶׁל יְרִיחוֹ:

הנחת האבנים במלון

(כ) וְאֵת שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר לָקְחוּ שְׁנַיִם עָשָׂר הָאֲנָשִׁים הַנִּזְכָּרִים לַעֲיֵל מִן הַיַּרְדֵּן, הִקִּים יְהוֹשֻׁעַ לַמִּצְבָּה² בַּגִּלְגָּל כִּמוֹ שֶׁאָמַר לַעֲיֵל³ שִׁישִׁימוּ אֶת הָאֲבָנִים בַּמָּקוֹם שִׁילּוֹנוֹ בּוֹ בַּלַּיְלָה⁴:

יהושע מבאר את מטרת האבנים

(כא) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר – דְּבָרִים אֵלּוּ אָמַר לָהֶם: מַלְבֵּד מָה שִׁיהִיו הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה לָכֶם לְסִימָן כְּדֵי שֶׁתִּזְכְּרוּ אֶת הַנֶּסֶם, יֵהְיוּ הָאֲבָנִים לַעֲדָה גַּם לְדוֹרוֹת הַבָּאִים⁵, אֲשֶׁר יִשְׁאַלֶנּוּ – יִשְׁאַלּוּ בְּנֵיכֶם שֶׁהֵיוּ הֵם קְטָנִים עַדִּיין, וְאֵלּוּ שִׁילְדוּ לָכֶם בְּדוֹרוֹת הַבָּאִים⁶ – מָחָר – לְאַחַר זִמְנָה⁷ אֵת אַבֹּתֵכֶם, לֵאמֹר – יִשְׁאַלּוּ אֶת אַבֹּתֵיכֶם בְּדְבָרִים אֵלּוּ, מָה הַמִּטְרָה שֶׁל הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה:

(כב) וְהוֹדַעְתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם לֵאמֹר – עַל יְדֵי הָאֲבָנִים וַיִּדְעוּ לְבָנֵיכֶם דְּבָרִים אֵלּוּ⁸, אֲשֶׁר בִּיבִשְׁתָּה עִבְרַת יִשְׂרָאֵל אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה:

(כג) וּמִמָּשִׁיךְ יְהוֹשֻׁעַ בְּדִבְרָיו, הַנֶּסֶם הַגָּדוֹל הַזֶּה – אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵיכֶם – הַנִּכְנָסִים לָאָרֶץ, עַד עַבְרָתְכֶם – עַד שֶׁעָבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן, הָרִי הַנֶּסֶם

1 רד"ק.

2 כי מה שכתוב לעיל (פסוק ח) שהניחו האנשים את האבנים במלון, היינו שהניחום סתם בלי שום סדר, ועתה העמידם יהושע למצבה, מלבי"ם. ואולם, מדברי רש"י נראה שפסוק זה הוא פירוש על מה שנאמר שם. ואולי מה שכתוב כאן שיהושע העמיד את האבנים, הכוונה שהניחום בשליחותו.

3 פסוק ג.

4 רש"י.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 על פי דברי רש"י בספר שמות (יג, יד).

8 מלבי"ם.

הזה הוא **בְּאֶשֶׁר** – כמו שֶׁעָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לַיָּם סוּף, אֲשֶׁר הוֹבִישׁ מִפְּנֵינוּ –
היוצאים ממצרים¹ עַד עַבְרָנוּ – עד שעברנו את הים:

יהושע מבאר לישראל את מטרת הנסים

(כד) שני נסים אלו (קריעת ים סוף ובקיעת מי הירדן), הם לאותם שתי תכליות. א. לְמַעַן יֵדַעְתָּ – שידעו כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ, אֶת יְד – גבורת² יְהוָה, בִּי – אשר חִזְקָה הָיָה, וממילא יפחדו ממנו ומעונשיו. ב. לְמַעַן יֵרְאֶתֶם – בשביל שאתם בני ישראל תראו את גדלות ה' ותיראו אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מרוב רוממותו וגדלותו, ותתמשך יראה זו³ כָּל הַיָּמִים: פ

תחילת הכיבוש

פחד האומות מפני ישראל

ח (א) וַיְהִי בְשָׁמְעֵךְ – כאשר שמעו כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר יוֹשְׁבִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה – בצד המערבי של הירדן (שְׁלֹשָׁם עָבְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל)⁴, וְכַאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל מַלְכֵי הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר יוֹשְׁבִים עַל – ליד הַיָּם, כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ כָּל אֵלֹהֵי אֲשֶׁר הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת מִי הַיַּרְדֵּן מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד (עַבְרָנוּ) עַבְרָם⁵. וַיָּמָס לְבָבָם, וְלֹא הָיָה בָּם עוֹד רוּחַ – כאילו כבר איבדו את רוח היותם⁶, מרוב פחדם מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

העברת כל ישראל בברית מילה

ה' מצוה למול את ישראל

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

4 רש"י. צד מערב נקרא ים על שם הים הגדול (- ים התיכון) שנמצא במערבה של ארץ ישראל.

5 כותב הספר (יהושע) כתב עד עַבְרָנוּ, כי גם הוא היה בין העוברים. ואנו קוראים עד עַבְרָם, על אבותינו שעברו את הירדן, רד"ק.

6 מצודת דוד. ועל פי פירוש המלבי"ם לעיל (ב, יא), הכוונה היא שלא היתה בהם רוח גבורה להלחם בבני ישראל.

(ב) **בָּעֵת הַהִיא**, כשחנו ישראל בגלגל¹, **אָמַר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, עֲשֵׂה – חֲכֹן² לְךָ חֲרֻבוֹת צָרִים –** אֲזַמְלִים חַדִּים³, **וְשׁוּב – וְחֹזֹר, מִלֵּא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – צִוָּה⁴ לְמוֹל** את בני ישראל שעדיין לא נימולו, כדי שיהיו ראויים לרשת את ארץ ישראל⁵ **שְׁנִית –** כמו שעשיתם ביציאת מצרים, שנימולתם כולכם יחד⁶:

יהושע מל את ישראל

(ג) **וַיַּעַשׂ – וַיַּחֲכִין לוֹ יְהוֹשֻׁעַ חֲרֻבוֹת צָרִים –** אֲזַמְלִים חַדִּים. **וַיִּמָּל – צִוָּה לְמוֹל אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶל גִּבְעַת –** בגבעת⁷ **הָעֵרְלוֹת –** מל אותם בגבעה, וקרא שם הגבעה גבעת הערלות, על שם שנערמו שם כל ערלות בני ישראל, עד שנעשו כמו גבעה⁸:

את יוצאי מצרים לא היה צורך למול

(ד) **וְזֶה הַדָּבָר –** וזאת הסיבה **אֲשֶׁר בִּגְלַלָּהּ מָל יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָעָם⁹. כִּי כָּל הָעָם הֵיכָא –** שיצאו **מִמִּצְרַיִם, הַזִּקְרִים שְׂבִינִיהֶם, כָּל אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה –** כל האנשים היוצאים במלחמה¹⁰, שהם מבין עשרים שנה ומעלה¹. כל אלו לא היו כאן כשעברו את הירדן, כי² **מֵתוּ בַּמִּדְבָּר, בַּדֶּרֶךְ, בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם:**

1 רד"ק.

2 רד"ק.

3 תרגום. והמלבי"ם דייק מלשון בראשית רבה (לא, ח), שפירשו **צורים** כמו **ותקח צפורה צור** (שמות ד, כה), דהיינו אבן תדה.

4 רד"ק. ולדעת המצודת דוד (להלן פסוק ד), יהושע לבדו מל את כל העם.

5 רש"י להלן פסוק ד (עיין שם). והרד"ק פירש שמל אותם כדי שיוכלו להקריב את הפסח במועדו, כי עברו את הירדן ב" בניסן, וב"יד בניסן כבר היו צריכים כולם להקריב קרבן פסח.

6 רש"י. והרד"ק פירש שיעבור שוב ושוב עד שימול את כל בני ישראל, ומה שכתב **שנית** אינו בדווקא לפעם שנית בלבד, אלא שנית ושלישית וכו'. וחז"ל דרשו (יבמות עא: הובא כאן ברש"י) שהוסיפו כאן את מצות פריעת המילה, שלא נצטוו עליה אברהם אבינו, ולכן עכשיו מל שנית גם אותם שכבר נימולו, כדי לקיים את מצות הפריעה.

7 רד"ק.

8 תרגום ורש"י.

9 רד"ק. ורש"י הביא את דברי חז"ל שדרשו שמל אותם על ידי דיבור, שאינם יכולים לרשת את הארץ כשהם ערלים, שכן הבטחת הארץ ניתנה לאברהם בסמוך למצות ברית מילה (בראשית יז, ח). ובמצודת דוד פירש שדברים אלו הם נתינת טעם על מה שנצרך יהושע לבדו למול את כולם, כי כל מי שהיה מהול מת במדבר, ואלו שלא היו מהולים, אינם ראויים למול.

10 תרגום.

הדור החדש שנולד במדבר לא היה מהול, ואותם מלו כעת

(ה) וגם הקטנים מבין יוצאי מצרים, שהיו פחות מבני עשרים, גם אותם לא היה צריך יהושע למול עכשיו³, **כִּי מָלִים – נְמוּלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיּוֹצֵאִים – שִׁיּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְאֹלֶם, אֵת כָּל הָעָם הַיִּלָּדִים – שֶׁנִּוְלְדוּ בַּמִּדְבָּר בְּדֶרֶךְ בְּצִאתָם מִמִּצְרַיִם, לֹא מָלוּ אוֹתָם אֲבוֹתֵיהֶם:**⁴

(ו) והטעם שלא מלו אותם אבותיהם, **כִּי אֲרַפְעִים שָׁנָה הָלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וְלֹא יָכְלוּ לְמוּל⁵. וְהַסִּיבָה שֶׁבִּגְלָלָהּ הִתְעַכְּבוּ כָּל כֵּךְ הָרַבָּה זֶמֶן בַּמִּדְבָּר, כִּי הִמְתִּינוּ⁶ עַד תָּם כָּל הַגּוֹי – עַד שִׁכְלָה כָּל עַם אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה – הַאֲנָשִׁים הַיּוֹצֵאִים בַּמִּלְחָמָה (מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה)⁷, הַיּוֹצֵאִים מִמִּצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה – לֹא קִיבְלוּ לְקִיּוֹם אֵת דְּבַר יְהוָה⁸. וְאֲשֶׁר בִּגְלָל חֲטָאֵם זֶה⁹ נִשְׁפַּע יְהוָה לָהֶם, לְבַלְתִּי הִרְאוֹתָם אֵת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לְאַבְוֹתָם לָתֵת לָנוּ, אֶרֶץ אֲשֶׁר הִיא זָבָת – נוֹטֶפֶת¹⁰ חֶלֶב וְדִבְשׁ – מִתִּיקוֹת פִּירוֹת¹¹:**

(ז) **וְאֵת בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר¹² הֵקִים הַקֹּב"ה תַּחֲתָם – בַּמִּקּוֹמָם, כְּדִי לִרְשֹׁת אֵת הָאָרֶץ¹, אֹתָם מִלִּי יְהוֹשִׁעַ. כִּי עַרְלִים הָיוּ, כִּי לֹא מָלוּ אוֹתָם אֲבוֹתֵיהֶם בְּדֶרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּבַר הַתְּבַאֵר הַטֶּעַם לַעֲיִל:**

1 רד"ק.

2 רש"י.

3 רד"ק.

4 רד"ק.

5 רש"י, כי בכל זמן שהותם במדבר לא נשבה להם רוח צפונית, שהיא רפואה לדם (יבמות עא:). והרד"ק הוסיף עוד, שלא יכלו למול אותם מפני שעל פי ה' חנו ועל פי ה' נסעו (ע"פ במדבר ט, כ), ולא יכלו למול שמא יצאו עוד מעט לדרך ותהיה סכנה לתינוק, כמו שמצאנו במשה (שמות ד, כד) שעייכב מילת בנו מפני הדרך.

6 כן הוא לפי פירוש הרד"ק. והמלבי"ם פירש על פי המדרש ששבת לוי מלו את בניהם במדבר, שרק אלו שבאמת היו חוטאים חפשו אמתלאות והתחמקויות מלקיים את מצות מילה, ולכן הדגיש את הסיבה שבגללה נשארו במדבר, כדי לבאר שחוטאים היו ולכן לא מלו את בניהם.

7 תרגום.

8 תרגום.

9 מצודת דוד.

10 מצודת ציון.

11 רש"י על התורה (ויקרא ב, יא).

12 תרגום.

העם נח אחרי המילה

(ח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר תַּמּוּ – סיימו² כָּל חֲגוּי – העם לְחַמּוּל. וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם – במקומם³ בַּמִּחְנֶה, ולא צרו עדיין על העיר⁴, עַד חַיּוֹתָם – עד שנרפאו מהמילה⁵: פ

הקרבת הפסח

המילה מסירה את חרפת מצרים

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, הַיּוֹם כֹּאשֶׁר נִימּוּלְתֶם כּוֹלְכֶם, גָּלוּתִי – הסרתי⁶ אֶת חֲרַפַּת מִצְרַיִם מֵעַלֵיכֶם, את מה שמצרים חרפו אתכם, שבדרך צאתכם מהם בא לפניכם כוכב רעה, שהוא סימן דם, ועתה התברר שהכוונה לדם המילה⁷. וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִלְגָּל, על שם שְׁגָלָה מהם את חרפת מצרים⁸. ושם זה נותר למקום ההוא עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר⁹:

בני ישראל מקריבים פסח

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 תרגום.

4 רש"י.

5 רש"י. וביאר המלבי"ם, שבא להדגיש את הסיבה שבגללה לא נימולו במדבר, כי לא ידעו מתי יצאו לדרך, ועכשיו שמלו, לא יצאו לדרך עד שנרפאו.

6 תרגום. ובמצודת ציון פירש מלשון גִלְגָּל, שְׁגָלָה מעליהם את החרפה.

7 רש"י בשם רבי משה הדרשן. והרד"ק פירש שהערלה נקראת חרפת מצרים, מפני שהמצרים ערלים, ובני ישראל קראו לערלה חרפה כמו שכתוב (בראשית לד, יד) כי חרפה היא לנו. ובמצודת דוד פירש שחרפו אותם המצרים, על שגם הם ערלים כמותם. והמלבי"ם פירש (בהמשך לדרכו שהזכרנו לעיל פסוק ו), שבגלל טומאת מצרים שהיתה דבוקה בהם התעצלו מלמול את בניהם, ועכשיו הסיר מעליהם חרפה זאת.

8 רד"ק, והוסיף לבאר שדרך לשון הקודש שכשנותנים שם מוסיפים או מחסרים מאותיות השרש, או שהופכים את סדר האותיות (כגון: נח מזה ינחמנו (בראשית ה, כט) - הפחתת אות, שמואל מכי מה' שאלתיו (שמואל א' א, כ) - הוספת אות, יעבץ מעצב (דברי הימים א' ד, ט) - הפיכת הסדר). ולפי דברי המצודת ציון (בהערה הקודמת), שם המקום מותאם במדויק לשרש המילה.

9 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

(י) וַיַּחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגִלְגָּל. ואחרי שכבר מלו את עצמם¹, וַיַּעֲשׂוּ אֶת הַפֶּסַח, בְּאַרְבַּעַת עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ נִסָּן, בְּעָרֶב – אחרי חצות היום כשהשמש נוטה לצד מערב², בְּעָרְבוֹת – במישור³ שליד יְרִיחוֹ:

אוכלים מתבואת הארץ החדשה לאחר הקרבת העומר

(יא) וַיֹּאכְלוּ מִעֵבֹר – מתבואת⁴ הָאָרֶץ, מִמַּחֲרַת יוֹם אֲכִילַת הַפֶּסַח, דהיינו בט"ז ניסן, ואכלו מהתבואה החדשה אחרי שהקריבו את קרבן העומר⁵, אז אכלו מִצֹּדֹת וְקָלוּי – שבלים קלויים⁶, בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה – בגופו של יום ט"ז בניסן (ולא בלילה שלפניו לפני הקרבת העומר)⁷:

(יב) וַיִּשְׁבֹּת – וַיִּכְלֶה הַמֶּן שהיה שמור בכליהם מיום פטירת משה⁸, מִמַּחֲרַת יוֹם אֲכִילַת הַפֶּסַח (בט"ז ניסן)⁹, בְּאֶכְלָם – כשאכלו מִעֵבֹר – מתבואת הָאָרֶץ, וְלֹא הָיָה עוֹד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל מֶן. ומפני שלא היה להם יותר מן¹⁰, וַיֹּאכְלוּ – התחילו לאכול¹¹ מִתְּבוּאֹת אֶרֶץ כְּנָעַן, בַּשָּׁנָה הַהִיא: ם

התגלות שר צבא ה'

המלאך מתגלה ליהושע בדמות איש מלחמה

1 מלבי"ם, כי ערל אסור באכילת קרבן פסח.

2 מצודת דוד.

3 תרגום.

4 מצודת ציון, וכן צריך לומר לפי פירוש רש"י. והרד"ק פירש מעבור הארץ, מהתבואה שעברה על הארץ, דהיינו משנה שעברה.

5 רש"י. והרד"ק פירש ממחרת יום הקרבת הפסח, שכן נקרא יום זה בכל התורה (עיין קידושין דף לו: תוס' ד"ה ממחרת הפסח), ואכלו מצות למצות היום מהתבואה הישנה. והוסיף המלבי"ם, שבא להודיע שלא אכלו מתבואת הארץ (אלא מהמן שהיה שמור בכליהם), אלא ביום זה בשביל מצות מצה, ומעט קלי לפרפרת.

6 מצודת ציון.

7 מצודת ציון.

8 רש"י. והרלב"ג הביא שיש אומרים שירד המן ממש עד יום ט"ז בניסן.

9 רש"י, וכן גם פירש הרד"ק בפירושו השני, דהיינו ממחרת היום שהוזכר בפסוק הקודם (שלדעתו היינו ט"ו ניסן). ובפירוש ראשון פירש הרד"ק, דהיינו ביום ט"ו בניסן.

10 רש"י. והרד"ק פירש שפסק המן מפני שכבר לא היו צריכים אותו, כי היה להם כבר מתבואת הארץ.

11 מצודת דוד.

(יג) אחרי שהקריבו את הפסח בגלגל, יצא יהושע עם כל ישראל לכיוון יריחו כדי לכבשה¹. וַיְהִי בַּהֲיֹזֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ – לִיד יְרִיחוֹ², וַיֵּשָׂא עֵינָיו, וַיֵּרָא וְהָנָה אִישׁ – מִלֹּאךְ שֶׁהָיָה נֹרָאָה כְּאִישׁ עֹמֵד לְנִגְדּוֹ, וְחָרְבּוֹ שְׁלֹפָה מִנֶּרְתִּיקָה³ בִּידּוֹ, וְהָיָה נֹרָאָה לִיהוֹשֻׁעַ כְּגִיבּוֹר הַיּוֹצֵא לְמִלְחָמָה⁴. וַיִּלֶּךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ, הֲלָנָו אַתָּה – הָאֵם בָּאת בְּשִׁבִּיל לַעְזוֹר לָנוּ⁵, אִם לְצָרֵינוּ – אוֹ שְׂבָאת בְּשִׁבִּיל לַעְזוֹר לְאוֹיְבֵינוּ⁶:

המלאך מכין את יהושע לדברי ה'

(יד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶאך, לֹא, אֵינְנִי אִישׁ כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁבְתָּ⁷, בִּי – אֵלָּא אֲנִי שֵׁר צָבָא יְהוָה – מִלֹּאךְ הַמְּמוֹנָה עַל עַם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם צָבָא ה' ⁸. עֲתָה בָאתִי לַעְזוֹר לָכֶם בְּמִלְחָמָה, כִּי כִשְׂבָאתִי בִימֵי מֹשֶׁה לֹא רָצָה לִקְבֹּל אוֹתִי⁹. וַיַּפֵּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל – עַל¹⁰ פָּנָיו אֶרְצָה, וַיִּשְׁתַּחֲוֶה – וְהִשְׁתַּחֲוּוּ. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לוֹ – לְמִלֹּאךְ, מָה אֲדֹנִי מְדַבֵּר אֶל עַבְדּוֹ – דַּבֵּר אֶת דְּבָרְךָ, וְהִנְנִי לְקִיּוּמָם כְּעַבְדֵּי הַמְּקִיּוּם דְּבָרֵי אֲדוֹנָיו¹¹:

(טו) וַיֹּאמֶר שֵׁר צָבָא יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, שֵׁל – הֵסֵר¹² נַעֲלֶךְ מֵעַל רַגְלֶךָ¹, בִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא – הַמָּקוֹם הַתְּקַדֵּשׁ מִפְּנֵי כְבוֹד ה' שְׂבָא לְדַבֵּר עִמָּךְ, וְרָאוּי לַעֲמוּד יְחַף מִפְּנֵי קְדוּשַׁת הַמָּקוֹם². וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן – חָלַץ נַעֲלָיו:

1 רד"ק.

2 רש"י. והרלב"ג פירש שהיו מחשבותיו משוטטות על עניין כיבוש יריחו.

3 מצודת ציון.

4 רד"ק. ולדעת המלבי"ם ידע מיד שהוא מלאך, ורק רצה לדעת מה מטרת ביאתו, אם בא רק לָנוּ דהיינו בשביל לחזק את ליבנו למלחמה, או שְׂבָא לְצָרֵינוּ בשביל להלחם בצרינו.

5 תרגום.

6 מצודת דוד.

7 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, לא באתי לעזור לאויבי ישראל, אלא לישראל. והמלבי"ם פירש, לא באתי לבד, כי יש איתי עוד רבבות מחנות של צבא מלאכים ללחום נגד אויביכם.

8 רש"י, והוא מיכאל כמו שכתוב (דניאל י, כא) **מיכאל שרכם**. ויונתן תרגם מלאך ששלוח מלפני ה'. והרד"ק פירש שר על צבאות המלאכים.

9 רש"י. והרד"ק פירש, עתה באתי ברגע שראית אותי, כי אינני אדם. ובמצודת דוד פירש שְׂבָא לְבָאֵר מִפְּנֵי מַה לֹא רָאָה אוֹתוֹ עַד עַכְשָׁיו, כִּי רַק עֲתָה בָאתִי.

10 רד"ק. ובמצודת ציון פירש **אל פניו כמו לפניו**, שנפל לפני המלאך.

11 מצודת דוד.

12 מצודת ציון.

ו (א) וַיְרִיחוּ, סִגְרָת בְּדִלְתוֹת בְּרוֹזל, וּמִסְגְּרָת בְּבֵרִיחֵי נְחֹשֶׁת, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֵין יוֹצֵא מִהָעִיר לְלַחֹם בְּיִשְׂרָאֵל, וְאֵין בָּא לַתּוֹךְ הָעִיר לְהַשְׁלִים בִּינֵיהֶם וּבֵין יִשְׂרָאֵל³:
ם

ההכנות לכיבוש יריחו

ה' מצוה את יהושע על סדר כיבוש יריחו

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה עַל יְדֵי הַמֶּלֶאךָ⁴, אֶל יְהוֹשֻׁעַ, רְאֵה, נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְאֶת מְלָכָהּ, עַל אַף שֶׁהֵם⁵ גְּבוּרֵי הַחֵיל, כִּי לֹא בַכַּח תִּנְצַח אוֹתָם, אֲלֹא בְנִם, כְּמוֹ שֶׁאֲצוּוּהָ אוֹתָךְ⁶:

(ג) וְסִבְתָּם – וּתְקִיפוּ אֶת הָעִיר, כֹּל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה – הָאֲנָשִׁים הַיוֹצֵאִים בְּמִלְחָמָה⁷, חֲקִיף – לְסוֹבֵב⁸ אֶת הָעִיר, פַּעַם אַחַת. כֹּה תַעֲשֶׂה לְהַקִּיף אֶת הָעִיר עִם כָּל אַנְשֵׁי הַמֶּלֶחָמָה⁹, כָּל יוֹם בְּמִשְׁךְ שְׁשַׁת יָמִים:

(ד) וְשִׁבְעָה כְּהֲנָנִים יִשָּׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת שְׁעִשׂוּיִם מִקֶּרְנֵי הַיּוֹבֵלִים – אֵילִים¹⁰, וְכַהֲנָנִים אֵלּוּ יֵלְכוּ לִפְנֵי הָאָרוֹן. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, תִּסָּבּוּ אֶת הָעִיר כְּמוֹ שֶׁחֻקְתָּם

1 מה שכתוב נעלך וכן רגלך בלשון יחיד (אצל משה בסנה (שמות ג, ח) כתוב של נעליך מעל רגליך בלשון רבים), פירש הריב"א בשמות (שם), שכיוון שכבר נכנס עם רגל אחת למקום שהתקדש על ידי המלאך, לכן צוה עליו קודם כל לפשוט את הנעל מהרגל שהכניס כבר, ובעצמו יבין שאם רוצה להכניס עוד רגל צריך לחלוץ גם אותה.

2 מצודת דוד.

3 מהלך הפסוק כולו על פי התרגום. והרד"ק פירש סוגרת מלצאת, ומסוגרת מלבוא. ובמצודת דוד פירש אין יוצא ואין בא מהעיר בכלל, כדי שלא תתגלה לישראל דרך הכניסה לעיר. ופירוש המילה סוגרת הוא כנראה שהעיר (-) אנשי העיר) סוגרת דלתותיה.

4 רד"ק.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם.

7 תרגום.

8 מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

אותה במשך כל ששת הימים, אלא שביום זה תקיפוה **שבע פעמים** ולא פעם אחת כבכל יום. **והכהנים יתקעו בשופרות** בכל ימי ההקפות¹, להראות שמחה ונצחון²:

(ה) **והיה, במשך –** כשיאריכו הכהנים למשוך את התקיעה האחרונה³, **פקרן היוכל –** בשופר שעשוי מקרן האיל, **(בשמעכם) בשמעכם –** מיד כשתשמעו את קול השופר, **יריעו כל העם תרועה גדולה** ויעלה קול תרועתם ביחד עם סיום קול התקיעה⁴, ואז – **ונפלה חומת העיר על ידי שתכלע⁵ תחתיה –** במקומה⁶. **ועלו העם אל העיר איש נגדו –** כל איש יכנס מול המקום שבו הוא עומד, ולא יצטרכו ללכת כולם עד מקום הפרצה, כי תפול כל החומה שלפניהם⁷:

יהושע מצוה את הכהנים

(ו) **ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים, ויאמר אליהם, כמו בזמן בקיעת מי הירדן שנשאתם אתם את הארון (במקום הלויים) בשביל הנם הגדול, כן גם עתה שאז אתם את ארון הברית. ושבועה כהנים, ושאז שבועה שופרות העשויים מקרני יובלים –** אילים, **וילכו לפני ארון יהוה:**

יהושע מצוה את העם

1 מצודת דוד.

2 מלבי"ם, כי תקיעה היא סימן שמחה, כמו שכתוב (במדבר י, י) **וביום שמחתכם וגו' ותקעתם בחצוצרות**, ואם היו משתמשים בשופרות לשם תפלה היו צריכים להריע, כמו שכתוב שם (פסוק ט) **וכי תבואו מלחמה וגו' והרעותם בחצוצרות, וזכרתם לפני ה' אלקיכם, ונושעתם מאויביכם**.

3 רש"י.

4 מלבי"ם.

5 תרגום, מדויק מתיבת תחתיה, וביארו חז"ל (ברכות דף נד:), שכיון שהיתה רחבה באותה מידה של גובהה, אם היתה נופלת על צידה, עדיין היתה גבוהה כמו לפני זה, ולכן היתה חייבת לשקוע כדי שיוכלו להכנס אל תוך העיר. וכתב הרד"ק, שקצת מן החומה נשאר בולט על הארץ לזכר הנס (וכן משמע בגמ' בברכות שם (בעמוד א), שתקנו ברכה לרואה חומת יריחו שנבלעה במקומה).

6 רש"י.

7 מצודת דוד.

8 מלבי"ם.

(ז) (ויאמרו) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ ¹אֶל הָעָם, עֲבְרוּ לַעֲמֹד לִפְנֵי הָאָרוֹן², וְסִבּוּ – וְהָקִיפוּ אֶת הָעִיר. וַיַּחֲלֹוּ – בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רָאוּבֵן שְׂוִיצִים תְּמִיד בְּרֹאשׁ הַלּוּחִמִּים³, יַעֲבֹר לַעֲמֹד לִפְנֵי אָרוֹן יְהוָה בֵּין הָאָרוֹן וּבֵין הָעָם⁴:

הקפת העיר כיום הראשון

(ח) ואכן כאשר אמר יהושע בן עשו בני ישראל⁵ – וַיְהִי, כִּי־אָמַר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, בִּשְׁעָה שְׁצִוָּה יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם עַל כָּל מִצְוֹת הַקֶּפֶת הָעִיר, מִיד – וַיִּשְׁבְּעָה הַכֹּהֲנִים שֶׁהֵיוּ נִשְׂאִים אֶת שְׂבָעָה הַשּׁוֹפְרוֹת הָעִשׂוּיִים מִקֶּרְנֵי הַיּוֹבֵלִים – הָאִילִים, עָמְדוּ לִפְנֵי אָרוֹן⁶ יְהוָה, בְּזִמְנָה זֶה עֲבְרוּ הָעָם לַעֲמֹד לִפְנֵי הָאָרוֹן, וַתִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים (בְּכָל הַזֶּמֶן שֶׁעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל אֶל לִפְנֵי הָאָרוֹן) בַּשּׁוֹפְרוֹת. וְאָרוֹן בָּרִית יְהוָה הָלַךְ אַחֲרֵיהֶם – אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל⁷:

(ט) וַיַּחֲלֹוּ – בְּנֵי גֹד וּבְנֵי רָאוּבֵן, הָלַךְ לִפְנֵי שִׁבְעַת הַכֹּהֲנִים (תִּקְעוּ⁸) שֶׁהֵיוּ תִּקְעֵי הַשּׁוֹפְרוֹת, וַחֲמָאֶסֶף – שִׁבְטֵי דָן שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ בְּסוֹף הַמַּחֲנֶה לְאַסּוֹף אֶת כָּל מִי שֶׁהִתְעַכֵּב מִלִּלְכֹּת עִם כּוֹלֶם⁹, רַק שִׁבְטֵי זֶה¹⁰ הָלַךְ אַחֲרֵי הָאָרוֹן. וְהַכֹּהֲנִים הָיוּ הָלֹךְ וַתִּקְעוּ – תּוֹקְעִים תוֹךְ כְּדִי הִלִּיכֵתָם¹¹ בַּשּׁוֹפְרוֹת:

(י) וְאַתָּה הָעָם צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – צִוָּה אוֹתָם בְּדִבְרֵים אֵלֶּה: בְּמִשְׁךְ כָּל יְמֵי הַחַקּוֹת – לֹא תִרְיֶעוּ בְּפִיכֶם תְּרוּעַת שִׂמְחָה, וְלֹא תִשְׁמִיעוּ אֶת קוֹלְכֶם בְּצַעֲקוֹת, וְלֹא יֵצֵא מִפִּיכֶם דָּבָר אֲפִילוּ בְּלַחֵשׁ בִּינִיכֶם אֶל תְּדַבְּרוּ כְּלוֹם¹². עַד יוֹם אֲמַרִי אֲלֵיכֶם הָרִיעוּ –

1 והכתיב ויאמרו בלשון רבים, מרמז שיהושע והכהנים ציוו את העם, רד"ק.

2 מלבי"ם.

3 כנ"ל ד, יב, עיין שם. ופירש רש"י שהלכו ראשונים מפני גבורתם הגדולה של בני גד.

4 מלבי"ם.

5 מצודת דוד.

6 תרגום.

7 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

8 פירוש הכתיב - אשר תקעו, ופירוש הקרי - התוקעים, רד"ק.

9 תרגום ורש"י. אבל בפירושו על התורה (במדבר י, כה), הביא רש"י בשם ירושלמי, שפירוש מאסף הוא, שכל מי שהיה מאבד משהו, היו בני דן (שהלכו אחרונים) מחזירים לו.

10 מלבי"ם.

11 תרגום.

12 מלבי"ם.

עד היום שבו אומר לכם להריע (ביום השביעי¹), ורק אז – וְהִרְיעֵתֶם בפיכם בתרועות שמחה ונצחון:

(יא) וַיֵּסֶב – יהושע (עם העם) סובב את אֲרֹן יְהוָה שִׁיקֶף² אֶת הָעִיר, תִּקֶּף – הארון תִּקֶּף את העיר³ פַּעַם אַחַת. וַיָּבֹאוּ יהושע והעם אל הַמַּחֲנֶה בגלגל⁴, וַיִּלְּנוּ בַּמַּחֲנֶה. ובזה תם היום הראשון של ההקפות סביב יריחו, שהוא גם היה היום הראשון בשבוע: פ

כיבוש יריחו

הקפת העיר בשאר הימים

(יב) וַיֵּשְׁבֻם יְהוֹשֻׁעַ ביום השני⁵, מוקדם בַּבֶּקֶר, כי היו צריכים למהר להגיע ליריחו⁶. וַיֵּשְׁאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת אֲרֹן יְהוָה מהגלגל ליריחו⁷:

(יג) ובמשך כל הדרך מהגלגל עד יריחו – וַשְׁבָּעָה הַכֹּהֲנִים שְׁנֵשָׂאִים אֶת שַׁבָּעָה הַשּׁוֹפְרוֹת העשויים מקרני חִיבָלִים – אילים, הולכים לִפְנֵי אֲרֹן יְהוָה, ובמשך כל הזמן שהיו הַלְכִים היו תִּקְעוּ וַתִּקְעוּ בַּשּׁוֹפְרוֹת. וַתִּחְלְצֵן – בני גד ובני ראובן, חֲלֹף לִפְנֵיהֶם – לפני הכהנים, וַתִּמָּאֲסֶף – בני דן, חֲלֹף אַחֲרֵי אֲרֹן יְהוָה. וכמו שהיה במשך כל הדרך מהגלגל, כן גם בכל זמן הקפת יריחו, היו הכהנים (הולך⁸) חֲלֹף וַתִּקְעֵן – הולכים ותוקעים תוך כדי הליכתם⁹ בַּשּׁוֹפְרוֹת:

(יד) וַיֵּסֶבּוּ אֶת הָעִיר בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי פַּעַם אַחַת, וַיָּשְׁבוּ אֶל הַמַּחֲנֶה בגלגל. כֹּה עָשׂוּ לַחֲקֹף אֶת הָעִיר עִם הָאָרוֹן, שֵׁשֶׁת יָמִים:

ההקפות של היום השביעי

1 רד"ק. והזכיר עוד הרד"ק שיש מפרשים עד יום - עד זמן שאומר לכם להריע (כמו יום צעקתי בלילה (תהלים פח), ב לפי פירוש האבן עזרא שם).

2 רד"ק.

3 רד"ק.

4 מלבי"ם.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם, וביום הראשון לא השכימו כי הדיבור הגיע ליהושע כשהיו ליד יריחו (עיין לעיל ה, יג).

7 מלבי"ם, וביום הראשון נשאוהו הלוויים מהגלגל ליריחו, כי זה היה לפני דיבור ה' ליהושע.

8 הכתיב מורה שבזמן שהמאסף היה הולך היו הכהנים תוקעים, רד"ק.

9 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

(פו) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לַחֲקֹפְתָם אֶת הָעִיר, בְּיוֹם הַשַּׁבָּת¹, וַיִּשְׁכְּמוּ מוֹקֶדֶם יוֹתֵר מִבְּכָל שֵׁשֶׁת הַיָּמִים בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר – מִיד כִּשְׁחֹאִיר נִצְנוֹץ הָאֹר הָרָאשׁוֹן בַּמִּזְרָח², וַיִּסְכְּבוּ אֶת הָעִיר בַּמָּשָׁפֶט הַזֶּה – כַּמְנַהֵג בְּכָל שֵׁשֶׁת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים³, אֲלֵא שֶׁהַיּוֹם הִקִּיפוּ אֶת הָעִיר שְׁבַע פְּעָמִים. רַק בַּיּוֹם הַהוּא הַשְּׁבִיעִי, סָכְּבוּ אֶת הָעִיר שְׁבַע פְּעָמִים, שֶׁכֵּן בַּשֵּׁשֶׁת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הִקִּיפוּ רַק פֶּעַם אַחַת, וְלִכֵּן הָיוּ צָרִיכִים בְּיוֹם זֶה לַחֲשֹׁכִים מוֹקֶדֶם יוֹתֵר (מִיד בַּעֲלֹת הַשָּׁחַר)⁴:

יְהוֹשֻׁעַ מִצֹּה אֶת הָעָם עַל כִּיבוּשׁ הָעִיר

(פז) וַיְהִי בַּפֶּעַם הַשְּׁבִיעִית שֶׁהִקִּיפוּ אֶת הָעִיר, תִּקְעוּ הַכְּהֲנִים תְּקִיעָה אֲרוּכָה⁵ בַּשּׁוֹפָרוֹת. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם, הָרִיעוּ בַּיָּמִים תְּרוּעַת שִׂמְחָה, וְתִרְוַעָה זֹאת תִּהְיֶה סִמּוֹן שֶׁאַתֶּם כָּבֵד יוֹדְעִים מֵרֹאשׁ⁶ כִּי נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת הָעִיר וְלֹא יוּכְלוּ אֲנָשֵׁי יִרְיָחוֹ לַעֲמוֹד בַּפְּנִיכֶם:

(יז) וּמִפְּנֵי שֶׁהַיּוֹם הוּא יוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ, רָאוּי לַהֲקֹדֵשׁ אֶת מָה שֶׁנִּכְבֹּשׁ הַיּוֹם⁷, וְלִכֵּן וַיְהִי־תֵהָ הָעִיר חֵרֶם – הַקֹּדֶשׁ⁸, חֵיָא – שֶׁלֹא תִבְנֶה עוֹד, וְכָל הַשָּׁלָל אֲשֶׁר תִּמְצְאוּ בָּהּ – שֶׁלֹא יִהְיֶה מִמֶּנָּה אָדָם⁹, לִיהְוֶה – קוֹדֶשׁ לָהּ. רַק רָחֵב הַזֹּהֵר תִּתְּחֶיָה מִפְּנֵי שֶׁקִּבְּלָה עָלֶיהָ

1 רש"י, ומקורו בתלמוד ירושלמי (שבת פרק ב, הלכה ח).

2 מצודת ציון.

3 רד"ק.

4 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש שרק ביום הזה בא להסביר את הטעם ששינו ביום זה לעשות יותר הקפות. מפני שבכל יום עשו רק שני עניינים של שבע (שהשביעי הוא תמיד קודש), שהם שבעה כהנים ושבעה שופרות. ורק ביום הזה - שהיה מקודש מצד עצמו שהוא היום השביעי (ולדברי חז"ל גם היום השביעי בשבוע - שבת), וגם בהקפה הראשונה הושלמו שבע הקפות בסך הכל מכל הימים - הוסיפו שיהיו גם שבע הקפות ביום זה לבדו.

5 מצודת דוד. ולדעת המלבי"ם, הכוונה לתקיעות הרגילות כמו שהיו לפני זה, וכשאמר יהושע לעם להריע, רימו בדבריו אלו גם לכהנים שיתקעו תקיעה ארוכה.

6 מלבי"ם.

7 רש"י, ומקורו במדבר רבה (יד, א), ופירשו שם עוד טעמים אחרים עיין שם. ולפי פירושים אלו יוצא שיהושע על דעתו עשה כן. והרד"ק פירש, שעל פי הפשט - על פי ה' החרים יהושע את העיר. והמלבי"ם פירש שמפני שהעיר הזאת נכבשה רק על ידי נס, ראוי שתהיה כולה הקדש לה' שכבשה. והרלב"ג פירש, שציוה להחרים הכל, כדי שלא יתלו ישראל הצלחתם בממון אנשי יריחו, ויחשבו שאמונתם (של הכנענים) היתה אמתית, ולכן יש ברכה בממונם.

8 רש"י. ובמצודת דוד פירש מלשון הכרתה ושממון, ומה שאמר וכל אשר בה (ובפסוק יט כתוב בפירוש שהקדישו את כל הכלים), הכוונה לדברים שאינם ראויים להקדש.

9 רד"ק.

אמונת ה', ואם כן עלינו לקבלה כגזירת¹. ולא רק שתחיה אלא שתשאר **חַיָּא וְכָל אֲשֶׁר אֵתָהּ בְּבִית** ולא יֵעָשׂוּ לָחֶרֶם, **כִּי הִחַבְּאֲתָהּ** – החביאה היטב² **אֶת הַמְּלָאכִים**³ **אֲשֶׁר שָׁלַחְנָה**, ולכן אנחנו חייבים לה הכרת הטוב שלא להחרים רכוש⁴:

מזהיר לא לקחת מהשלל

(יה) **וְרַק אֲתֶם** – על אף שהממון של רחב ישאר לה, אבל אתם⁵ **שָׁמְרוּ** כל אחד את עצמו ואת חבריו⁶, שלא תקחו **מִן הַחֶרֶם, כֶּן תַּחֲרִימוּ** – תכריתו את ישראל⁷, על ידי ש-⁸ **וְלִקְחֶתֶם מִן הַחֶרֶם, וְשִׁמַּתֶּם אֶת מַחְנֶה יִשְׂרָאֵל לְחֶרֶם** שיוגרם לכולם נזק על ידי זה⁹, **וְעִבְרֶתֶם אוֹתוֹ** – תבאישו את מחנה ישראל כמים עכורים¹⁰:

(יט) ואמנם, כל הדברים שאינם ראויים לשימוש במשכן, יוחרמו לגמרי לשם ה' שלא ישתמשו בהם, אבל **וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב וְכָלִי נְחֹשֶׁת וְכָרֶזֶל** שראויים לשירות במשכן¹¹ – **קָדֵשׁ הוּא לַיהוָה**. ולכן, אל **אוֹצֵר יְהוָה** במשכן¹² **יָבֹאוּ**¹³ הכלים האלו:

כיבוש העיר

(כ) ומיד אחרי ציווי יהושע, **וַיֵּרַע הָעָם בְּפִיהֶם, וַיִּתְּקְעוּ הַכֹּהֲנִים בַּשֹּׁפָרוֹת**. וכך היה סדר הדברים¹⁴: **וַיְהִי כְשִׁמְעַ הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁתִּקְעוּ בּו הַכֹּהֲנִים תְּקִיעָה אֲרוּכָה**,

1 מלבי"ם, עיין שם.

2 רד"ק.

3 להלן (פסוק כג) פירש רש"י, שנקראו מלאכים על שם שכשהיו אצלה שמרו את עצמם מן העבירה עמה.

4 מלבי"ם, ולא הזכיר כאן את עניין השבועה, כי אין ישראל חייבים בשבועת המרגלים. אבל להלן (פסוק כב) כששלח את המרגלים להצילה אמר להם כאשר נשבעתם לה.

5 מלבי"ם.

6 רד"ק.

7 מצודת דוד (כמו **זֹבַח לאלהים יחרם** (שמות כב, יט)).

8 רד"ק.

9 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שעל ידי זה יאבדו חס ושלום כל ישראל (עיין להלן ז, יב).

10 רש"י. ובמצודת ציון פירש שהוא עניין השחתה ובלבול.

11 מלבי"ם, וכן הוא על פי פירוש מצודת דוד לעיל (פסוק יז).

12 רד"ק, והוסיף עוד שהניחום במקום שהניחו את נדבת שרי האלפים ושרי המאות (במדבר לא, מח-נד).

13 מנחת שי, על פי המסורה שהוא אחד מארבעה עשר מקומות שהסבירא נותנת לקרוא **יבואו** ובאמת קוראים **יבוא**.

14 מצודת דוד.

מיד – וַיִּרְעוּ הָעָם בַּפִּיהֶם תִּרְוַעָה גְדוֹלָה, ועלה קול תרועתם יחד עם קול התקיעה¹.
וַתִּפֹּל הַחוֹמָה עַל יְדֵי שִׁנְבַלְעָה תַּחְתֵּיהָ – במקומה, כנגד כל המקום שעמדו בו ישראל².
וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה – אל העיר, אִישׁ נִגְדָּו – כל איש נכנס מול המקום שבו עמד.
וַיִּלְכְּדוּ אֶת הָעִיר:

(כא) וַיַּחְרִימוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר. קודם הרגו את כל האנשים מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, מִנֶּעֶר וְעַד זָקֵן, וְעַד כָּל מִי שֵׁשׁ בּו רֹחַ חַיִּים³ – שֹׁר וְשָׂה וְחִמּוֹר, את כולם הרגו לְפִי – עם חוד⁴ החרב:

המרגלים מצילים את רחב ומשפחתה

(כב) וְלִשְׁנַיִם הָאֲנָשִׁים, אֲשֶׁר הָיוּ הַמְּרַגְלִים אֶת הָאָרֶץ לִפְנֵי שַׁעֲבָרוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן, אֲמָר יְהוֹשֻׁעַ, בָּאוּ אֶל בֵּית הָאִשָּׁה הַזֹּאת – רחב, שהחביאה אותכם. וְהוֹצִיאוּ מִשָּׁם אֶת הָאִשָּׁה, וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָהּ – משפחתה וכל רכושיה. כִּי מַחֲוִיבִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת לָהּ זֹאת יוֹתֵר מִכּוֹלֵם, בְּאֲשֶׁר נִשְׁפָּעְתֶּם לָהּ וְעַלִּיכֶם מוֹטֵל קִיּוֹם הַשְּׁבֹעָה⁵:

(כג) וַיָּבֹאוּ הַנְּעָרִים הַמְּרַגְלִים – המרגלים באו לעיר בזריוות כנערים⁶, וַיַּצִּיאוּ מִן הָעִיר אֶת רָחַב, וְאֶת אֲבִיהָ, וְאֶת אִמָּהּ, וְאֶת אֶחָיהָ, וְאֶת כָּל הַרְכּוּשׁ אֲשֶׁר לָהּ, וְאֶת כָּל מִשְׁפַּחְתֶּיהָ – כל קרוביה שהתחבאו עִמָּם⁷, הוֹצִיאוּ. וַיַּנִּיחוּם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל – שמו אותם בינתיים מחוץ למחנה, עד שיתגירו כולם⁸:

בני ישראל שורפים את העיר באש

1 מלבי"ם.

2 רד"ק (לעיל פסוק ה), ולא נפלה כל החומה ממש, וכך נשאר בית רחב לעמוד, כי היה בצד אחר של החומה. והמלבי"ם פירש שנפלה כל החומה, אלא שחלק מבית רחב היה לפניו מהחומה (כמו שפירש לעיל ב. טו), והבאו שם פירוש זה מהגר"א שגם פירש כך, עיין שם), ובית זה (שבתוך העיר) נשאר לעמוד.

3 מלבי"ם, לכן פרט קודם את אלה (שיש בהם רוח חיים), ולהלן (פסוק כד) פרט את שאר הדברים שהחרימו.

4 הצד החד של החרב נקרא הפה של החרב כמו וחרב פיפיות (תהלים קמט, ו עיין ברכות דף ה.), מצודת ציון. ויונתן תרגם לפתגם דחרב (- לְדַבֵּר חֶרֶב, כנראה כוונתו שעשו בהם דין חרב), וכן מתרגם אונקלוס בכל מקום.

5 מלבי"ם.

6 רש"י. והרד"ק פירש שנערים הכוונה משרתים (כמו ויהושע בן נון נער (שמות לג, יא) והוא היה אז בן חמשים ושש שנה, וודאי שהכוונה שהיה משרת משה), והם היו משרתים של יהושע או של אחד מגדולי הדור.

7 תלמוד ירושלמי ברכות (פרק ד, הלכה ד. וזה לשונו: תני רבי שמעון בן יוחי אפילו היתה במשפחתה מאתים אנשים והלכו ודבקו במאתים משפחות כולם ניצלו בזכותה).

8 רד"ק.

(כד) וְאֵת כָּל שְׂאֵרֵי הָעִיר (חוץ מרחב ומשפחתה), שִׁרְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֵשׁ, וְגַם אֶת כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּהּ. רַק – חוץ מִהַכֶּסֶף וְהַזָּהָב וְכָלִי הַנְּחֹשֶׁת וְהַבְּרֹזֶל, שְׂאוֹתָם לֹא שִׂרְפוּ, אֵלָּא נִתְּנוּ בְּאֹצֶר שְׂחִיָּה בְּבֵית יְהוָה – בְּמִשְׁכָּן:

רחב הזונה יושבת בקרב ישראל

(כה) וְאֵת רָחֵב הַזֹּנָה, וְאֵת בֵּית אֲבִיהָ, וְאֵת כָּל הַרְכוּשׁ אֲשֶׁר לָהּ, הִחִיָּה יְהוֹשֻׁעַ – צִוּוּהָ לְהִשְׁאִירָם בְּחַיִּים², וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּתְּנוּ לָהּ נַחֲלָה וּמַחִיָּה בְּתוֹכָם, וְנִשְׁאַרָה בִּנְיָהֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר³. וְחֹמֶד זֶה עָשָׂה לָהּ יְהוֹשֻׁעַ, כִּי הִחְבִּיֵּאתָ אֶת הַמְּלָאכִים, אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ לְרַגֵּל אֶת יְרִיחוֹ: פ

השבועה שלא לבנות את יריחו

(כו) וַיִּשְׁבַּע יְהוֹשֻׁעַ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא – כַּשֶּׁכֶּבְשׁוּ אֶת יְרִיחוֹ, לֵאמֹר – הַשְּׂבִיעִים בַּדְּבָרִים אֵלֶּי: אֲרוּר הָאִישׁ לְפָנַי יְהוָה – מֵאֲרָה – (חֲסֹרוֹן⁴) תִּהְיֶה מֵאֵת ה' בְּאִישׁ אֲשֶׁר יִקְוֶם וַיִּבְנֶה – שִׁיקוּם לִבְנוֹת אֶת הָעִיר הַזֹּאת אֲפִילוּ בְּשֵׁם אַחֵר, או שִׁיתֵּן אֶת הַשֵּׁם יְרִיחוֹ אֲפִילוּ לְעִיר אַחֶרֶת שִׁיבְנָה⁵. בְּכִכְרוּ וַיִּסְדְּנָה – כְּשִׁישִׁים אֶת יְסוּדוֹת הָעִיר יְמוֹת בְּכוֹרוֹ, וְכֵךְ יִמְשִׁיכוּ כָּל בְּנֵי לְמוֹת עַד אֲשֶׁר – וַיִּצְעֲרוּ וַיִּצְיֹב דִּלְתֵיהָ – כְּשִׁיעֲמִיד אֶת דִּלְתוֹת שַׁעֲרֵי הָעִיר יְמוֹת בְּנוֹ הַצֵּעִיר⁶: פ

המעל בחרם יריחו והענש על כך

המעל בחרם

יהושע גדל ומתפרסם לאהר כיבוש יריחו

1 מלבי"ם.

2 רד"ק בפירוש ראשון. ובפירוש שני פירש מילים אלו לעניין ממון ונחלה שנתנו לה (כמו שמוכח מהמילים וַתֵּשֶׁב בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל). ועוד הביא דרש, שלקח אותה לו לאשה, ועל ידי זה החיה אותה, כי דבקו בבית אביה גדולי ישראל.

3 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 אבן עזרא על התורה (בראשית מט, ז).

5 הרד"ק בשם חז"ל (סנהדרין דף קיג.). והרד"ק עצמו פירש על פי הפשט, שכפל לתוספת ביאור.

6 רש"י. הרד"ק הביא בשם הרמב"ם (מו"נ ג, ג), שטעם האיסור לבנות את יריחו, כדי שיראו תמיד את חרבותיה ויזכרו את הנס הגדול של שקיעת חומות יריחו (וכן מצאנו במסכת ברכות (יד נד.) שצריך לברך כשרואים את חומת יריחו שנבלעה במקומה).

(כו) וַיְהִי יְהוָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ – ה' היה בעזרתו של יהושע¹, על ידי שקיבל את שבועתו וחרמו, להעניש משמים את מי שיעבור על השבועה². וַיְהִי שְׁמֵעוֹ של יהושע והנפלאות שעשה ה' על ידו, מפורסם בְּכָל הָאָרֶץ:

עכן מועל בחרם

ז (א) וַיִּמְעְלוּ – חטאו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעַל – חטא³ בַּחֶרֶם, ומהו החטא? וַיִּקַּח עֶכָן בֶּן פְּרָמִי בֶן זָבָדִי בֶן זָרַח לְמַטֵּה יְהוּדָה מִן הַחֶרֶם, ובעבור שלא שמרו בני ישראל זה את זה שלא ימעלו בחרם, נחשב חטא זה לכל ישראל⁴. וַיַּחֲר אָף יְהוָה בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ם

הכשלוך בנסיון הראשון לכיבוש העי

יהושע שולח מרגלים לעי

(ב) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֲנָשִׁים מֵרִגְלִים מִירִיחוֹ שֵׁשׁ הָיוּ לְאַחַר חִיבוּשׁ, אֶל הָעִי אֲשֶׁר עִם – ליד⁵ בֵּית אֶזְנָן, וּמִקְנָדָם – ממוזרח⁶ לְבֵית אֵל. וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֵאמֹר – אמר להם דברים אלו: עָלוּ אֶל הָעִיר וְרָגְלוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ שִׁסְבִּיבָתָהּ. וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים, וַיִּרְגְּלוּ אֶת הָעִי לְבִדָּה⁷:

המרגלים חוזרים עם תשובה

(ג) וַיָּשָׁבוּ הַמֵּרְגָלִים אֶל יְהוֹשֻׁעַ. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו, אֵל יַעַל – אין צורך להעלות את כָּל הָעָם. בְּאַלְפִים אִישׁ אוּ בְשָׁלֹשֶׁת אַלְפִים אִישׁ, יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעִי. וזאת

1 תרגום.

2 כמו שמצאנו שקרה לחיאל בית האלי שבנה את יריחו, ונתקיימה בו קללת יהושע (מלכים א' טז, לד), מלבי"ם.

3 מצודת ציון.

4 מצודת דוד.

5 רש"י.

6 רש"י. הפסוק קורא תמיד לעי בתוספת ה' הידיעה, וגם מציין בדרך כלל את שמות הערים שלידה, כדי להבדילה מהעיר עי שבארץ בני עמון (ירמיהו מט, ג), רד"ק.

7 מלבי"ם.

עצתנו לך, **אַל תִּיָּגַע** – תמריח להעלות שָׁמָה – לשם **אַתָּה כָּל הָעָם, בִּי מִעַט הִמָּח** אנשי העי, ומעט אנשים מספיקים בשביל לנצחם:¹

אנשי העי מכים בישראל

(ד) **וַיַּעֲלוּ מִן הָעָם שָׁמָה** – לשם, **כְּשִׁלְשֶׁת אֱלֹהִים אִישׁ**. ומיד כשבאו, עוד לפני שהתחילו ללחום, **וַיָּנֶסוּ מִלִּפְנֵי² אַנְשֵׁי הָעִי** לבדם, על אף שלא באו אנשי בית אל לעזרתם:³

(ה) **וַיָּבוּ – הָרְגוּ מֵהֶם** – מאנשי המלחמה, **אַנְשֵׁי הָעִי, כְּשִׁלְשֶׁים וְשִׁשָּׁה אִישׁ** – שלשים וששה איש בדיוק.⁴ ועתה מפרש כיצד הרגו את שלשים וששה אלו, **וַיִּרְדְּפוּם מִלִּפְנֵי⁵ הַשָּׁעַר** של העיר, **עַד הַשְּׂבָרִים** – עד ששברו אותם (בהריגה),⁶ **וַיָּבוּם בַּמִּזְרֵה** החר שליד העי.⁷ **וַיָּמָס לִבָּב הָעָם וַיְהִי לְמָוֶה, כֹּל כֵּךְ פָּחַדוּ עַד שְׂכֵאִילוּ נִמְס** לבבם ונהיה מים:

יהושע מתאבל ומתפלל עם זקני ישראל

(ו) **וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שִׁמְלָתוֹ** לאות אבל על אותם שנהרגו במלחמה, **וַיַּפֵּל עַל פָּנָיו אֲרֻצָּה** – על הארץ,⁸ **לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה** להתפלל על ישראל, **עַד הָעֶרֶב, אֵת כָּל זֶה עָשׂוּ הֵיכָא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲלוּ יְהוֹשֻׁעַ וְהַזִּקְנִים עֹפֶר עַל רִאשָׁם, לֹאמַר לִפְנֵי ה', חֲשׁוּבִים אֲנִי לִפְנֵיךְ כַּעֲפָר, וּלְבַקֵּשׁ רַחֲמִים:⁹**

מתלונן על שעברו את הירדן

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

2 מצודת ציון.

3 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

4 רד"ק, וכן דעת ר' יהודה בגמ' (בבא בתרא קכא:). ועוד הביא הרד"ק, את דברי ר' נחמיה (שם) שדרש שיאיר בן מנשה נהרג, שהיה שקול **כשלשים וששה איש**, שהם רובם של סנהדרין. ופירש המלבי"ם שיאיר בן מנשה היה אחד מהשלשים וששה שנהרגו במלחמה, ועליו רימו הכתוב באמרו **כשלשים וששה**.

5 רד"ק.

6 תרגום. והרד"ק פירש, עד מקום ששמו **שברים**, ואמנם נקרא מקום זה כך על שם ששברו שם את בני ישראל.

7 רד"ק.

8 תרגום.

9 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

(ז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ, אָחָה – בִּבְקֶשֶׁה מִמֶּךָ¹ אֲדֹנָי יְהוֹה, לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ (– הֶעֱבַרְתָּ²) לְהַעֲבִיר אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הַיַּרְדֵּן, לָמָּה הֶעֱבַרְתָּ אוֹתָנוּ, אִם כּוֹנֵתָ לָתֵת אוֹתָנוּ בְּיַד מַעֲרַכַת הַמָּבֶע,³ שִׁיכֹל הָאֱמֹרִי לְהַאֲבִידָנוּ. וְלוֹ – וְהִלּוּאִי⁴ שֶׁהוֹאֲלָנוּ – רָצִינוּ⁵ וְנִשָּׁב בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג:

מתנצל על דבורו הקשה

(ח) בִּי – בִּבְקֶשֶׁה מִמֶּךָ⁶ אֲדֹנָי, שָׁמַע אֶת תַּחֲנִיתִי. וּמָה שְׂדִיבֶרְתִּי אֵלֶיךָ בַּצּוּרָה כּוֹזֶת שְׂאִינָה רְאוּיָה לְדַבֵּר כֹּךְ לִפְנֵי ה', מָה אֶמַּר – מָה יֵשׁ לִי לֹאמֹר אַחֲרֵי אֲשֶׁר הִפְךָ יִשְׂרָאֵל עֶרְפָּה לְבָרוּחַ⁷ מִלִּפְנֵי אֵיבָיו, וּמִתּוֹךְ כָּאֵב לְבִי זֶה צִעַקְתִּי כֹךָ⁸:

ממפלה זו יצא חילול ה'

(ט) וְעַתָּה, יִשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ שֶׁנִּצְחָו אוֹתָנוּ אֲנָשֵׁי הָעִי בַּמִּלְחָמָה⁹, וְנִסְבּוּ עָלֵינוּ – וְחָקִיפוּ אוֹתָנוּ¹⁰, וְהִכְרִיתוּ אוֹתָנוּ, וּמִמִּילָא גַם אֶת שְׁמֵנוּ (– וְכִרְנוּ) מִן הָאָרֶץ. וּמָה תַעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל – שִׁיחֹלֵל עֵתָה בְּגוֹיִים שִׁיאֲמָרוּ שֶׁתִּשָּׂש כַּחַד מִלִּנְצָחָם¹¹:

ענישו של עכן

תשובת ה' – המפלה כעונש על מעילה בחרם

1 תרגום. ובמצודת ציון פירש שהוא לשון צעקה ויללה.

2 עיין רד"ק.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 רש"י (וכן תרגם אונקלוס על ויואל משה לשבת את האיש (שמות ב, כא)). ויונתן תרגם מלשון התחלה (וכן תרגם אונקלוס על הוואיל משה (דברים א, ו) וכן פירש שם רש"י), ואולי כוונתו שהלוואי ומתחילה היינו נשאים בעבר הירדן.

6 תרגום. ובאבן עזרא על התורה (בראשית מג, כ) פירש שהוא קיצור לשון - עשה בי מה שתראה, אך שמע את דברי כעת (כמו בי אני אדוני העוון (שמואל א' כה, כד)).

7 תרגום.

8 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

11 רש"י. ועוד הביא רש"י מדרש, מה תעשה לשמך הגדול המשותף בשמנו (עם ה').

(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, קֵם לֵךְ מִבְּכִיֶיךָ, לָמָּה זֶה אַתָּה נֹפֵל עַל פָּנֶיךָ – אֵין לְךָ צוּרֶךְ לִפְּוֹל וּלְהִתְפַּלֵּל, אִם רַק יִתְקַנּוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֲטָא לֹא יִצְטָרְכוּ לְתַפְלָה¹:

(יא) חֲטָא יִשְׂרָאֵל כּוֹלוֹ (עַל יְדֵי שְׁלֹא שָׁמְרוּ זֶה אֶת זֶה)², וְלֹא תֹאמַר שֶׁהִיָּה בִּשְׁגָגָה³ כִּי וְגַם עָבְרוּ אֶת בְּרִיתִי – הַתּוֹרָה⁴ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹל הַנְּבִיא⁵, וְעוֹד הִיָּה הַחֲטָא חֲמוּר יוֹתֵר, כִּי וְגַם לָקְחוּ מִן הַחֶרֶם שֶׁהוֹדַרְם לִשֵּׁם ה' ⁶, וְגַם גָּנְבוּ, שִׁלְקָחוּ בַּחֲשָׁאִי כֹאִילוֹ אֵין ה' רוֹאֶה מַעֲשֵׂיהֶם חֲלִילָה⁷, וְגַם בָּחֲשׁוּ לֹמַר שְׁלֹא לָקְחוּ⁸, וְגַם שָׁמְרוּ בְּכֻלֵּיהֶם לְהַחֲבִיא אֶת מֹה שִׁלְקָחוּ שְׁלֹא יִרְאֶם אָדָם, וּבִזָּה הִרְאוּ יוֹתֵר שִׁירָאִים מֵאֲנָשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר מֹה⁹:

(יב) וְבִגְלַל חֲטָא זֶה, לֹא יִכָּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹם לְמַלְחָמָה לְפָנַי אִיְבֵיהֶם, אֲלֹא עִם הָעֶרְפָּה יִפְּנוּ לְבִרוּחַ¹⁰ מִלְּפָנַי אִיְבֵיהֶם, כִּי הֵיוּ לְחֶרֶם עַל יְדֵי שְׁלֹא שָׁמְרוּ זֶה אֶת זֶה

1 רד"ק.

2 מצודת דוד.

3 רד"ק.

4 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שעברו על שבועה, וזה חטא חמור יותר מחטא שיחטא איש לאיש, כי זה נשיאת שם ה' לשוא.

5 דברים יח, טו. - רד"ק. והמלבי"ם פירש שעבר על מצות שבת - שנאמר בה ברית (שמות לא, טז) - על ידי שהוציא את השלל מרשות לרשות.

6 רד"ק.

7 רד"ק.

8 או ששאל מִיִּשְׁהוּ אֶת עַכְן אִם לָקַח וְהַכְחִישׁ, או שִׁמְרָמוֹ עַל מֶה שֶׁעֲתִיד לְהַכְחִישׁ כְּשִׁיעֵלָה שְׁמוֹ בְּגוֹרֵל, רד"ק. והמלבי"ם פירש שעל ידי שגנבו בחשאי כחשו בהנהגת ה', כאילו אינו רואה.

9 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שמזה מוכיח שלא גנב כדי למלאות תאוותו, שהרי הטמין את הגנבה וזה סימן שאין לו צורך בה, ואם כן חמור יותר החטא כמו שנאמר (משלי ו, ל) לֹא יָבוֹזוּ לִגְנוֹב כִּי יִגְנוּב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב.

10 תרגום.

שלא יקחו מן החרם¹. ולכן לא אוסיף להיות עמכם – בעזרתכם², אם לא תשמידו את האיש אשר עבר על³ החרם, מִקְרָבְכֶם:

מצוה להעמיד את העם לגורל

(יג) קָם, בְּיָדָיו – וַיִּזְכֹּר אֶת הָעָם, וַאֲמַרְתָּ לָּהֶם, הִתְקַדְּשׁוּ – הוֹדַמְנוּ⁴ לְמַחֵר לַעֲמוּד לִפְנֵי ה' וְלָדַעַת מִי מַעַל בְּחָרָם. כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, חָרָם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל – יֵשׁ חָרָם בֵּינֵיכֶם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל! וְלֹכֵן לֹא תֻכַּל לָקוֹם לְמַלְחָמָה לִפְנֵי אִיבֶיךָ, עַד חֲסִירְכֶם – שֶׁתִּסִּירוּ אֶת הַחָרָם הַגָּנוּב מִקְרָבְכֶם – מִבֵּינֵיכֶם, מִיָּד מִי שֶׁגָּנוּבוֹ⁵:

(יד) וַנִּקְרַבְתֶּם בְּבִקְרָא לִפְנֵי הַחוּשָׁן, לְשִׁבְטֵיכֶם כָּל נְשִׂאֵי הַשְּׁבָטִים. וְהָיָה, חֲשֹׁכֵט אֲשֶׁר יִלְפָדְנוּ יְהוָה עַל יְדֵי שִׁכְחָה זוֹהָר אֲבָנוּ בַחוּשָׁן, וְקָרַב לְמִשְׁפַּחֹת – יִקְרְבוּ רֹאשֵׁי מִשְׁפַּחֹתָיו לַעֲמוּד בְּגוֹרֵל, וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר יִלְפָדְנָה יְהוָה עַל יְדֵי הַגּוֹרֵל, תִּקְרַב לְרֹאשֵׁי הַבָּתִּים שֶׁל אוֹתָהּ מִשְׁפָּחָה, וְהַבֵּית אֲשֶׁר יִלְפָדְנוּ יְהוָה עַל יְדֵי הַגּוֹרֵל, יִקְרַב לְגִבְרִים – לְאַנְשֵׁי שֶׁל אוֹתוֹ בֵּית אֲבִי⁶:

מצוה על ענישו של המועל בחרם

(טו) וְהָיָה דִין הָאִישׁ שִׁיחִיָּה הַנִּלְכָּד בַּחָרָם – אֵת אֲהָלוֹ וְשֹׂאֵר חֲפָצָיו הַמִּטְלָלִין יִשְׂרָף בְּאֵשׁ, וְיִהְיֶה אֹתוֹ – הַעֹבֵר עַל הַחָרָם, וְגַם אֵת כָּל אֲשֶׁר לוֹ – בַּחֲמוּתוֹ⁷. כִּי עָבַר

1 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש שמלבד מה שסרה מהם השגחת ה', גם באה להם חולשה טבעית, כי היו לחרם, ובחרם יש סגולה להטיל מארה (- קללה).

2 תרגום.

3 מצודת דוד. והוסיף המלבי"ם, שבשביל להחזיר להם את החוזק הטבעי, עליהם רק לבער את החרם הגנוב עצמו. אבל כדי שתחזור להם השראת השכינה, עליהם להשמיד את החרם לגמרי, על ידי שיהרגו את האיש שעבר על החרם.

4 תרגום. ובמצודת דוד פירש מלשון התקדשות כפשוטו, שיקדשו את עצמם, כדי שיהיו ראויים לעמוד לפני הארון.

5 ביאר המלבי"ם, שעכשיו לא אמר להם שיהרוג גם את הגנוב עצמו, כדי שלא ימנע הגנוב מלהודות.

6 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ובמצודת דוד פירש, שהעבירו כל נשיא לפני הארון, והנשיא של השבט שבו החטא לא יכל לזוז ממקומו, וכן הלאה לראשי המשפחות ובתי האב (וכן משמע מדברי הרד"ק להלן).

7 רש"י. והרד"ק פירש כמשמעו שישרפו את כולם באש. והמלבי"ם פירש, שראוי היה לשרפו באש, כיון שמעל בחרם שדינו בשרפה. אולם, כיון שגם חילל את השבת והתחייב סקילה, נידון בעונש החמור מביניהם. וגם את בהמתו סקלו עמו, כדי שלא תענש הבהמה בעונש פחות חמור מבעליה (עיין ויקרא כ, טו. ובפירוש רש"י שם).

**אֵת בְּרִית יְהוָה שְׁצִוָּה לְשִׁמוּעַ בְּקוֹל דְּבָרֵי הַנְּבִיאִים¹, וְכִי עָשָׂה נִבְלָה – דָּבָר רַע²
בְּיִשְׂרָאֵל:**

יהושע מעמיד את ישראל לגורל

**(טז) וַיִּשְׁכַּם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר, וַיִּקְרַב אֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַחוּשָׁן לְשִׁבְטֵי – לַשְּׁמוֹת
הַשְּׁבִטִים. וַיִּלְכֹּד – וַכַּהֲתָה אֲבָנָיו שֶׁל שִׁבְט יְהוּדָה:**

**(יז) וַיִּקְרַב יְהוֹשֻׁעַ לְגוֹרֵל אֶת רֹאשֵׁי מְשֻׁפַּחַת – הַמְּשֻׁפַּחוֹת שֶׁל שְׁבֹט³ יְהוּדָה, וַיִּלְכֹּד
הַגּוֹרֵל⁴ אֶת מְשֻׁפַּחַת הַזֹּרְחִי. וַיִּקְרַב אֶת מְשֻׁפַּחַת הַזֹּרְחִי לְגִבְרִים רֹאשֵׁי בְתֵי
הָאֲבוֹת⁵, וַיִּלְכֹּד בְּגוֹרֵל זִבְדִּי:**

**(יח) וַיִּקְרַב אֶת בֵּיתוֹ – בֵּית הָאֵב שֶׁל זִבְדִּי לְגִבְרִים – לְכָל אֲנָשֵׁי הַמְּשֻׁפַּחָה⁶. וַיִּלְכֹּד
בְּגוֹרֵל עֶכָן בֶּן פְּרָמִי בֶן זִבְדִּי בֶן זֶרַח לְמִטָּה יְהוּדָה:**

יהושע מבקש מעבן להודות על חטאו

**(יט) אִלָּם, עֶכָן סִירַב לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאוֹ וּלְגַלֵּג עַל הַגּוֹרֵל⁷. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עֶכָן –
בְּנִי, שִׁים נָא – תֵּן כַּעַת⁸ כְּבוֹד לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדִבְרוֹ נַעֲשֶׂה הַגּוֹרֵל, וְעַתִּיד
גַּם לַחֲלֹק אֶת הָאָרֶץ עַל פִּי הַגּוֹרֵל⁹. וְתֵן לוֹ תוֹדָה – הוֹדָאָה שֶׁמַּעֲלֵת בַּחֲרָם¹⁰. וְהִגֵּד נָא
לִי מָה עָשִׂיתָ – מֵהֶם הַדְּבָרִים שֶׁלִּקַּחְתָּ מִהַחֲרָם¹¹, אֶל תִּכְחַד – (תַּעֲלִים¹²) מִמֶּנִּי:**

1 עיין רד"ק לעיל פסוק יא, ועיין מה שכתבנו שם בהערות.

2 תרגום ומצודת ציון.

3 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, משפחת יהודה - שבט יהודה.

4 רש"י. והרד"ק פירש וילכוד הארון.

5 רד"ק.

6 מצודת דוד.

7 שאמר שגם אם היו נותנים גורל בין יהושע ואלעזר, ודאי אחד מהם היה עולה בגורל, רש"י (מקור הדברים בסנהדרין מג:).

8 תרגום.

9 רש"י. והרד"ק הוסיף, שצריך להודות כדי שתהיה לו כפרה על חטאו (עיין סנהדרין מג:).

10 תרגום והמצודות. והמלבי"ם פירש, תן לו הודאה על חטאים אחרים.

11 מצודת דוד.

12 תרגום.

(כ) וַיַּעַן עֶכָן אֶת יְהוֹשֻׁעַ, וַיֹּאמֶר – אֲמַנָּה – בְּאֵמַת¹ אֲנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקַחְתִּי מִהַחֲרָם, וְכִזְזָאת וְכִזְזָאת עָשִׂיתִי – וּכְבֵּר בְּיָמַי מֹשֶׁה עֲשִׂיתִי כֹךְ כְּמֹה פְעָמִים²:

(כא) (וּאֶרְאָה) וַאֲרָא בַּשָּׂלָל – וּרְאִיתִי בְּלִבִּי שְׂרָאוֹי לְקַחַת מִהַשָּׁלָל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר ה' וְאָכַלְתָּ אֶת שָׁלַל אוֹיְבֶיךָ³, וּרְאִיתִי שֵׁם אֲדָרְת – גְּלִימָה חֲשׂוּבָה⁴ מֵאַרְצֵי שִׁנְעָר (– בְּבִל⁵) אֲחֵת, וְהִיא הִיטָה טוֹבָה – יִפָּה⁶, וּמֵאֲתָיִם שְׁקָלִים כֶּסֶף, וּלְשׁוֹן זָהָב אֶחָד – שׁוֹט זָהָב אֲרוּךְ שֶׁנִּרְאָה כְּלִשׁוֹן⁷, חֲמִשִּׁים שְׁקָלִים מְשֻׁקָּלִים. וְאֶחָד מֵהֶם בְּעֵבֹר טוֹבִים וְיוֹפִיִּים וְאֶקָּחָם, אֲבָל לֹא הִשְׁתַּמְשַׁתִּי בָהֶם בְּכָל⁸, וְהֵנָּה – הָאֲדָרְת וּלְשׁוֹן הַזָּהָב⁹ טְמוּנִים בְּאַרְצֵי – מִתַּחַת הַקֶּרֶקֶע, בְּתוֹךְ הָאֲחָלִי – הָאֵחָל הַמִּיּוּחָד שֶׁלִּי¹⁰, וְהַכֶּסֶף תַּחְתֵּיהָ – מִתַּחַת הָאֲדָרְת¹¹:

יהושע שולח להביא את דברי החרם

(כב) וּמִשְׁשֹׁמֶע יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַסִּימָנִים הַמְדוּקִים, יָדַע בְּוֹדָאוֹת שֶׁאֵכָן מַעַל עֶכָן בַּחֲרָם¹², וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכָיו (– שְׁלִיחִים) וַיִּרְצֻ בְּמַהֲרָת הָאֲחָלָה – אֶל הָאֵחָל, כְּדֵי שֶׁלֹּא

1 תרגום.

2 רש"י (ועיין סנהדרין מג:). וביאר המלבי"ם, שהתנצל בפניו שבגלל שכבר לקח בימי משה נעשה בעיניו כהיתר (כמו שאמר רב הונא במסכת יומא דף פו:). והרד"ק פירש על פי הפשט, וכזאת וכזאת עשיתי שלקח את הדברים שפרט בפסוק הבא.

3 דברים כ, יד. - רש"י.

4 מצודת ציון.

5 תרגום. וביאר רש"י, שכל מלך ממדינות העולם היה לו ארמון בארץ ישראל, וגלימה זו היתה מיוחדת למלך בבל ללבשה כשבא לארמונו שביריחו. והוסיף המלבי"ם, שסיפר זאת כדי להתנצל שחשב שמותר לקחת כיון שהיא של מלך ממדינה אחרת.

6 תרגום. וביאר המלבי"ם, שבא להתנצל שבגלל שהיתה טובה התגבר עליו יצרו. ועוד, שחשב שהכסף והזהב אינם בכלל החרם, כי לא נשרפו, ואם כן אין כאן אלא חטא של מעילה בהקדש, ולא חטא של חרם.

7 רד"ק.

8 גם זאת התנצלות, כי לא מעל בהם, מלבי"ם.

9 מצודת דוד.

10 מלבי"ם.

11 רד"ק.

12 מלבי"ם.

יספיקו בני יהודה להחביא את הדברים כדי להעלים את חטא אחיהם¹. **וְהָיָה טְמוּנָה האדרת² בְּאַחֲלוֹ וְהִכְסֶּף תַּחְתֵּיהָ – תחת האדרת:**

(כג) **וַיִּקְחוּם – השליחים מִתּוֹךְ הָאָחֵל, וַיָּבֵאוּם אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְאֵל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְקוּם – התיכו את הכסף והזהב³ לְפָנֵי אֲרוֹן⁴ יְהוָה:**

מענישים את עכן כדבר ה'

(כד) **וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ, אֶת עֶכָן בֶּן זָרַח – שהיה ממשפחת זרח⁵, וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאֲדָמָה וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב שגם אותם היו צריכים לאבד⁶, וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנֵי שִׁירָאֵם מִה שְׁעוֹשִׁים לֹא יַעֲשׂוּ כַּמַּעֲשֵׂהוּ⁷, וְאֶת שׁוֹרֹ וְאֶת חֲמֹרֹ וְאֶת צִאֲנֹ וְאֶת אֲחֵלֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ כדי לאבד גם אותם עמו⁸, וְכָל יִשְׂרָאֵל באו גם בן עַמּוֹ – עם יהושע, כדי שיראו את העונש ולא יעשו כמעשה הזה⁹. וַיַּעֲלֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם – את עכן וכל אשר לו, העלו אותם דרך ההר¹⁰ אל העמק שמאז וחלאת נקרא¹¹ עֶמֶק עֶכָר:**

(כה) **וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לַעֲכָן, מָה עֲבַרְתָּנוּ – מה מאד הבאשת אותנו בחטאך! וכנגד זה¹² – יַעֲבֹרְךָ – ישמידך יְהוָה בַּיּוֹם הַזֶּה. וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ – השליכו עליו¹³ כָּל**

1 רש"י. והרד"ק פירש, שרצו בשמחה על שהתגלה החוטא וכל עם ישראל נקיים.

2 רד"ק. ואת לשון הזהב לא הזכיר. והרלב"ג פירש שלשון הזהב היתה מוחבאת בתוך האדרת, והכסף מתחתיה.

3 תרגום. והרד"ק פירש, שהעמידו את דברי החרם (כמו מצוקי ארץ (שמואל א' ב, ח) - רלב"ג). ובמצודת דוד פירש, שפיזרו אותם. וחז"ל (סנהדרין דף מד. והובא כאן ברש"י) דרשו שחבטם לפני הקב"ה ואמר, על אלו יפלו רוב הסנהדרין?

4 מצודת דוד.

5 רד"ק (וכן מצאנו בבראשית (כט, ה) שכתוב הידעתם את לבן בן נחור, ולבן היה בן בתואל בן נחור).

6 עיין פירוש האבן עזרא בספר שמות (לב, כ), שכתב כי יש דבר שיושם באש עם הזהב, ומיד ישרף ויהיה שחור, ולעולם לא ישוב [להיות] זהב.

7 רש"י על פי דברי חז"ל בסנהדרין (דף מד.). ולדעת הרד"ק הרגו גם אותם יחד עם אביהם, או מפני שהיו קטנים ודינם כממונו, או שהרגו גם הגדולים מפני שידעו על חטאו ושתקו (וכן נאמר בפרקי דר' אליעזר פרק לו).

8 רש"י.

9 רש"י.

10 רד"ק.

11 מצודת דוד, כמו שכתוב להלן פסוק כו.

12 מצודת דוד.

13 מצודת ציון.

יִשְׂרָאֵל אָבֶן – אבנים, על שחילל את השבת כשהוציא את הדברים מיריחו¹, וַיִּשְׁרְפוּ אֹתָם – את אהלו ומטלטליו והחרם² בָּאֵשׁ, וַיִּסְקְלוּ אֹתָם – את הבהמות³ בָּאֲבָנִים:

מקומים גל אבנים לזכר המעשה

(כו) ואחרי שסקלו אותו קברוהו, וַיִּקְימוּ עָלָיו – על קברו⁴ גָּל (– תל⁵) אֲבָנִים גְּדוֹלִים, ותל זה עדיין עומד בגדלו⁶ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר⁷, וַיֵּשֶׁב יְהוֹה בְּמַחְרֹן אָפוֹ אחרי שעשו את המשפט בחטא החרם. ועל כֵּן – מפני הַעֲכִירָה שעכר עכן את ישראל קָרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא שבו נסקל עכן – עֵמֶק עֲכֹרָה, ועדיין נודע בשם זה⁸ עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר: פ

כיבוש העי

המלחמה השניה בעי

ד' מחוק את לב יהושע למלחמה בעי

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוֹה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָא – אל תפחד וְאֵל תִּהְיֶה – ואל יִשְׁבֵּר לְבָבְךָ⁹ מללחום בעי, אחרי שנכשלתם בפעם הראשונה, כי עכשיו כבר סר החטא¹⁰. קַח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַמִּלְחָמָה – העם שיוצא במלחמה¹¹, וְקִיּוֹם עֲלֶיהָ אֵל¹² הָעֵי ללחום בה. וכך יחשבו כל העמים שניצחתם בדרך הטבע, על ידי שבאתם עם הרבה לוחמים,

1 רש"י על פי במדבר רבה (כג, ו). והרד"ק פירש בשם אביו (רבינו יוסף קמחי), שבדרך שלקחוהו לשרפו, רגמו אותו כל העם באבנים מרוב כעסם עליו.

2 רש"י.

3 רש"י. ובמדרש רבה הנ"ל משמע שגם את בהמותיו שרפו. ויונתן תרגם, שסקלו אותם ואחר כך שרפו אותם באש.

4 מצודת דוד.

5 מצודת ציון.

6 מצודת דוד.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

8 מצודת דוד.

9 תרגום, ועיין לעיל א, ט.

10 מצודת דוד.

11 תרגום. במדרש רבה (שיר השירים ד) נאמר שבכל מלחמת כנען היו עם המלחמה ששים אלף איש.

12 תרגום.

וממילא (אחרי מלחמה זו) יבואו כל מלכי כנען עם כל חילם ללחום בכם, ולא תצטרכו לרדוף אחריהם מעיר לעיר¹. **רָאָה** – דע, **שָׁנַתִּי** (– אתן) **בְּיָדְךָ** קודם כל – **אַתְּ מִלֶּךְ** **הָעִיר** **וְאַתְּ עִמּוֹ** על ידי שיצאו מהעיר לרדוף אחריכם, **וְאַחֵר** כך **אַתְּ עִירֹךְ** **וְאַתְּ אֶרְצֹךְ** על ידי האורבים שתשים שישרפו את העיר²:

(ב) **וְעָשִׂיתָ** **לְאֲנָשִׁים** **הַיּוֹשְׁבִים** **בְּעִיר** **וּלְמִלְכָּהּ**, **כַּאֲשֶׁר** **עָשִׂיתָ** **לְיִרְיָחוֹ** **וּלְמִלְכָּהּ** שתהרגו את כולם לפי חרב ותשרפו את העיר באש³, **רַק** דבר אחד לא תעשה כמו שעשית ביריחו⁴ **שֶׁשְׁלָלָהּ** **וּבְהִמָּתָהּ** **תִּבְּזֹזוּ לָכֶם** – לכל מה שאתם צריכים⁵, ולא יהיו הקדש. ועוד דבר אתה צריך לעשות לכיבוש העיר – **שָׁיִם** **לָךְ** **אֶרֶב** **לְעִיר** **מֵאַחֲרֶיהָ** – אנשים שיסתתרו מהצד השני של העיר (לא מהצד שתגיע עם כל העם ללחום)⁶:

יהושע מכין מארב לעיר

(ג) **וַיִּקָּם** **יְהוֹשֻׁעַ** **בְּרֹאשׁוֹ**⁷ **וְכָל** **עַם** **הַמִּלְחָמָה** **עִמּוֹ**, **בִּשְׁבִּיל** **לְעֲלֹת** **אֶל** **הָעִיר**. **וַיִּבְחַר** **יְהוֹשֻׁעַ** **שְׁלֹשִׁים** **אֶלֶף** **אִישׁ** **שֶׁהָיוּ** **גְּבוּרֵי** **הַחֵיל**, **וַיִּשְׁלַחֵם** **אֶל** **הָעִיר** **בְּלִילָחָה**:

מצוה את האורבים על אופן הלחימה

(ד) **וַיֵּצֵא** **יְהוֹשֻׁעַ** **אֹתָם** – את שלשים אלף האנשים **לְאֵמֹר** – ציום בדברים אלו: **רָאוּ** – דעו ש⁸ **אַתֶּם אֶרֶבִּים** **לְעִיר** **עֲצֻמָּה** (ולא לאנשי העיר)⁹, ולכן תעמדו **מֵאַחֲרֵי** **הָעִיר** ולא

1 מצודת דוד. ומהר"י אברבנאל פירש, שלא תבוא התשועה מאת ה' לחלק קטן מישראל, וצריך שיבואו כולם כדי שתהיה עליהם השראת השכינה.

2 מלבי"ם.

3 רד"ק.

4 רש"י. וביאר המלבי"ם (לפי מה שפירש לעיל ו, יז), שהיות שכיבוש זה לא יהיה כולו בדרך נס כמו כיבוש יריחו, לכן לא יחרימו השלל.

5 רד"ק.

6 מצודות. הרלב"ג פירש, שכיון שיכלו לנצח את יושבי העיר בדרך תחבולה בלא להצטרך לנס, לא עשה הקב"ה נסים לחינם.

7 מלבי"ם.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

מצד השער, אל תרחיקו מן העיר מאד כדי שתוכלו לכבשה מיד, והייתם בלכם
נבנים – מוכנים¹:

(ה) ואני וכל העם אשר אתי, נקרב אל העיר מול היוצאים למלחמה. והיה, כי –
כאשר יוצאו לקראתנו למלחמה באשר כמו שראינו שיצאו לקראתנו בפעם
הראשונה וכל שכן שיצאו עכשיו (אחרי שראו שנצחו אותנו בפעם הקודמת)², ונסנו –
נהפוך פנינו³ כאילו אנו בורחים מלפניהם כדי להטעותם⁴:

(ו) ויצאו אנשי העיר לרדוף אחרינו, עד התיקנו – שננתק⁵ אותם מן העיר –
שיתרחקו מהעיר, כי יאמרו בלבם, נסים בני ישראל לפנינו, באשר נסו מלפנינו
במלחמה הראשונה. ונסנו לפניהם עוד, כדי להרחיקם יותר מן העיר⁶:

(ז) ובזמן זה שאנו ננוס⁷, אתם תקמו מהאורב – ממקום המארב⁸, והורשתם –
ותגרשו (– תשמידו)⁹ את העיר – הנשארים בעיר¹⁰, ונתנה יהוה אליהם בידכם
– ימסור בדיכם את העיר:

(ח) והיה, כתפשיכם – כשתלכדו את העיר, תציתו את העיר באש, כדבר
יהוה שציוה לעשות לעי כמו שעשינו ליריחו¹¹ – תעשו. ראו להיות זריזים במעשה
הזה, כי אני הוא שצויתי אתכם:

1 תרגום.

2 מלבי"ם.

3 תרגום.

4 מצודת דוד.

5 רש"י. ועוד פירש רש"י, מלשון תיק, שנוציאם מתיק העיר.

6 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, שהפסוק הולך בצלעות מקבילות: ויצאו אחרינו – כי יאמרו נסים לפנינו כאשר
בראשונה, דהיינו שכיון שברחנו בפעם הקודמת, לא יחשבו שאנחנו מערימים עליהם, ויצאו אחרינו. ונסנו
לפניהם – עד התיקנו אותם מן העיר, דהיינו שננוס מלפניהם כדי שננתק אותם יותר מהעיר.

7 מלבי"ם.

8 רד"ק.

9 תרגום ורד"ק.

10 מצודת דוד.

11 רד"ק.

האורבים הולכים אל מקום מארבם

(ט) וַיִּשְׁלַחֵם יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאוֹרָבִים, וַיִּלְכְּוּ אֶל הַמָּאָרֶב – אֶל הַמָּקוֹם שֶׁשֵּׁם אֲרָבוֹ.²
וַיֵּשְׁבוּ בֵּין בֵּית אֵל שְׁבַמְעֶרֶב וּבֵין הָעֵי שְׁבַמְזֹרָה, וְאִם כֵּן יֵשְׁבוּ מָיִם – מִמְעַרְב³
לָעֵי. וַיִּלְּן יְהוֹשֻׁעַ בַּלִּילָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵם – לֵן בְּאִמְצַע הַמַּחֲנֶה, כְּדִי שִׁיחִיה מוֹכֵן
לְבוֹקֵר לִזְרוֹ אֶת כּוֹלָם לְמַלְחָמָה⁴:

יהושע והעם מתקרבים לעי

(י) וַיִּשְׁכְּם יְהוֹשֻׁעַ בִּבְקָר, וַיִּפְקֹד – סַפֵּר⁵ אֶת הָעֵם שְׁעֻמוֹ. וַיַּעַל הוּא וְזַקְנָיו
יִשְׂרָאֵל, לִפְנֵי – בְּרֹאשׁ⁶ הָעֵם, לְכִיוּן הָעֵי:

(יא) וְכָל הָעֵם הַמְּלַחֲמָה⁷ אֲשֶׁר אִתּוֹ – עִם יְהוֹשֻׁעַ, עָלוּ וַיִּגְשׁוּ – הַתְּקַרְבוּ⁸, וַיִּבְּאוּ
נָגֵד – מוֹל הָעֵיר, וַיַּחֲנוּ מִצַּד צָפוֹן לָעֵי, שֶׁשֵּׁם הִיא שַׁעַר הָעֵיר⁹. וַחֲגִי – וְהַעֲמֵק¹⁰
(בִּינוֹ) בִּינוֹ – בֵּין עִם הַמַּלְחָמָה וּבֵין הָעֵי:

הכנות אחרונות למערכה

(יב) וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ עוֹד כַּחֲמִשָּׁת אֲלָפִים אִישׁ, וַיִּשָּׂם אוֹתָם – מִיֵּנָה אוֹתָם לַחַיּוֹת
אֲרֵב נוֹסֵף, יוֹתֵר קְרוֹב לָעֵיר¹. וְגַם אוֹתָם הָעֵמִיד בֵּין בֵּית אֵל שְׁבַמְעֶרֶב וּבֵין הָעֵי
שְׁבַמְזֹרָה, מָיִם – מִמְעַרְב² לָעֵיר עֵי:

1 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שלא תמרו את פי. ומעין זה פירש המלבי"ם, שלא תתמהמהו בשביל לקחת מהשלל, ותאמרו שהרי כך ציוה ה' (לעיל פסוק ב), כי אני צויתי אתכם, ותדעו שזה באמת כוונת דבר ה'.

2 יהושע שלח את האורבים יומיים לפני המלחמה, כי היו צריכים ללכת בדרכים ארוכות, ולהקיף דרך מדבריות ויערות, כדי שלא יראו אותם אנשי העי, מלבי"ם.

3 תרגום. לדעת המלבי"ם ישבו בצד דרומי מערבי של העי, שאם לא כן היו רואים אותם אנשי בית אל שבאו ממערב (להלן פסוק יז).

4 רש"י ורד"ק.

5 תרגום. והרד"ק פירש, שהשגיח בהם ובדק איך הם מוכנים למלחמה.

6 כמו שאמר לו ה' (עיין במדבר כז, יז. דברים לא, כג) שאם הוא הולך בראשם עוברים, ואם לא אינם עוברים, רש"י.

7 כוונת הכתוב היא כאילו כתוב העם - עם המלחמה, רד"ק.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

10 מצודת ציון.

(יג) וַיִּשְׁיֹמּוּ – הציבו³ הָעָם (– המחנה שמוֹל העי והיושבים במארב) אֶת כָּל הַמַּחֲנֶה של עם המלחמה אֲשֶׁר עָמַד מִצַּד צָפוֹן לָעִיר, וְאֶת עֲקֵבָו – ה[יושבים ב]מארב⁴ מִיָּם – ממערב לָעִיר, אֶת כָּל אֵלֶּה הַצִּיבּוֹ לַמַּלְחָמָה. וַיִּלְךָ יְהוֹשֻׁעַ וְהַזִּקְנִים⁵ פְּלִילָה הַחֹוּא, בְּתוֹךְ הָעֵמֶק – בתוך מחנה ישראל שבעמק, כדי לראות שכל השומרים ערים, ולא יוכלו אנשי העי לבוא עליהם פתאום למלחמה⁶:

אנשי העי יוצאים למלחמה

(יד) וַיְהִי, כִּרְאוֹת מֶלֶךְ הָעִי שְׁבָאוֹ עָלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמַּלְחָמָה, קִרְאָה לַעֲמּוֹ. וַיִּמְחֲרוּ, וַיִּשְׁבִּימוּ בְּבוֹקֶר, וַיִּצְאוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל לַמַּלְחָמָה, הוּא – מֶלֶךְ הָעִי וְכָל עַמּוֹ, לַמּוֹעֵד שִׁקְבְּעוֹ בִּינִיהֶם מֵאֲתָמוֹל לַצֹּאת לַמַּלְחָמָה⁷, וַיִּצְאוּ לִפְנֵי הָעֵרְבָה – המישור שלפני העיר⁸. וְהוּא לֹא יָדַע – והם לא ידעו⁹ כִּי אֲרֹב יֵשׁ לוֹ – להם מֵאֲחֵרֵי הָעִיר – מהצד השני של העיר:

יהושע וישראל בורחים מפני אנשי העי

1 רש"י, ומדבריו משמע שלקח את האורבים הנוספים מתוך עם המלחמה. והרלב"ג פירש, שהפריש חמשת אלפים איש מתוך שלשים אלף האורבים, והעמיד אותם קרוב יותר לעיר, כדי שיראו את הסימן שיעשה יהושע להכנס לשרוף את העיר. ולדעת המלבי"ם, תפקיד האורבים האלו היה שונה מתפקיד האורבים שהוזכרו קודם (פסוק ג), כי אלו באו רק לעזור למלחמה כדי שתהיה משני הכיוונים, ויאלצו אנשי העי להתרחק יותר מן העיר (כמו שכתוב להלן פסוק יד, שיצאו לערבה והיינו ערבות יריחו). ולכן עמדו בקרן צפונית מערבית, וגם לא הסתתרו מיושבי העי.

2 תרגום.

3 כמו שאמר בן הדד לאנשיו (מלכים א' כ, יב) שימו על העיר, והכוונה שיציבו את המערכה מול העיר, רש"י.

4 עקבו כמו ויעקבני זה פעמים (בראשית כז, לו), שהוא לשון ערמה, ולכן נקרא כך גם המארב, רש"י ורד"ק.

5 רד"ק.

6 רד"ק. והרלב"ג פירש, שהלך כדי לחזק את לב העם למלחמה. ובמצודת דוד פירש, שהלך יחד עם העם לכיוון העי (כדי שימהרו אנשי העי לצאת לקראתם, מלבי"ם).

7 מלך העי התייעץ עם שריו שהיו מנחשים ומעוננים, מתי הזמן הטוב ביותר לצאת ולהלחם, רש"י. והרלב"ג פירש, במועד שבו נלחמו עם ישראל בפעם הקודמת, ולכן חשבו שגם הפעם ינצחום. והמלבי"ם פירש, במועד שקבע יהושע עם היושבים במארב, שאז יעורר את אנשי העי לצאת למלחמה.

8 רד"ק, וכתב הרלב"ג שאולי זה היה המקום שבו נפלו לפניהם ישראל בפעם הקודמת. והמלבי"ם פירש, שהכוונה לערבות יריחו.

9 תרגום.

(טו) וַיִּנָּגְעוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל – עָשׂוּ עֲצָמָם כְּאִילוֹ הֵם נִגְוָעִים (– נִגְפִים)¹ לְפָנֵיהֶם – לְפָנֵי אֲנָשֵׁי הָעִי, וַיִּנָּסוּ – הִפְכוּ פָנֵיהֶם² לְבְרוּחַ דָּרָךְ הַמִּדְבָּר – מִקּוֹם מִרְעָה הַבְּהֵמוֹת³:

אֲנָשֵׁי הָעִי נִזְעָקִים לְרֹדֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל

(טז) וַיִּזְעָקוּ – הִתְאַסְּפוּ עַל יְדֵי הַזַּעֲקָה⁴ – כָּל הָעָם הַגְּבָרִים אֲשֶׁר (בְּעִיר) בָּעִי וּמִבִּיבֹתֶיהָ⁵, לְרֹדֹף אַחֲרֵיהֶם – אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְהָעָם שְׁעָמוּ, וַיִּנָּתְקוּ – הִתְנַתְּקוּ וְהִתְרַחֲקוּ יוֹתֵר מִן הָעִיר:

(יז) וְלֹא נִשְׁאָר אִישׁ מִהַגְּבָרִים שְׁבָעִי וּבְכִיתָ אֵל, אֲשֶׁר לֹא יָצָאוּ לְרֹדֹף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּעֲזְבוּ אֶת הָעִיר הָעִי פְתוּחָהּ, וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל: פ

כִּיבוֹשׁ הָעִי

יְהוֹשֻׁעַ מְרִים יָדוֹ בְּכִידוֹן

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, נִמָּה – הָרָם⁶ בְּכִידוֹן (– רוֹמַח⁷) אֲשֶׁר בְּיָדְךָ אֵל הָעִי – לְכִיוּן הָעִי⁸, כְּדִי לְאוֹתֵת לְיוֹשְׁבֵים בַּמֶּאֱרֵב לְצֵאת לְכַבּוֹשׁ אֶת הָעִיר⁹, כִּי בְיָדְךָ אֶתְנַנָּה – אֲמַסּוֹר אֶת הָעִיר בִּידְךָ. וַיֵּט יְהוֹשֻׁעַ בְּכִידוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ אֵל הָעִיר:

הָאוֹרֵב לֹכֵד אֶת הָעִיר

1 רש"י.

2 תרגום.

3 מקום המרעה נקרא **מדבר**, כיון שהרועה מנהיג שם את הצאן, והנהגה נקראת בארמית בשרש דבר (כמו **דבר אחד לדור** (סנהדרין דף ט.)), וכן מצאנו בישעיה (ה, יז) **ורעו כבשים כדברים**, רד"ק. והמלבי"ם פירש, שיצאו למדבר בית און, שהוא ממזרח לבית אל כמו שמוזכר להלן בנחלת בנימין (יח, יב), והוא סמוך לעי (כנראה מצפון) כמו שנזכר לעיל בשליחת המרגלים (ז, ב).

4 רד"ק.

5 כן מורה הקרי, והכתיב מורה שכל מי שנשאר בעיר יצא עכשיו גם כן, רד"ק.

6 תרגום.

7 תרגום.

8 מהר"י קרא.

9 רש"י. והרמב"ן בפירושו על התורה (שמות יז, ט) פירש, שנטה ידו כדי להביא מכות משמים על אנשי העי, מעין מה שהיה עושה משה עם המטה, ועל פי זה יובן מה שכתוב להלן (פסוק כו) שלא השיב יהושע ידו עם הכידון עד סוף המלחמה.

(יט) וְהָאֹרֶב, קָם מִתְּרֵחַ מִמְּקוֹמוֹ שִׁמְמַעֲרֵב לַעִיר, וַיִּרְוֹצוּ מִיַּד פְּנִימוֹת יָדָיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ עִם הַכִּידוֹן, וַיָּבֵאוּ אֶל הָעִיר וַיִּלְכְּדוּהָ. וַיִּמְחְרוּ וַיִּצְיִתוּ אֶת הָעִיר בָּאֵשׁ כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאִנְשֵׁי הָעִיר לָאֵן לַחֲזוֹר¹, כְּאִשֶּׁר צִוּם יְהוֹשֻׁעַ (לַעִיל פֶּסוּק ח):

אִנְשֵׁי הָעִיר רוֹאִים אֶת שְׂרַפַּת הָעִיר

(כ) וַיִּפְּנוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר לַחֲבִיט מֵאַחֲרֵיהֶם, וַיִּרְאוּ, וַהֲנִיחַ עָלָה עֵשֶׂן שְׂרַפַּת הָעִיר הַשְּׂמִימָה – לַשָּׁמַיִם, וְלֹא הָיָה בָּהֶם יָדִים – כַּח², לָנוֹם הִנֵּה וַהֲנִיחַ – לַבְּרוּחַ לֵאמֹר מִן הַצַּדִּידִים. כִּי לַעִיר לֹא יָכְלוּ לַבְּרוּחַ, שֶׁכֵּן נִשְׂרַפָּה בָּאֵשׁ, וְלִצֵּד חֲשָׁנִי לֹא יָכְלוּ לַבְּרוּחַ, כִּי – וַהֲעֵם הָנֶם אֶל הַמִּדְבָּר, נִהַפְּךְ אֶל הָרֹדֶף – הִפְכוּ עֵתָה פְּנִיחֵם לַכִּיּוֹן אֲנָשֵׁי הָעִיר שֶׁרָדְפוּ אוֹתָם³:

עִם הַמִּלְחָמָה שָׁב עַל עֲקֻבוֹתָיו

(כא) וַיַּחֲזִיעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל רָאוּ, כִּי לָכֵד הָאֹרֶב אֶת הָעִיר, וְכִי עָלָה עֵשֶׂן הָעִיר, וְכִבֵּר שִׁיעַר יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁעָבַר דִּי זְמַן בְּשִׁבְלִי שֶׁכֵּבֵר יוֹכְלוּ הָאֹרֶבִּים לַצֵּאת מִן הָעִיר לַלְכוֹד אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר, וַיֵּשְׁבוּ עַל עֲקֻבוֹתֵיהֶם לַרְדּוֹף אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר⁴, וַיִּפְּנוּ (– הִרְגוּ) אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר:

הָעִם וְהָאֹרֶב מִכִּים יָחַד אֶת כָּל אֲנָשֵׁי הָעִיר

(כב) וּמִשְׂרָאוֹ אֲנָשֵׁי הָעִיר שֶׁהִתְחִילוּ יִשְׂרָאֵל לַרְדּוֹף אַחֲרֵיהֶם, רָצוּ לַבְּרוּחַ אֶל הָעִיר⁵, וְאִזּוֹ אֵלָּה – הָאֹרֶבִּים⁶ יֵצְאוּ מִן הָעִיר לְקִרְיָתָם, וַיִּחֲיוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר לְיִשְׂרָאֵל בְּתֹרֶף – בְּאַמְצֵעַ⁷, אֵלָּה – מִחֲנֵה הַמִּלְחָמָה מִזָּה – מִצָּפוֹן, וְאֵלָּה – הָאֹרֶבִּים מִזָּה – מִמְּעֵרֵב⁸,

1 כוונת המילה ויציתו שהדליקו את האש, אבל את גמר שריפת העיר עשה יהושע כדלהלן פסוק כח.

2 תרגום. והרדי"ק פירש מלשון מקום (כמו ויד תהיה לך (דברים כג, יא)), שלא היה להם מקום לאן לברוח.

3 עתה רק עמדו במקומם כשפניהם אל רודפיהם, אבל עדיין לא רדפו אחריהם, מלבי"ם.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 רש"י.

7 תרגום.

8 לדעת המלבי"ם (כנ"ל פסוק יב), היו כלואים מארבע רוחות, מצפון – המחנה, ממערב – חמשת אלפי האורבים (השניים), מדרום – שלשים אלף האורבים (שהדליקו את העיר), ממזרח – שם היתה יריחו, שכבר כבשוה בני ישראל.

וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֹתָם – אֵת אֲנָשֵׁי הָעִי, עַד בְּלִתֵּי הַשָּׂאִיר אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים¹ לוֹ – לָהֶם (אֲנָשֵׁי הָעִי)², שָׂרִיד – אֶחָד שִׁישָׁאֵר³ וּפְלִיט – נִצֹּל⁴:

(כג) וְאֵת מֶלֶךְ הָעִי תִפְשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּשְׁהוּא חִי, וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ אֶל יְהוֹשֻׁעַ:

ישראל חוזרים לעיר להרוג את הנשים והטף

(כד) וַיְחִי בְּכָלֹת יִשְׂרָאֵל לַחֲרוֹג אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָעִי בַשָּׂדֶה, וְהֵיכֵן בַּשָּׂדֶה? בַּמִּדְבָּר – מִקוֹם מִרְעָה הַבְּהֵמוֹת⁵, אֲשֶׁר רָדְפוּם בּוֹ – שֶׁשֶׁם רָדְפוּ אֲנָשֵׁי הָעִי אֶת יִשְׂרָאֵל. אַחֲרֵי שִׁסִּימוּ לַחֲרוֹג שֵׁם אֶת כּוֹלָם, וַיִּפְּלוּ – מִתּוֹ⁶ כָּלָם לָפִי – עִם חוֹד⁷ הַחֶרֶב, עַד תִּמָּם – עַד שֶׁהִשְׁלִימוּ לַחֲרוֹג אֶת כּוֹלָם⁸. וַיָּשָׁבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל מִהַמְּלַחְמָה אֶל הָעִי, וַיָּבֹאוּ אֹתָהּ – אֶת כָּל הַנָּשִׁים וְהַטָּף שֶׁבָּעִיר⁹ לָפִי – עִם חוֹד הַחֶרֶב:

סיכום הכיבוש

(כה) וַיְחִי כָּל הַנֶּפְלִים – כָּל הַהֲרוּגִים¹⁰ בַּיּוֹם הַהוּא, מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה, שָׁנִים עָשָׂר אָלֶף, שֶׁהֵם כָּל אֲנָשֵׁי הָעִי:

(כו) וַיְהוֹשֻׁעַ לֹא הָשִׁיב אֶת יָדוֹ, אֲשֶׁר נָטָה – הָרִים אוֹתָהּ בַּכִּידּוֹן, עַד אֲשֶׁר הִחָרִים – הַשְׁמִיד¹¹ אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הָעִי:

(כז) רַק בֹּזֶה לֹא עָשׂוּ כִּמוֹ שֶׁעָשׂוּ בִּירִיחוֹ, שֶׁאֵת הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעִיר הֵחִיָּא – הָעִי, בָּזְזוּ לָהֶם יִשְׂרָאֵל. בְּדָבָר יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶת יְהוֹשֻׁעַ שֶׁלֹּא לַחֲרִים אֶת הָעִיר¹:

1 כן פירש אבן עזרא בספר במדבר (כא, לה).

2 תרגום.

3 תרגום.

4 תרגום.

5 בשדה יכול גם להתפרש כמקום עיבוד חקלאי, לכן פרט במדבר, רד"ק. ועיין מה שכתבנו לעיל פסוק טו.

6 תרגום.

7 עיין לעיל ו, כא.

8 תרגום.

9 מצודת דוד.

10 תרגום.

11 תרגום.

יהושע שורף את העי

(כח) וַיִּשְׂרֹף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעִי – אַחֲרֵי שִׁכְבְּשׁוּ אֶת הָעִיר, שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעִיר כָּלִיל, וַיִּשְׂמְחָה לַיהוָה – מִלֹּאֵה תִלֵּי חֲרָבוֹת לַעֲזָלָם – לְמִשְׁךְ זֶמֶן רַב תִּשְׁאָר לְשִׂמְחָה, עַד הַיּוֹם הַזֶּה – וְאִכֵּן נִשְׁאָרָה הָעִיר חֲרָבָה עַד עַתָּה כְּתִיבֶת הַסֵּפֶר²:

הַמִּשְׁפָּט בַּמֶּלֶךְ הָעִי

(כט) וְאַתָּה מֶלֶךְ הָעִי תִּלְחַח יְהוֹשֻׁעַ עַל הָעֵין, עַד עֵת הָעֶרֶב. וְכִבּוּא הַשְּׂמֹשׁ – לִפְנֵי שִׁשְׁקָעָה הַשְּׂמֶשֶׁשׁ³ – צִוָּה יְהוֹשֻׁעַ לַחֲזֹרִידוֹ מִן הָעֵין, וַיַּרְיֵדוּ אֶת נִבְלָתוֹ (– גּוֹפְתוֹ⁴) מִן הָעֵין, כִּמּוֹ שְׁצִיּוּת ה' לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵין⁵, וַיִּשְׁלִיכוּ אוֹתָהּ – אֶת הַנִּבְלָה אֶל פֶּתַח – בִּכְנִיסָה שֶׁל⁶ שַׁעַר הָעִיר, וַיִּקְיֻמוּ עָלָיו גַּל אֲבָנִים גָּדוֹל, וְנִשְׁאָר גַּל זֶה שֵׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עַד עַתָּה כְּתִיבֶת הַסֵּפֶר⁷: פ

התאספות העמים למלחמה

הברכה והקללה

יהושע בונה מזבח בחר עיבל

(ל) אִזּוֹ בַּיּוֹם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (ב' בְּנִיסָן)⁸, יִבְנֶה – בְּנֵה¹ יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ, לַיהוָה – לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וְאֵת הַמִּזְבֵּחַ בְּנֵה בְּחַר עֵיבֵל:

1 כנ"ל פסוק ב.

2 מצודת ציון (ועל אף שבמקומות אחרים פירש בעל המצודות, שעד היום הזה פירושו לעולם, כאן אף הוא מודה שפירושו עד כתיבת הספר, שכן העיר מוזכרת שוב בספר עזרא (עזרא ב, כח). ולשון עולם אינו בדווקא לנצח כמו ועבדו לעולם (שמות כא, ו. ועיין עוד שם בדברי האבן עזרא).

3 עיין רמב"ם הלכות סנהדרין (פרק טו הלכה ז).

4 מצודת ציון.

5 דברים כא, כג. איסור הלנת המת על העץ, שייך לכל הנתלים בארץ ישראל, ואפילו אם הם גויים, כי המת שלא נקבר הוא מטמא את הארץ, כמו שכתוב שם ולא תטמא את אדמתך. וכן מצאנו גם במלחמת גוג ומגוג, שנאמר (יחזקאל לט, יב) וקברום בית ישראל למען טהר את הארץ, רד"ק.

6 תרגום.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

8 רש"י (על פי דברי התוספתא בסוטה פרק ח). אבל לדעת המלבי"ם המקראות כסדרן, ודברים אלו אירעו אחרי כיבוש העי (עיין בדבריו, ועיין עוד בסנהדרין (דף מד: ושם בתוספות ד"ה ואתם ריחקתם), ובתלמוד ירושלמי סוטה (פרק ז, הלכה ג), ובדברי מהר"י אברבנאל כאן).

(לא) **כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה³ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** לבנות מזבח בהר עיבל.⁴ וגם עשה את המזבח **כַּפְּתוּב בְּסֶפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה⁵**, שעשו את המזבח **מֵאֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, אֲשֶׁר לֹא הֶנִּיף – הוֹנֵף (הורם)⁶ עָלֵיהֶן כְּלִי בָרָזָל כְּדִי לִפְסֹל, וַיַּעֲלוּ עָלָיו עֹלֹת שְׁנֹרֶפִים כְּלִיל עַל הַמִּזְבֵּחַ⁷ לַיהוָה – לִפְנֵי ה',⁸ וַיִּזְבְּחוּ – שְׁחֲטוּ⁹ שְׁלָמִים – קֶרְבָּנוֹת שְׂאוֹכְלִים מֵהֶם גַּם הַבְּעֵלִים¹⁰:**

כותב את התורה על האבנים

(לב) **וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ שָׁם – בַּהֲרַ עֵיבֶל, עַל הָאֲבָנִים שֶׁהֶעֱבִירוּ מֵהִירְדֵן¹¹, אֵת מִשְׁנֵה – הַשִּׁנּוֹן (– הַלְשׁוֹן)¹² שֶׁל תּוֹרַת מֹשֶׁה, כְּלוּמָר רֹאשֵׁי פָרָקִים שֶׁל תְּרִי"ג מִצְוֹת¹³ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר כָּתַב מֹשֶׁה לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** (ולאחר מכן קפלו את האבנים והביאו אותם עמם לגלגל כנ"ל ד, כ)¹⁴:

1 דרך המקראות לכתוב עתיד במקום עבר, בסמיכות לתיבת אז, כמו אז ישיר משה (שמות טו, א), אז ידבר יהושע (להלן י, יב), ועוד רבים כדוגמתם, רד"ק, ומעין זה דעת הרמב"ן בשמות (שם), עיין שם. ואולם רש"י בשמות (שם) פירש, שלשון העתיד בא על שם המחשבה, שעלה בלבו לעשות כך וכך.

2 תרגום.

3 לביאור המילים עבד ה' עיין לעיל א, א.

4 המילים כאשר צוה משה עבד ה', באו לרמז לכל שאר הציוויים שציוה משה בעניין זה בספר דברים (כז, ב-ח), לרבות את אלו שלא נזכרו כאן, מלבדיים.

5 דברים כז, ה-ז. וגם בספר שמות (כ, כא) ציוה ה' שלא לבנות מזבח מאבנים שהונף עליהם ברזל, לכן לעניין זה השתמש במילים ספר תורת משה, שכולל את כל התורה, ובתחילה כתב כאשר צוה משה, שלשון זו מיוחדת לספר דברים המתייחס למשה, מלבדיים.

6 תרגום.

7 רש"י על התורה (שמות יח, יב).

8 תרגום.

9 תרגום.

10 רש"י על התורה (ויקרא ג, א).

11 רש"י.

12 רד"ק, (וכן תרגם יונתן כהן, ואונקלוס בדברים (יז, יח). ורש"י פירש שם שני ספרי תורה, וצריך עיון מה דעתו כאן). ובמצודות פירש, מלשון שנים, והיינו ספר דברים, שבו שנה משה את כל דברי התורה.

13 רד"ק בשם רב סעדיה גאון. והרמב"ן בדברים (כז, ג), הביא בשם ספר תאג'י, שנכתבה שם כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל, עם כל התגין. וכתב שצריך לומר שהיו האבנים גדולות מאד, או שנעשה בדרך נס. והרלב"ג פירש, שכתב שם את דברי הברכה והקללה.

14 עיין לעיל פסוק ל.

(לג) וְכָל עַם יִשְׂרָאֵל, וְזִקְנָיו – ראשי העם, וְשֹׁטְרִים – שוטרי העם,¹ וְשֹׁפְטֵי – דייני העם,² עֲמָדִים מִזָּה וּמִזָּה – משני הצדדים לְאֶרֶץ, נָגֵד – לפני³ הַכְּהֹנִים וְהַלְוִיִּם⁴ נִשְׁאִי אֶרֶץ בְּרִית יְהוָה, בִּגְר צֶדֶק פְּאֻזָּרָח – שנולד ישראל⁵, שניהם עמדו בשווה. חֲצִי – חצי העם (שמעון, לוי, יהודה, יששכר, יוסף (מנשה ואפרים) ובנימין)⁶ עמדו אֶל מוֹל – במעלה⁷ הַר גְּרִזִּים, וְהַחֲצִי – והחצי השני של העם (ראובן, גד, אשר, זבולן, דן ונפתלי)⁸ עמדו אֶל מוֹל – במעלה הַר עֵיבֵל. פֶּאֶשֶׁר צִוָּה מִשָּׁח עֶבֶד יְהוָה, לְבָרֵךְ אֶת הָעָם יִשְׂרָאֵל בְּרֹאשׁוֹנָה – שיאמרו קודם את כל ה"ארורין" שבפרשת כי תבוא⁹ בלשון ברוך, ורק אחר כך בלשון ארו¹⁰:

יהושע קורא את הברכות והקללות הכתובים בתורה

(לד) וְאַחֲרֵי כֵן קָרָא יְהוֹשֻׁעַ¹¹ אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה, דְּהֵינּוּ הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה. כָּכָל הַפֶּתוּחַ בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה – הברכות והקללות שבפרשת כי תבוא, והיה אם שמוע תשמע וגו'¹:

1 לכאורה היינו השוטרים שהוזכרו לעיל א, י.

2 תרגום.

3 תרגום.

4 על אף ששבט לוי היה מהשבטים שעמדו על הר גריזים, יש אומרים שזקני השבט עמדו עם הארון, ויש אומרים שהראויים לשירות עמדו למטה והשאר למעלה, רד"ק. ומקור הדברים הוא בתלמוד ירושלמי סוטה (פרק ז, הלכה ד), ור' שמעון פירש שם הכהנים הלויים - הכהנים מבני לוי, והיינו שרק הכהנים עמדו למטה, וכן פירש כאן במצודת דוד.

5 מצודת ציון.

6 דברים כז, יב.

7 רד"ק.

8 דברים כז, יג.

9 דברים כז, יד-כו.

10 רש"י. והמלבי"ם פירש, על פי דברי האבן עזרא על התורה (דברים כז, יד), שבני ישראל אמרו את הברכה והקללה המוזכרת בפרשת כי תבוא בדברי הברית (שם פרקים כח-כט), והלויים אמרו רק את ה"ארורין". ולכן אמר לברך את העם - ישראל - בראשונה, שישראל (העומדים בהר גריזים) ברכו את העם בראשונה, שאמרו קודם את והיה אם שמוע תשמע (שם כח, א), ואחר כך אמרו (העומדים בהר עיבל) את הקללות. אבל הלויים פתחו רק בקללה של ארו האיש (שם כז, טו).

11 מצודת דוד.

(לה) ואחרי שסיימו את הברכה והקללה, קרא יהושע לפניהם את כל מצוות התורה². ולא היה דבר אחד מפל המצוות אשר צוה משה בתורה, אשר לא קרא יהושע, נגד כל קהל ישראל, והנשים והטף, והגרים שהולכים בקרבם - בקרב ישראל, שהצטרפו אליהם במושב זמן הליכתם במדבר³:

העמים מתכוננים לצאת למלחמה

ט (א) ויהי כשמע כל המלכים, אשר בעבר הירדן המערבי, היושבים בהר ובשפלה - בעמק⁴, ובכל חוף הים הגדול, אל מנול - ממול יער הלכנון. מלכי החתי והאמרי הפנעני⁵ הפרזי החזי והיבוסי. כשמעו כל אלו את נצחון ישראל על העי, על ידי לוחמים רבים ותחבולות מלחמה:

(ב) ויתקבצו יחדו כל המלכים האלו, להלחם גם הם עם יהושע ועם ישראל, על ידי לוחמים רבים, ולהתייעץ ביניהם בתחבולות מלחמה⁶. והתאספו כלם פה אחד - בעצה אחת⁷: פ

הברית עם יושבי גבעון

(ג) ויישבי גבעון גם הם שמעו ככל המלכים, את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי:

(ד) ויעשו גם המה תחבולה להנצל מישראל כשאר המלכים, אבל לא יצאו למלחמה אלא עשו⁸ בערמה - בחכמה¹, וילכו ויצטירו - עשו עצמם כאילו הם צירים² -

1 דברים פרקים כח - כט, רד"ק לפי פירושו השני, ובפירוש ראשון כתב שהכוונה ל"ארורין", ולפי זה צריך לומר שקרא הכוונה ללויים, וכאילו כתוב קראו.

2 רד"ק. ובמצודת דוד פירש, שלא היה דבר אחד מהברכה והקללה שלא קרא לפניהם.

3 רד"ק.

4 מצודת ציון.

5 עיין לעיל (ג, י).

6 רלב"ג. והוסיף המלבי"ם עוד, שכיון ששמעו שלא פתחו בני ישראל בשלום בבואם ליריחו ולעי, חשבו שלא יקבלו ישראל אף את מי שיכנע להם, ויהרגו את כולם. ולכן, אין להם בררה אלא לצאת למלחמה.

7 תרגום ורד"ק.

8 רלב"ג. והרד"ק פירש, גם המה, ביחס לאנשי יריחו והעי שלחמו עם ישראל. או ביחס למה שחשבו שישראל נהגו עם יריחו והעי בערמה, שקראו להם להשלים עמם (לפני שנכנסו לארץ), כדי לבוא עליהם בערמה ולהרגם.

שליחים) שנשלחו ממקום אחר. וכדי שיראו כאילו באו מארץ רחוקה³ – וַיִּקְחוּ שָׂקִים **בָּלִים** – בלויים לַחֲמוּרֵיהֶם – לשים על החמורים, וְנֹאדוֹת יֵין – כלים ששמים בהם יין⁴, והיו הכלים בָּלִים – בלויים, וּמִבְקָעִים – התבקע העור שממנו עשוי הכלי, וּמִצָּרִים – קשורים במקום הבקיעה, כדי שלא ייזל היין⁵:

(ה) וַנַּעֲלֹת בָּלוֹת – נעליים⁶ בלויים וּמִטְלָאוֹת – שמחליפות גוונים מחמת יושנם⁷, נעליים אלו נעלו בַּרְגְּלֵיהֶם, וּשְׁלֻמוֹת בָּלוֹת – בגדים בלויים לבשו עֲלֵיהֶם. וְכָל הַלֶּחֶם שֶׁלָּקְחוּ לַצִּידָם – מזונם⁸, יָבֵשׁ – התייבש והָיָה נִקְרָים – שרוף מהשמש, ונחיה קשה⁹:

(ו) וַיִּלְכּוּ מעריהם ובאו אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל¹⁰ הַגִּלְגָּל – למחנה ישראל שבגלגל. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו – אל יהושע וְאֵל אִישׁ (– אנשי) יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאֵנוּ, וְעַתָּה (– כמרמזים לומר, היות שאנו מארץ רחוקה, ואיננו מהעמים שהזהירכם ה' עליהם לא תחיה כל נשמה¹¹), אִם כֵּן בָּרְתוּ לָנוּ בְרִית שְׁלוֹם בֵּינֵנוּ וּבֵינֵכֶם¹²:

ובמצודת דוד פירש, שכל המלכים הבינו ממלחמת העי שהנצחון היה על ידי לוחמים רבים ותחבולות, ויושבי גבעון שמעו את אשר עשו ליריחו ולעי, שאת יריחו נצחו בדרך נס ואת העי כבשו בתחבולות, ומזה הבינו שעשו זאת בכוונה כדי להטעות את הכנענים, שיחשבו שנצחו על פי הטבע (כנ"ל ח, א. עיין שם), ולכן עשו גם הם בערמה. ורש"י פירש, גם המה כמו שעשו בני יעקב לחמור אבי שכם שדברו עמו **במרמה** (בראשית לד, יג), וגם הם היו מְהַחֲזִים (כמו חמור ושכם בנו שם פסוק ב), כמו שכתוב להלן בפסוק ז.

1 תרגום.

2 כמו **וציר בגוים שֶׁלַח** (עובדיה א, א), שנשלח למקומות רחוקים, רש"י. ויונתן תרגם כאילו היה כתוב **וצטידו**, שהכינו להם צידה לדרך, וכן הוכיח מהר"י קרא ממה שבכל הפרשה מזכיר את ענין הצידה.

3 רש"י.

4 מצודת ציון.

5 מצודות. ורש"י פירש, שגם זה לשון מבוקעים.

6 מצודת ציון.

7 כמו **במות טלואות** (יחזקאל טז, טז), מצודות.

8 מצודת ציון.

9 **נקודים** מלשון מוקד, רש"י על פי התרגום. והרד"ק פירש מלשון נקודות, שיש על הלחם המעופש נקודות לבנות ירוקות ושחורות של עובש. והרלב"ג פירש, לחם יבש שמרוב יובשו מתפורר לפירורים דקים.

10 תרגום.

11 דברים כ, טז.

12 הגבעונים בקשו לכרות עם ישראל ברית שלום, שאינה כוללת בתוכה קבלת עבדות ומס, רד"ק. ובמצודת דוד פירש **ברית** להחיותנו.

(ז) **וַיֹּאמְרוּ** הַאִישׁ שְׂדִיכָר בִּשְׁם¹ **אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל** הַגִּבְעוֹנִים שְׁחִיו מִבְּנֵי² הַחֲתָנִי, לִמָּה נֶאֱמִין לָכֶם שְׁבֹאתֶם מֵאֶרֶץ רַחוּקָה, **אוֹלֵי בְּקָרְבִי אֶתָּה יוֹשֵׁב** בְּאֶרֶץ כְּנָעַן³, וְאִם אֵכֶן מֵאֶרֶץ כְּנָעַן אַתָּם, **אֵיךְ (אֲכָרוֹת) אֶכְבֶּרְתָּ לָּךְ בְּרִית שְׁלוֹם**, שֶׁהָרִי ה' צִוָּה עֲלֵינוּ לֹא תִכְרוּת לָהֶם בְּרִית⁴:

(ח) וּמִשְׂרָאוֹ הַגִּבְעוֹנִים שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָם מֵאֲמִינִים לְדִבְרֵיהֶם, פָּנּוּ **וַיֹּאמְרוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ** בַּעֲצֻמוֹ, אֵינן לָנוּ עִסָּק עִם כָּל הָעָם הַזֶּה, שָׁכֵן גַּם אִם יִקְבְּלוּנוּ לֹא נָחִיהָ לָהֶם לַעֲבָדִים, כִּי **עֲבָדֶיךָ בְּלֹבֵד אֲנַחְנוּ נָחִיהָ**, וְאַתָּה וְדָאִי תִשְׁכִּיל לְהַבִּין שְׁאִינָנוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן⁵. **וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יְהוֹשֻׁעַ, מִי אַתֶּם –** מֵאִיזָה עִם אַתֶּם, **וּמֵאִינן תִּבְּאוּ –** וּמֵאִיזוֹ אֶרֶץ בָּאתֶם, כְּדִי שְׂאוּכַל לְדַעַת מִי הֵם הָעָם וְאִיזוּהִי הָאֶרֶץ אֲשֶׁר עִמָּם אֲנִי כוֹרֵת אֶת הַבְּרִית⁶:

(ט) וּמִשְׂרָאוֹ שׁוֹב, שֶׁלֹּא יוֹכְלוּ לִבְדוֹת שֵׁם שֶׁל אֶרֶץ, כִּי אִזּוֹ לֹא תַחֲוֹל עֲלֵיהֶם הַבְּרִית, וּוְדָאִי שֶׁלֹּא יִכְלוּ לִזְמֹר אֶת שֵׁם מְקוֹמָם, **וַיֹּאמְרוּ הַגִּבְעוֹנִים אֵלָיו –** אֵל יְהוֹשֻׁעַ, **מֵאֶרֶץ רַחוּקָה מְאֹד בָּאוּ עֲבָדֶיךָ**, וְאֵינְךָ מְכִיר אֶת הָעָם וְהָאֶרֶץ הָהֵם, וּמִטֵּרֶת בִּיאֲתָנוּ הִיא רַק לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְקַבֵּל מַלְכוּתוֹ עֲלֵינוּ⁷. **כִּי שָׁמַעְנוּ אֶת שְׁמוֹעַ, וְאֵת כָּל הַנִּפְלְאוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה בְּמִצְרַיִם:**

(י) וְעוֹד שָׁמַעְנוּ, **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה', לְשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדָן** הַמִּזְרָחִי, לְסִיחּוֹן מֶלֶךְ הָעִיר הַשְּׁבִיזִין, וּלְעֹז מֶלֶךְ הַבְּשָׁן (– שֵׁם מַחֲזִי) אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֶשְׂתָּרוֹת (– שֵׁם עִיר). וּבִזְאת רָצוּ לְהִרְאוֹת שְׁבָאוֹ מֵאֶרֶץ רַחוּקָה וּשְׁמָעוּ רַק עַל הַנִּסִּים הַקְּדוּמִים (מִצְרַיִם וּמַלְכֵי הָאֲמֹרִי), וְעַל נִסֵּי הִירְדָן וְנִצְחוֹן יִרְיָחוֹ וְעַי לֹא הִסְפִּיקוּ לְשִׁמּוֹעַ⁸:

1 הכתיב **וַיֹּאמְרוּ** מורה על זה שאיש ישראל אמרו להם, והקרי **וַיֹּאמְרוּ** מורה על האיש שדיבר בשם כולם (כי ודאי לא דברו כולם יחד), רד"ק.

2 רד"ק.

3 רש"י.

4 דברים ז, ב. האיסור שממנו חששו ישראל, הוא רק על ברית שלום, שכן ברית שהיא רק **להחיותם** היה מותר לעשות גם אם הם מיושבי הארץ, כאשר יקבלו עליהם שבע מצוות בני נח, ויקבלו עליהם להיות עבדים ולהעלות מס לישראל, רד"ק, וכן דעת הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ו, הלכה ה). ואולם לדעת הראב"ד (שם) אין כוונתם ברית כלל לשבעה עממין, ואם כן חששו מעצם הברית אפילו רק **להחיותם**.

5 מצודת דוד.

6 מצודת דוד ומלבי"ם.

7 מהלך הפסוק, על פי מצודת דוד ומלבי"ם.

8 רד"ק.

(יא) וכאשר שמענו כל זאת, וַיֹּאמְרוּ אֵלֵינוּ זְקִינֵינוּ – חשׁובי ארצנו¹, וְכָל הָעָם יִשְׁבֵי אֲרָצֵנוּ, לֵאמֹר – אמרו לנו דברים אלו: קִחוּ בְיָדְכֶם צִידָה לְדֶרֶךְ, וּלְכוּ לְקִרְאתָם – לקראת ישראל. וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵיהֶם, עֲבַדְיָכֶם אֲנַחְנוּ נַחִיה, לַעֲבֹד אֶת ה' כְּמוֹכֶם, וְעַתָּה אֲנוּ מִבְקָשִׁים מִכֶּם, בְּרִית לָנוּ בְּרִית שְׁלוֹם בֵּינֵנוּ וּבֵינֵיכֶם, וְנַעֲבֹד כְּמוֹכֶם אֶת ה'²:

(יב) וראייה לדברינו שממקום רחוק באנו, זֶה לְחֻמֵּנוּ – ראה את הלחם שעמנו, אֲשֶׁר חָם הִיָּה כֹאשֶׁר³ הֶצְטִיֵּדְנוּ אֹתוֹ – לקחנו אותו לצידה⁴ מִבְּתֵינֵנוּ, בְּיוֹם צֵאתֵנוּ – שיצאנו לְלֶכֶת אֲלֵיכֶם. וְעַתָּה מְרֹב אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ⁵, הִנֵּה יָבֵשׁ – הִתִּיבֵשׁ, וְהָיָה נִקְרִים – נשרף מהשמש:

(יג) וְעוֹד, תִּרְאֶה אֶת אֱלֹהֵי נַאֲדוֹת הַיָּיִן – הכלים שבהם שָׁמְנוּ אֶת יַיֵּנוּ, אֲשֶׁר מִלֵּאֲנוּ אוֹתָם בֵּינָם חֲדָשִׁים, וְהִנֵּה עֲכָשִׁיו מְרֹב אֹרֶךְ הַדֶּרֶךְ הִתְבַּקְּעוּ. וְעוֹד, תִּרְאֶה אֶת אֱלֹהֵי שְׁלֵמוֹתֵינוּ – בגדינו וְנִעְלֵינוּ, אֲשֶׁר גַּם הֵם פָּלוּ, מְרֹב הַדֶּרֶךְ מְאֹד – מכך שרבתה הדרך מאד:

(יד) וַיִּקְחוּ – קיבלו הָאֲנָשִׁים – בני ישראל – אֶת דְּבָרֵיהֶם, מִפְּנֵי צִידָם – שצדו אותם בדבריהם כאילו באו מארץ רחוקה⁶. וְאֵת פִּי יְהוָה בְּאוֹרִים וְתוֹמִים⁷ לֹא שָׁאֲלוּ אִם לִקְבֹּלָם אוֹ לֹא:

(טו) וַיַּעַשׂ לָהֶם (– לגבעונים) יְהוֹשֻׁעַ שְׁלוֹם, וּמַהוּ הַשְׁלוֹם שֶׁעָשָׂה לָהֶם? וַיִּכְרַת לָהֶם בְּרִית לְחֵיוָתָם – שלא יהרוג אותם. וַיִּשְׁבְּעוּ לָהֶם נְשִׂאֵי הָעֵדָה לִקְיָם אֶת הַבְּרִית שֶׁכָּרַת עִמָּם יְהוֹשֻׁעַ¹:

1 בדרך כלל, זְקִינִים נקראים חכמי העם. ובבראשית רבה (מט, ט, עיין שם) דרשו זקני אשמה, ועל פי זה הוכיח במנחת שי שצריך לכתוב זְקִינֵנו חסר, ולא כמו שכתוב ברוב הספרים מלא בשני יודיים – זְקִינֵנוּ, ושני הנוסחאות אינם כרגיל שצריך להיות כתוב ביו"ד אחד – זְקִינֵנוּ.

2 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

3 תרגום.

4 רש"י.

5 מצודת דוד.

6 רש"י. ויש מפרשים (הביאם הרד"ק), ויקחו מלשון לִקַּח טוֹב (משלי ד, ב) שהוא לשון לימוד, דהיינו שלמדו מהצידה שהביאו איתם שאכן באו מארץ רחוקה. והרד"ק פירש, שלקחו מצידם לאכול עמם לשם כריתת ברית (בהרבה מקומות מצאנו שהדרך שבעלי הברית אוכלים יחד בשעת כריתת הברית עיין בראשית כו, ל, ושם לא, ג, ובשמואל ב' ג, כ).

7 מלבי"ם.

(טז) וַיְהִי, מִקְצֵה – כשעברו שְׁלֹשֶׁת יָמִים, וזה היה כבר אַחֲרֵי אֲשֶׁר פָּרְתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהֶם – לגבעונים בְּרִית, ולא יכלו לחזור בהם. וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּי קְרָבִים הֵם אֱלֹהֵי, ולכן היה אסור לחרות עמם ברית, כדברי ה'2. וַיִּקְרְבוּ בָאָרֶץ כִּנְעַן הֵם עַדִּין יִשְׂכָּבִים, ולא הלכו להם מהארץ מפני ישראל³, ולכן היה עליהם לקבל עבדות המס⁴:

(יז) וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵהַגִּלְגַּל, וַיָּבֹאוּ אֶל עָרֵיהֶם שֶׁל הַגִּבְעוֹנִים, בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַכְּרִיתַת הַבְּרִית. וְאֵלוּ הָיוּ עָרֵיהֶם, גִּבְעוֹן וְחֶפְזִיָּה וְכַאֲרֹת וְקָרִית יִעָרִים. וּבָאוּ לָשֶׁם כָּל יִשְׂרָאֵל כְּדִי לַהֲרֹגם, כִּי מֵאַחֵר שֶׁלֹּא קִיבְּלוּ עֲלֵיהֶם עֲבֹדוֹת וּמָס, הָרִי הֵם בְּכָל־הַמִּצְוָה שֶׁלֹּא לַהֲחִיּוֹתם, וּלְשִׁבּוּעָה אֵין תּוֹקֵף כִּי בְּמַעֲוֹת נִשְׁבָּעוּ, וְגַם הַשְּׁבֹעָה הִיא נִגְדַּת הַתּוֹרָה⁵:

(יח) וְאֵף עַל פִּי כֵן לֹא הָפּוֹם – הָרְגוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בִּי נִשְׁבָּעוּ לָהֶם – (לגבעונים) נְשִׂאֵי הָעֵדָה בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ולכן יהיה חילול ה' אם יעברו על השבועה, ולא נתנו הנשיאים לעם להרגם. וַיִּלְנֻו – התלוננו כָּל הָעֵדָה עַל הַנְּשִׂאִים עַל שֶׁאִינֶם נֹתְנִים לָהֶם לַהֲרֹגם⁶:

(יט) וַיֹּאמְרוּ כָּל הַנְּשִׂאִים שֶׁנִּשְׁבָּעוּ לַגִּבְעוֹנִים, אֵל כָּל הָעֵדָה שֶׁהִתְלֹנְנוּ עֲלֵיהֶם, אֲנַחְנוּ נִשְׁבָּעֵנוּ לָהֶם בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, ולא נוכל לחלל שמו⁷, ולכן, עֲתָה לֹא נוֹכֵל לְנַגֵּעַ בָּהֶם לְרַעָה⁸:

(כ) ובכל זאת, עַל אֵף שֶׁנִּשְׁבָּעוּ לָהֶם, הָיוּ שֶׁהִשְׁבֹּעָה הִיָּתָה רַק לַהֲחִיּוֹתם, אִם כֵּן רַק זֹאת נַעֲשֶׂה לָהֶם, שֶׁ– וְהָחִיָּה – לַהֲחִיּוֹת⁹ – נָחִיָּה) אוֹתָם. וְעַל אֵף שֶׁנִּקְּיִים אֵת

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

2 רק מערי העמים האלה אשר ה' אלקיך נותן לך נחלה לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז).

3 כמו שעשו הגרגשי, שכששלח יהושע אגרות לפני הכניסה לארץ, פנו להם והלכו לאפריקי (ויקרא רבה וי, ו).

4 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

5 מלבי"ם (ועיין גיטין דף מו. שלדעת ר' יהודה היו חייבים לקיים את השבועה).

6 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

7 מלבי"ם.

8 יונתן תרגם, לנגוע - להזיק, והיינו כמו שכתבנו.

9 רד"ק.

השבועה, לא יִהְיֶה עָלֵינוּ קֶצֶף מֵאֵת ה' עַל הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁפָּעֵנוּ לָהֶם, כִּי נִקְיִים אֶת הַשְּׁבוּעָה בְּאוֹפֶן שֶׁלֹּא תִסְתּוֹר אֶת מִצְוַת הַתּוֹרָה וּכְדִלְהֶלֶן¹:

(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם (– לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל) הִנְשִׂיאוֹם, כְּדֵי שֶׁנִּכָּל לִקְיִים גַּם אֶת הַשְּׁבוּעָה וְגַם אֶת מִצְוַת הַתּוֹרָה², רַק יִהְיֶה הַגְּבֻעוֹנִים, שֶׁלֹּא נִמְיָתָם, וּבִזָּה נִקְיִים אֶת הַשְּׁבוּעָה. אֲבָל נִחְיִיב אוֹתָם לִקְבֹּל עֲבֻדוֹת וּמִם שֶׁל חֲטִיבַת עֲצִים וּשְׂאִיבַת מִים³. וַיִּהְיֶה – וְאִכֵּן נִהְיֶה הַגְּבֻעוֹנִים חֲטִיבִי – כּוֹרְתֵי עֲצִים וְשְׂאִיבֵי מִים לְכָל הָעֵדָה שֶׁבִּמְחַנָּה הַמִּלְחָמָה, עַד שִׁבּוּא כָּל אֶחָד לִנְחֻלָּתוֹ בָּאָרֶץ⁴, בְּאֲשֶׁר דִּבְּרוּ לָהֶם – עֲלֵיהֶם (– עַל הַגְּבֻעוֹנִים)⁵ הִנְשִׂיאוֹם:

(כב) וַיִּקְרָא לָהֶם (– לַגְּבֻעוֹנִים) יְהוֹשֻׁעַ, וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר – דִּיבַר אֱלֹהִים בְּדִבְרִים אֵלָיו: לָמָּה רַמְיָתָם אֹתָנוּ לֵאמֹר – מִה זֹאת שְׂרִימִיתָם אוֹתָנוּ בִּזָּה שֶׁאִמְרָתָם לָנוּ – רַחֲוִקִים אֲנִיחָנוּ מִכֶּם מְאֹד, וְהָאִמַּת הִיא שֶׁאַתֶּם בְּקִרְבָּנוּ – בָּאָרֶץ יֹשְׁבִים, בְּעוֹד שֶׁמִּלְכַתְחִילָה אִמְרָנוּ לָכֶם בִּפְרוֹשׁ שֶׁאִינָנוּ כּוֹרְתִים בְּרִית עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ⁶:

(כג) וַעֲתָה שְׂרִימִיתָם אוֹתָנוּ, אֲרוּרִים אַתֶּם – מֵאֲרָה (– חֲסֻרוֹן⁷) תִּהְיֶה בָכֶם, עַל יְדֵי שֶׁנִּחְיִיב אֶתְכֶם בַּחֲטִיבַת עֲצִים וּשְׂאִיבַת מִים לְמַחְנָה הַמִּלְחָמָה (כְּמוֹ שֶׁאִמְרוּ הַנְּשִׂאִים)⁸. וְעוֹד אוֹסִיף עַל מִה שֶׁגִּזְרוּ עֲלֵיכֶם הַנְּשִׂאִים, שֶׁאַחֵר שֶׁכִּבֵּר יְבוֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִנְחֻלָּתוֹ,

1 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שאנו מוכרחים לקיים את השבועה, כדי שלא יהיה עלינו קצף על עברנו על שבועה בשם ה'.

2 מלבי"ם.

3 הנשיאים גזרו על כך שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים, והכתוב קיצר בלשון, וכמו שרואים בסוף הפסוק כאשר דברו להם הנשיאים, רד"ק.

4 רד"ק.

5 למ"ד שמגיעה אחרי שרש של דיבור, מתפרשת כעל, כן פירש רש"י על התורה (בראשית כד, ז), וכן צריך לומר כאן לפי פירוש הרד"ק. והמלבי"ם פירש, שפטורים מברית השלום שגזרו ביניהם, כאשר דברו להם הנשיאים, שאמרו להם אולי בקרבי אתה יושב וגו' (לעיל פסוק ז), שאם הם מהארץ לא יוכלו לכרות עמם ברית שלום, והם שקרו, ולכן הם פטורים מהשבועה שהיתה בטעות מוחלטת. ולפי זה, דברו להם הוא כמו דברו אליהם (וכן מצאנו בספר דברים (יח, ב) כאשר דבר לו, עיין שם בתרגום אונקלוס ובפירוש רש"י).

6 לעיל פסוק ז. - מלבי"ם.

7 אבן עזרא על התורה (בראשית מט, ז).

8 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, היות שארורים אתם (שכן אתם מבני כנען שנאמר בו ארור כנען (בראשית ט, כח)), ואנחנו ברוכים (שכן אנחנו מבני אברהם יצחק ויעקב), ואין ארור מִדְּבָק בברוך. אם כן, לא יתכן שנכרות אתכם ברית של שלום. ואם כן, מוכח שהברית היתה במרמה, ואיננו מחויבים כי אם להחיותכם.

גם אז לא יִכָּרַת מִכֶּם לְעוֹלָם עֲבָד, וְחֹטְבֵי עֵצִים, וְשֹׂאבֵי מַיִם, לְבֵית אֱלֹהֵי כָל זֶמֶן שֶׁהַמִּקְדָּשׁ קִיִּים¹:

(כד) וַיַּעֲנוּ הַגִּבְעוֹנִים אֶת יְהוֹשֻׁעַ, וַיֹּאמְרוּ לוֹ, לֹא בָאנוּ לְהַעֲרִים עֲלֵיכֶם כְּדִי לְהַפְטֹר מֵעֲבֹדוֹת. אֲלֹא, כִּי – אֲשֶׁר הִגִּד הָגֵד לְעֲבָדֶיךָ – הִגִּיעָה אֵלֵינוּ הַשְׁמוּעָה, אֵת אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת מֹשֶׁה עֲבָדוֹ, לָתֵת לָכֶם אֶת כָּל הָאָרֶץ, וְלַהֲשִׁיב אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם. וַיִּירָא מֹאֵד לְנַפְשֵׁיתֵינוּ מִפְּנֵיכֶם שֶׁלֹּא תִהְיֶה אוֹתָנוּ (כִּי לֹא יָדַעְנוּ שְׂמִי שִׁיקְבַּל עַל עֲצָמוֹ עֲבֹדוֹתְכֶם לֹא תִהְיֶה אוֹתוֹ), וַנַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה – שְׂרִימֵינוּ אִתְּכֶם²:

(כה) וַעֲתָה, הִנֵּנוּ בְיָדְךָ – תַּחַת מְרוֹתֶךָ. וְלִכֵּן, כַּטּוֹב וְכַיֶּשֶׁר בְּעֵינֶיךָ לַעֲשׂוֹת לָנוּ, עֲשֵׂה, וְנַעֲשֶׂה כְּכֹל שֶׁתְּצוּהָ אוֹתָנוּ:

(כו) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ לָהֶם – לַגִּבְעוֹנִים, בֵּן – שִׁיחֵיו חוֹטְבֵי עֵצִים וְשׂוֹאבֵי מַיִם לַעֲדָה בְּכָל זֶמֶן הַמִּלְחָמָה, וְשִׁיחֵיו אַחֲרֵי כֵן בַּתְּפִקִּיד זֶה בְּבֵית ה' ³. וַיֵּצֵל (– הַפְרִישׁ⁴) אוֹתָם עַל יְדֵי דִין זֶה, מִיַּד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁרָצוּ לְהַרְגֵם (כַּנ"ל פֶּסוּק יז), וְלֹא הִרְגוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי שִׁקְיָבְלוֹ עֲלֵיהֶם עֲבֹדוֹת וּמִסִּים⁵:

(כז) וַיִּתְּנֵם יְהוֹשֻׁעַ – מִיֵּנָה⁶ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַגִּבְעוֹנִים בַּיּוֹם הַהוּא, לְהִיּוֹת חֹטְבֵי עֵצִים וְשֹׂאבֵי מַיִם לַעֲדָה בְּמִשְׁךְ כָּל שְׁנוֹת הַמִּלְחָמָה. וְלִמְזֻבַּח יְהוָה מִיֵּנָה אוֹתָם גַּם כֵּן שִׁיחֵיו בַּתְּפִקִּידִים אֵלּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה עַד כְּתִיבַת הַסֵּפֶר⁷, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר ה' לְהִשְׁרֹת שְׁכִינָתוֹ שָׁם (בִּשְׁלִילָה וְאַחֵר כַּךְ בִּירוּשָׁלַיִם)⁸: פ

מלחמת המזבח המלכים

1 רד"ק. והרלב"ג פירש, שיהושע הוסיף על גזירת הנשיאים, שיהיו חוטבים ושואבים גם לעדה וגם למזבח. והמלבי"ם פירש, שהנשיאים אמרו שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה, כדי שזה יכלול גם עבדות וגם מס. אבל יהושע שאמר בפירוש ולא יכרת מכם עבד, אמר רק לבית אלקי, בשביל המס.

2 מהלך הפסוק כולו, וכן הפסוק הבא אחריו, על פי המלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 רש"י על התורה (בראשית לא, טז).

5 מלבי"ם.

6 תרגום.

7 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט. ולדעת האומרים שהכוונה לעולם, הכוונה היא שכל זמן שהיה המזבח קיים – היו הם חוטבי עצים ושואבי מים למזבח.

8 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

י (א) עתה חוזר לספר את דבר המלכים שהתקבצו למלחמה (כנ"ל ט, א – ב), ומספר מה היתה סיבת התקבצותם¹. וַיְהִי כְשִׁמְעַע אֲדֹנֵי צֶדֶק² מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, כִּי לָבָד יְהוֹשֻׁעַ בַּחֲכָמָתוֹ אֶת הָעַי, וַיַּחֲרִימָהּ עַל יְדֵי תַחְבּוּלוֹת מַלְחָמָה, וַחֲשַׁב שֶׁכָּח יִשְׂרָאֵל תִּלְוִי בַת־חֲבּוּלוֹתֵיהֶם. וְעוֹד שִׁמְעַע, שֶׁכִּפְּאֲשָׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לַיְרִיחוֹ וּלְמִלְכָּהּ שֶׁהָרַג אֶת כּוֹלָם, בֶּן עָשָׂה לָעַי וּלְמִלְכָּהּ – שֶׁהָרַג גַּם אוֹתָם. וְעוֹד שִׁמְעַע, כִּי הַשְׁלִימוּ יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן אֶת (– עַם) יִשְׂרָאֵל, וְדָבַר זֶה יִפְחִיד אֶת בְּנֵי שָׂאֵר הָעָרִים, שִׁיעֲשׂוּ קָל וְחֹמֶר בַּעֲצָמָם מִגִּבְעוֹן עִיר הַגִּבּוֹרִים (כְּדֹלֶהֶן), וַיִּפְחֲדוּ לַחֲלָם בְּיִשְׂרָאֵל. וְעוֹד שִׁמְעַע, שֶׁ– וַיַּחֲרִיף יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן בְּקִרְבָּם – יֵשְׁבוּ בַתּוֹךְ יִשְׂרָאֵל, וְזֶה יִכּוֹל לַהֲבִיא לָכֶךְ שְׁעוֹד עַמִּים יִבּוֹאוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלוֹם עִם יִשְׂרָאֵל, כְּשִׁירָאוּ שֶׁהָחִיו יִשְׂרָאֵל אֶת הַגִּבְעוֹנִים³:

(ב) וַיִּירָאוּ אֲדֹנֵי צֶדֶק וְאֲנָשֵׁי יְרוּשָׁלַם מְאֹד, כִּי עִיר גְּדוֹלָה – חֲשׁוּבָה הִיְתָה גִבְעוֹן, כְּאַחַת מֵעָרֵי הַמְּמִלְכָּה. וְכִי הִיא גְּדוֹלָה בַּמִּסְפָּר אֲנָשִׁיהָ, יוֹתֵר מִן אֲנָשֵׁי הָעַי. וְכָל אֲנָשִׁיהָ שֶׁל גִּבְעוֹן, הֵיוּ גִבּוֹרִים. וְאַחֲרֵי שֶׁבְּנֵי הָעִיר הִזְאֹת (שֶׁהִיוּ גְּדוֹלִים בַּחֲשִׁיבוֹת, וּבַעַם רַב, וּבִכְחַת) פָּחְדוּ לַחֲלָם עִם יִשְׂרָאֵל, וְדָאִי יִפְחֲדוּ כָל שָׂאֵר הָעָרִים לַחֲחוּם עִמָּם:

(ג) וַיִּשְׁלַח אֲדֹנֵי צֶדֶק מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶל הוֹחֵם מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, וְאֶל פְּרָאֵם מֶלֶךְ יִרְמּוֹת, וְאֶל יִפְיַע מֶלֶךְ לָכִישׁ, וְאֶל דָּבִיר מֶלֶךְ עֲגִלּוֹן, לֵאמֹר – לְכָל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, שְׁלַח שְׁלִיחִים בְּדַבְרֵם אֵלָּו:

(ד) עָלּוּ אֵלָּי לִירוּשָׁלַם וְעֲזָרְנִי – עֲזָרוּ לִי, וְנָכַח אֶת יוֹשְׁבֵי גִבְעוֹן⁴. כִּי הַשְׁלִימָה – הַשְׁלִימוּ אֶת (– עַם) יְהוֹשֻׁעַ וְאֶת (– עַם) בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְרַעַה גְּדוֹלָה הִיא הַשְׁלָמָה זֹאת שֶׁעֲשׂוּ, כִּי עַל יְדֵי זֶה חֲכָנִסוּ פָּחַד וּמוֹרֶךְ בְּלֵב כָּל הָעַמִּים⁵:

1 התקבצות המלכים בפועל היתה אחרי הברית עם הגבעונים, רד"ק (לעיל ט, ב). ולדעת המלבי"ם, לפני שהשלימו יושבי גבעון התכוננו כל העמים שמוזכרים שם (בפסוק א) לצאת למלחמה, וגם אנשי גבעון היו שם עמם באותה עצה (כמו שהוזכר שם החי). ואחרי שבגדו בהם יושבי גבעון והשלימו עם ישראל, היתה האסיפה הזאת שמוזכרת כאן.

2 כל מלכי ירושלים היו נקראים אדוני צדק, או מלכי צדק (בראשית יד, יח), מפני שמלכו בירושלים שהיא עיר הצדק (ישעיה א, כו), רד"ק.

3 מהלך הפסוק כולו, וכן הפסוק הבא אחריו, על פי המלבי"ם.

4 תרגום.

5 מצודת דוד. והמלבי"ם – על פי דעתו לעיל (פסוק א) – פירש, שחטאם היה גדול יותר (מבחינת הכנענים), בזה שאחר שהתאספו יחד עם כולם, בגדו בהם וכרתו ברית עם ישראל.

(ה) ואכן, קיבלו כל המלכים את דברי מלך ירושלים, וַיֵּאָסְפוּ וַיַּעֲלוּ לְכוּן גְּבוּעוֹן חֲמִשָּׁת מַלְכֵי הָאֱמֹרִי, שֶׁהֵם: מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, מֶלֶךְ יִרְמֹת, מֶלֶךְ לְבִישׁ, מֶלֶךְ עֲגֻלּוֹן, הֵם – הַמְּלָכִים וְכָל מַחְנֵיהֶם – הַמַּחֲנוֹת שֶׁל כָּל מֶלֶךְ וּמֶלֶךְ מִהַחֲמוּשָׁה. וַיַּחֲנוּ עַל – לֵיד גְּבוּעוֹן, וַיִּלְחֲמוּ עֲלֶיהָ:

(ו) וַיִּשְׁלְחוּ אֲנָשֵׁי גְבוּעוֹן אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָלָה, לֵאמֹר – שְׁלַחוּ שְׁלִיחִים בְּדַבְרִים אֵלֶּה: אֶל תִּרְחָף – אֶל תִּרְפָּה¹ אֶת יָדֶיךָ מִלְּעֶזְרוֹ לָנוּ, שֶׁהָרִי אֲנִי עֹבְדֶיךָ שִׁכְרָתָנוּ אֶתְךָ בְּרִית עֲבֹדוֹת. וְלָכֵן, עֲלֶה אֵלֵינוּ מִחֶרֶה, וְחַשְׁיָעָה לָנוּ – אוֹתָנוּ וְעֶזְרָנוּ – וְעֶזְרוּ לָנוּ, כִּי נִקְבְּצוּ אֵלֵינוּ לְהִלָּחֵם עִמָּנוּ, כָּל מַלְכֵי הָאֱמֹרִי יֹשְׁבֵי חֶרֶר – שִׁוְשָׁבִים בְּחֶרֶר:

(ז) וּכְאֲשֶׁר שָׁמַע זֹאת יְהוֹשֻׁעַ, שָׁאֵל אֶת פִּי ה' בְּאוֹרִים וּתּוֹמִים. וְאָמַר לוֹ ה' לְצִאת מִלְחָמָה². וַיַּעַל יְהוֹשֻׁעַ מִן הַמַּחֲנֶה שֶׁבְּגָלְגָלָה, הוּא, וְכָל עַם הַמַּלְחָמָה עִמָּו³, וְכָל גְּבוּרֵי הַחֵיל שִׁבְעִים הַמִּלְחָמָה⁴: פ

ביבוש ממלכות הדרום

מלחמת יהושע במלכים

(ח) עָתָה חֹזֵר לִפְרָט אֶת מַה שֶּׁאָמַר ה' לַיהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁשָּׂאֵלוּ אֹם לְצִאת מִלְחָמָה⁵ – וַיֵּאמֹר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֶל תִּירָא מֵהֶם – מִהַמְּלָכִים, כִּי בְיָדְךָ נִתְּתִים – כָּל יִצִּיאָתָם לְמִלְחָמָה הִיא עֵילָה מֵאִיתִי כְּדִי לְמַסֵּרָם בְּיָדְךָ, וְנִמְצָא שֶׁכֶּבֶר מִסֵּרִים בְּיָדְךָ. וְלָכֵן, עַל אִף שִׁיצִאוּ לְמִלְחָמָה – לֹא יַעֲמִד אִישׁ מֵהֶם בְּפָנֶיךָ, אֵלָּא כּוֹלֵם יִכְרְעוּ וַיִּפְּלוּ⁶:

(ט) וַיָּבֵא אֲלֵיהֶם (– אֵל הַמְּלָכִים) יְהוֹשֻׁעַ, פֶּתָאֵם מִבְּלֵי שִׁשְׁמוֹ לֵב בְּבוֹאוֹ. כִּי בִמְשַׁךְ כָּל הַלַּיְלָה עָלָה בַּחֲשָׁאֵי עִם עַם הַמִּלְחָמָה מִן הַגָּלְגָל, וּבִבְקָר הַתִּנְפְּלוּ בַּפְּתָאוּמִיּוֹת עַל מַחֲנֶה הָאֱמֹרִי⁷:

1 מצודת ציון.

2 רלב"ג.

3 עיין לעיל ח, א.

4 לכאורה הכוונה ל"חלוץ", דהיינו בני ראובן וגד, וכמו שאמר להם יהושע (לעיל א, יד) ואתם תעברו חמושים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם (וכן אמר להם משה (דברים ג, יח)).

5 רלב"ג. והמלבי"ם פירש, שדברים אלו אמר לו כשהיה בדרך.

6 מהלך הפסוק כולו על פי המלבי"ם.

7 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

(י) וַיְהִימָם יְהוָה – הָמָם וּבִלְבָּל¹ את חיל המלכים לְפָנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּבֶם יְהוֹשֻׁעַ ויִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי גְדוּלַּת בְּגָבְעוֹן – לִיד גִּבְעוֹן (שִׁצְרוּ עֲלֶיהָ). וַיִּירָדָם – והמשיך עוד לרדפם דֶּרֶךְ מַעְלֵה בֵּית חוֹרֶן – בְּדֶרֶךְ הָעוֹלָה לְבֵית חוֹרוֹן², וַיֵּבֶם עַד עֲזָקָה וְעַד מִקְדָּה – שֶׁהִמְשִׁיכוּ לְבְרוּחַ עַד עָרִים אֵלּוּ, וְהָרָג אֶת כּוֹלָם כְּמוֹ שִׁיבָאָר לַחֲלָן³:

(יא) וַיְהִי, בְּנֶגְמָם – כֹּאשֶׁר נִסּוּ הַמְּלָכִים וּצְבָאוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הֵם בְּמוֹרֵד בֵּית חוֹרֶן – כְּשִׁירְדוּ בְּמוֹרֵד הָהָר שֶׁל בֵּית חוֹרוֹן⁴, וַיְהִי הַשְׁלִיךְ עֲלֵיהֶם אֲבָנִים גְּדוּלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, וּבְכָל דֶּרֶךְ מִנּוֹסָתָם הִמְשִׁיכוּ הָאֲבָנִים לִפּוֹל עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם שֶׁבּוּ הָיוּ⁵ עַד שֶׁהִגִּיעוּ לְעֲזָקָה, וַיָּמָתוּ. רַבִּים אֲשֶׁר מָתוּ בְּאֲבָנֵי הַבֶּרֶד – יוֹתֵר אֲנָשִׁים מִתּוֹ מִהָאֲבָנִים שֶׁנִּפְּלוּ מִהַשָּׁמַיִם, מֵאֲשֶׁר הָאֲנָשִׁים שֶׁהָרָגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב⁶: ׀

עמידת השמש והירח

(יב) אִזְּ כִשְׂרָאָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַנֶּם הַגָּדוֹל הַזֶּה (שֶׁל נִפִּילַת אֲבָנֵי הַבֶּרֶד), יִדְבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לַיהוָה – עֲלֵה בִלְבוֹ⁷ לְדַבֵּר לִפְנֵי ה' אֶת הַדְּבָרִים שֶׁכְּתוּבִים בַּחֲמִשָּׁן⁸. וְדִיבּוֹר זֶה הִיָּה בַּיּוֹם הַהוּא – שֶׁמָּסַר יְהוָה אֶת הָאֱמֹרִי לְפָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל – כֹּל יִשְׂרָאֵל רְאוּ בַשָּׁעָה שֶׁהִתְפַּלֵּל תְּפִילָּה זוֹ⁹. וְכֵּן אָמַר, שֶׁמֶשׁ בְּגָבְעוֹן דּוֹם –

1 מצודת ציון.

2 מצודת דוד.

3 מצודת דוד.

4 עיין להלן טז, ג. ושם, ה. שהיו שני ערים בשם בית חורון, אחת נקראת עליון והשנייה נקראת תחתון.

5 נפילת אבנים מהשמים היא מאורע טבעי (מטאורים בלע"ז), והחידוש כאן היה שהאבנים נפלו לכל אורך דרך מנוסתם, וישראל רדפו אחריהם בכל הדרך הזאת, ואף על פי כן נפלו האבנים רק על האמורי ולא על ישראל, מלבי"ם.

6 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

7 כן פירש רש"י בפרשת בשלח (שמות טו, א), ועיין לעיל ח, ל.

8 רש"י. ויונתן תרגם ידבר מלשון שירה, והכוונה שאמר יהושע שירה להודות לה' על עמידת השמש, ולא הזכיר הפסוק את השירה. או שהפסוק הבא - וידום השמש, היא השירה, רד"ק. וחז"ל (מדרש תנחומא אחרי מות סימן ט, הובא כאן ברש"י) דרשו שאמר שירה במקום השמש, כי השמש אומרת שירה לפני ה' בשעת הילוכה (על ידי זה שהיא הולכת נהיה בזה שבח לקדוש ברוך הוא, ויהושע אמר שעל ידי שתעמוד השמש ויראו כולם את יד ה' הגדולה יהיה שבח יותר גדול לקדוש ברוך הוא, מלבי"ם).

9 המילים שמש בגבעון דם, הם תפילה לה' שיעצור את השמש, רד"ק. ולדעת מצודת דוד, ציוה יהושע על השמש בעצמה שתעמוד, ומה שאמר אז ידבר יהושע לה' הכוונה שדיבר בשם ה'.

השמש ימתין¹ במקום שהוא עומד בו בגבעון, ולא ימשיך ללכת עוד לכיוון מערב. וכן הִירָח שעומד כעת בְּעֶמְקֵי אֵילָן, גם הוא לא ימשיך ללכת כדרכו, עד שנסיים את המלחמה²:

(יג) וכדברי יהושע בן היה, וַיֵּדֶם – המתין הַשֶּׁמֶשׁ, וַיֵּרָח עֲמָד במקומו והמתין גם הוא³, עַד יָקָם גֹּוִי – עד שנקם עם ישראל⁴ את נקמתו מַאֲבִיו האמוריים, הֲלֹא הִיא – סיפור הנם הזה בְּתוֹכָהּ עַל סֵפֶר הַיָּשָׁר – התורה, שכן ניבא יעקב ליוסף על אפרים – וזרעו יהיה מִלֵּא הגוים⁵. וַיַּעֲמֵד הַשֶּׁמֶשׁ כַּשֶּׁהִיָּה בַּחֲצֵי הַשָּׁמַיִם בחצות היום, וְלֹא אֵין – ולא מיהר⁶ לָבוֹא – לשקוע⁷, והתעכבותו נמשכה פְּשִׁיעוֹר זֶמֶן של יוֹם הַגְּמִיָּה, שהם עשרים וארבע שעות⁸:

(יד) וְלֹא הָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לִפְנֵי וְאַחֲרָיו, שיעשה ה' גם כזה רק בשביל לַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה בְּקוֹל אִישׁ – מפני שביקש כך יהושע, ואף על פי שלא היה בזה שום ענין של אות ומופת⁹. ואת הנם הגדול הזה עשה ה' בִּי יִהְיֶה נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל, ובעבורם עשה זאת¹⁰: ׀

1 רש"י. וחז"ל (במדרש תנחומא הנ"ל) דרשו מלשון דממה, שתשתוק השמש מלשבח לה', על ידי שתפסיק ללכת.

2 רש"י. והרד"ק פירש, שכשהיו בגבעון עמדה השמש בחצי השמים (כמו שכתוב בפסוק הבא), ואז עצר את השמש. וכשכבר שקעה השמש (אחרי כל ההתעכבות של יום תמים) היו כבר בעמק אילון, ואז עצר את הירח כדי שיאיר להם את המלחמה בלילה.

3 המילים וידום השמש וירח עמד כאילו כתובים בסוגריים, שיהושע אמר - שמש בגבעון דם וירח בעמק אילון עד יקום גוי אויביו, ותוך כדי דבריו מיד נעמדה השמש, מלבי"ם. 4 תרגום.

5 בראשית מח, יט. וכוונתו היתה שהנסיים שיעשו על ידי יהושע שיצא מאפרים יהיו מִלֵּא הגוים, כי כולם ראו שעמדה השמש, רש"י. והרד"ק פירש בשם אביו (ר' יוסף קמחי), שהכוונה למה שאמר ה' למשה (שמות לד, י) נגד כל עמך אעשה נפלאות וגו'. והרלב"ג פירש (וכן פירש האבן עזרא בשמות (יז, יד)), שספר הישר הוא שם של ספר שנכתב בימים ההם, ואבד לנו בגלותנו.

6 מצודת ציון.

7 מצודת ציון.

8 רד"ק, עיין שם.

9 אבל בשביל אות ומופת עשה כן ה' אחר כך לחזקתו המלך, שהחזיר את השמש לאחור כדי להראות לו אות שיקום מחוליו (מלכים ב' כ, ח-יא), רד"ק.

10 מצודת דוד. והמלבי"ם פירש, שהמיוחד בנס זה הוא, שלא היתה בו מטרת אות ומופת, וגם לא מטרת הצלה לישראל (שכן כבר די היה בנס הראשון של נפילת האבנים בשביל הניצחון), ונעשה רק בשביל לפרסם שה' נלחם

הריגת חמשת המלכים

(פו) אחר שסיימו את המלחמה¹ – וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שְׁהוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָל – לַמַּחֲנֶה שֶׁבְּגִלְגָל:

(פז) וַיָּנֶסוּ חַמֵּשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה – מַלְכֵי יְרוּשָׁלַם, חֲבֹרֹן, יִרְמֹת לְכִישׁ וְעִגְלוֹן, וַיַּחֲבֹּאוּ – הַסִּתְתָּרוֹ² בַּמְּעָרָה שֶׁבְּמִקְדָּה – בְּגִבּוֹל מִקְדָּה³:

(יח) וַיֵּגֶד לַיהוֹשֻׁעַ שֶׁהִיָּה בְּגִלְגָל, לֵאמֹר – הִגִּידוּ לוֹ דְּבָרִים אֵלֶּה: נִמְצְאוּ חַמֵּשֶׁת הַמְּלָכִים כְּשֶׁהֵם נִחְבְּאִים – נִחְבְּאִים (– מוֹחֲבָאִים)⁴ בַּמְּעָרָה שֶׁבְּמִקְדָּה:

(יח) וּכְשֶׁשָּׁמַע יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהַמְּלָכִים בַּמְּעָרָה, מִיד שָׁב לַמִּקְדָּה⁵. וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לָעָם, גִּלְגָּל – גִּלְגָּלוֹ⁶ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֶל פִּי הַמְּעָרָה לַסִּתְמָה. וַחֲפָקִידוֹ – מִנּוֹ⁷ עָלֶיהָ (– עַל הַמְּעָרָה) אֲנָשִׁים, לְשַׁמֵּרם כְּדִי לִשְׁמֹר עַל הַמְּלָכִים שֶׁלֹּא יִבְרְחוּ⁸:

(יט) הַשּׁוֹמְרִים הַמְּמוֹנִים יִשְׁמְרוּ עַל הַמְּעָרָה שֶׁבַּה הַמְּלָכִים, וְאַתֶּם אֵל תַּעֲמִדוּ לַהֲתַעֲכֹב כֹּאֵן עוֹד, אֲלֹא רָדְפוּ – הַמְּשִׁיכֵי לַרְדּוֹף אַחֲרֵי אִיְבֵיכֶם הָאֲמֹרִיִּים, וְזִנְבֵיכֶם אוֹתָם – תַּהַרְגוּ [אֵת כּוֹלָם וְאִפִּילוֹ⁹] אֵת הַהוֹלְכִים בּוֹזֵב (– סוֹף) הַמַּחֲנֶה¹. אֵל תִּתְּנוּם – אֵל תִּתְּנוּ

לישראל, ונס זה לא היה אף פעם (כי בימי חזקיהו היה לאות כנ"ל, ומה שאמרו חז"ל (תענית דף כ.) שעמדה השמש למשה, זה היה בשביל להציל את ישראל מידי סיחון ועוג).

1 רד"ק. ומהר"י אברבנאל פירש, שלא הלכו עדיין לגלגל, והיה כל המחנה במקדה, ומה שכתוב כאן שבאו לגלגל, הוא אותו פסוק שכתוב בסוף העניין (פסוק מג), אלא שקודם נכתב בכללות שבסיום המלחמה שבו לגלגל, ואחר כך פרט את כל המשך המלחמה עד ששבו. והמלבי"ם פירש, שרצה לחזור לגלגל, מכיון שלא מצאו את המלכים, ורצה שינוחו קצת ואחר כך ימשיכו במרדף, ואחרי ששמע שנמצאו המלכים חזר בו ונשאר שם עד שנצחם, ומה שכתוב ששבו לגלגל הוא על שם המחשבה.

2 מצודת ציון.

3 רד"ק. המלבי"ם (לשיטתו שהזכרנו שעדיין לא עזבו ישראל את מקדה) פירש, שהמערה היתה בסמוך למחנה ישראל, ומפני שראה יהושע את ההשגחה העליונה שנפלו בידיהם, הבין שרצון ה' הוא שירדוף אחרי האמוריים כדי שלא יספיקו למנות מלכים אחרים, ולכן חזר בו ואמר להמשיך ללחום מיד.

4 תרגום ורד"ק.

5 רד"ק. ועיין לעיל פסוק טו.

6 רש"י.

7 מצודת ציון.

8 מצודת דוד.

9 מלבי"ם.

להם לָבוֹא (– להכנסם²) אֶל עֲרֵיָהֶם, כִּי כָּבֵד רָאִינוּ³ שְׁנֵתָנָם – מִסֶּרֶם⁴ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּיָדְכֶם. וְאֵכֶן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדִבְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, וּרְדָּפוּ אַחֲרֵי הָאֲמֹרִיִּים וְהִרְגוּ אוֹתָם:

(ב) וַיְהִי כְּכֹלֹת יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, לְחַבּוֹתָם – אֶת הָאֲמֹרִיִּים מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד, עַד תָּמָם – עַד שְׁמָתוֹ כּוֹלָם (– נִשְׁלַמוּ לָמוּת) [מִלֵּבֵד מַעֲטִים סְפוּרִים⁵]. וְהַשְׂרִידִים אֲשֶׁר שָׁרְדוּ מֵהֶם – הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר נִשְׁאָרוּ מֵהֶם, וַיִּבְּאוּ – בָּאוּ⁶ (– נִכְנְסוּ) אֶל עָרֵי הַמִּבְצָר – הָעָרִים הַמְּבוצָרוֹת:

(גא) כַּשְּׁמִימוֹ לַהֲרוֹג אֶת כּוֹלָם⁷ – וַיָּשֻׁבוּ כָּל הָעָם אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל יְהוֹשֻׁעַ מִקֵּדָה – כֹּל עִם הַמִּלְחָמָה שֶׁב־אֵל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁהָיָה בְּמַחֲנֶה בְּמִקְדָּה⁸, בְּשָׁלוֹם – כִּשְׁהֵם שְׁלָמִים. כִּי לֹא תָרִין (– לֹא דִיבֵר⁹) אֶף אֶחָד¹⁰ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ – לְשׁוֹם אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל¹¹, אֶת לְשׁוֹ – לֹא דִיבֵר לָהֶם בְּלִשׁוֹנוֹ דְּבַר רָע, כְּלוֹמֵר – לֹא נִיזְוֶקוּ בְּכֹל¹²:

(גב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לָעָם, פָּתְחוּ אֶת פִּי הַמַּעְרָה שֶׁתִּמְתֵּם אוֹתָהּ בְּאֲבָנִים הַגְּדוֹלוֹת. וְהוֹצִיאוּ אֵלַי, אֶת חֲמִשָּׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, מִן הַמַּעְרָה:

(גג) וַיַּעֲשׂוּ בֵּן כְּדִבְרֵי יְהוֹשֻׁעַ, וַיֹּצִיאוּ אֵלָיו, אֶת חֲמִשָּׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, מִן הַמַּעְרָה. אֶת מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶת מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, אֶת מֶלֶךְ יֶרֶמוֹת, אֶת מֶלֶךְ לָכִישׁ, אֶת מֶלֶךְ עֶגְלוֹן:

1 רד"ק.

2 תרגום.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 מצודת דוד.

6 רד"ק. ויונתן תרגם כמשמעו, שנשארו ונכנסו לערים.

7 מלבי"ם.

8 רד"ק.

9 חרץ פירושו - דיבור הלשון, רש"י. ובמצודת דוד פירש, שפירושו תנועה, דהיינו שלא הניע את לשונו לדבר.

10 רש"י.

11 רש"י, ופירש במצודת דוד, שאפילו לאיש אחד כשהיה לבדו לא חרץ החורץ את לשונו. ויש מפרשים (עיין רד"ק), שאיש מהאמוריים לא חרץ לבני ישראל את לשונו.

12 רלב"ג.

(כד) וַיְהִי, כְּהוֹצִיאָם – כאשר הוציאו בני ישראל אֶת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, והביאו אותם אֶל יְהוֹשֻׁעַ. וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל כדי שיראו כולם את מה שעושים למלכים¹, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל קְצִינֵי אֲנָשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַהִלְכוּא – אשר הלכו² אֹתוֹ במלחמה, קִרְבוּ לְבָאן, וְשִׂימוּ אֶת רַגְלֵיכֶם עַל צִוְּאֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, לקיים מה שניבא לנו משה ואתה על בְּמוֹתֵימוֹ תִּדְרֹךְ³. ואכן, עֲשׂוּ הַקְּצִינִים כְּדַבְּרֵי יְהוֹשֻׁעַ, וַיִּקְרְבוּ, וַיִּשְׂימוּ אֶת רַגְלֵיהֶם עַל צִוְּאֵיהֶם:

(כה) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם (– לבני ישראל) יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָאוּ – אל תפחדו וְאַל תַּחֲתּוּ – ואל ישבר ליבכם⁴. חֲזַקוּ וְאַמְצוּ, כִּי כָכָה יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל אוֹיְבֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם נִלְחָמִים אוֹתָם – בהם⁵, שיפיל את כולם תחת רגליכם⁶:

(כו) וַיִּבֶם יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַמְּלָכִים אַחֲרֵי כֵן – אחרי שדרכו על צוואריהם, וַיִּמִּיתֵם – חכה אותם מכות שימותו על ידיהם, וַיִּתְּלֵם עַל חֲמוֹשָׁה עֲצִים, כל מלך תלה על עץ אחר. וַיְהִיו תְּלִיִּים עַל הָעֲצִים, עַד הָעָרֶב – עד שקיעת החמה:

(כז) וַיְהִי לַעֲת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ – כשהגיע זמן שקיעת השמש (לפני ששקעה⁷), צָוָה יְהוֹשֻׁעַ לְהוֹרִיד אֶת הַמְּלָכִים מִן הָעֲצִים כְּמוֹ שְׂצוּהָ ה' לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ⁸, וַיִּנְיְדוּם מֵעַל הָעֲצִים, וַיִּשְׁלְכֵם אֶל הַמַּעְרָה אֲשֶׁר נִחְבְּאוּ שָׁם לִפְנֵי כֵן, שִׁמְשׁ הוֹצִיאֻם. וַיִּשְׂמוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת עַל פִּי הַמַּעְרָה, ואבנים אלו נשארו שם על פי הַמַּעְרָה עַד עַצְם הַיּוֹם הַזֶּה – לעולם⁹: ם

1 בפסוק הבא נראה, שעל ידי המעשה הזה חיזק את לב כל ישראל למלחמה, ולכן קרא להם שיראו זאת.

2 רד"ק.

3 דברים לג, כט. עיין רש"י שם. ענין דריכת הרגלים על צוארי המלכים, הוא כדי להרתיע את כל שאר המלכים מללחום בישראל, רלב"ג. ולדעת המלבי"ם, הוא כדי לחזק את ישראל למלחמה, כדלהלן בפסוק הבא, שיש בזה סימן שיפלו כל אויביהם תחת רגליהם.

4 תרגום, ועיין לעיל א, ט.

5 תרגום.

6 מלבי"ם.

7 עיין רמב"ם הלכות סנהדרין (פרק טו, הלכה ז).

8 דברים כא, כג. איסור הלנת המת על העץ, שייך לכל הנתלים בארץ ישראל, ואפילו אם הם גויים, כי המת שלא נקבר הוא מטמא את הארץ, כמו שכתוב (שם) וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדַמְתְּךָ. וכן מצאנו גם במלחמת גוג ומגוג, שנאמר (יחזקאל לט, יב) וּקְבֹרִים בֵּית יִשְׂרָאֵל לִמְעַן טַהֵר אֶת הָאָרֶץ, רד"ק.

9 רש"י על התורה (בראשית כב, יד). ודעת הרד"ק (להלן טו, סג) ועוד ראשונים שהכוונה עד עת כתיבת הספר.

כיבוש מקדה

(כח) וְאֵת מִקְדָּה לְכָד יְהוֹשֻׁעַ בַּיּוֹם הַהוּא שָׁבוּ נַעֲשָׂה הֵנֶם, אַחֲרֵי שֶׁרָאָה שֶׁכֹּבֵד נִהְרְגוּ הַמַּלְכִּים¹, וַיִּכְּתֹּ - הָרַג אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר לְפָנָיו - עִם חוּד² הַחֶרֶב, וְאֵת מַלְכָּהּ גַּם הָרַג עִמָּם. הַחֶרֶב - הַשְׁמִיד³ אוֹתָם - אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָתָּה אֲשֶׁר בָּהּ - בַּעִיר, לֹא הִשְׁאִיר שְׁרִיד - נִצּוֹל⁴. וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ מִקְדָּה כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמַלְכָּהּ יְרִיחוֹ - שֶׁהָרַג אוֹתוֹ יַחַד עִם כּוֹלָם, וְלֹא תִלָּה אוֹתוֹ עַל עֵץ⁵: ׀

כיבוש לבנה

(כט) אַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ אֶת הַמִּלְחָמָה בַּמִּקְדָּה, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִמִּקְדָּה, וַהֲלָכוּ מִשָּׁם לְלִבְנָה. וַיִּלָּחֶם עִם לִבְנָה כִּי יֵצְאוּ אֲנָשֵׁי לִבְנָה לִקְרָאתוֹ לַמִּלְחָמָה⁶:

(ל) וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם אוֹתָהּ - אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֶת מַלְכָּהּ. וַיִּכְּתֹ - אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו - עִם חוּד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָתָּה אֲשֶׁר בָּהּ - בַּעִיר, לֹא הִשְׁאִיר שְׁרִיד - נִצּוֹל. וַיַּעַשׂ לְמַלְכָּהּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְמַלְכָּהּ יְרִיחוֹ - שֶׁהָרַג אוֹתוֹ יַחַד עִם כּוֹלָם, וְלֹא תִלָּה אוֹתוֹ עַל עֵץ: ׀

כיבוש לכיש

(לא) וְאַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ לַלָּחֹם עִם לִבְנָה, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִלִּבְנָה, וַהֲלָכוּ מִשָּׁם לְלָכִישׁ - לַלָּכִישׁ. וַיִּחַן עָלֶיהָ - חָנָה יַחַד עִם יִשְׂרָאֵל לִידָהּ, וַיִּלָּחֶם בָּהּ - נִכְנָם לַתּוֹךְ הָעִיר כְּדִי לַלָּחֹם בָּהֶם⁷, וּנְלָחֶם בָּהֶם יוֹמָיִם:

1 מתחילה חשש ללחום בעיר, כיון שהיו המלכים מחוץ לעיר, ואם ילחם בעיר תהיה עליו מלחמה בשתי חזיתות, אבל אחרי שכבר הרג את המלכים יצא למלחמה, מלבי"ם.

2 עיין לעיל ו, כא.

3 תרגום.

4 תרגום, ולעיל (ח, כב) פירש שריד - נשאר, פליט - ניצול, וכנראה שפירש כאן ניצול, כדי שלא יכפיל הלשון - לא השאיר נשאר.

5 רד"ק.

6 הלשון וילחם עם מוכיח ששני צדדים נלחמים, מלבי"ם.

7 מלבי"ם.

(לב) וַיִּתֵּן יְהוָה גַּם אֶת אֲנָשֵׁי לְכִישׁ בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ (ועם המלחמה שעמו) בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֲנִייתָם עַל הָעִיר¹, וַיִּבְּקָהּ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוֹד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר². כָּכָל – כִּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבָּנָה: פ

השמדת אנשי גזר וכיבוש עגלון

(לג) אַז בְּזִמְנָה שֶׁנִּלְחַמוּ עִם לְכִישׁ, עָלָה הָרֶם מֶלֶךְ גִּזְרָה, לְעֶזֶר אֶת לְכִישׁ בַּמִּלְחָמָה נֶגַד יִשְׂרָאֵל. וַיִּבְּקֵהוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת מֶלֶךְ גִּזְרָה, וְגַם אֶת עַמּוֹ, עַד בִּלְתִּי הַשָּׂאִיר לוֹ שָׂרִיד – נִצֹּל³:

(לד) וְאַחֲרֵי שֶׁסִּימּוּ לַלְחֹם עִם לְכִישׁ, וַיַּעֲבֹר יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה מִלְּכִישׁ, וַחֲלָכּוּ מִשָּׁם עַגְלֹנָה – לְעַגְלוֹן. וַיַּחֲנוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל עָלֶיהָ – לִידָה, וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ לְתַפּוֹם אֶת מִבְצָרָהּ⁴:

(לה) וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂרָאֵל בַּיּוֹם הַהוּא שֶׁהִתְחִילוּ לַלְחֹם עַל הָעִיר⁵, וַיִּבְּקֵהָ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוֹד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ שֶׁל נָשִׁים וּמָה אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר, בַּיּוֹם הַהוּא הִחָרִים – הַשְׁמִיד⁶. כָּכָל – כִּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבָּיִשׁ: פ

כיבוש חברון

(לו) וַיַּעַל⁷ יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, מִעַגְלוֹנָה – מִעַגְלוֹן, וַחֲלָכּוּ מִשָּׁם חֶבְרוֹנָה – לְחֶבְרוֹן. וַיִּלְחֲמוּ עָלֶיהָ לְתַפּוֹם אֶת מִבְצָרָהּ:

(לז) וַיִּלְכְּדוּהָ יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׂרָאֵל וַיִּבְּקֵהָ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר לְפָנָיו – עַם חוֹד הַחֶרֶב, וְגַם אֶת מִלְכָּהּ¹, וְגַם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי עָרֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וַנִּקְרְאוּ עַל שְׁמָהּ², וְגַם אֶת כָּל

1 רד"ק.

2 את יפיע מלך לכיש לא הזכיר, כיון שכבר הרגו יהושע כנ"ל (פסוק כו).

3 בזמן זה רק הרגו את יושבי גזר אבל לא כבשו את העיר, ובימי שלמה (מלכים א' ט, טז) כבשו אותה.

4 מלבי"ם.

5 ולא כמו לכיש, שלחמו עליה יומיים.

6 את דביר מלך עגלון לא הזכיר, כיון שכבר הרגו יהושע כנ"ל (פסוק כו).

7 חברון נמצאת במקום גבוה יותר מעגלון, לכן כתוב ויעל. ושאר הערים המוזכרים למעלה הם כולם בשפלה, לכן כתוב שם ויעבור.

הַנֶּפֶשׁ של נשים ומִתָּאֵשֶׁר בָּהּ – בעיר, **לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד** – נִצּוּל, **כָּבֵל** – כְּמוֹ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְעִגְלוֹן. **וַיִּחְרַם** – הַשְּׂמִיד אוֹתָהּ – אֶת יוֹשְׁבֵי הָעִיר, וְגַם אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ של נשים ומִתָּאֵשֶׁר בָּהּ – בעיר³: **ם**

כיבוש דביר וסיום הכיבושים הדרומיים

(לח) כאשר היה יהושע בדרך מעגלון לחברון, עבר ליד העיר דביר, ומפני שרצה ללחום קודם בחברון דילג עליה⁴. ואחר המלחמה בחברון, **וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל יִשְׂרָאֵל** שהיו עִמּוֹ במלחמה, וחלכו דְּבָרָה – לדביר. **וַיִּלָּחֶם עָלֶיהָ** לתפוס את מבצריה:

(לט) **וַיִּלָּכְדָהּ** יהושע (וישראל) את העיר, וְגַם אֶת מִלְכָּהּ וְגַם אֶת כָּל עַרְיָהּ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וּנְקֵרָאוֹת עַל שְׁמָהּ, **וַיָּבִינָם** את יושבי הערים לְפִי – עם חוֹד הַחֶרֶב, **וַיִּחְרִימוּ** – הַשְּׂמִידוֹ אֶת כָּל הַנֶּפֶשׁ של נשים ומִתָּאֵשֶׁר הָיוּ בָּהּ – בעיר, **לֹא הַשְּׂאִיר שְׂרִיד** – נִצּוּל. **כָּאֲשֶׁר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ לְחֶבְרוֹן** שהחריב אותה, **כֵּן עָשָׂה לְדְבָרָה** – לדביר **וּלְמִלְכָּהּ** – שהחריבה בצורה דומה לחורבן חברון, **וְכָאֲשֶׁר עָשָׂה לְלִבְנָה וּלְמִלְכָּהּ** שהרג את המלך יחד עם כל העם (ולא תלה אותו בנפרד כבחברון), כֵּן עָשָׂה גַם לְדְבִיר⁵:

(מ) **וַיִּבֶה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ** בגבולה הדרומי⁶, שהם יושבי הָהָר, וַיּוֹשְׁבֵי הַנֶּגֶב – דְּרוֹם⁷ (ההר) שהיא ארץ מְנוּגַבֶּת וּיְבֵשָׁה⁸, וַיּוֹשְׁבֵי הַשְּׁפֵלָה – הָעֵמֶק⁹,

1 יושבי חברון הספיקו להמליך עליהם מלך חדש, אחרי שהרג יהושע את הוהם מלכם (לעיל פסוק כו), רד"ק. או שהיו שני מלכים בחברון, מלבי"ם.

2 רד"ק.

3 להלן (טו, יד) כתוב שכלב בן יפונה הוריש את חברון, ופירש הרד"ק שהוא עשה זאת בזמן המלחמה הזאת כשבאו לחברון, ובעבור שיהושע הוא מנהיג ישראל מתייחס המעשה אליו. והמלבי"ם פירש, שיהושע כבש את העיר עצמה וכלב כבש את שדותיה וחצריתה (- הערים הפרוזות שסביבה), וכן צריך לכאורה לומר לדעת רש"י שכתב (להלן טו, יד) שכלב הוריש את חברון אחר מות יהושע, וכאן כתוב בפירוש שהורישו את חברון בעת מלחמת חמשת המלכים. או שנפרש, שיהושע כבש את העיר וכלב הוריש אחר מותו את הענקים, ומה שכתוב להלן (יא, כא) שיהושע הוריש את הענקים מחברון, כבר פירש המלבי"ם, שיהושע הוריש אותם מחברון וברחו לערים שסביב חברון, וכלב הורישם אחר כך לגמרי.

4 רד"ק.

5 מלבי"ם.

6 מלבי"ם.

7 תרגום.

8 מלבי"ם, וכן משמע מפירוש רש"י להלן (טו, יט).

9 מצודת ציון. הזכיר את השפלה בהקבלה למה שהזכיר את ההר, מלבי"ם

וְהָאֲשֵׁדוּת – מקום שנשפכים לשם המים מההרים¹, וְיַחַד עִם יוֹשְׁבֵי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ הִכָּה גַם אֶת כָּל מַלְכֵיהֶם, לֹא הִשְׁאִיר שְׁרִיד – נִצּוֹל. וְאֵת כָּל הַנְּשָׁמָה שֶׁל אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלּוּ הִתְּחִירָם – הַשְּׁמִיד, כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּיַד מֹשֶׁה – לֹא תַחִיה כֹּל נִשְׁמָה²:

(מא) **וַיָּבֶם יְהוֹשֻׁעַ** (את הכנענים) בַּמִּלְחָמָה זֹאת³, בְּכָל צֵד הַדְּרוֹם שֶׁל הָאָרֶץ. וּמוֹנֶה אֶת גְּבוּלוֹת הַכִּיבוֹשׁ לָאַרְבַּע רוֹחוֹת – מִקֶּדֶשׁ בְּרִנֵּעַ שֶׁבְּמִזְרַח (הַדְּרוֹם), וְעַד עֵזָה שֶׁבְּמַעֲרָב (הַדְּרוֹם)⁴. וְאֵת כָּל אֶרֶץ גִּשְׁשֹׁן – הַנִּקּוּדָה הַדְּרוֹמִית בְּיוֹתֶר⁵, וְעַד גִּבְעוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן (הַדְּרוֹם), בְּגִבּוֹל בְּנִימִין⁶:

(מב) וְאֵת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה שֶׁהוֹזְכְּרוּ לַמַּעֲלָה, וְאֵת אֶרְצָם, לְכַד יְהוֹשֻׁעַ בַּפֶּעַם אַחֶת – בְּבֵת אַחַת. וְלֹא נִצְרָךְ לְצוֹר עַל כָּל עִיר וְעִיר בְּנִפְרֵד⁷, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בִּשְׂאֵר חֲלָקֵי הָאָרֶץ⁸. וְנִיצְחוֹן זֶה הָיָה כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נָלַחֵם לְיִשְׂרָאֵל – עַל יְדֵי מוֹאֲמְרוֹ עוֹשֶׂה בִּידָם תְּשׁוּעָה לַמִּלְחָמָה⁹:

(מג) וְאַחֵר שֶׁסִּיּוּמוֹ אֶת כָּל הַמִּלְחָמוֹת¹⁰ – וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בַּמִּלְחָמָה, אֶל הַמַּחֲנֶה הַגָּלְגָּלָה – לַמַּחֲנֶה שֶׁבְּגִלְגָּל: פ

סיום כיבוש הארץ

מלחמת מלכי הצפון

1 תרגום ורש"י. גם את **האשדות** הזכיר בהקבלה למה שהזכיר את **הנגב**, מלבי"ם.

2 דברים כ, טז.

3 מלבי"ם.

4 הכיבוש היה רק עד עזה (ולא עד בבלל), ולא עד הים שהוא גבול מערבי של הארץ, כדלהלן (יג, ב - ג), רש"י.

5 אין זו **ארץ גושן** הנזכרת במצרים (בראשית מה, י), רד"ק. ולדעת המלבי"ם, היא **גשן** המוזכרת להלן (טו, נא) בין ערי יהודה שבהר.

6 מלבי"ם.

7 רד"ק.

8 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שבא להוציא ממה שעשה בעי שהיה צריך לצאת פעמיים למלחמה.

9 תרגום.

10 עיין לעיל פסוק טו.

יא (א) וַיְהִי, בַּשְּׁמַעַי יָבִין מֶלֶךְ חֲצוֹר אֲשֶׁר בְּצָפוֹן הָאָרֶץ, שֶׁחֲכָה יְחוּשָׁע אֶת כָּל מַלְכֵי הַדְּרוֹם.¹ **וַיִּשְׁלַח** שְׁלִיחִים אֶל יוֹכָב מֶלֶךְ מָדוֹן, וְאֶל מֶלֶךְ שֹׁמְרוֹן, וְאֶל מֶלֶךְ אֲכִשָׁף, כָּל אֵלּוּ מַמְלָכוֹת בְּצָפוֹן הָאָרֶץ.²

(ב) וְכֵן שִׁלַּח אֶל כָּל שְׂאֵר הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מִצַּד צָפוֹן שֶׁל הָאָרֶץ,³ **בָּחַר וּבָעֲרָכָה** – בְּמִישוֹר,⁴ **נָגַב בְּנֵרֹת** – דְּרוֹם גִּינוֹסָר (מָקוֹם מְבוֹרָךְ בְּפִירוֹת טוֹבִים לִיד יָם כְּנַרֶת (שֶׁכְּנֵרָא נִקְרָא עַל שֵׁם הַכְּנֵרוֹת⁵)),⁶ **וּבִשְׁפִלָּה** – בַּעֲמָק. וְהַמְּלָכִים שֶׁבְּנִפְּוֹת – מַחוֹזוֹת⁷ שֶׁל הָעִיר דּוֹר שֶׁהִיא נִמְצְאָת מִצַּד יָם – מִעֶרֶב (הַצָּפוֹן):⁸

(ג) עַד כֹּאן פָּרַט אֶת שְׁמוֹת עָרֵי הַמַּמְלָכוֹת, וְעַתָּה שָׁב לִפְרֹט אֶת הָעָמִים שִׁישְׁבוּ בָּאוֹתָם עָרִים – **הַפְּנִעָנִי** שִׁישְׁבוּ בְּמִזְרַח (הַצָּפוֹן) וּבְמִזְבֵּי – וּמִמְעַרֵב (הַצָּפוֹן), וְהָאֶמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוֹסִי שִׁישְׁבוּ בָּחָר. וְהַחֲתִי שִׁישְׁבוּ בַּעֲמָק⁹ שֶׁתַּחַת הָר הַרְמוֹן, אֲשֶׁר נִמְצָא¹⁰ בְּאֶרֶץ הַמִּצְפָּה:

(ד) וְכֹאשֶׁר קִרָּא לָהֶם מֶלֶךְ חֲצוֹר, אֲכֵן בָּאוּ כּוֹלָם – וַיֵּצְאוּ הֵם – הַמְּלָכִים, וְכָל מַחֲנֵיהֶם שֶׁל הַלּוֹחֲמִים עִמָּם, עִם רַב, בַּחּוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם לְרַב. וְסוֹם וְרָכָב – מִרְכָּבוֹת בְּרוֹזַל, רַב מְאֹד, כִּי רָצוּ לִלְחֹם עִמָּם בְּשֹׁדֵה הַמַּעֲרָכָה עַל יְדֵי סוּסֵיהֶם וּמִרְכָּבוֹתֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בִיּוֹדֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּפְּלוּ מַלְכֵי הַדְּרוֹם.¹¹

1 רלב"ג.

2 מלבי"ם.

3 המילה צפון נכתבת בדרך כלל עם ניקוד קמץ - צפון, וכאן נכתבה בשווה - צפון, והכוונה היא לצפון (או צפון הארץ). או שהכוונה מצפון ההר והערבה (כמו שמצאנו השכונות באהלים (שופטים ח, יא)), רד"ק.

4 תרגום.

5 כן משמע מתרגום אונקלוס בבמדבר (לד, יא).

6 תרגום, וכיון שהיו שם כמה מקומות עם פירות טובים במיוחד, נקראו כולם כנרת בלשון רבים, רד"ק.

7 תרגום ורש"י.

8 תרגום.

9 מלבי"ם.

10 רד"ק. ועוד פירש הרד"ק, שכל העמים הנזכרים נאספו להלחם בארץ המצפה.

11 מלבי"ם.

(ה) וַיִּזְעַדוּ – קבעו זמן להתכנסותם למלחמה¹, כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה. וַיָּבֹאוּ, וַיַּחֲנוּ וַיַּחֲדוּ אֶל – ליד המקום שנקרא מִי מְרוֹם, ומטרת התכנסותם היתה כדי לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל, כדי שלא יפלו בידיהם כשילכו יחידים כמו שנפלו מלכי הדרום²: פ

הניצחון על מלכי הצפון

(ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ, אֵל תִּירָא – אל תפחד³ מִפְּנֵיהֶם – מסוסייהם ורכביהם⁴, כִּי מִחֵר פָּעַת חֲזָאת – מחר באותה שעה שאני מדבר אתך, אֲנֹכִי נִתֵּן אֶת פָּלֶם – כל המלכים ואנשיהם, יפלו כולם חֲלָלִים – הרוגים⁵, לְפָנַי יִשְׂרָאֵל. וכשתנצחו אותם, קִיְמוּ מִצְוַה זֹאת – אֶת סוּסֵיהֶם תַּעֲקֹר – תכרות פרסותיהם שלא יוכלו לרוץ יותר, וְאֶת מְרִכְבֵּיהֶם תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ, כדי שתזכרו שהעמים באו אליכם עם סוס ורכב ואתם ניצחתם אותם רגלי, ולא תבטחו יותר בסוס ורכב אלא בה' לבדו⁶:

(ז) וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ, וְכָל עַם הַמְּלָחָמָה שָׁחִיו עִמּוֹ, באו כולם יחד עֲלֵיהֶם – על צבא המלכים, כשהם היו חונים⁷ עַל – ליד מִי מְרוֹם, ובאו עליהם פְּתָאִם, כשהם לא היו מוכנים לכך. וַיִּפְּלוּ בָהֶם – התנפלו עליהם⁸:

(ח) וַיִּתְּנֵם יְהוָה – את צבא כנען – בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וַיַּכּוּם – הרגו אותם. ועתה שב לפרט כיצד הרגו אותם, וַיִּרְדְּפוּם, עַד צִידוֹן רַבָּה – צידון הגדולה⁹, וְעַד המקום שבו נמצאים מְשֻׁרְפוֹת הַמַּיִם – תעלות של מים היוצאות מהים, ועל ידי השמש נשרפים – (מתאדים) המים ונעשים מלח¹⁰, וְעַד המקום שנקרא בְּקַעַת מִצְפָּה, מְזֻרְחָה – המקום

1 מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, מלשון התאספות.

2 רלב"ג.

3 תרגום.

4 כמו שכתוב בתורה (דברים כ, א) וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלקיך עמך וגו', מלבי"ם.

5 תרגום.

6 רד"ק ורלב"ג. וכן מצאנו שציוה ה' על המלך שלא ירבה לו סוסים (דברים יז, טז), מלבי"ם. ולא ציוה לשרוף גם את הסוסים, כי אסור להשחית נבראי ה' ללא צורך, ובשביל שילמדו לא לבטוח בסוסים - מספיק רק להוריד את הפרסות, רד"ק.

7 תרגום.

8 כן פירש רש"י באיוב על ותפול שבא ותקחם (א, טו), ובמצודת ציון שם פירש - חנייה.

9 רבה - הכוונה רבת עם, להוציא מצידון אחרת שהיתה קטנה יותר, רד"ק.

10 תרגום ורש"י. ויש מפרשים, מעינות חמים (כמו חמי טבריא), מהר"י קרא. את משרפות המים בעצמם לא כבשו במלחמה זו, כדלהלן (יג, ו).

הקיצוני ביותר למזרח מהתחום שבו רדפו אותם. וַיֵּבֶם בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה, עַד בְּלִתִּי הַשָּׂאִיר לָהֶם אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים¹, שָׂרִיד – נִצּוֹל²:

(ט) וַיַּעַשׂ לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ, כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ יְהוָה. דְּהִיּוּנוֹ – אֶת סוּסֵיהֶם עָקַר – כִּרַּת אֶת פִּרְסוֹתֵיהֶם שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָרוֹץ, וְאֶת מִרְכַּבְתֵּיהֶם שָׂרַף בָּאֵשׁ: ׀

כיבוש חצור ושאר הארץ

(י) וַיָּשָׁב יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא לְאַחַר שֶׁהִרְגָה אֶת הַלֹּחֲמִים בַּשָּׂדֶה הַקָּרֵב, וַיִּלְכְּדוּ אֶת חֲצוֹר, וְאֶת מִלְכָּה הַכָּהֵן בְּחֶרֶב. וְלִמָּה הֵלֵךְ קוֹדֵם כָּל לִכְבוּשׁ אֶת חֲצוֹר?³ בִּי חֲצוֹר לְפָנֵינוּ – בִּימֵינוּ הָיָה רֹאשׁ לְכָל הַמְּמַלְכוֹת הָאֵלֶּה שִׁינְאוּ לְמַלְחָמָה, וּמִלֶּכֶךְ חֲצוֹר הוּא זֶה שֶׁהֵבִיא אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֲחֵרִים לְמַלְחָמָה (כנ"ל פסוקים א – ג)⁵:

(יא) וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת כָּל הַנָּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּהּ – בַּעִיר, לָפִי – עִם חוֹד⁶ הַחֶרֶב, וַהֲכִינוּ אוֹתָם מִכַּת הַחֶרֶב – הַשְׁמֵדָה⁷, לֹא נֹתֵר – לֹא חוֹתֵר⁸ (אֶחָד מִן הַלֹּחֲמִים) כָּל נִשְׁמָה מֵאֲנָשֵׁי הָעָרִים. וְאֶת חֲצוֹר, שָׂרַף יְהוֹשֻׁעַ בָּאֵשׁ:

(יב) וְאֶת כָּל עָרֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה וְאֶת כָּל מְלִכֵיהֶם – הָעָרִים שֶׁל מְלָכֵי הַצָּפוֹן שִׁינְאוּ לְמַלְחָמָה וְגַם אֶת הַמְּלָכִים עִצְמוֹם, לָכֵן יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָרִים, וַיֵּבֶם אֶת יוֹשְׁבֵי הָעָרִים, לָפִי – עִם חוֹד הַחֶרֶב, הַחֲרִים – הַשְׁמִיד אוֹתָם⁹. כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֲבָד יְהוָה עַל פִּי ה' – לֹא תַחִיָּה כָּל נִשְׁמָה¹⁰:

1 כן פירש אבן עזרא בספר במדבר (כא, לח).

2 תרגום.

3 מצודת דוד.

4 מצודת ציון.

5 רלב"ג.

6 עיין לעיל ו, כא.

7 תרגום.

8 תרגום. אם נפרשו כמשמעו, יקשה למה כתב בלשון זכר – נותר, ולא בלשון נקבה – נותרה, שכן נשמה היא לשון נקבה.

9 את כל הערים האלו לא כבש יהושע במלחמה זו, אלא במשך שבע שנות הכיבוש, כדלהלן (פסוק יח), מלבי"ם.

10 דברים כ, טז.

(יג) רק - אבל את כל הערים העמדות - שעמדו על תלם - חוזקם ותוקפם¹, שלא נפלו חומותיהם², לא שרפם - לא שרפו אותם בני ישראל. וזלתי - חוץ מאת הצור לבדה, שאותה שרף יהושע כנ"ל, כי כן ציוה עליו משה מפי ה'³:

(יד) וכל השלל של הערים האלה, ואת כל הבהמה שהיתה שם, בוזזו להם בני ישראל. רק את כל האדם הבו לפי - עם חוד החרב, עד השמדם אותם - עד שהשמידו אותם ישראל⁴, ולא השאירו מהם כל נשמה כציווי ה' למשה:

(טו) מכאן והלאה, מסכם את כיבוש יהושע - באשר צוה יהוה את משה עבדו שלא להחיות כל נשמה⁵, בן צוה משה את יהושע כשמסר לו את התורה⁶. ובן עשה יהושע כמצות התורה, לא הסיר - לא ביטל⁷ דבר, מפל אשר צוה יהוה את משה, אפילו דברים שלא אמר לו משה, כיון בעצמו למה שאמר ה' למשה⁸:

(טז) וינקח - והנחיל יהושע לישראל⁹ את כל הארץ הזאת בדלחלן, ההר - הר יהודה שבנגב ואת כל הנגב שלדרום ההר, ואת כל ארץ הגשן שבדרום הארץ¹⁰,

1 תרגום. ובמצודות פירש מלשון גובה, דהיינו גובה החומות (על הפסוק ונבנתה עיר על תלה (ירמיה ל, יח), פירש הרד"ק על פי תרגום יונתן, שתל הכוונה למקום גבוה, בעבור שירושלים גבוהה מכל המקומות).

2 רש"י.

3 רש"י, על פי בראשית רבה (פא, ד). והרד"ק פירש, מפני שהיא היתה ראש כל הממלכות, שרפה כדי שיפחדו הנותרים. ועוד הביא הרד"ק בשם חז"ל (ילקוט שמעוני כאן, רמז כב), מפני שבה התאספו כולם למלחמה על ישראל.

4 תרגום.

5 מהר"י קרא.

6 משנה באבות (א, א).

7 תרגום. וכתב מהר"י קרא, שבאותו לשון שציוהו ה' לעשות כמצות משה בתחילת הספר - אל תסור ממנו ימין ושמאל (לעיל א, ז), באותו לשון שיבחו שעשה כן.

8 תלמוד ירושלמי פאה (פרק א, הלכה א).

9 תרגום.

10 אין זאת ארץ גשן הנזכרת במצרים (בראשית מה, י), רד"ק. ועוד כתב הרד"ק בשם חז"ל שדרשו שארץ גשן של מצרים היתה גדולה עד דרום הארץ, והיתה מובלעת בתוך ערי יהודה, וזכה לכך יהודה בשכר שהלך על פי ציווי אביו להורות לפניו גשנה (בראשית מו, כח). ועיין עוד מה שכתבנו לעיל (י, מא).

וְאֵת הַשִּׁפְלָה – העמק, וְאֵת הָעֶרְבָה – המישור.¹ וְאֵת הַר יִשְׂרָאֵל – הר שנקרא על שם יעקב אבינו,² וְשִׁפְלָתָהּ (ושפלתו)³ – העמק שליד הר ישראל:

(יז) וְכִיבוּשׁוֹ הָיָה מִן הַהָר הַחֲלָק – פנוי מאילנות,⁴ הָעוֹלָה – אשר ממנו עולה הדרך המובילה לַיַּעֲרִי, וזה בקרן דרומית מזרחית של הארץ,⁵ וְכַבֵּשׁ מִשֵּׁם לַכִּיּוֹן הַצִּפּוֹן⁶ עַד בְּעַל – מישור⁷ גֹּד אשר נמצא בְּבִקְעַת הַלְבָנוֹן שהיא נמצאת תַּחַת הַר הַרְמוֹן. וְאֵת כָּל מְלָכֵיהֶם של הערים במקומות הנזכרים לְכַד, וַיָּבֶם וַיְמִיתֵם – חכם מכה שמתו בה:

(יח) וַיָּמִים רַבִּים, עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה, מִלְחָמָה – במשך זמן רב נלחם עם כל המלכים עד שכבש את כל עריהם, ולא כמו שעשה עם חמשת מלכי הדרום שכבשם בפעם אחת:⁸

(יט) לֹא הָיְתָה עִיר מִכָּל הַמַּמְלָכוֹת הַכְּבוּשׁוֹת, אֲשֶׁר הִשְׁלִימָהּ אֵל – עם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּלִתִּי חוּץ מִבְּנֵי הַחֲוֵי יִשְׂבִּי גְבַעוֹן שהשלימו בערמה כנ"ל (פרק ט). וחיוץ מהם לא השלים אף אחד, אלא אֶת הַכָּל – כל הערים, לְקַחוֹ בְּמִלְחָמָה, כי אם היו משלימים היו ישראל מקבלים אותם ולא הורגים אותם:⁹

1 תרגום.

2 כי יעקב אבינו היה גר שם תקופה מסוימת, רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שהר זה הוא הר אפרים (להלן יז, טו), והוא שנקרא בלשון חז"ל הר המלך (ברכות דף מד).

3 כמו אֶהְלֶה (בראשית ט, כא) שהכוונה היא אהל, רד"ק.

4 רש"י ורד"ק (כמו הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק (בראשית כז, יא), ומעין זה פירש רש"י בשופטים ג, כו) על וימלט השעירתה שהכוונה ליער עם הרבה עצים דקים). ויונתן תרגם מלשון חילוק, שהיה ההר מחולק לשני צדדים.

5 על פי במדבר לד, ג.

6 בעל גֹּד איננו סוף גבול הצפון, ולא הספיק יהושע לכבוש בחייו את כל הצפון, רש"י על פי תוספתא.

7 תרגום. ועיין רש"י בבראשית (יד, ו) שבעל הוא שם המישור שהיה בנחלת גד, ולא שבעל הוא תרגום של מישור.

8 רד"ק. והביא רש"י בשם מדרש תנחומא (מטות סימן ד), שהכתוב מדבר בגנותו של יהושע, שהתעצל בכוונה בכיבוש הארץ, כי חשש שמיד אחרי שיכבוש את הארץ ימות, כי ה' אמר לו (דברים לא, ז) ואתה תנחילנה אותם, ואם כן חשב שכשיגמור את ייעודו ימות. ועל זה נענש שנפחתו משנותיו שהיו אמורות להיות מאה ועשרים (כמו משה, דברים לד, ז), ומת בן מאה ועשר (להלן כד, כט). והמלבי"ם פירש, שבא לבאר את מה שכתוב בפסוק הבא – לא היתה עיר אשר השלימה וגו', כי מפני שנמשכה המלחמה ימים רבים, לכן חיזקו את לבם ללחום בישראל.

9 מהלך הפסוק כולו על פי הרלב"ג, ועיין מה שכתבנו בעניין זה לעיל (ט, ז).

(פ) ולמה סובב כן ה' שלא ישלימו עם ישראל? שני טעמים בדבר: א. **פִּי מֵאֵת יְהוָה** הִיְתָה סִיבָה לְחֹזֶק אֶת לִבָּם של מלכי כנען לְקִרְאָת הַמִּלְחָמָה אֶת יִשְׂרָאֵל – שלא יפחדו ללחום בהם, וזה היה לְמַעַן הַחֲרִימָם – כדי להשמידם, לְבַלְתִּי הִיּוֹת לָהֶם תְּהִנָּה – שלא תהיה להם חנינה על עוונותיהם שגדלו מאד. ב. **פִּי לְמַעַן הַשְׁמִידֵם** – כדי שישמידם בני ישראל, **כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה** – לא תחיה כל נשמה¹, כדי שלא יחמיאו את בני ישראל²: **ם**

השמדת הענקים וסיכום הכיבוש

(פא) **וַיָּבֹא יְהוֹשֻׁעַ בָּעֵת הַהִיא** – במשך שבע השנים שכבש את הארץ³, **וַיִּכְרֹת אֶת הָעֲנָקִים** – אנשים גבוהים מאד⁴, **מִן הָהָר שְׂבָאֲרִץ יִשְׂרָאֵל**, ומפרט את מקומותיהם – **מִן הַחֲבֵרֹן⁵ וּמִן דְּבִיר וּמִן עֲנָב, וּמִכָּל הָר יְהוּדָה** – החר שבו נחלו אחר כך בני יהודה⁶, **וּמִכָּל הָר יִשְׂרָאֵל** שנקרא על שם יעקב אבינו⁷. יחד **עִם עָרֵיהֶם** (– חברון דביר ענב וכו'), **הַחֲרִימָם** – השמידם⁸ **יְהוֹשֻׁעַ** את הענקים:

(פב) **לֹא נִוְתְּרוּ עֲנָקִים, כָּכָל הָאָרֶץ שִׁכְּבָשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. רַק בְּעֵזָה בָּגַת וּבְאַשְׁדּוֹד נִשְׁאַרְוּ עֲנָקִים, כִּי לֹא לָחֶם יְהוֹשֻׁעַ בְּמִקְוֹמוֹת הָאֵלּוּ, וְרַק אַחֲרֵי מוֹתוֹ נִלְחְמוּ בָהֶם בְּנֵי יְהוּדָה⁹:**

(פג) ובמשך שבע שנות הכיבוש¹⁰ – **וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ בְּמִלְחָמָה, מִיַּד הַכְּנַעֲנִים, אֶת כָּל הָאָרֶץ, כָּכָל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה**, חוץ מהמקומות המוזכרים להלן¹¹ (שהשאיר

1 דברים כ, טז.

2 מהלך הפסוק כולו על פי הרד"ק.

3 מלבי"ם.

4 מצודת ציון. ועיין רמב"ן על התורה (במדבר יג, כב), שדייק ממה שכתוב להלן (טו, יג), **שַׁעֲנָק** היה שם אדם, שהוא היה בנו של **ארבע** ואביהם של **אחימן ששי ותלמי**, ולכן נקראו **ילידי הענק** או **ענקים**.

5 רש"י (להלן טו, יד) פירש, שלא יהושע הורישם אלא כלב אחרי מות יהושע, ועיין מה שכתבנו לעיל (י, לז).

6 רד"ק.

7 רד"ק, עיין לעיל פסוק טז.

8 תרגום.

9 שופטים א, יח. – רד"ק.

10 מלבי"ם.

11 יג, א – ו.

כדי לנסות בם את ישראל, שאם יחטאו יענשו על ידם¹. ומכל מקום, גם את המקומות האלו² – וַיִּתְּנָהּ – חֶלְקָהּ יְהוֹשֻׁעַ לְנַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל בְּמִשְׁךְ שֶׁבַע שָׁנֹת הַחֲלוּקָה³, בְּמַחְלָקָתָם – כפי החלוקה שכתובה בהמשך הספר⁴, ואת החלוקה עשה לְשִׁבְטֵיהֶם, שנתן לכל שבט חלק לבד⁵. ואחרי שסיימו לכבוש ולחלק⁶, הָאָרֶץ שְׁקֵטָה מִמְּלַחְמָה, שיותר לא יצאו הכנענים ללחום בישראל, וגם ישראל לא יצאו לכבוש עוד את הארץ הנשארת⁷: ם

הארץ שכבש משה

יב (א) וְאֵלֶּה הַמִּפְּרָטִים עִם אֲרֻצֹּתֵיהֶם לְהֵלֵךְ, הֵם מִלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר הָבֹי – הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵי מֹשֶׁה⁸ וַיִּירָשׁוּ אֶת אֲרָצָם, וְאֲרֻצֹּת אֵלֹהֵם בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזֶּרְחָה הַשָּׁמֶשׁ – בצד של הירדן שבו זורחת השמש (מזרח). מִנְּחַל אֲרִנּוֹן שְׁבִדְרוֹם⁹, עַד הַר חֶרְמוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן¹⁰, וְכָל הָעֵרְבָה – הַמִּישׁוֹר¹¹ מִזֶּרְחָה – לכיוון מזרח:

(ב) ואלו הם המלכים, הראשון הוא¹² סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי, הַיּוֹשֵׁב – אשר ישב בְּעִיר שִׁשְׁמָה חֶשְׁבּוֹן. מִשָּׁל – תחום ממשלתו היה מֵהָעִיר עָרֹעֶר, אֲשֶׁר היא יושבת עַל שְׂפַת נַחַל אֲרִנּוֹן מצד דרום (מזרח) של ארץ האמורי, וְגַם הָעִיר שֶׁהִיָּתָה בְּתוֹךְ הַנַּחַל עֲצָמוֹ הִיָּתָה תַּחַת מִמְּשַׁלְתּוֹ¹³, וְלִצְפּוֹן (מזרח) הַתַּפְּשֻׁטָה אֲרָצוֹ בְּחֻצֵי אֲרֶץ¹⁴ חֶגְלָעַד

1 שופטים ג, א - ד.

2 רלב"ג.

3 מלבי"ם.

4 מצודת דוד.

5 מצודת דוד.

6 מלבי"ם.

7 רד"ק.

8 רש"י. וביאר הרלב"ג, שמה שלא הזכיר את משה (רק בסוף הפרשה), כדי להדגיש שהכיבוש היה בזכות עם ישראל, מצד הברית שכרת ה' עם אבותיהם.

9 עיין במדבר כא, יג, ברש"י ד"ה מעבר ארנון.

10 עיין דברים ג, ח.

11 תרגום.

12 מלבי"ם.

13 להלן יג, ט. הכוונה לאֲיִים שהיו בתוך הנחל, מהר"י קרא.

14 תרגום.

הדרומי, וְעַד יִבְקֵה הַנַּחֲל – הנחל ששמו יבק¹, ומשם והלאה לכיוון מזרח הוא גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

(ג) וְעוֹד הַתְּפָרֶסָה מִמִּשְׁלַת סִיחֹן, בְּכָל הָעֶרְבָה – המישור² שממזרח הירדן עַד יָם בְּנֵי־רָחֵל – ים כנרת³ מְזֻרְחָה – לצד מזרח⁴, וְעַד יָם הָעֶרְבָה שהוא הנקרא⁵ יָם הַמִּלְחָה, מְזֻרְחָה – לצד מזרח⁶, ובערבה הזאת (שמשל בה סיחון) היתה הַדֶּרֶךְ שהובילה לַבֵּית הַיִּשְׁמֹעֵלִי – מקום בערבות מואב⁷. וּבְמִתִּימָן – ומצד דרום משל גם תַּחַת אֲשֵׁרוֹת הַפְּסָגָה – מקום שפיכת המים מן ההרים⁸:

(ד) ועתה ממשיך לפרט את גבולות המלך השני⁹ – וּגְבוּל מַמְלַכְתּוֹ שֶׁל עֹזַג מֶלֶךְ אַרְיָן הַבְּשָׁן, שהיה מִיִּתְרֵי הָרְפָאִים – אלו שנשארו מעם הענקים שנקראו רפאים¹⁰, על שם שמי שרואה אותם מתרפות ידיו¹¹. הַיּוֹשֵׁב – אשר ישב בְּעִיר שִׁשְׁמָה עֲשָׂתֵּרֶת קֳרָנִים¹², ומשל בַּמַּמְלָכָה¹³ ששמה אֲדָרְעִי:

(ה) וּמִשְׁלַל – תחום ממזרחו היה, בְּחֶרֶד הָרְמוֹן – מהחרמון שבצפון מערב ארצו, וּבְסֻלְכָה – שבדרום מזרח ארצו, וּבְכָל אֶרֶץ¹⁴ הַבְּשָׁן, עַד גְּבוּל הַגְּשׁוּרִי וְחַמְעֵכָתִי

1 רש"י בבראשית (לב, כג). ובמצודת דוד פירש, שיבק הוא שם מקום ליד הנחל, ומקום זה היה בתחום בני עמון.

2 תרגום.

3 עיין לעיל יא, ב.

4 דרום מזרח הכנרת היה הגבול הצפוני של ממלכת סיחון.

5 נקרא גם ים הערבה, על שם שסביבו (במזרח) נמצאת הערבה.

6 צפון מזרח ים המלח היה הגבול הדרומי של ממלכת סיחון.

7 על פי במדבר לג, מט.

8 תרגום. אשד הוא לשון שפיכה כמו ואשד הנחלים (במדבר כא, טו, ועיין רש"י שם).

9 מלבי"ם.

10 היחיד שְׁנָצַל, כאשר הכו אמרפל מלך שנער והמלכים שעמו, את הרפאים שהיו בעשתרות קרנים (בראשית

יד, ה), רש"י בדברים (ג, יא).

11 מצודת ציון.

12 רש"י על התורה (דברים א, ד).

13 רש"י שם. ומכל מקום אדרעי היא גם שם עיר שהיתה בתחום ממלכתו של עוג, כמו שכתוב בדברים (ג, י), ורבי אשתורי הפרחי בספרו כפתור ופרח (פרק ח) הזכיר שהיתה שם קהלה יהודית בימיו.

14 תרגום.

(שמות עמים). וַחֲצִי אֶרֶץ הַגִּלְעָד הָיָה בְּתָחוּם מִמִּשְׁלַתּוֹ עַד גְּבוּל סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן, שֶׁמֶשֶׁל עַל חֲצִי הַגִּלְעָד הַשֵּׁנִי¹:

(ו) מִשָּׁה עֶבֶד יְהוָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, הַכּוֹס – חָרְגוּ אֶת אֲנָשֵׁי הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה עַל פִּי ה'. וַיִּתְּנָה מִשָּׁה עֶבֶד יְהוָה עַל פִּי ה' לִירֵשָׁה, לְרֹאשֵׁי וְלַגְּדֵי וְלַחֲצֵי שְׁבֵט הַמְּנַשֶּׁה: ם

הארץ שכבש יהושע

(ז) וְאַלֶּה הַמְּפֹרָטִים לַחֵל, הֵם מְלִכֵי הָאָרֶץ – כָּל אֶחָד מֵהֶם מֶלֶךְ עָירוֹ וְכָל סְבִיבוֹתֶיהָ³, אֲשֶׁר הִכָּה יְהוֹשֻׁעַ וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה – לְצַד מְעַרְב (לְעוֹמֶת מֵה שֶׁכַּבֵּשׁ מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה), וְתָחוּם כִּיבוּשׁוֹ הָיָה מִבְּעַל – מִיִּשׁוֹר⁴ גָּד אֲשֶׁר נִמְצָא בְּבִקְעַת הַלְבָנוֹן בְּצִפּוֹן הָאָרֶץ, וְמִשָּׁם וְהָלָאָה לְדָרוֹם עַד תְּחֵר תְּחֵלֶק – פָּנוּי מֵאֵילָנוֹת⁵, הָעֵלָה – אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ עוֹלָה הַדֶּרֶךְ הַמּוֹבִילָה שְׁעִירָה – לְשַׁעִיר. וַיִּתְּנָה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הָאָרֶץ הַזֹּאת, לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הַנּוֹתָרִים (שֶׁלֹּא יִרְשׁוּ בְּעֶבֶר הַמִּזְרָחִי) לִירֵשָׁה, בְּמַחֲלָקָתָם – כְּפִי הַחֲלוּקָה שֶׁכְּתוּבָה בַּהַמְּשָׁךְ הַסֶּפֶר⁶:

(ח) וּמִלְכִּים אֵלּוּ יֵשְׁבוּ בְּחֵר וּבְשִׁפְלָה, וּבְעֶרְכָּה – מִיִּשׁוֹר⁷ וּבְאַשְׁדּוֹת – מִקּוֹם שֶׁנִּשְׁפְּכִים לְשֵׁם הַמַּיִם מִהַרְרִים⁸, וּבְמִדְבָּר וּבְנֶגֶב. וְהֵם מִלְכֵי תְּחֵמֵי הָאֲמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי⁹ הַפְּרָזִי תְּחֵמֵי וְהַיְבוֹסִי: פ

פירוט המלכים שהכה יהושע

1 רש"י.

2 על אף שאי אפשר לכבוש מקום בחוץ לארץ, לפני שגמרו לכבוש את ארץ ישראל (עיין ספרי עקב ט"ו, ועיין תוספות בקידושין דף ח. ד"ה כיבוש יחיד). מכל מקום, מדגיש הכתוב ש**משה עבד ה'** עשה זאת, דהיינו שבציווי ה' כבש את הערים, ובציווי ה' נתנם לבני ראובן וגד, מלבי"ם.

3 רד"ק.

4 תרגום. ועיין לעיל (יא, יז).

5 עיין לעיל (יא, יז).

6 עיין לעיל יא, כג. לא נזכרה כאן כל ארץ ישראל, אלא רק המלכים שהרג יהושע, אבל **הארץ נשארה הרבה מאד לרשתה** (להלן יג, א), מלבי"ם.

7 תרגום.

8 תרגום.

9 עיין לעיל (ג, י).

(ט) שני המלכים הראשונים, שהם מֶלֶךְ יְרִיחוֹ שֶׁכֶּבְּשׁוּ מִיד בְּכִנְיֹתָם לֵארוֹץ¹, הוּא אֶחָד מֵהֶם. מֶלֶךְ חָעִי אֲשֶׁר מֵצָד בֵּית אֵל² (לִהְבְּדִיל מִחָעִי שְׁבָאֲרִין בְּנֵי עֲמוֹן³), אֶחָד:

(י) וחמשת המלכים שנלחמו על גבעון⁴, שהם מֶלֶךְ יְרוּשָׁלַם, אֶחָד. מֶלֶךְ חֶבְרוֹן, אֶחָד:

(יא) מֶלֶךְ יְרֵמוֹת, אֶחָד. מֶלֶךְ לְכִישׁ, אֶחָד:

(יב) מֶלֶךְ עֶגְלוֹן, אֶחָד. ומכאן והלאה ממשיך לפרט את שמונת המלכים הנוספים שנהרגו במלחמה הזאת, שהם מֶלֶךְ גִּזְר שְׁבָא לְעֹזֹר בְּמִלְחָמָה לְלִכִּישׁ⁵, אֶחָד:

(יג) מֶלֶךְ דְּבַר⁶, אֶחָד. מֶלֶךְ גִּדְר שְׁבָאֲשֹׁדוֹת⁷, אֶחָד:

(יד) מֶלֶךְ חֶרְמָה שְׁבַחֲר⁸, אֶחָד. מֶלֶךְ עֶרֶד – שְׁבַנְגַב⁹, אֶחָד:

(טו) מֶלֶךְ לְבָנָח¹⁰, אֶחָד. מֶלֶךְ עֲדָלָם שְׁבַשְׁפֶּלָה¹¹, אֶחָד:

(טז) מֶלֶךְ מִקְנָח¹², אֶחָד. ומכאן והלאה מפרט את חמשת מלכי האמורי החתי והפרזי והיבוסי והחוי, שבאו למלחמה יחד עם יבין מלך חצור¹³, שהם מֶלֶךְ בֵּית אֵל¹, אֶחָד:

1 לעיל ו, כ- כד.

2 לעיל ח, כט.

3 ירמיהו מט, ג (עיין לעיל ז, ב).

4 לעיל י, כו.

5 לעיל י, לג.

6 לעיל י, לט.

7 לעיל י, מ. ונקראה עירו גִּדְר, כיון שְׁשָׁמוּ שֶׁם גִּדְר מִפְּנֵי הַיּוֹת הַמְּקוֹם מְשׁוּפָּע, הִגְר"א.

8 שם. וחרמה היא בהר, כמו שמצאנו בפרשת שלח (במדבר יד, מה), וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא ויכנס ויכתנם עד החרמה, הִגְר"א.

9 שם. וערד היא בנגב, כמו שמצאנו בפרשת חוקת (במדבר כא, א), וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב, הִגְר"א.

10 לעיל י, ל.

11 לעיל י, מ. ועדלם היא בשפלה, כמו שמצאנו שהיא מוזכרת בערי יהודה שבשפלה (להלן טו, לה), הִגְר"א.

12 לעיל י, כח.

13 לעיל יא, ג. - הִגְר"א.

(יז) מֶלֶךְ תַּפְּוּחַ, אֶחָד. מֶלֶךְ חֶפֶר, אֶחָד:

(יח) מֶלֶךְ אֶפֶק, אֶחָד. מֶלֶךְ לְשָׁרוֹן, אֶחָד:

(יט) עֵתָה מוֹנֵה אֶת אַרְבַּעַת הַמַּלְכִּים הַעִיקָרִיִּים שֶׁנִּלְחָמוּ בַּמִּלְחָמַת מַלְכֵי הַצִּפּוֹן², שֶׁהֵם מֶלֶךְ מִדְּוָן, אֶחָד. מֶלֶךְ חֲצוֹר, אֶחָד:

(כ) מֶלֶךְ שְׁמֶרֶץ [שֶׁנִּקְרָאת גַּם] מִרְאֹץ, אֶחָד. מֶלֶךְ אֶבְשָׁן, אֶחָד:

(כא) וּמִכָּאן וְהִלָּאָה מִפְּרֹט אֶת אַרְבַּעַת הַמַּלְכִּים אֲשֶׁר מִצִּפּוֹן בָּחַר, וּבִעֲרֵבָה, נֹגֵב כְּנָרוֹת, וּבִשְׁפֵלָה, שָׁגַם הֵם הַצִּטְרָפוֹ לַמִּלְחָמַת מֶלֶךְ חֲצוֹר³, שֶׁהֵם מֶלֶךְ תַּעֲנָנָה, אֶחָד. מֶלֶךְ מִגְדוֹ, אֶחָד:

(כב) מֶלֶךְ קִנְרֵשׁ, אֶחָד. מֶלֶךְ יִקְנָעִם לַפְּרָמֶל – שֶׁשׁוֹכְנֵת לִיד הָעִיר כְּרִמֶּל⁴, אֶחָד:

(כג) מֶלֶךְ דּוֹר, לְנֶפֶת – לַמַּחוֹז⁵ שֶׁל דּוֹר – שָׁגַם הוּא הַצִּטְרָף לַמִּלְחָמַת מַלְכֵי הַצִּפּוֹן⁶, אֶחָד. וְעוֹד שְׁנֵי מַלְכִּים שֶׁהַצִּטְרָפוֹ לְאוֹתָהּ מִלְחָמָה – הַכְּנַעֲנִי מִמְּזֹרַח וּמִיָּם⁷, שֶׁהֵם מֶלֶךְ גּוֹיִם (עִיר שֶׁנִּבְנְתָה עַל יְדֵי כַּמָּה עַמִּים יַחַד⁸) לְגִלְגָּל – שֶׁשׁוֹכְנֵת לִיד הַגִּלְגָּל⁹, אֶחָד:

(כד) מֶלֶךְ תִּרְצָחָה, אֶחָד. סֶךְ פֶּל הַמַּלְכִּים שֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ, שְׁלֹשִׁים וְאַחָד: פ

חלק ב' – חלוקת הארץ

הנחלות שהנחיל משה

1 לדעת המלבי"ם, מלך בית אל נהרג בעת המלחמה על העי, כשבא לעזור לו (לעיל ח, יז).

2 לעיל יא, א.

3 לעיל יא, ב. - הגר"א.

4 מצודת דוד.

5 תרגום ורש"י.

6 שם.

7 לעיל יא, ג. - הגר"א.

8 כמו שמצאנו בספר בראשית (יד, א. עיין רש"י שם), ותדעל מלך גויים, מצודת ציון.

9 מצודת דוד.

ציווי ה' לחלק את הארץ

ה' מדבר ליהושע על הארץ שלא הספיק עדיין לכבוש

יג (א) וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן – הזקין במראהו¹ ובכוחותיו², בעבור ש**בא בימים** – עברו עליו הרבה ימים בחייו ובאה עת זקנותו³. **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו, אַתָּה זֶקֶן אַתָּה בָּאתָ בַּיָּמִים** ואין לך די כח לכבוש הלאה את הארץ⁴, **וְהָאָרֶץ שֶׁחִבַּטְחָתִי לְאַבְרָהָם**⁵, **נִשְׁאַרְהָ הָרֶבֶה מְאֹד** מומנה שצריך לְרִשְׁתָּהּ:

הארץ הנשארת בדרום

(ב) וזאת המפורטת להלן, היא הארץ הנשארת. בצד דרום נשאר כל גלילות – הערים היושבות על גבול הים⁶ **הַפְּלִשְׁתִּים**, וּבְצַד מִזְרַח נִשְׁאַרְהָ כָּל אֶרֶץ הַגִּשְׁוִרִי – שִׁם עִם⁷:

(ג) כעת מפרט את גבולות גלילות הפלשתים, מן השיחור – הנלוס⁸ אשר הוא נמשך על פני מצרים במזרח, והוא עומד בקרן דרומית מערבית של הארץ הנשארת⁹, וְעַד גְּבוּל עֶקְרוֹן צָפוֹנָה – (לצפון¹⁰), כל הארץ הזאת גם היא לַבְּנֵי תַחֲשָׁב, ואם כן גם היא מהארץ שהבטחתי לאברהם¹¹. והיא מקום מושבם של חֲמִשָּׁת סְרִי – שרי פְּלִשְׁתִּים שיושבים על חוף הים הגדול – (הים התיכון)¹², שהם: הַעֲזָתִי

1 מצודת דוד.

2 רלב"ג.

3 כי יכול להיות אדם שהזקין במראהו בהיותו צעיר לימים, מצודת דוד (וכן הוא בבראשית רבה (נט, ו)).

4 רלב"ג. ובמצודת דוד פירש, שלא תספיק לכבוש את כל הארץ עד מותך.

5 רש"י.

6 רש"י ומהר"י קרא. או שפירושו מחוזות, רד"ק.

7 עיין לעיל יב, ה.

8 רש"י.

9 רש"י.

10 עקרון בלטה לצפון ביחס לשאר ערי הפלשתים שעל הים, רש"י.

11 רש"י.

12 רש"י.

וְהָאֲשֻׁדֹרֵי הָאֲשֻׁקְלוֹנִי הַגָּתִי וְהַעֲקָרוֹנִי, וְעוֹד יוֹשְׁבִים בַּמְּקוֹמוֹת אֵלּוּ – הָעָנִים – שֵׁם
עִם¹:

(ד) עַד כֹּאן פֶּרֶט אֶת גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ הַנִּשְׁאֶרֶת בְּדָרוֹם – מִחֲמֹזְרָח לַמַּעֲרָב. וְעַתָּה מִפְּרֵט
גְּבוּלוֹתֶיהָ מִהַדְרֹם לַצָּפוֹן, מִתִּימָן – מִצֵּד דָּרוֹם, נִשְׁאֶרֶת כָּל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי² שִׁיּוֹשֵׁב
בְּדָרוֹם מִעֶרֶב הָאָרֶץ, וּמִמְּעָרָה אֲשֶׁר לְצִידֹנִים שֶׁגַּם הִיא נִמְצְאָה בְּדָרוֹם, וּמִשָּׁם עַד
אֶפְקָה בַּצָּפוֹן מִעֶרֶב הָאָרֶץ. עַד גְּבוּל הָאֲמֹרִי שִׁיּוֹשֵׁב בַּצָּפוֹן הָאָרֶץ³:

הַנִּשְׁאֶר בַּמִּזְרָח

(ה) וְכִצֵּד הַמִּזְרָחִי שֶׁל הָאָרֶץ, נִשְׁאֶרֶת הָאָרֶץ – אֶרֶץ⁴ הַגְּבָלִי, וְכָל הַלְּבָנוֹן שֶׁנִּמְצָא
בְּצֵד מִזְרָח הַשָּׁמֶשׁ, מִבְּעַל גֵּד תַּחַת הַר הַרְמֹזִין בְּקֶרֶן צָפוֹנִית מִזְרָחִית, עַד לְבֹא
הַמָּת בְּקֶרֶן צָפוֹנִית מִעֶרְבִית⁵:

דו' מִצוּחַ לִיהוֹשֻׁעַ לַחֲלֹק גַּם אֶת מַח שְׁעֵדִיין לֹא נִכְבַּשׁ

(ו) אֶת כָּל יֹשְׁבֵי הַהָר הַצָּפוֹנִי, מִן הַלְּבָנוֹן שֶׁבַּצָּפוֹן מִזְרָח⁶, עַד מִשְׁרַפַּת מַיִם –
תַּעֲלוֹת הַמוֹצִיאוֹת מַיִם מִן הַיָּם וּמִתְאֲדִים עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ לְהַעֲשׂוֹת מַלְחָה⁷, וְכָל עֲרֵי
הַצִּידֹנִים שֶׁבַּצָּפוֹן מִעֶרֶב, אֲנָכִי אוֹרִישֶׁם – אֲנַרְשׁ⁸ אֶת הָעַמִּים הָהֵם מִפְּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי מוֹתָד⁹. רַק – אֲבָל, הַפְּלָה (אֶת כָּל הָאָרֶץ כּוֹלֵל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁלֹּא נִכְבַּשׁוּ

1 רש"י ורד"ק, וזה על פי דעת רב במסכת חולין (דף ס:): **שְׁעִים** - **מִתִּימָן** (בן אליפז בן עשיו (בראשית לו, יא), רש"י
שם) **בְּאוֹ** (וביאררו התוספות שם **שִׁמְתִּימָן** שכתוב בפסוק הבא עולה על **הָעָנִים** שכתוב כאן, כאילו כתוב **וְהָעָנִים**
מִתִּימָן, וכן פירש כאן הרד"ק, אבל רש"י כאן לא פירש כן. ועיין עוד רמב"ן בדברים (כ, כג). ולדעת רבי יונתן שם
(הובא גם כן ברש"י), **הָעָנִים** הם גם כן מפלשתים, ומה שכתב **חֲמִשָּׁת**, כי החשובים היו רק חמשה **וְהָעָנִים** לא היו
מהסרנים החשובים.

2 אין הכוונה לעם הכנעני בכללותו, אלא לעם מבני כנען שנקרא בשם **כְּנַעֲנִי**, כי לא היו חשובים לקבל שם
לעצמם כשאר בני כנען (עיין רש"י בשמות יג, ה).

3 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ולדעת המלבי"ם, הפסוק הקודם דיבר על צד דרום, ופסוק זה מדבר על צד
מערב.

4 רד"ק.

5 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. והמלבי"ם פירש, שפסוק זה מפרט את גבולות הארץ הנשארת בצפון.

6 עיין לעיל יא, יז.

7 עיין לעיל יא, ה.

8 תרגום.

9 רש"י.

עדיין¹) לְיִשְׂרָאֵל על ידי גורל², בְּנִחָלָה – תתן לכל שבט את נחלתו שהם יכבשוה אחר כך³, בְּאֶשֶׁר צְוִיתִיךָ בתחילת הנהגתך, שתנחיל להם את הארץ⁴:

החלוקה היא לתשעה שבטים וחצי

(ז) וְעַתָּה, חֲלֵק קודם כל אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנִחָלָה – על מנת לתתה לנחלה לְתִשְׁעַת הַשְּׁבָטִים וְחֲצִי הַשְּׁבֵט – שבט הַמְּנַשֶּׁה, ולשם זה תחלק אותה לתשעה וחצי חלקים (ואחר כך תמיל את הגורל – כאמור בפסוק הקודם – לדעת איזה חלק יהיה למי)⁵:

שנים וחצי שבטים כבר קיבלו נחלתם על ידי משה

(ח) ולחצי השני של שבט מנשה אינך צריך לתת נחלה, כי כבר קיבלו את נחלתם, וכן קיבלו עַמּוֹ⁶ גם הָרְאוּבֵנִי וְהַגָּדִי, כי שבטים אלו לָקְחוּ את נַחֲלָתָם במקומות אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה, בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה – בצד המזרחי של הירדן. וגם מחולקת כבר הארץ ביניהם לכל שבט ושבט⁷ בְּאֶשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶר יְהוָה:

גבולות ארץ סידון

(ט) עתה מפרט בכללות את גבולות הארץ שקיבלו שנים וחצי השבטים⁸, מִהָעִיר עֲרֻעֵר אֲשֶׁר היא יושבת עַל שְׂפַת נַחַל אֲרָנוֹן בצד דרום (מזרח) של ארצם, וְהָעִיר¹

1 מצודת דוד.

2 מצודת דוד.

3 רש"י.

4 לעיל א, ו. - מלבי"ם.

5 מהלך הפסוק כולו על פי מצודת דוד.

6 רש"י. ואף שבפסוק הקודם לא נזכר אלא חצי השבט שנחל בעבר המערבי, מכל מקום אפשר לומר עַמּוֹ כיון שהוזכר חצי אחד מהשבט, רד"ק. והגר"א פירש, שהמלים וחצי השבט המנשה עומדות בהטיה לשני הצדדים. כאילו כתוב לתשעת השבטים וחצי השבט המנשה: וחצי שבט המנשה עמו הראובני והגדי וגו'.

7 כי מה שכתוב אשר נתן להם משה - הכוונה לגבולות הכלליים של שנים וחצי השבטים, כפי שנתן להם משה (ופירוטם להלן פסוקים ט - יב), ומה שכתוב כאשר נתן להם משה עבד ה' - הכוונה לגבולות של כל שבט ושבט מהם בפרטות, כפי שחילק ביניהם משה (ופירוטם להלן פסוקים טו - לב), מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שהמלים כאשר נתן להם משה עבד ה' הם המשך ללקחו נחלתם, דהיינו שכבר לקחו נחלתם כמו שנתן להם משה, והתמצו במה שנתן להם, ולכן אין להם חלק בעבר המערבי (ומה שכתוב אשר נתן להם זה רק לציון המקום שקיבלו).

8 רש"י.

אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנֶּחֱל (- נחל ארנון), וְכָל הַמִּישׁוֹר שֶׁבּו שׁוֹכֶנֶת הָעִיר מִיַּד בָּא וּמִמִּשְׁיָד הַמִּישׁוֹר עַד הָעִיר דִּיבּוֹן בְּצַד צָפוֹן:

(י) וְבַמִּקּוֹמוֹת אֵלּוּ הָיוּ כָּל עָרֵי סִיחּוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי, אֲשֶׁר מֶלֶךְ בָּעִיר שִׁשְׁמָה חֲשָׁבּוֹן. וְהַתְּפִשְׁטָה נִחְלָתָם עַד גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן בְּמוֹרָחַ (צָפוֹן):

גְּבוּלוֹת אֶרֶץ עוֹג

(יא) וְעוֹד הָיוּ כָּלּוּלִים בְּנִחְלָתָם בְּצָפוֹן - הַגִּלְעָד (- חבל ארץ), וְגְבוּל הַגִּשְׁשׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי (- שְׁמוֹת עַמִּים), וְכָל הָרַחֲמֹן, וְכָל הַבָּשָׁן (- חבל ארץ), עַד סֶלְכָה (- שֵׁם עִיר):

(יב) עָרִים אֵלּוּ (הַמּוֹזְכְּרוֹת בַּפְּסוֹק הַקּוֹדֵם) וְעוֹד עָרִים עִמָּם, הֵם כָּל מַמְלָכוֹת עוֹג בַּבָּשָׁן, אֲשֶׁר עוֹג זֶה מֶלֶךְ בָּעִיר שִׁשְׁמָה עֲשֶׂתְרוֹת קָרְנִים וְבַמַּמְלָכָה שִׁשְׁמָה אֲדָרְעִי. הוּא - עוֹג נִשְׂאָר מֵיָתֶר - מֵאֵלּוּ שְׁנוֹתָרוּ מִחֲעַנְקִים שֶׁנִּקְרְאוּ רַפָּאִים, וַיָּבֶם מִשָּׁה - אֶת סִיחּוֹן וְעוֹג וַיִּירָשֵׁם - גֵּרָשָׁם מִהַמִּקּוֹמוֹת הָאֵלּוּ:²

גִּשְׁוֹר וּמַעֲכָת נִשְׂאָרוּ בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל

(יג) וְלֹא הוֹרִישׁוּ - לֹא גֵרְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת הַגִּשְׁשׁוּרִי וְאֶת הַמַּעֲכָתִי שִׁישְׁבוּ בְּאַרְצוֹת אֵלּוּ.³ וַיֵּשֶׁב גִּשְׁוֹר וּמַעֲכָת בְּקֶרֶב - בְּתוֹךְ⁴ יִשְׂרָאֵל, עַד הַיּוֹם הַזֶּה - עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר:⁵

שֶׁבֶט לֹוִי לֹא קָבַל נִחְלָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה

(יד) רַק לְשִׁבְט חֲלֹוִי, לֹא נָתַן מֹשֶׁה נִחְלָה. כִּי אֲשִׁי - הַקֶּרֶבֶת שֶׁחֶלֶק מֵהֶם נִשְׂרָף בְּאֵשׁ עַל מִזְבֵּחַ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא נִחְלָתוֹ - שְׁאוּכָלִים אֶת הַשָּׂאֵר,⁶ בְּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִם מֹשֶׁה לֹו - עָלָיו (עַל שֶׁבֶט לֹו):¹ פ

1 אֲנִים שֶׁבִּנְחָל, עֵיין לַעִיל (יב, ב).

2 תִּרְגוֹם. כָּל הַפְּסוֹק מִבּוֹאֵר לַעִיל (יב, ד), עֵיין שֵׁם.

3 כְּנִ"ל פְּסוֹק יֹא.

4 תִּרְגוֹם.

5 רד"ק (לַחֲלוּ טו, סג), וְעֵיין לַעִיל ד, ט, וְגַם הַמַּצּוּדוֹת (עֵיין שֵׁם) יִפְרֹשׁ כֹּאן כְּדַעַתְם, שֶׁכֵּן כִּבְר הוֹרִישׁ דּוֹד אֶת הַגִּשְׁשׁוּרִי וְאֶת הַמַּעֲכָתִי (שְׁמוֹאֵל א' כז, ח).

6 תִּרְגוֹם וּמַצּוּדַת דּוֹד.

נחלת ראובן

(טו) וַיִּהְיֶה מִלְּשָׁה נַחֲלָה לְמִיטָה בְּנֵי רְאוּבֵן, וְגַם חִילַק אוֹתָהּ בֵּינֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה אֶת הַחֶלֶק הַמְּיוֹחָד לָהּ:²

גבולות ראובן למזרח צפון ודרום

(טז) וַיְהִי לָהֶם הַגְּבֹול, מִהָעִיר עֲרֻעֵר אֲשֶׁר הִיא יוֹשֶׁבֶת עַל שְׂפַת נַחֲל אַרְנוֹן שְׂבָדְרוֹם מִזְרַח נַחֲלָתָם, וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַנַּחֲל (– נַחֲל אַרְנוֹן), וְכָל הַמִּישׁוֹר, עַל – עַד³ מִידְבָּא:

ערי ראובן במישור

(יז) חֶשְׁבֹּן עִיר בִּירַת סִיחוֹן וְכָל עָרֶיהָ הַסְּמוּכוֹת לָהּ וּנְקֵרָאוֹת עַל שְׁמָהּ⁴, אֲשֶׁר יוֹשְׁבוֹת בְּמִישׁוֹר. וְהֵן⁵ – דִּיבּוֹן, וּבְמֹת בַּעַל⁶, וּבֵית בַּעַל מְעֹז⁷:

(יח) וַיְהִצֵּה, וּקְדָמָת, וּמִפְעֵת:

(יט) וְקִרְיָתִים, וְשִׁבְמָה, וְהָעִיר צָרַת הַשֹּׁחַר שֶׁשְׁכְּנָה בְּהָר הָעֵמֶק – בָּהָר שֶׁהִיא לִיד הָעֵמֶק⁸:

(כ) וּבֵית פֶּעֹז⁹, וְאַשְׁדּוֹת הַפְּסָגָה – מְקוֹם שְׁפִיכַת הַמַּיִם מִן הַהַרִים¹, וּבֵית הַיִּשְׁמֹת:

1 על פי רש"י על התורה (בראשית כד, ז). ובמצודת דוד פירש, **כאשר דבר לו** - למשה, שאמר לו שלא יתן נחלה ללוי, כי **אשי ה'** הם נחלתו (דברים יח, א - ב).

2 מצודת דוד.

3 תרגום.

4 עיין לעיל (י, לו).

5 מכאן ועד פסוק כ, מוזכרים שמות ערי המישור (שבסביבות חשבון) של נחלת ראובן.

6 העיר נקראה על שם עבודה זרה שנקראה **בעל**, ונקראה **במות** על שם שהיתה במקום גבוה, כן פירשו אונקלוס ורש"י בפרשת בלק (במדבר כב, מא).

7 גם עיר זו נקראה על שם אותה עבודה זרה, ובאמת בני ראובן שינו את שמות הערים האלה ולא נקראו יותר כן, כמו שכתוב במדבר (לב, לח) **מוסבות שם**, עיין בפירוש רש"י שם.

8 הר"י מטראני. ובמצודת דוד פירש, ההר שבתוך העמק (**עמק** הוא מקום מישורי לפי התרגום).

9 שם עבודה זרה של מואב (עיין במדבר כה, ג).

(כא) וְכָל שָׂרֵי הַמִּישֹׁר שֶׁלֹּא נִמְנוּ כֹּאן, וְכָל מַמְלָכֹת – עָרֵי מַמְלַכַת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר מֶלֶךְ בְּחָשְׁבוֹן. אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה (– שֶׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחֲכֹת²), אֹתוֹ – אֶת סִיחֹן, וְאֶת נְשִׂאֵי – מַלְכֵי מִדְיָן, אֶת אֹוִי וְאֶת רָקֵם וְאֶת צֹר וְאֶת חֹר וְאֶת רַבֵּעַ³, שֶׁבָּאוּתָהּ תְּקוּפָה לֹא הָיוּ מַלְכִּים לְעִצְמָם אֲלֹא נְסִיכֵי – שָׂרִים⁴ תַּחַת מַמְשֶׁלֶת⁵ סִיחֹן וְעַמּוֹ הָאֱמֹרִי⁶ שֶׁהָיוּ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:

(כב) וְבָאוּתָהּ מִלְחָמָה כִּשְׁהָרְגוּ אֶת מַלְכֵי מִדְיָן, גַּם אֶת בָּלָעַם בֶּן בְּעֹזֵר⁷ הַקּוֹסֶם⁸, הָרְגוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, אֶל חֲלָיָהֶם – יַחַד עִם שָׂרֵי חֲלָי מַלְכֵי מִדְיָן⁹, וְלֹא הוֹעִילוּ לֹא קִסְמוֹ לְהַצִּילוֹ¹⁰:

הַגְּבוּל הַמַּעֲרָבִי

(כג) וַיְהִי הַגְּבוּל שֶׁל בְּנֵי רְאוּבֵן מִצֵּד מַעֲרָב – הַיַּרְדֵּן, וְהַגְּבוּל – וְהָעָרִים הָעוֹמְדוֹת עַל גְּבוּל הַיַּרְדֵּן (גַּם הֵם הָיוּ בְּנֵי חֲלָתָם)¹¹. זֹאת הַמְּפֹרֶטֶת עַד כֹּאן, הִיא נְחֻלַּת בְּנֵי

1 תרגום, ועיין לעיל (יב, ג).

2 במדבר פרק לא.

3 חמשה נשיאים אלו מלכו על חמשת משפחות מדין, שנמנו בבראשית (כה, ד) עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה, רש"י על התורה (במדבר כה, טו).

4 מצודת ציון.

5 רד"ק.

6 רד"ק.

7 בלעם היה מארס נהריים כמו שכתוב בתורה (במדבר כג, ז, ודברים כג, ה), ובזמן שלחמו ישראל במדין, היה שם כי בא לבקש את שכרו על העצה שנתן להם להחטיא את ישראל על ידי בנותיהם, ומתו על ידי כך עשרים וארבעה אלף מישראל, כן פירשו חז"ל בסנהדרין (דף קו.).

8 על אף שכתוב בתורה שבלעם התנבא מפי ה', לא היתה נבואתו אלא לזמן קצר, או שכל נבואתו לא היתה אלא בשביל כבוד ישראל והוא עצמו היה רק קוסם, רד"ק. וחז"ל (סנהדרין דף קו.) פירשו שהיה בתחילה נביא ואחר כך הסתלקה ממנו שכינה ונשאר רק קוסם.

9 רד"ק.

10 מצודת דוד.

11 רש"י.

רְאוּבֵן לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה¹, ונחלתם היתה הָעָרִים מוקפות החומה שהוזכרו כאן, וְחֲצֵרֵיהֶן – הערים הפרוזות שסביב כל עיר ועיר²: פ

נחלת גר

(כז) וַיִּתֵּן מֹשֶׁה נַחֲלָה לְמִטֵּה גֵר, וחילק אותה לְבְנֵי גֵר לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה:

הגבול המזרחי

(כח) וַיְחִי לָהֶם הַגְּבוּל, העיר יַעֲזָר והעיירות הסמוכות לה³, וְכָל עָרֵי אֶרֶץ הַגְּלָעָד, וְחֲצֵי מֵאֲרֵץ בְּנֵי עַמּוֹן – שהיו שם בני עמון לפני שכבש סיחון את הארץ⁴. ונמשך גבולם למזרח עד העיר עֲרוּעֶר אֲשֶׁר היא נמצאת עַל פְּנֵי – ממזרח לעיר רַבָּח⁵:

גבולות הצפון והדרום

(כט) וּמִצַּד דְּרוֹם הָיָה גְבוּלָם, מִצַּד צֶפֶן שֶׁל הָעִיר חֲשִׁבּוֹן בִּירַת סִיחוֹן (שהיא עצמה היתה בנחלת ראובן כנ"ל⁶), עַד רֶמֶת הַמִּצְפָּה שבצפון נחלתם, והעיר בְּטַנִּים שביניהם. וּמִהָעִיר מִתְּנִים שבצפון מזרח⁷, עַד הַגְּבוּל שֶׁל הָעִיר לְדָבָר⁸ בצפון מערב:

הערים שבעמק

(ל) וּבְעֵמֶק – במישור⁹, היו לבני גד את הערים דלחלן, בֵּית הָרָם, וּבֵית נִמְרָה, וְסִבּוֹת¹⁰, וְצֶפֶן, שכל אלו היו מִיְתֵר מְמַלְכוֹת – הנשאר מממלכת סיחון מֶלֶךְ חֲשִׁבּוֹן מלבד ערי ממלכתו שישבו בהם בני ראובן. ונמשכה נחלתם למערב עד חִירְדֵן,

1 מצודת דוד.

2 רש"י ומצודת ציון.

3 עיין במדבר כא, לב.

4 עיין שופטים יא, יב - כח (ועיין עוד רש"י במדבר (כא, כז)).

5 היא רבת עמון, עיר בירת בני עמון (דברים ג, יא).

6 פסוק יז.

7 עיין בראשית לב, ג.

8 שם העיר היה לדביר, תרגום (ומצאנו שם דומה לזה בספר שמואל (ב' פרק ט, ד. ופרק יז, כז), - לו דבר, ואולי היא אותה עיר).

9 תרגום.

10 המקום שבו ישב יעקב בשובו מפדן ארם (בראשית לג, יז).

וְגִבֹּל – והערים העומדות על גבול הירדן (גם הם היו בנחלתם)¹. וסוף הגבול בצפון מערב היה **עַד קֶצֶה יָם כְּנָעַת שְׂבַע־כָּבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָהּ**, דהיינו בצד המזרחי של הכנרת היה הגבול המערבי של בני גד:

סיכום נחלת גד

(כח) **זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי גָד לְמִשְׁפַּחָתָם** – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה, ונחלתם היתה **הָעָרִים** מוקפות החומה שהוזכרו כאן, **וְחִצְרֵיהֶם** – הערים הפרוזות שסביב כל עיר ועיר: **פ**

נחלת חצי שבט מנשה בעבר הירדן המזרחי

(כט) **וַיִּתֵּן מֹשֶׁה נַחֲלָה לַחֲצִי – לַחֲלֹק² מִשְׁבֹּט מְנַשֶּׁה. וַיְהִי הַגִּבּוֹל לַחֲצִי מִמֶּנּוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה, שְׁחִילָק לָהֶם מִשֶּׁה לְמִשְׁפַּחֹתָם** – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה:

פירוט הגבולות

(ל) **וַיְהִי גְבּוֹלָם, מִמַּחֲנֵימַם בְּדָרוֹם מִזְרָח, כָּל אֶרֶץ חֲבָשׁן שְׁחִיא כָּל מַמְלָכוֹת – מַמְלַכַת עֹזַג מֶלֶךְ חֲבָשׁן. וְכָל חֹת – הַכַּפְרִים³ שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם יָאִיר בֶּן מִנַּשֶּׁה⁴, אֲשֶׁר הַכַּפְרִים הָאֵלֶּם גַּם הָיוּ בְּחָשׁן, וְהֵם הָיוּ שְׂשִׁימַם עִיר:**

(לא) **וְחֲצִי אֶרֶץ⁵ הַגִּלְעָד, וְעֵשְׂתָרוֹת וְאֶדְרָעִי שֶׁהֵם הָיוּ עָרֵי מַמְלָכוֹת – מַמְלַכַת עֹזַג בְּחָשׁן. כָּל הַגִּבּוֹל הַזֶּה הָיָה לְבְנֵי מַכִּיר בֶּן מְנַשֶּׁה, וְלֹא לְכָל בְּנֵי מַכִּיר אֲלֹא לַחֲצִי בְּנֵי מַכִּיר – חֶלֶק מִבְּנֵיו⁶, לְמִשְׁפַּחֹתָם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה אֶת הַחֶלֶק הַמְּיוֹחָד לָהּ:**

סיכום נחלות עבר הירדן המזרחי

1 עיין לעיל פסוק כג.

2 ואין הכוונה לחצי ממש, שכן שש מתוך שמונת משפחות מנשה נחלו בעבר המערבי, ורק שתי משפחות (המכירי והגלעדי, היינו שאר בני מכיר (מלבד גלעד), ושאר בני גלעד (מלבד הששה שנמנו כמשפחות נפרדות)) נחלו בעבר המזרחי, רמב"ן על התורה (במדבר לב, לג).

3 תרגום.

4 שכבש את הכפרים בימי משה (במדבר לב, מא).

5 תרגום.

6 כי שש משפחות בני גלעד בן מכיר (להלן יז, ב), נחלו בעבר הירדן המערבי, רד"ק.

(לב) **אֵלֶּה הַמּוֹזְכְּרִים עַד כֹּאן, הֵם הַשְּׂבָטִים אֲשֶׁר נָחֵל – הַנַּחֲלֵל אוֹתָם¹ מִשָּׁה מִשְׁחֵי בְּעֶרְבוֹת מוֹאָב, וְנָתַן לָהֶם אֶת הַנַּחֲלֹת הָאֵלֶּה שֶׁהֵם מֵעַבְרָ לַיַּרְדֵּן יְרִיחוֹ מִזְרָחָה – לְצַד מִזְרָח שֶׁל הַיַּרְדֵּן: פ**

שְׂבַט לוי

(לג) **וְלִשְׁבַט הַלֵּוִי, לֹא נָתַן מִשָּׁה נַחֲלָה. כִּי מִתְּנֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיָּה² שֶׁנָּתַן לָהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הוּא נַחֲלָתָם, כֹּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לְמֹשֶׁה לֵּאמֹר – עֲלֵיהֶם³: ס**

הַשְּׂבָטִים שֶׁלָּהֶם הִתְחַלְקָה הָאָרֶץ שֶׁבְּעַבְרָ הַמַּעֲרָבִי

הַעֲזִימִים לְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ

יד (א) וְאֵלֶּה הָעָרִים וְהַגְּבוּלוֹת הַמִּנְוִיּוֹת בְּפִרְשׁוֹת דְּלָהֶלֶן⁴, הֵם הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר נָחֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁהִיא בְּעַבְרָ הַמַּעֲרָבִי שֶׁל הַיַּרְדֵּן. אֲשֶׁר נָחֵלוּ – הַנַּחֲלִילוּ⁵ אוֹתָם, אֲלַעְזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל – נְשִׂאֵי שְׂבַטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל⁶:

הַנַּחֲלֹת נָתַנוּ עַל פִּי הַגּוֹרֵל

(ב) בְּגוֹרֵל נַחֲלָתָם – בְּנַחֲלָתָם שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם עַל פִּי הַגּוֹרֵל⁷. כֹּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה לְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לְתִשְׁעַת הַמִּטּוֹת וְחֻצֵי הַמִּטָּה:

מִבְּאֵר אֶת הַשְּׂבָטִים וְחֻצֵי הַשְּׂבָטִים

1 מצודת דוד.

2 תרגום. ובמצודת דוד פירש, על הנותן מן הקרבנות כמו שכתוב לעיל (פסוק יד) **אֲשֵׁי ה'.** והמלבי"ם פירש, על נתינת הערים ללויים על ידי בני ישראל, שנתנו אותם רק אחרי שגמרו לחלק את הארץ, כדי שזה יהיה כמו תרומה. ולעיל דיבר על עצם העניין שלא קיבלו גורל ככל ישראל, אלא ערים לשבת, ועל זה אמר שהטעם הוא כי **אֲשֵׁי ה' הוּא נַחֲלָתוֹ,** והקרבנות הם בשבילו במקום נחלה.

3 עיין לעיל פסוק יד.

4 מצודת דוד.

5 רש"י.

6 אשר מונו על פי ה' בימי משה, ונצטוו שינחילו את הארץ יחד עם יהושע ואלעזר (במדבר לד, טז - כט).

7 תרגום.

(ג) **כִּי** – ואף על פי שנתן משה את נחלת שְׁנֵי הַמַּטֹּת (ראובן וגד) וַחֲצֵי הַמַּטֹּת (מנשה), **מֵעַבְרֵי לִירֵדוֹ, וְלָלוֹיִם לֹא נָתַן נַחֲלָה בְּתוֹכָם**, ואם כן נשארו רק שמנה וחצי שבטים אם לא מונים את לוי:

(ד) מכל מקום הם נקראים תשעה וחצי **כִּי הָיוּ נִקְרָאִים בְּנֵי יוֹסֵף כְּשֵׁנֵי מַטֹּת, מִנְּשֵׁה וְאַפְרַיִם**, ואיתם יחד הושלם המספר לשנים עשר, ותשעה וחצי מתוכם נחלו בעבר הירדן המערבי¹. וְכֵמוּ שֶׁלֹּא נָתַנוּ לָלוֹיִם בְּעֵבֶר הַמְּזֻרְחִי, כֵּן לֹא נָתַנוּ חֵלֶק לָלוֹיִם בְּאֶרֶץ שֶׁבַע עֶבֶר הַמְּעֻרְבִי, **כִּי – אֵלֹא אֵם –** אשר נתנו להם **עָרִים לְשֹׁכֶת** – שיגורו שם, וגם נתנו להם את **מִגְרָשֵׁיהֶם** – שטח פנוי סביב הערים², כדי שיהיה להם מקום לְמִקְנֵיהֶם – לבקרם (בהמה גסה), וְלִקְנִיָּהֶם – ולצאנם (בהמה דקה)³:

(ה) ולא רק דברים אלו עשו לפי ציווי משה (לחלק את בני יוסף ולא לתת נחלה לשבט לוי), אלא גם בכל שאר הדברים – **כָּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה, בֶּן עֲשׂוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיַּחֲלֶקוּ אֶת הָאָרֶץ כְּדִבְרֵי מֹשֶׁה⁴: פ**

נתינת חברון לכלב

כלב מזכיר ליהושע את הבטחת משה לתת לו את חברון

(ו) **וַיִּגְשׁוּ בְנֵי יְהוּדָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּגִלְגָּל⁵** לכבודו של כלב בן יפונה נשיא שבטם⁶, **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כָּלֵב בֶּן יִפְנֶה הַקְּנִזִּי⁷, אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל**

1 מצודת דוד.

2 כמו שציוה ה' בפרשת מסעי (במדבר לה, ב - ה).

3 רד"ק.

4 מלבי"ם.

5 כי המשכן היה אז בגלגל, ולכן גם יהושע היה שם, רלב"ג.

6 במדבר לד, יט. - רלב"ג. והרמב"ן על התורה (במדבר כו, נד) פירש, שבאו להשתתף עמו בבקשתו מפני שהיה בן שבטם.

7 **קִנְזִי** היה שם אביו החורג של כלב, שלאחר מות אביו של כלב (יפונה/חצרון, עיין סוטה יא: ועיין עוד אבן עזרא על התורה (שמות לא, ב) נשא **קִנְזִי** את אמו לאשה, וְגִדְּלוּ כִבְנוֹ, ולכן נקרא על שמו, כן פירשו חז"ל (סוטה יא:), וכן מצאנו - **עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנְזִי אֲחִי כָלֵב הַקָּטָן מִמֶּנּוּ** (שופטים ג, ט), והרי שנוולד עתניאל מאמו של כלב מאב אחר ששמו **קִנְזִי**. ועיין עוד להלן (טו, יז).

מֹשֶׁה אִישׁ – נביאו¹ של הָאֱלֹהִים, עַל אֲדֹתַי וְעַל אֲדֹתֶיךָ, שְׂדִיבֹר זֶה הִיָּה כְּשֶׁהִינִי בְּקֶדֶשׁ בְּרִנֶּעַ, וְשֵׁם אָמַר ה' לִשְׁנֵינוּ שְׁנוּכָה לַחֲכָנָם אֶל הָאָרֶץ²:

(ז) בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה אָנֹכִי, בִּשְׁלַח מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה אֹתִי יַחַד עִם שָׂאֵר הַמִּרְגָּלִים, מִקֶּדֶשׁ בְּרִנֶּעַ, כְּדִי לָרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ. וְאִשָּׁב אֹתוֹ – הִשְׁבַּתִּי לְמֹשֶׁה דְּבָר, פֶּאֶשֶׁר עִם לְבָבִי – כְּמוֹ שֶׁהִיָּה בִלְבָבִי מִלְכַתְחִילָה לֹאמֹר לוֹ³:

(ח) וְאֹחִי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי לָרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, הַמְסִיּוֹ – הַמְסִיּוֹ⁴ אֶת לֵב הָעָם מִלְּחָוִם בְּיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. וְרַק אָנֹכִי מִלְּאֹתִי – הִשְׁלַמְתִּי לַעֲשׂוֹת⁵ אֲחֵרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:

(ט) וַיִּשְׁבַּע מֹשֶׁה בִּשְׁם ה' פִּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר – נִשְׁבַּע בְּדִבְרֵים אֵלֹהִים, אֲבָם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַכָּה – צַעֲדָה⁷ רָגְלָךְ בָּהּ, שְׁחִיא חֲבֵרוֹן שָׂרַק אֶתָּה בָּאת שְׁמָה⁸, לָךְ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה וּלְבִנְיָה, עַד עוֹלָם. כִּי מִלְּאֹתִי – הִשְׁלַמְתִּי לַעֲשׂוֹת אֲחֵרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי:

מִבְּקֵשׁ שִׁיתֵן לוֹ אֶת חֲבֵרוֹן כְּשִׁבוּעַת מֹשֶׁה

1 תרגום.

2 במדבר יד, ל. - מצודת דוד. והזכיר כאן את ההבטחה לשניהם שיכנסו לארץ, כדי להוכיח מזה שמה שאמר לפני זה על כלב לבדו והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה (שם פסוק כד), כוונתו היתה שיקבל את חברון. כי אם כוונתו סתם על ירושת הארץ די במה שאמר אחר כך ליהושע וכלב יחד שיבואו אל הארץ, מלבי"ם.

3 ולא כמו שאמרתי למרגלים שאשתתף עמם בהוצאת הדיבה, רש"י על פי במדבר רבה (טז), יט וזמנין זה נאמר בסוטה דף לה. על ויהס כלב). והמלבי"ם פירש, שהשיב דבר לפי ראות לבו המבחין בין טוב לרע, ולא לפי ראות עיניו הנוטות להִבְהִיחַ ולחטוא.

4 כמו אֲשֶׁרִי חֲמָרָא (דניאל ה, ד) בארמית שפירושו שתו יין, ובאמת היה ראוי שיכתוב הַמְסִיּוֹ על משקל נְטִיּוֹ רַגְלִי (תהלים עג, ב) ובאה הו' בחיריק לפניה במקום במלאפום כרגיל, רד"ק. והביא הרד"ק עוד פירוש, שהמסיו הוא לשון הפעיל על כל אחד ואחד מהמרגלים שֶׁהִמְסָה את לב העם.

5 מצודות.

6 כמו שכתוב בפסוק הבא - מאז דבר ה' את הדבר הזה אל משה, רד"ק.

7 מלשון דרך, שהלכת בדרך הזאת, מצודת ציון.

8 כמו שכתוב (במדבר יג, כב) ויעלו בנגב ויבא עד חברון, שרק כלב בא לחברון, ועל אף שלא כתוב במפורש בתורה שאמר לו משה שיתן לו את חברון, מדברי כלב אנו יודעים שכך אמר לו, רד"ק. וכבר הזכרנו לעיל את דברי המלבי"ם, שהוכיח כלב את ההבטחה הזאת על ידי מה שכפל משה דבריו בייחוד לגבי כלב.

(י) וְעָתָה, הִנֵּה הִרְאָה ה' אֶת הַשְּׂגָחַתוֹ לְקִיִּים אֶת הַבְּטָחָתוֹ¹, עַל יְדֵי שְׁתַּחֲוִיָּה יְהוָה אֹתִי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר, עַל אִפְּ שֶׁזֶּה כָּבַד אֲרַבְעִים וְחֲמִשׁ שָׁנָה מֵאֲזֹ שֶׁדִּבֶּר יְהוָה אֵת הַדִּבָּר הַזֶּה (שִׁיחִינִי לַחֲכָנָם אֶל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לִי אֶת חֲבֵרוֹן) אֶל מִלְּשָׁה, מִפְּנֵי שְׁלֹשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה אֲשֶׁר הָלַךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, וְאַחֵר כֵּךְ עוֹד שִׁבְעַת שָׁנִים שֶׁכִּבְשָׁנוּ אֶת הָאָרֶץ². וְעָתָה, הִנֵּה אֲנִכִּי הַיּוֹם בֵּין חֲמִשׁ וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה:

(יא) וְאֵל תֹּאמַר שֶׁמִּפְּנֵי זִקְנוּתִי כָּבַד נִחַלֵּשׁ כְּחִי וְלֹא אוֹכַל לִכְבוֹשׁ אֶת הָעִיר³, כִּי עוֹדֵנִי הַיּוֹם חֶזֶק בְּלִבִּי⁴ לְצֵאת לַמִּלְחָמָה, בְּדִיּוֹק כַּאֲשֶׁר הָיָה לְבִי חֶזֶק בַּיּוֹם שֶׁלַּח אֹתִי מִלְּשָׁה לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, וְגַם בָּכָה גּוֹפְנִי, כִּכְחִי אֲזִי וְכִכְחִי עָתָה – לֹא הִשְׁתַּנֵּה דְבַר בְּרַמַּת הַכֶּתֶה, אֲלֹא כִּמוֹ שֶׁהֵייתִי אֲזִי כֵן אֲנִי עַכְשָׁיו, וְכִמוֹ שֶׁאֲנִי הַיּוֹם כֵּן הֵייתִי אֲזִי⁵. וְכִי עוֹמֵד לִי גַם לְצֵאת לַמִּלְחָמָה בְּעֶצְמִי וְגַם לְצֵאתָ וּלְבֹאָה לִפְנֵי הַלּוֹחָמִים לְלַמְּדָם טַכְסִּים מִלְחָמָה⁶:

(יב) וְעָתָה, תֵּנָּה לִי אֶת הַתֶּהֱרָה הַזֶּה – הֵרָה חֲבֵרוֹן, אֲשֶׁר עַל הַהָר הַזֶּה דִּבֶּר יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁחֲזָרוּ הַמִּרְגָּלִים, שִׁיתֵן אוֹתוֹ לִי. כִּי אֵתָה שְׁמוֹעַתָּ בַּיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁתִּרְגְּנוּ אֶת הָאָרֶץ, כִּי עֲנֻקִּים יוֹשְׁבִים שָׁם בַּחֲבֵרוֹן, וְעָרִים גְּדֹלוֹת בְּצֻרוֹת – חֲזֻקוֹת, וְלִכְנֵן מִי יַעֲזֹ לַהֲלָחֵם בָּהֶם, אוֹלֵי יְהוָה אֹתִי – עֲמִי לְסִיעִינִי⁷ וְהוֹרֵשְׁתִּים – וְאַגְרֵשׁ אֶת הַגִּבּוֹרִים שָׁם, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שִׁיתֵן לִי אֶת הַמָּקוֹם לְנַחֲלָה, וְעַל פִּי זֶה אוֹלֵי יִתֵּן לִי גַם אֶת הַכֶּתֶה לִכְבוֹשׁ אֶת הַמָּקוֹם⁸:

יְהוֹשֻׁעַ נֹתֵן אֶת חֲבֵרוֹן לְכָלֵב

1 מלבי"ם.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 מלבי"ם.

5 רד"ק. כְּשִׁיצָא כָּלֵב לְרַגֵּל אֶת הָאָרֶץ, לֹא הָיָה צָרִיךְ לְצֵאת לְשׁוֹם מִלְחָמָה, וְלִכְנֵן לֹא יָכַל לְשַׁעַר אֶת רִמַּת כָּחוּ. אֲבָל עָתָה אַחֲרֵי שֶׁלַּח בְּכַבוֹשׁ הָאָרֶץ וְרָאָה אֶת כָּחוּ הַגָּדוֹל, אָמַר שֶׁהוּא מִשְׁעַר אֶת כָּחוּ שֶׁלֹּא הִשְׁתַּנֵּה בְּמֵאוֹמָה מֵאֲזִי, מִלְּבִי"ם.

6 מצודת דוד.

7 תרגום. וְהַמִּלְבִּי"ם כָּתַב שֶׁאִפְשָׁר לְפָרֵשׁ מִלְשׁוֹן אוֹת, שֶׁהִ' יִהְיֶה הָאוֹת שְׁלִי שֶׁאֵנֶצֶח בְּמִלְחָמָה, אוּ מִלְשׁוֹן אֵיתָן, שֶׁהִ' יִתֵּן לִי כַח לְנַצֵּחַ.

8 מִהַלֵּךְ הַפְּסוֹק כּוֹלֵו עַל פִּי הַמִּצְוֹת.

(יג) וַיְבָרְכֵהוּ יְהוֹשֻעַ שִׁינְיָהוּ בְּמִלְחָמָה¹. וַיִּתֵּן אֶת הַשְׂדוֹת וְהָעָרִים הַפְּרוּזוֹת² שֶׁסָּבִיב חֶבְרוֹן לְכָל־בֶּן יִפְנֶה, לְנַחֲלָה:

(יד) עַל בֶּן הָיְתָה חֶבְרוֹן לְכָל־בֶּן יִפְנֶה חֶקְנִי לְנַחֲלָה, עַד חֵיוֹם הַזֶּה – עַד עַת כְּתִיבַת הַסֵּפֶר³. עַל אֵף שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לוֹ בַּחֲלָקוֹ עִם בְּנֵי שִׁבְמוֹ חֵלֶק כָּל כֵּךְ גָּדוֹל⁴, אֵף עַל פִּי בֶן קִיבֵל זֹאת יַעֲזֹר אֲשֶׁר מִלֵּא – הַשְּׁלִים לַעֲשׂוֹת אַחֲרֵי דְבָרֵי יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(טו) וַיֵּאכֶן הָיוּ עֲנָקִים בַּחֲבֵרוֹן כִּמוֹ שֶׁאָמַר כָּל־ב⁵, שֶׁהָרִי שֵׁם חֶבְרוֹן הָיָה לְפָנִים – לִפְנֵי שֶׁקִּרְאוּ אֶת שְׁמָה חֶבְרוֹן, הָיָה שְׁמָה קְרִיָּה – הָעִיר⁶ שֶׁל הָאִישׁ שֶׁהָיָה שְׁמוֹ אֲרִבְעָ⁷, וְאַרְבַּע זֶה הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֲנָקִים הָיָה – גַּם בֵּין הָעֲנָקִים נִחְשָׁב לְגָדוֹל וְחֹזֵק⁸. וּמִשְׁמֵימֹו אֶת כִּיבוּשׁ הָאָרֶץ – וְהָאָרֶץ שֶׁקָּטָה מִמֶּלְחָמָה, וְלֹא יֵצְאוּ יוֹתֵר מַלְכֵי הָאֲמֹרִי לְלַחֹם בָּהֶם, וְלִכְנֹן הַתְּחִילֹו לַעֲסֹק בַּחֲלוּקַת הָאָרֶץ⁹: פ

נחלות יהודה ויוסף

1 מצודת דוד.

2 שהרי את העיר עצמה ומגרשיה סביבותיה נתנו לכהנים, והיא היתה עיר מקלט (להלן כ, ז. כא, יא - יב), רד"ק.

3 רד"ק (להלן טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 מלבי"ם.

5 מלבי"ם.

6 מצודת ציון.

7 והוא היה אביהם של אחימן ששי ותלמי, רש"י. ולדעת הרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר יג, כב), ארבע היה אביו של ענק שהוא היה אביהם של אחימן ששי ותלמי. ועוד פירש רש"י, שנקראה העיר ארבע על שם האב ושלשת בניו (אחימן ששי ותלמי), שיחד היו ארבעה ענקים מפורסמים.

8 מצודת דוד. וחז"ל (שיר השירים זוטא א, הובא כאן ברש"י) דרשו פסוק זה על אברהם אבינו, שבזכות שכבדו אותו ואמרו לו נשיא אלקים אתה בתוכנו (בראשית כג, ו), זכו שהארץ שקטה ממלחמה במשך ארבעים שנה שהיו בני ישראל במדבר.

9 רש"י. והרד"ק פירש, שהארץ שקטה ממלחמה, כיון שהתעצלו ישראל מלהמשיך לכבוש את הארץ הנשארת. והר"י מטרנאני פירש, שבא לומר שרק אחרי ששקטו מהמלחמות נתנו את חברון לכלב. ובמצודת דוד פירש, שבא לומר שעל אף שכבוש חברון נזכר כאן, הוא היה בזמן המלחמה, ואחר כך שקטה הארץ ממלחמה, ועיין עוד מה שכתבנו לעיל (י, לז).

גבולות נחלת יהודה וכיבוש חברון וקרית ספר¹

- טו** (א) וַיְהִי חֲגוּרָל - הנחלה² לַמִּטָּה בְּנֵי יְהוּדָה, לַמִּשְׁפָּחָתָם - בתוך נחלה זו קבלה כל משפחה (ממטה יהודה) את חלקה³. אֵל - ליד גְּבוּל אֲדוֹם ששם נמצא מְדַבֵּר צֶן, נִגְבָּה - גבול אדום מדבר צין היה בדרום (מזרח) נחלת יהודה (שהוא גם דרום הארץ בכללותה)⁴, מְקֻצָּה תִימָן - ארץ אדום היתה בסוף הדרום של ארץ יהודה⁵:
- (ב) וַיְהִי לָהֶם לִבְנֵי יְהוּדָה גְּבוּל נִגְב - הגבול הדרומי. מְקֻצָּה יָם הַמֶּלֶח שבמזרח, מִן הַלְשֹׁן - לשון הים⁶ הַפְּנִי נִגְבָּה:
- (ג) וַיֵּצֵא⁷ - התרחב הגבול אחרי ים המלח, ופנה אֵל מִנִּגְב - אל הצד הדרומי¹ שְׁלֹמֹעִיָּה עֶקְרָבִים, וְעֵבֶר - והמשיך לחצות את העיר צֶנָּה - צֶן², וְעֵלָה לכיוון

1 הגר"א ביאר את עניין חלוקת הנחלות בראשונה לבני יהודה ויוסף, כיון שהם ראשי השבטים בכל מקום. בסדר הדגלים, וכן במלכים - המלכים הראשונים היו מהם (דוד מיהודה וירבעם מאפרים), וגם לעתיד לבוא - הגואלים יהיו משיח בן דוד ומשיח בן יוסף, ולכן נקראים כלל ישראל יהודה ואפרים.

2 קורא לנחלה גורל, כיון שנתנה על ידי גורל.

3 בא ללמד שכל משפחות בני יהודה קיבלו את חלקם במקום אחד, ולא היו נחלותיהם מפוזרות במקומות שונים (כמו בנחלת בני דן ונחלן יט, מז), מצודת דוד.

4 רש"י.

5 מדבר צין לא עמד כולו במקביל לנחלת בני יהודה, אלא במזרח דרום נחלתם, וקצהו של המדבר היה תחילת גבול הדרום של יהודה, רד"ק. ולדעת המלבי"ם, המלים מקצה תימן מוסבות על ארץ אדום, שעמדה מזרחית לגבול, ולא היתה מקבילה לנחלת יהודה. והגר"א פירש, מקצה תימן - שנחלת תימן בן אליפז בן עשיו היתה בצפון מערב ארץ אדום, וגבול יהודה התחיל מקצה נחלת בני תימן.

6 רש"י, והטעם שנקרא קצה הים לשון, ביאר הגר"א שהוא מפני שהוא מתקצר והולך כלשון. ויונתן תרגם מלשון סלע, כנראה הכוונה לסלעים שעומדים על חוף הים.

7 בסימני הגבולות משתמש הכתוב בשבע מיני לשונות - ויצא, ועבר, ונסב, ותאר, ועלה, וירד, והיו תוצאותיו. וכהקדמה לפירוש כל דבר במקומו, נציע כאן את פירושה של כל מילה בפני עצמה:

א. ויצא - הגבול סטה ממהלכו הישר (רש"י). לדעת הגר"א הכוונה היא דווקא כשהגבול מתרחב, ולדעת המלבי"ם גם כשהגבול מתקצר. אולם שניהם מודים שהגבול סטה ממהלכו, וממשיך ללכת ישר לפי רוחב סטייתו (ואינו חוזר ללכת במקביל למהלכו הקודם) - } .

ב. ועבר - הגבול חצה את העיר המוזכרת בכתוב, מהר"י קרא. ולדעת מצודת דוד, הגבול המשיך במהלכו בְּקוּ יִשְׂרָאֵל לֹא סְטִיָּה לֹאף צד.

ג. ונסב - הגבול הקיף את העיר הנזכרת (רש"י), ומשסיים להקיפה שב ללכת בְּקוּ שבו הלך לפני כן - } , כן דעת הגר"א. ולדעת המלבי"ם, הכוונה היא שלא מקיף הגבול את העיר אלא משני צדדים וממשיך

מערב³ בעברו **מִנְגָב** - מצד דרום⁴ לְקִדְשׁ בְּרִנֵּעַ. וְעָבַר אֶת הָעִיר הַצָּרוֹן, וְעָלָה עוֹד לְכִיּוֹן מִעֵרֶב אֲדָרָה - לְאֲדָרָה⁵. וְנָסַב - וַחֲקִיף קוֹ הַגְּבוּל אֶת הַקְּרָקְעָה⁶:

(ו) וְעָבַר הַגְּבוּל עוֹד בְּתוֹךְ הָעִיר עֲצֻמוֹנָה - עֲצֻמוֹן⁷, וַיֵּצֵא - וַהֲתַרְחַב מִשָּׁם וְהָלָאָה עַד לִקְצֵה⁸ נַחַל מִצְרִיִּם, (וְהָיָה) וַהֲיָיוּ הַנְּצֻאוֹת - סוֹף הַגְּבוּל, יָמָה - אֶל הַיָּם, שָׁמָּה

בקו ישר לפי הרוחב (או הקיצור) שהיה בו בהקיפו את העיר (מעין ויצא, אלא שכאן זה ביחס למקום מסוים, ושם מדובר ביציאה חופשית) - ⁴.

ד. **ותאר** - הגבול הקיף את העיר הנזכרת כמו **ונסב**, כן דעת רש"י על פי התרגום. ולדעת מהר"י קרא, הגבול עבר במקום מישור שאין בו עלייה או ירידה. ולדעת הגר"א, הגבול המשיך בקו ישר (כפירוש **ועבר** לדעת מצודת דוד). ולדעת המלבי"ם, הגבול הקיף את העיר משלשה צדדים - ⁵ (כמו שפירש הגר"א את **ונסב**).

ה. **ועלה** - כל מקום שעובר הגבול לכיוון ירושלים (שהיא גבוהה מכל ארץ ישראל מלבד **עין עיטם**) יכול להקראות בלשון עלייה, ולכן קְשַׁמוֹנָה מהמזרח למערב כותב לשון **ועלה** עד העיר שמקבילה לירושלים, כן דעת רש"י. ולדעת הגר"א הכוונה שהגבול **עלה** להר.

ו. **וירד** - לדעת רש"י, מדובר כשמקום הגבול כבר עבר את ירושלים, ומשם והלאה אין לו אלא ירידה. ולדעת הגר"א, הכוונה שהגבול **ירד** לעמק.

ז. **והיו תוצאותיו** - פירושו בשני דרכים (לפי עניינו במקומו): **א**. ששם מסתיים הגבול. **ב**. שמשם והלאה חוזר הגבול ללכת בדרך ישרה (אחרי שסטה על ידי **ויצא** או **ונסב** וכו'), כן דעת המלבי"ם. ולדעת מצודת דוד, יכול להיות פירושו (אם לא ששם מסתיים הגבול) שמשם והלאה מתקצר הגבול. הזכרנו כאן שיטות רבות, אולם בפסוקים עצמם נבאר בס"ד על פי השיטה הראשונה שהזכרנו בכל אחת מהאופנים.

1 **ומעלה עקרב**ים נמצא אפוא בתוך נחלת יהודה, רש"י.

2 **צנה** כמו **לצין** (שהלך הגבול לצין כדי לעבור בה), רש"י. לדעת הגר"א העיר **צין** המוזכרת כאן סמוכה ל**מדבר צין**, ועל שמה נקרא המדבר, והעיר נקראה בשם **צין** על שם שגדלו בה **ציני הר הברזל** (מין של דקלים (סוכה דף כט:)).

3 עדיין מזרחית לירושלים, ולכן נחשבת כ**עלייה**, רש"י.

4 ואם כן, **קדש ברנע** נמצאת בתוך נחלת יהודה, רש"י.

5 בגבולות שנכתבו בתורה (במדבר לד, ד) מוזכרים שתי ערים אלו (חצרון ואדר) כעיר אחת - **חצר אדר**, אולי מפני שהיו סמוכים זה לזה.

6 ולא נדע אם הקיפה מצד דרום, ונמצא שה**קרקעה** בגבול יהודה, או שהקיפה מצד צפון, ונמצא שהיתה מחוץ לגבול, מהר"י קרא.

7 כמו **לעצמון**.

8 הגר"א.

היה הגבול המערבי¹. זה – הגבול שהזכרנו יְהִיָּה לָכֶם – לבני יהודה², גְּבוּל נֶגֶב – הגבול הדרומי:

(ה) וְגְבוּל קְדֵמָה – הגבול המזרחי של יהודה היה יָם הַמֶּלַח, ונמשך הגבול על פני כל ים המלח עד קְצֵה תִּירְיָן ששם התחיל הגבול הצפוני. וְגְבוּל – והגבול שהיה ליהודה לַפֶּאת צְפוֹנָה – לצד³ צפון, מתחיל מִלְשׁוֹן הַיָּם הצפונית שהוא מְקֵצֵה תִּירְיָן שנמשך מן הדרום לצפון עד ים המלח⁴:

(ו) וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים לדרומה של⁵ בֵּית חֶגְלָה, וְעֵבֶר מִצְפּוֹן לְבֵית הָעֶרְבָה – עבר בתוך העיר בצפונה⁶. וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים עד המקום שנקרא אֶבֶן והיה בבעלותו של האיש ששמו⁷ בֶּחֶן בֶּן רְאוּבֵן:

(ז) וְעֵלָה הַגְּבוּל לכיוון ירושלים דְּבָרָה – לדביר⁸ מִעֵמֶק עֶבְרָה – בדרכו לדביר עבר הגבול בעמק (– מישור⁹) עכור¹⁰, וְצְפוֹנָה פָּנָה אֶל הַגְּלִל – אחרי דביר התרחב הגבול

1 ונמצא שארץ יהודה שוכנת לכל רוחב הארץ מהמזרח למערב, והיא בצד הדרומי של הארץ, רש"י.

2 כתב לכם ולא להם (על אף שהפרשה היא סיפור דברים ולא דברי יהושע לבני יהודה), כדי להדגיש שהגבול הוא על פי מה שנאמר בתורה (במדבר לד), ולכן כתב בלשון התורה (שם פסוק ג) והיה לכם גבול נגב, רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שמדבר אל הקורא כאומר – הנה פירשתי לך את גבול נגב. ובמצודת דוד פירש, שכוונתו לכל עם ישראל שזה יהיה גבולם, כי גבול יהודה בדרום הוא גם גבול הארץ בדרום.

3 מצודת ציון.

4 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י.

5 ובית חגלה עצמה היתה מחוץ לגבול יהודה, בנחלת בנימין, כמו שנזכרה להלן (יח, כא) בין ערי בנימין, ומה שכתב בגבולות בנימין (להלן יח, יט) שהגבול עבר אל כתף בית חגלה צפונה, היינו שכתף בית חגלה היה בגבול יהודה, אבל העיר עצמה היתה של בנימין, מלבי"ם. ובמצודת דוד פירש, שהגבול עבר מצפון בית חגלה כמו שמשמע בגבולות בנימין (יח, יט), ומה שנזכרה העיר בין ערי בנימין (יח, כא), הכוונה לעיר אחרת בעלת אותו שם.

6 הגר"א.

7 רד"ק.

8 ודביר עצמה היתה בנחלת יהודה, מלבי"ם.

9 תרגום.

10 רש"י.

לצפון לכיוון הגלגל¹, אֲשֶׁר הַגִּלְגַּל הוּא נִכַּח לְמַעַלָּה אֲדָמִים – מוֹל מַעַלָּה אֲדָמִים² (והמשיך מהגלגל מערבה למעלה אדומים³) אֲשֶׁר מַעַלָּה אֲדָמִים הוּא מִנְגֵב – מַצַּד דְּרוֹם⁴ לְנַחַל – לַעֲמֹק יְדוּעַ שִׁישׁ בַּמָּקוֹם⁵. וְעַבְרַת הַגְּבוּל מִמַּעַלָּה אֲדָמִים אֶל מִי – הַמִּים שֶׁבַּמָּקוֹם הַנִּקְרָא עֵין שְׁמִשׁ, וְהָיוּ תַצְאָתָיו – סוּף הַתַּרְחֻבוֹת הַגְּבוּל אֶל עֵין רִגְל – מַעֲיִין הַכּוֹבָסִים⁶, וּמִשָּׁם חֹזֵר לִלְכֹת בַּמִּקְבִּיל לַמָּקוֹם אֲבֵן בֶּהֶן בֶּן רֶאֱוֹבֶן:

(ח) וְעַלָּה הַגְּבוּל עוֹד לְכִיוּן יְרוּשָׁלַם, וְהִגִּיעַ לְגִי – עַמֻּק שֶׁהִיָּה בִּבְעֻלָּתוֹ שֶׁל בֶּן הַנֶּם וְשֶׁל אֲבִיו – הַנֶּם⁷, אֶל פֶּתֶף הַיְּבוּסִי מִנְגֵב – לַצַּד הַדְּרוּמִי שֶׁל עִיר הַיְּבוּסִי⁸, אֲשֶׁר עִיר זֶה הִיא יְרוּשָׁלַם. וְעַלָּה הַגְּבוּל מִיְּרוּשָׁלַם אֶל רֹאשׁ הָהָר שֶׁהִיָּה גְבוּהָ מִמֶּנָּה⁹ אֲשֶׁר הָר זֶה הוּא עַל פְּנֵי גִי הַנֶּם, יָמָּה – בַּצַּד הַמַּעֲרָבִי שֶׁל הַגִּיא¹⁰, וְאֲשֶׁר הָהָר הַזֶּה הִיָּה בְּקִצָּה עַמֻּק רְפָאִים צִפְנָה בְּקִצָּה הַצְּפוֹנִי שֶׁל הָעַמֻּק¹¹:

(ט) וְתֹאֵר – וְהַמְּשִׁיךְ הַגְּבוּל בְּעִיגוֹל מִרֹאשׁ הָהָר אֶל מַעֲיִן מִי נִפְתָּחוֹ¹², וְיֵצֵא לְכִיוּן צָפוֹן¹³ אֶל עָרֵי הָר עֶפְרָיִם, וְהִקִּיף אֶת הָר עֶפְרָיִם מִצְּפוֹנוֹ¹⁴. וְתֹאֵר – וְהִקִּיף עוֹד הַגְּבוּל לַצַּד צָפוֹן¹⁵ אֶת הָעִיר בְּעַלָּה, אֲשֶׁר הִיא הָעִיר הַנִּקְרָאת¹ קְרִית יִעָרִים:

1 רש"י. והגר"א פירש, שצפון דביר היה מול הגלגל. בגבולות בנימין (להלן יח, יז) נכתב ויצא אל גלילות, וביאר הרד"ק שהגלגל היה נקרא אצלם גם גלילות. והמלבי"ם פירש, שהגלגל שזכר כאן אינו הגלגל הידוע, וכוונתו לגלילות.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 ונמצא שהנחל מחוץ לגבול, רש"י.

5 ולא היו מים בנחל הזה, רש"י.

6 תרגום, וביאר רש"י, שנקרא הכובס - רוגל, כיוון שהוא בועט בבגדים ברגליו.

7 רד"ק.

8 ונמצא שירושלים מחוץ לגבול, והיא בנחלת בנימין, רש"י. ומכל מקום אמרו חז"ל (יומא דף יב.) שלשון יוצאת מגבול יהודה ונכנסת בירושלים, ובשטח זה בנוי המזבח, ונמצאת ירושלים בין יהודה ובנימין.

9 כי משם מגיע לעין עיטם שהוא גבוה ממקום המקדש כמו שאמרו חז"ל (זבחים דף נד:).

10 מלבי"ם.

11 מלבי"ם.

12 הוא המקום הנקרא בלשון חז"ל עין עיטם, והוא המקום היחיד שגבוה מירושלים.

13 רש"י.

14 ונמצא הר עפרון בתוך גבול יהודה, מצודת דוד.

15 רש"י.

(י) וְנִסַּב הַגְּבוּל – חֲמִשִּׁיךְ בְּעִיגוּל בְּבֹאוֹ מִבַּעֲלָהּ, יָמָה – לְצַד מַעֲרֵב,² אֶל הַר שְׁעִיר – הַר שֶׁגָּדְלוֹ בּוֹ הִרְבֵּה קִנִּים,³ וְעָבַר אֶל פְּתָף הָעִיר שֶׁנִּקְרָא הַר יַעֲרִים מִצְּפוֹנָה – עָבַר בְּצַד צִפּוֹן שֶׁל הָעִיר,⁴ אֲשֶׁר הִיא (– הַר יַעֲרִים) נִקְרָאת⁵ בְּסֻלּוֹן. וַיֵּרֶד הַגְּבוּל עוֹד לְצַד מַעֲרֵב⁶ לְבֵית שְׁמוֹשׁ, וְעָבַר בְּתוֹךְ הָעִיר תְּמִנָּה:

(יא) וַיֵּצֵא – וַהֲתִרַחֵב עוֹד הַגְּבוּל אֶל פְּתָף עֶקְרוֹן צְפוֹנָה – לְצַד הַצִּפוֹנִי שֶׁל עֶקְרוֹן,⁷ וְתֹאֵר – וְהִקִּיף הַגְּבוּל שְׂכֵרוֹנָה – אֶת הָעִיר שְׁכֵרוֹן,⁸ וְעָבַר הַגְּבוּל בְּתוֹךְ הַר הַבַּעֲלָהּ, וַיֵּצֵא – וַהֲתִרַחֵב עוֹד הַגְּבוּל לְצַד צִפּוֹן אֶל הָעִיר⁹ יִבְנָאֵל. וְהָיוּ תִּצְאוֹת – סוֹף הַגְּבוּל, יָמָה – אֶל הַיָּם:¹⁰

(יב) וְהַגְּבוּל יָם – גְּבוּל מַעֲרָבִי שֶׁל בְּנֵי יְהוּדָה,¹¹ הִיא תְּיַמָּה הַגְּדוֹל, וְהַגְּבוּל הַיָּם¹² גַּם הִיא בִּנְחָלָתָם.¹³ זֶה שֶׁפִּרְטָנוּ עַד כֹּאן, הוּא גְּבוּל בְּנֵי יְהוּדָה סָבִיב מְאַרְבַּע רוּחוֹת, לְמִשְׁפְּחֹתָם – בְּגְבוּל זֶה קִיבְּלוּ נְחָלָתָם כֹּל מִשְׁפַּחֹת יְהוּדָה:¹⁴

(יג) וּלְכָלֵּב בֶּן יִפְנָה, נָתַן יְהוֹשֻׁעַ חֵלֶק בְּתוֹךְ נְחָלָת בְּנֵי יְהוּדָה, אֶל – עַל¹ פִּי דְבָרֵי יְהוָה לִיהוֹשֻׁעַ. אֶת קְרִית – הָעִיר שֶׁל הָאִישׁ שְׁמוֹ² אֲרַבֶּעַ, שֶׁהוּא הִיא אָבִי הָעֶזְנָן – הַגְּדוֹל שֶׁבַענִקִּים,³ שֶׁהִיא נִקְרָאת גַּם חֶבְרוֹן:

1 להבדילה מהעיר בלה שנתנה לבני שמעון (להלן יט, ג), מלבי"ם.

2 רש"י. ולדעת הגר"א הכוונה לים ממש שהיה ליד קרית יערים, כמו שמשמע להלן (יח, טו) בגבולות בנימין, והים הזה הקיף את קרית יערים מצד מזרח מערב ודרום, ולכן נזכר כאן הים ממזרחו של העיר, ובגבולות בנימין נזכר הים ממערבה של העיר.

3 ונראה כמו איש שעיר, הגר"א, ועיין לעיל (יא, יז).

4 ונמצא שהר יערים היה בתוך הגבול, רש"י. הגבול עבר בתוך העיר כשהוא נוטה לצד צפון, הגר"א.

5 מצודת דוד.

6 כבר עבר הגבול את ירושלים, ומשם והלאה הוא יורד.

7 ונמצא שעקרון היא בתוך גבול יהודה, הגר"א.

8 תרגום.

9 ויבנאל בתוך הגבול, מלבי"ם.

10 ששם הגבול המערבי, רש"י.

11 רד"ק.

12 האיים שנמצאים בים, רש"י להלן (פסוק מז).

13 תרגום.

14 מצודת דוד.

(יד) וַיִּרְשׁ – וגירש מַשָּׁם כָּלֵב אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ⁴, אֶת שְׁלוֹשָׁה בְּנֵי הָעֵנָק. אֶת
שִׁשִּׁי וְאֶת אֲחִימֶן וְאֶת תְּלָמִי, וְלִידֵי – שְׁנֹלְדוּ לְהָעֵנָק:

(טו) וַיַּעַל כֹּלֵב מַשָּׁם – מִחֲבֵרוֹן, אֶל יוֹשִׁבֵי דְבַר כְּדִי לִכְבוֹשׁ אֶת הָעִיר⁵. וְשָׁם דִּבֶּר
לְפָנֵיהֶם – דְּבִיר הִיטָה נִקְרָאת בַּעֲבֵר קְרִית סֶפֶר⁶:

(טז) וַיֹּאמֶר כָּלֵב, הָאִישׁ אֲשֶׁר יָכָה אֶת יוֹשִׁבֵי קְרִית סֶפֶר, וַיִּלְכְּדָהּ אֶת הָעִיר.
וְנָתַתִּי – אֶתֵּן לָהּ אֶת עֶבְכָּה בְּתִי, לְאִשָּׁה⁷:

(יז) וַיִּלְכְּדָהּ אֶת קְרִית סֶפֶר עֲתַנְיָאֵל בֶּן קִנְזִי, אֲחִי כָלֵב מֵאִמּוֹ⁸. וַיִּתֵּן לָהּ כֹּלֵב אֶת
עֶבְכָּה בְּתוֹ, לְאִשָּׁה:

(יח) וַיְהִי בְּבוֹאָהּ – כֹּאשֶׁר בָּאָה עֶבְכָּה לְבֵית בַּעֲלָהּ עֲתַנְיָאֵל⁹, וַתְּסִיתְהוּ אֶת עֲתַנְיָאֵל
לְשֹׂאוֹל – שִׁיבִקֶּשׁ¹⁰ מֵאֵת אָבִיהָ שָׂדֶה שִׁישׁ לִידוֹ מַעִין. וּמִשְׁרָאָתָהּ שְׁבַעֲלָה לֹא מוֹסְכִים

1 מצודת דוד. המלבי"ם כתב שיש לחלק בין על פי לאל פי, שעל פי מדבר על ציווי חדש שניתן עכשיו, ואל פי מדבר על ציווי שכבר ניתן לפני זמן רב, ולכן נכתב כאן אל פי, כי כבר ציוה ה' למשה לתת את חברון לכלב.

2 עיין לעיל יד, טו.

3 מצודת דוד (ועיין לעיל יד, טו).

4 כמו שכתוב בספר שופטים (א, פסוק י ופסוק כ), רש"י. ועיין מה שכתבנו לעיל (י, לז).

5 דביר היתה בתחום נחלת יהודה כנ"ל (פסוק ז, וראה עוד להלן כא, טו), וכלב שהיה נשיא השבט (במדבר לד, יט) יצא בראש שבטו כדי לכבשה.

6 בלשון פרס קראו לספר - דביר, רד"ק בשם חז"ל (עבודה זרה דף נד.). וראה להלן (פסוק מט) שנקראה גם בשם קרית סנה.

7 חז"ל דרשו (תמורה דף טז. הובא כאן ברש"י), שהכוונה להלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, והבטיח כלב את בתו למי שיחזיר את ההלכות האלו מתוך פלפול.

8 שכן שם אביו של כלב היה יפונה ולא קנז, רש"י על פי דברי חז"ל (סוטה דף יא:), ועיין עוד לעיל (יד, ו). והרד"ק פירש, שאביו של כלב ועתניאל היו לו שני שמות יפנה וקנז. או שקנז היה שם אבי המשפחה, ולכן נקראו על שמו גם כלב (הקנזי, לעיל יד, ו) וגם עתניאל, ובאמת היו אחים מאב ומאם.

9 רד"ק.

10 רד"ק. ומהר"י קרא פירש, שבעת לכתה לחופה הטתה את עצמה מעל החמור כדי לדבר עם בעלה שיבקש מאביה שדה, וכשראה אביה (כלב) שהיא מתלחשת עם בעלה בפני כל קהל הנאספים חרה לו על חוסר הצניעות, ואמר לה מה לך לדבר עכשיו עם חתנך. ובמצודת דוד פירש, שהסיתה אותו שיתן לה רשות לבקש מאביה, ואכן נתן לה רשות, ואז - ותצנח מעל החמור וגו'.

לבקש את השדה מאביה, וְהִצַּנְחָה – הטתה את עצמה ליפול¹ מִעַל הַחֲמוֹר לפני אביה, וַיֹּאמֶר לָהּ כָּלֵב מַה לָּךְ שאת מפילה את עצמך, איזו בקשה יש לך:

(יט) וַתֹּאמֶר עכסה לאביה, תִּנָּח לִי בְרָכָה – תוספת טובה² על הנחלה שנתת לי זה מכבר, כִּי בָאֶרֶץ הַנֶּגֶב שמנוגבת ממים נִתְּתָנִי – נתת לי את נחלתי³, וְנִתְּתָה לִי – תתן לי גִּלְת מעיינות⁴ מַיִם. וַיִּתֶּן כָּלֵב לָהּ, אֵת גִּלְת עֲלִיּוֹת – מעיינות מעל⁵ השדה, וְאֵת גִּלְת תַּחְתִּיּוֹת – מעיינות מתחת לשדה⁶: פ

ערי יהודה בנגב

(כ) זֹאת – הערים המנויות להלן, נִחְלַת מַיִם בְּנֵי יְהוּדָה לְמִשְׁפַּחְתָּם – לכל משפחה ומשפחה את החלק המיוחד לה⁷:

(כא) וַיְהִיו הָעָרִים שמוזכרות להלן, כולם הם מְקֻצָּה – על הגבול⁸ שֶׁלְמַיִם בְּנֵי יְהוּדָה. ומתחיל קודם למנות את הערים שהם אֵל – ליד גְּבוּל אֶרֶץ אֲדוֹם, בְּנֶגְבָּה – בדרום נחלת יהודה. ואלו הם הערים, קִבְצָאֵל⁹, וַעֲדָר, וַיְגוּר:

(כב) וְקִינָה, וְדִימֹנָה, וַעֲדָעָדָה¹⁰:

1 רש"י.

2 רד"ק. ופירש עוד, מלשון בְּרָכָה. ויונתן תרגם נחלה. ובמצודת ציון פירש, מלשון מתנה (כמו קח נא את ברכתני (בראשית לג, יא)).

3 רד"ק. ויונתן תרגם כמשמעו, שְׂשֻׁמָּת אותי בארץ הנגב.

4 רד"ק. וביאר במצודת ציון, שנקרא המעיין כך על שם שהוא מסתובב ומתגלגל.

5 רד"ק. מדברי התרגום משמע, שהכוונה לשדות עם מים, ונתן לה שדה עליון ותחתון.

6 מהלך הפסוק כולו על פי הרד"ק כאן ובשופטים (א, טו). ורש"י פירש על פי דברי חז"ל (במסכת תמורה דף טז.), שבקשה ממנו שיתן לה משהו לפרנסתה (ברכה – פרנסה), כי נתתני – נתת אותי לארץ הנגב – אדם שהוא מנוגב מכל טובה (חומרית) ואין בו אלא תורה – גלות מים (ושם בגמרא דרשו גם את המשך הפסוק גלות עליות וגלות תחתיות, שענה לה שקבלה אדם שגלויים לפניו סתרי העליונים והתחתונים, ולכן ודאי יהיה לה ממה להתפרנס).

7 מצודת דוד.

8 רש"י, על פי דברי חז"ל (בבא בתרא דף נו.). שלא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולים.

9 עירו של בניהו בן יהוידע (שמואל ב' כג, כ), ואולי היא הנקראת גם יקבצאל (נחמיה יא, כה).

10 לדעת המלבי"ם, מדובר בעיר אחת – קינה, ושתי ערים קטנות הסמוכות לה, ונחשבות כולן כעיר אחת. אך לדעת רש"י הן נמנות כשלוש ערים, ועיין להלן (פסוק לב).

(כג) וְקָדֵשׁ¹, וְחִצּוֹר², וַיִּתְּנֵן:

(כד) זִיף³, וְטָלֶם⁴, וּבְעָלוֹת:

(כה) וְחִצּוֹר, חֲדָתָהּ, וְקָרִיּוֹת, חֲצִירוֹן שֶׁהָיָא נִקְרָאת גַּם חֲצִיר⁵:

(כו) אָמָם, וְשִׁמְעָה, וּמִזְלָה⁶:

(כז) וְחִצְרָה גְּדָה, וְחִשְׁמוֹן, וּבֵית פֶּלֶט:

(כח) וְחִצְרָה שׁוּעֵל⁷, וּבְאֵר שִׁבְעָה⁸, וּבְזִיזִיתִיָּה:

(כט) בַּעֲלָה⁹, וְעֵיִיב, וְעֶצֶם¹⁰:

(ל) וְאַלְתֹּלֶד¹¹, וּבִסִּיל¹², וְחֲרָמָה¹:

1 אין המדובר בעיר קִדְשׁ המוזכרת בתורה על גבול אדום, אלא בעיר אחרת בשם קִדְשׁ, כן משמע מדברי התרגום שתרגם - קִדְשׁ, ולא וקם כדרכו לתרגם את קִדְשׁ.

2 עיין להלן (פסוק כה).

3 להלן (פסוק נה) מופיעה עיר נוספת בשם זיף.

4 הר"י מטראני הביא בפירושו על ספר שמואל (א' טו, ד), שיש אומרים שטלם נקראת גם טלאים, וזאת הכוונה שנאמרה בשאול ויפקדם בטלאים, ששם מנה את הלוחמים.

5 ארבע ערים מנויות בפסוק זה, ונמצא שהיו נחלת יהודה שלש ערים בשם חצור, שתיים המוזכרות בפסוק זה ועוד אחת המוזכרת למעלה (פסוק כג), מצודת דוד. ולדעת המלבי"ם, היא עיר אחת שנקראה קריות חצרון וגם חצור, ומוזכרים עמה גם מהערים הקטנות שלידה, והיא חצור שהוזכרה למעלה, ועיין להלן (פסוק לב).

6 עיר זו נתנה לבני שמעון שקיבלו את נחלתם בתוך ערי יהודה (להלן יט, ב).

7 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ג).

8 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ב).

9 לדעת המלבי"ם, גם עיר זו נתנה לבני שמעון, והיא הנקראת להלן (יט, ג) בלה (ובספר דברי הימים א' ד, כט) בלהה). אך לדעת רש"י, איננה אותה עיר, ועיין להלן (פסוק לב).

10 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ג).

11 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ד).

12 לדעת המלבי"ם, גם עיר זו נתנה לבני שמעון, והיא העיר הנקראת להלן (יט, ד) בתול (ובדברי הימים א' ד, ט) בתואל, ואולי היא גם בית אל שנוכרה עם ערי יהודה (שמואל א' ל, כז). אך לדעת רש"י, איננה אותה עיר, ועיין להלן (פסוק לב).

(לא) וְצִקְלָג², וּמִדְמֹנָה, וְסַנְסָנָה³:

(לב) וּלְבָאוֹת, וְשִׁלְחִים⁴, וְעֵין⁵, וְרִמּוֹן⁶. כָּל הָעָרִים שְׁקִיבְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה בְּנֹגֵב, עָשָׂרִים וְתֵשַׁע עָרִים מוֹקְפוֹת חוּמָה, מִלְּבַד הָעָרִים שֶׁנִּתְּנוּ אַחֵר כֵּךְ לִבְנֵי שְׁמַעוֹן⁷, וְחֲצִרְיָהוּן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה בצפון השפלה

(לג) וְהָעָרִים שְׁקִיבְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה בַּשְּׁפֵלָה הֵן, אֲשֶׁתֵּי־אֵזֶל, וְצָרְעָה⁸, וְאַשְׁנָה⁹:

(לד) וְזִנּוֹת, וְעֵין גִּנִּים, תַּפּוּחַ וְחֲעִינָם¹⁰:

1 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ד).

2 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ה). בתקופה מאוחרת יותר כבשוה מן הסתם הפלשתים, וכשבא דוד לאכיש מלך גת, נתן לו אכיש את העיר במתנה (שמואל א' כז, ו) ומאז היתה צקלג למלכי יהודה, רד"ק.

3 לדעת המלבי"ם, מדובר בעיר אחת - צקלג, ושתי ערים קטנות הסמוכות לה, ונחשבות כולן כעיר אחת. אך לדעת רש"י הן נמנות כשלוש ערים, ועיין להלן (פסוק לב).

4 לדעת המלבי"ם, לבאות ושלחים אינם שתי ערים, והכוונה היא - לבאות והשלחים שלפניה, וגם עיר זו (לבאות ושלחים) נתנה לבני שמעון והיא הנקראת להלן (יט, ו) בית לבאות ושרוהן. אך לדעת רש"י הן שתי ערים, ואינם המוזכרות בנחלת שמעון, ועיין להלן (פסוק לב).

5 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ז).

6 גם עיר זו נתנה לבני שמעון (להלן יט, ז).

7 תשע ערים שהזכרנו אותן במהלך הפסוקים, והן: מולדה, חצר שועל, באר שבע, עצם, אלתולד, חרמה, צקלג, עין, רמון. ובסך הכל נמנו כאן שלשים ושמונה ערים, נמצאו עשרים ותשע ערים מתוכם שהם של יהודה, רש"י. ולדעת המלבי"ם, גם הערים בעלה, כסיל, לבאות ושלחים, נתנו לבני שמעון, אלא שגם ערי שמעון הן בכלל המספר עשרים ותשע, אלא שהוא מפרש שכמה מן הערים המנויות כאן נחשבות כעיר אחת שנמנתה יחד עם הערים הקטנות שלידה (עיין במהלך הפסוקים למעלה ובהערות), וממילא מניין הערים הוא עשרים ותשע כולל הערים שנתנו לבני שמעון.

8 הערים צרעה ואשתאול מופיעות גם בנחלת דן (להלן יט, מא), כי היו מחולקות בין השבטים יהודה ודן, פרי תבואה (להר"י שווארץ), וכן משמע מבמדבר רבה (י, ה) ומרש"י להלן (יט, מא). והרד"ק (שם) כתב, שיתכן שהיו שתי צרעה ושתי אשתאול.

9 להלן (פסוק מג) מופיעה עיר נוספת בשם אשנה, וכנראה היה לשניהם שם נוסף להבדיל ביניהם, רד"ק.

10 מדובר בעיר אחת ששמה תפוח, וכאלו כתוב תפוח והעין (מעייין) שלה, מעין מה שכתוב גם בנחלת מנשה (להלן יז, ז) אל יושבי עין תפוח, רש"י (על פי מה שפירש את דבריו בספר תבואות הארץ להר"י שווארץ), ועיין להלן (פסוק לו).

(לח) יִרְמוּת, וְעֲדָלָם, שׁוֹכָה¹, וְעֲזָקָה:

(לו) וְשִׁעְרֵיב, וְעֲדִיתִיב, וְהַגְדָּרָה, וְהַגְדָּתִיב. כל הָעָרִיב שִׁנְמָנו כֹּאן (שֶׁהֵן בִּצְפוֹן הַשְּׁפֵלָה), אַרְבַּע עָשָׂרָה עָרִיב מוֹקְפוֹת חוּמָה², וְחֲצָרִיָּהֵן – הָעָרִיב הַפְּרוּזוֹת שֶׁמְכִיב כל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה בנגב השפלה

(לז) צָנָן, וְחֲדָשָׁה³, וּמִגְדָּל גָּד:

(לח) וְדִלְעָן, וְהַמְצָפָה, וְיִקְתָּאֵל:

(לט) לְכִישׁ, וּבְצֻקָה, וְעֵגְלוֹן:

(מ) וּכְבוֹן, וְלַחְמָם, וְכַתְלִישׁ:

(מא) וְהַגְדָּרוֹת, בֵּית דָּגוֹן⁴, וְנַעֲמָה, וּמִקְדָּה⁵. כל הָעָרִיב שִׁנְמָנו כֹּאן (שֶׁהֵן בִּדְרוֹם הַשְּׁפֵלָה), יָשִׁישׁ עָשָׂרָה עָרִיב מוֹקְפוֹת חוּמָה, וְחֲצָרִיָּהֵן – הָעָרִיב הַפְּרוּזוֹת שֶׁמְכִיב כל עִיר וְעִיר: ם

ערי יהודה במזרח השפלה

(מב) לְבִנְהָ, וְעֵתָר, וְעֵשָׂן⁶:

(מג) וְיִפְתָּח, וְאַשְׁנָה⁷, וְנָצִיב:

1 להלן (פסוק מח) מופיעה עיר נוספת בשם **שוכה**, וכנראה היה לשניהם שם נוסף להבדיל ביניהם, רד"ק.
2 מנין הערים הוא ארבע עשרה כיון שחישבנו את **תפוח והעינים** כעיר אחת, רש"י. והרד"ק פירש, **שהגדרה וגדרתים** היא עיר אחת.

3 מוזכרת בדברי חז"ל (עירובין דף מו:): כעיר קטנה.

4 קרויה על שם עבודה זרה של הפלשתים (שופטים טז, כג).

5 בה נחבאו חמשת המלכים שנלחמו עם גבעון (לעיל י, טז).

6 שתי ערים אלו (**עתר ועשן**) נתנו לבני שמעון (להלן יט, ז).

7 עיין לעיל (פסוק לג).

(מד) וְקַעֲלָהָ¹, וְאַכְזִיב², וּמֵרֵאשָׁתָּה. כָּל הָעָרִים שֶׁנִּמְנָנוּ כֹּאן (שֶׁהֵן בְּמִזְרַח הַשְּׂפֵלָה),
תִּשָּׁע עָרִים מִקְּפֹת חוּמָה, וְחֲצִירֶיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ׀

ערי יהודה שעל חוף הים

(מה) עֶקְרוֹן, וּבְנֵתֶיהָ – הַכְּפָרִים שֶׁסָּבִיבָהּ³, וְחֲצִירֶיהָ – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיבָהּ:

(מו) מֵעֶקְרוֹן וְיָמָּה – מֵעֶקְרוֹן וּלְמַעֲרָב, הִיוּ לַיהוּדָה כָּל הָעָרִים אֲשֶׁר עַל יַד אֲשְׁדּוֹד,
וְחֲצִירֶיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ׀⁴

עוד ערים על חוף הים

(מז) אֲשְׁדּוֹד, בְּנֵתֶיהָ – הַכְּפָרִים שֶׁסָּבִיבָהּ, וְחֲצִירֶיהָ – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיבָהּ,
עָזָה, בְּנֵתֶיהָ – הַכְּפָרִים שֶׁסָּבִיבָהּ, וְחֲצִירֶיהָ – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיבָה שְׂמִינִיּוֹת עַד
נַחֲל מִצְרִיִּם שְׁעוֹבֵר בְּדָרוֹם (מַעֲרָב) אֶרֶץ יְהוּדָה⁵. וְעָרִים אֵלּוּ מִגִּיעוֹת גַּם כֵּן לְמַעֲרָב⁶ עַד
הַיָּם (הַגְּבוּל) הַגָּדוֹל⁷, וְגְבוּל – הָאֵיִם שֶׁבִּים הַגָּדוֹל גַּם הֵם שְׂיִיכִים לְבְנֵי יְהוּדָה: ׀⁸

ערי יהודה בדרום חבל ההר (הר חברון)

(מח) וְהָעָרִים שֶׁקִּיבְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה בְּהָר הָהָא, שְׁמִיר, וְיִתִּיר, וְשׁוֹכָה: ׀⁹

(מט) וְדָנָה, וְקִנְיָת סָנָה שֶׁהִיא נִקְרָאת גַּם דְּבָר¹⁰: ׀

עוד ערים בדרום חבל ההר

1 נזכרת בספר שמואל (א' כג, א - יג) שדוד המלך בא להושיע את יושבי קעילה מידי פלשתים.

2 אולי היא כזיב שבה היה יהודה בעת לדת שלה בנו (בראשית לח, ה).

3 תרגום.

4 מהלך הפסוק על פי מצודת דוד.

5 מצודת דוד.

6 מצודת דוד.

7 פירוש הכתיב הוא, הים שהוא הגבול, כי הים היה גבול יהודה, רד"ק.

8 רש"י.

9 עיין לעיל (פסוק לה).

10 עיין בפירוש המלבי"ם לשופטים (א, יא), בביאור העניין שדביר נקראה גם קרית סנה וגם קרית ספר (לעיל פסוק טו, ושם בשופטים).

(ג) וְעֵנָב¹, וְאַשְׁתְּמָה, וְעֵנָבִים:

(כא) וְגִשְׁשׁוֹן², וְחֶלֶץ, וְגִלְחָה³, כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנָו כֹּאן (שֶׁהֵן בְּדֶרוֹם חֶבֶל הָרַח הַכְּבוֹדִי), אֲחֵת עֲשִׂירָה עִירִים מוֹקְפוֹת חוֹמָה, וְחִצְרֵיהֶן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ׀

עִירֵי יְהוּדָה בְּמֶרְכָּז חֶבֶל הָהָר

(כב) אֶרֶב, וְרוֹמָה, וְאַשְׁשֻׁזִין:

(כג) (וִינָבִים) וִינָבִים⁴, וְבֵית תַּפּוּחַ, וְאַפְקָה⁵:

(כד) וְחֶמְטָה, וְקִרְיַת אֶרְבֶּעַ שְׁהִיא נִקְרָאת גַּם חֶבְרוֹן, וְצִיֵּעַר. כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנָו כֹּאן (שֶׁהֵן בְּמֶרְכָּז חֶבֶל הָרַח הַכְּבוֹדִי), תִּשְׁעַ עִירִים מוֹקְפוֹת חוֹמָה, וְחִצְרֵיהֶן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ׀

עִירֵי יְהוּדָה בְּמֶרְכָּז חֶבֶל הָהָר

(כה) מַעֲזִיזִין⁶, בְּרַמְלִי⁷, וְזִיפָה⁸, וְיוֹפְתָה:

(כו) וְיִזְרְעֶאל⁹, וְיִקְדָּעָם, וְזִנְוִחַ:

(כז) חֶקֶן, גִּבְעָה, וְתַמְנָה. כָּל הָעֵרִים שֶׁנִּמְנָו כֹּאן (שֶׁהֵן בְּמֶרְכָּז חֶבֶל הָרַח הַכְּבוֹדִי), עֲשָׂרָה עִירִים מוֹקְפוֹת חוֹמָה, וְחִצְרֵיהֶן – הָעִירִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר: ׀

1 מערי הענקים שזכרו לעיל (יא, כא).

2 עיין לעיל (י, מא. יא, טז).

3 עירו של אחיתופל הגילני יועץ דוד (שמואל ב' טו, יב).

4 הכתיב והקרי הם שתי צורות של שם העיר.

5 עיר נוספת בשם אפקה קיימת בצפון הארץ (לעיל יג, ד ומלכים א' כ, כו), ואולי היא אפק שזכרה בין ערי אשר (להלן יט, ל).

6 עירו של נבל הכרמלי (שמואל א' כה, ב), שסרב לתת מזון לדוד ואנשיו כשהיו במדבר מתחבאים מפני שאול.

7 בעיר זו היה צאנו של נבל, ולכן נקרא הכרמלי. בעיר זו הציב שאול יד (מזבח או אנדרטא), בשובו ממלחמת עמלק (שמואל א' טו, יב).

8 במדבר שליד עיר זו התחבא דוד פעמים מפני שאול (שמואל א' פרק כג ופרק כו). ועיין לעיל (פסוק כד).

9 עיר נוספת בשם יזרעאלה מוזכרת להלן (יט, יח) בין ערי יששכר, והיא כנראה ליד עמק יזרעאל (להלן יז, טז), שעומד בין מנשה ויששכר.

ערי יהודה בצפון חבל החר

(נח) חֲלָחוּל, בֵּית צוּר, וְגִדְדוֹר:

(נט) וּמִעֲרַת, וּבֵית עֲנֹת, וְאֶלְתֶּקֶן. כל הערים שנמנו כאן (שהן בצפון חבל החר חברון), שֵׁשׁ ערים מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהּ – הערים הפרוזות שמסביב כל עיר ועיר: פ

ערי יהודה בחבל החר יערים

(ס) קְרִית בַּעַל שֶׁחֵא נקראת גם קְרִית יַעֲרִים, וְהֶרְבָּה. כל הערים (בהר יערים), שְׁתֵּים מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהּ – הערים הפרוזות שמסביבן: ס

ערי יהודה במדבר

(פא) והערים שקיבלו בני יהודה בַּמִּדְבָּר הן, בֵּית הָעֶרְבָּה¹, מִדִּין, וּסְכָכָה:

(פב) וְהַנֶּבֶשׁ, וְעִיר הַמִּלָּה, וְעֵין גִּדִּי². כל הערים שקיבלו בני יהודה במדבר, שֵׁשׁ ערים מוקפות חומה, וְחֲצִירִיָּהּ – הערים הפרוזות שמסביב כל עיר ועיר:

(פג) וְאֵת הַפְּלִשְׁתִּים שֶׁנִּקְרְאוּ חִיבוּסִי על שם מבצרם הגדול³, שהם היו יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, לֹא (יוכלו⁴) יָכֻלוּ – לא היו רשאים⁵ בְּנֵי יְהוּדָה⁶ לְהוֹרִישָׁם – לגרשם⁷,

1 נזכרת גם ביו ערי בנימין (להלן יח, כב), וכנראה שהן ערים אחרות, או שהתחלקה העיר בין יהודה ובנימין.

2 היא חצצון תמר (דברי הימים ב' כ, ב), שנוכרה במלחמת המלכים בימי אברהם (בראשית יד, ז).

3 היבוסי איננו שם אומה, אלא שם המצודה שהיתה בירושלים וישבו שם הפלשתים, רש"י (וכן משמע בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ו), אלא ששם כתב שהיו מבני חת). והרד"ק פירש, שיבוס היה שם אדם מהפלשתים ואליו התייחסו הפלשתים שבירושלים.

4 הכתיב מרמז על כך שגם בעתיד (אחרי כתיבת הספר) לא יוכלו להורישם, עד שיבוא דוד, רד"ק.

5 רש"י על פי ספרי (ראה ע"ב). והרד"ק פירש עוד לפי הפשט, שלא יכלו להורישם מפני חוזק המבצר, והוסיף שאולי היתה זאת סיבה מאת ה' כדי שדוד יוריש את יושבי העיר (שמואל ב' ה, ו - ט), ותקרא המצודה על שמו.

6 ירושלים היתה מחולקת בין יהודה ובנימין, כמו שהזכרנו לעיל (פסוק ח), ולכן שייך לומר כאן לא יכלו בני יהודה להורישם, ובשופטים (א, כא) לא הורישו בני בנימין, רד"ק בשופטים. והמלבי"ם (בשופטים א, ח) פירש, שבני יהודה רק לא יכלו להורישם, דהיינו לסיים את ההורשה לגמרי, כי כבר התחילו להוריש את ירושלים כמו שכתוב שם בשופטים (א, ח), ולא יכלו לסיים את ההורשה על ידי כיבוש היבוסי. אבל בני בנימין, לא הורישו כלל, כי לא עסקו בכלל בכיבוש ירושלים.

7 תרגום.

מפני השבועה שנשבע אברהם לאבימלך¹. וַיָּשָׁב הַיְבוּסִי אֶת – יחד עם בְּנֵי יְהוּדָה
בִּירוּשָׁלַם, עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר²: פ

נחלת יוסף

טז (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל – הנחלה שעלתה בגורל לְבְנֵי יוֹסֵף – מנשה ואפרים³, שקיבלו
נחלותיהם בצד הצפוני של כיבוש יהושע⁴. והתחיל גבולם למזרח מִיְרֵדֶן יְרִיחוֹ, ומשם
בא (בדרום) לְמִי יְרִיחוֹ מְזַרְחָה – הצד המזרחי של מי יריחו⁵. ואולם, משבא הגבול מול
יריחו – לא נטה דרומה לכיוון יריחו⁶, אלא אל הַמִּדְבָּר לצד מערב עֵלָה⁷ הגבול בבואו
מִיְרִיחוֹ, וממשיך משם ללכת בְּהָר בֵּית אֵל, ומגיע לצד המערבי⁸ של בית אל⁹:

(ב) וַיֵּצֵא – התרחב הגבול לצד דרום בדרכו מִבֵּית אֵל, ובא לִזְזָה – ללז¹⁰. וְעָבַר
הגבול משם אֶל הַגְּבוּל של האומה שנקראה הָאֲרָבִי¹¹, ועבר בתוך העיר עֲטָרוֹת:

1 בראשית כא, כג. - רש"י בשם חז"ל. ובפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ו) פירש, שלא יכלו להורישם מפני השבועה שנשבע אברהם לעפרון ויושבי עירו, עיין שם.

2 רד"ק, ועיין לעיל ד, ט. וכאן יודו כולם שכך פירוש הפסוק, שכן כבר הוריש דוד את היבוסי, וכבר גלו בני יהודה (ובנימין) מהארץ, וכן אמרו חז"ל לגבי פסוק זה במסכת יומא (דף נד.).

3 בתוך נחלה זו קיבלו שני השבטים כל אחד בנפרד, והיו נחלותיהם צמודות זו לזו, מצודת דוד.

4 כמו שכתוב להלן (יח, ה) יהודה יעמד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון, רש"י.

5 מצודת דוד. ופירש המלבי"ם שהיות ומי יריחו נובעים ממערב העיר (כמו ששמע במלכים ב' ב, כג) שאלישע הנביא המשיך ממעיין יריחו בדרכו לבית אל (שהיא מערבית ליריחו, כמו שמפורש כאן), לכן היה צריך לפרט שהגבול פגע במים שזרמו במזרח העיר.

6 ונמצא שהיתה יריחו מחוץ לגבול, בנחלת בנימין (שקיבלו נחלתם בין יהודה ואפרים), הגר"א.

7 הגבול כאן עדיין מזרחית לירושלים, ולכן שייך בו לשון עלייה.

8 רש"י.

9 אין זאת לזו שיעקב קרא לה בית אל (בראשית כח, יט), אלא עיר אחרת שנקראה בית אל. והגר"א כתב שמקום זה היה שמו הר בית אל, והוא המקום שקראו כבר אברהם בית אל (בראשית יב, ח). לדעת הרד"ק היתה עיר זו בנחלת יוסף (אפרים), ולדעת המלבי"ם היתה בנחלת בנימין.

10 ונמצאה לזו בתוך גבול יוסף, מצודת דוד. לזו זו היא אשר קראה יעקב בית אל (בראשית כח, יט).

11 הדגיש את עניין גבול הארכי כיוון שהיתה עוד עיר בשם עטרוֹת במזרח של ארץ יוסף, כדלהלן (פסוק ז), מלבי"ם.

(ג) וַיֵּרֶד¹ הַגְּבּוּל עוֹד יַמָּה – לַצַּד מֵעֶרֶב², אֶל הַגְּבּוּל שֶׁל הָאוֹמָה שֶׁנִּקְרָאָה חֵיפְלִיטִי, וְהַמְשִׁיךְ עוֹד לַצַּד מֵעֶרֶב עַד הַגְּבּוּל הַדְּרוֹמִי³ שֶׁל הָעִיר בֵּית חוֹרֵן הַתַּחְתּוֹן, וְהַמְשִׁיךְ עוֹד לַמֵּעֶרֶב עַד הָעִיר גִּזְרָה. וְהָיוּ (תַּצְאָתוֹ) תַּצְאָתָיו – סוֹף הַגְּבּוּל, יַמָּה – אֶל הַיָּם⁴:

(ד) וַיִּנְחְלוּ בְנֵי יוֹסֵף בְּתוֹךְ הַנְּחֻלָּה הַנִּזְכֶּרֶת שְׁנֵי גּוּרְלוֹת⁵, אֶחָד לְמִנְשָׁה וְאֶחָד לְאַפְרַיִם:

(ה) וַיְהִי הַגְּבּוּל שֶׁקִּיבְלוּ בְנֵי אַפְרַיִם מְתוֹךְ נְחֻלַּת בְּנֵי יוֹסֵף, לְמִשְׁפַּחָתָם – בְּתוֹךְ נְחֻלָּה זוֹ קִבְּלָה כָּל מִשְׁפַּחָה (מִמַּטֵּה אַפְרַיִם) אֶת חֻלְקָהּ. וַיְהִי גְּבּוּל נְחֻלָּתָם, מִזְרָחָה – גְּבּוּלֵם הַמְּזֻרָחִי⁶ הִיָּה מֵעֲטֻרוֹת אֲדָר שֶׁבְּדָרוֹם נְחֻלָּתָם (בְּצִפּוֹן נְחֻלַּת בְּנִימִין⁷), עַד בֵּית חוֹרֵן עֲלִיּוֹן שֶׁבְּצִפּוֹן נְחֻלָּתָם⁸:

(ו) עֵתָה מִפְּרֹט אֶת הַגְּבּוּל הַצִּפּוֹנִי מִהַמְּזֻרָח לַמֵּעֶרֶב⁹, וַיֵּצֵא – הַתֵּרָחֵב הַגְּבּוּל מִבֵּית חוֹרוֹן חֵימָה – לְכִיוּן מֵעֶרֶב, וְהִגִּיעַ עַד אֶל הַמִּכְמֶמֶת מִצַּד צִפּוֹן שֶׁל הַמִּכְמֶמֶת¹⁰, וְנָסַב – וְהִקִּיף הַגְּבּוּל כִּשְׁהוּא מִתְּפֹשֵׁט עוֹד לַצַּד צִפּוֹן¹¹, מִזְרָחָה – מִצַּד מְזֻרָחָה, אֶת

1 הגבול כבר עבר את המקום שנגד ירושלים, ומעתה הוא יורד.

2 מצודת דוד. והגר"א פירש עוד, שאולי היה שם איזה ים שאליו מתייחס חשבון הגבול.

3 ונמצא שבית חורון תחתון היתה בגבול יוסף (אפרים), מצודת דוד. והגר"א פירש, שעבר בגבול הצפוני של בית חורון תחתון, ובית חורון עצמה היתה בנחלת בנימין.

4 שהוא היה הגבול המערבי, מצודת דוד.

5 מלבי"ם.

6 רש"י. ולדעת הגר"א, הכוונה שנחלת בני אפרים היתה בחלק המזרחי של נחלת יוסף, וגבול זה (מעטרות אדר עד בית חורון עליון) הוא במערב נחלת אפרים.

7 מצודת דוד.

8 רש"י.

9 רש"י (ולדעת הגר"א (שבית חורון היא במערב) מהמערב למזרח). ולדעת מהר"י קרא, הכתוב מפרט את הגבול מהים לכיוון מזרח.

10 ומכמתת עצמה היתה בנחלת מנשה, מצודת דוד.

11 רש"י. ולדעת הגר"א כאן עובר לפרט את הגבול המזרחי מהצפון לדרום.

העיר תִּאֲנַת שִׁלָּה. וְעָבַר אוֹתוֹ – אֵת [תחומה של¹] תִּאֲנַת שִׁלָּה לְכִיּוּן דְּרוֹם² מִמְּזָרְחַה הָעִיר יְנוּחָה³ שֶׁהִיְתָה מִמְּזָרְחָה שֶׁל תִּאֲנַת שִׁלָּה⁴:

(ז) עָתָה מִפְּרָט אֵת הַגְּבוּל הַדְּרוֹמִי, וַיֵּרֶד⁵ מִיְּנוּחָה כְּלָפִי מִזְרָח⁶, אֶל הָעָרִים עֲטָרוֹת וְנַעֲרָתָה. וּפָגַע – פָּגַשׁ הַגְּבוּל בְּיִרְיָחוֹ, וַיֵּצֵא – הִתְרַחֵב עוֹד אַחֲרֵי יִרְיָחוֹ, וְהִגִּיעַ עַד הַיַּרְדֵּן:

(ח) לִיד הַיַּרְדֵּן (בְּתַחֲסוֹם נַחֲלַת מִנְשָׁה) הִיְתָה עִיר בְּשֵׁם תַּפּוּחַ וְאָף הִיא הִיְתָה שֶׁל בְּנֵי אִפְרַיִם⁷, וּבְמִתְפֹּיֶה יִלְךְ הַגְּבוּל (שִׁישׁ בּוֹ עָרִים לְאִפְרַיִם בְּתוֹךְ תַּחֲסוּמֵי מִנְשָׁה⁸) יָמָּה – לְכִיּוּן מִעֶרֶב, וְהִגִּיעַ לְדְרוֹם⁹ הַנַּחֲלָה שְׁזוֹרֵם לִיד הַמָּקוֹם שֶׁנִּקְרָא¹⁰ קִנָּה, וַהֲיִי תִצְאָתִיו – סוּף גְּבוּל עָרֵי אִפְרַיִם (שֶׁבְּמִנְשָׁה), הַיָּמָּה – אֶל הַיָּם. זֹאת הַמְּפֹרֶטֶת עַד כֵּאֵן הִיא נַחֲלַת מִיָּמָה בְּנֵי אִפְרַיִם, לְמִשְׁפַּחָתָם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה חֶלְקָהּ הַמִּיּוּחָד לָהּ¹¹:

(ט) וְלִמְלֶכֶד גְּבוּל נַחֲלָתָם, הִיוּ לְאִפְרַיִם גַּם אֵת הָעָרִים שֶׁהָיוּ הַמְּבֻדָּלוֹת – מוֹבְדָלוֹת¹² וְנִיכְרוֹת שֶׁהָיוּ שְׂיִיכוֹת לְבְנֵי אִפְרַיִם, וְעָרִים אֵלּוֹ הָיוּ בְּתוֹךְ נַחֲלַת בְּנֵי מִנְשָׁה בְּשִׁמְחָה שֶׁמִּתְפּוֹחַ וְעַד נַחֲלָה קִנָּה¹³. וְעָרִים אֵלּוֹ הֵן, כָּל הָעָרִים מוֹקְפוֹת הַחֹמָה, וְחֲצָרֵיהֶן – הָעָרִים הַפְּרוּזוֹת שֶׁסָּבִיב כָּל עִיר וְעִיר:

1 שכן אם הקיף הגבול את תִּאֲנַת שִׁלָּה מִמְּזָרְחָה, לא יתכן שעבר בתוך העיר ממש.

2 מצודת דוד.

3 העיר נקראת יְנוּחָה, והיא לא באה במקום לי בתחילת התיבה (שאין לה צורך כאן).

4 גם יְנוּחָה וגם תִּאֲנַת שִׁלָּה הִיוּ בְּנַחֲלַת מִנְשָׁה, מצודת דוד. ולדעת הגר"א (שכעת הוא מפרט את הגבול המזרחי) הִיוּ שְׂתֵייהֶם בְּנַחֲלַת אִפְרַיִם, ואחרי שעבר את מִזְרָחָה שֶׁל תִּאֲנַת שִׁלָּה עָבַר גַּם אֵת מִזְרָחָה שֶׁל יְנוּחָה.

5 הגבול עומד כאן כבר מזרחית לירושלים, ולכן שייך בו לשון ירידה.

6 מצודת דוד. ולדעת הגר"א הוא המשך של הגבול המזרחי מהצפון לדרום.

7 להלן יז, ח. - רש"י. ומהר"י קרא פירש, שכאן מפרש את רוחב הגבול מדרום לצפון במערב נחלת אפרים. ולדעת הגר"א, העיר תַּפּוּחַ הִיְתָה בְּדְרוֹם מִזְרָח נַחֲלַת מִנְשָׁה (שנחלתם היתה במערב נחלת אפרים).

8 מצודת דוד.

9 להלן יז, ט - י.

10 מהר"י קרא.

11 מצודת דוד.

12 מְבֻדָּלוֹת כְּמוֹ מוֹבְדָלוֹת, או שֶׁמְבֻדָּלוֹת הוא שם התואר לעיר המובדלת, רד"ק.

13 רש"י להלן (יז, ט).

(י) וְלֹא הוֹרִישׁוּ – ולא גרשו בני אפרים אֶת הַכֹּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגִזְרֵי שְׁהִיתָה מִנְחָלָתָם¹ בין הערים המבדלות². וַיֵּשֶׁב הַכֹּנַעֲנִי בְּקֶרֶב אֲפֵרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה – עד עת כתיבת הספר³, וַיְהִי הַכֹּנַעֲנִי שֶׁבִּגְזֵר לְמַם עֶבֶד – לשלם מס ולעבוד לבני אפרים⁴:
פ

נחלות מנשה ובנימין

נחלת מנשה ואפרים

יז (א) וַיְהִי הַגּוֹרֵל – הנחלה שעלתה בגורל לְמִטָּה מְנַשֶּׁה, ומה שקבל מנשה את נחלתו אחרי אפרים פִּי – על אף שהוא בְּכוֹר יוֹסֵף והיה ראוי לתת לו את נחלתו לפני אפרים, מכל מקום הקדימו את אפרים כי יעקב הקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה⁵. אבל בתוך בני מנשה היתה הנחלה בתחילה לְמַכִּיר כי הוא היה בְּכוֹר מְנַשֶּׁה⁶, והוא היה אָבִי הַגִּלְעָד – אביו של גלעד⁷, פִּי – אשר הוא היה אִישׁ מְלַחְמָה ובהר לשבת בערי הגבול⁸, וַיְהִי לוֹ – למכיר, הַגִּלְעָד לבנו גלעד וְהַפָּשָׁן לוֹ עֲצֻמוֹ⁹:

(ב) וַיְהִי הַגּוֹרֵל שִׁיפּוּרְט כֹּאן לְבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים שלא קיבלו נחלה בגלעד ובבשן, לְמִשְׁפַּחָתָם – לכל משפחה ומשפחה חלקה המיוחד לה. וחולקה הנחלה בין משפחות בני גלעד בן מכיר¹⁰, לְבְנֵי אֲבִיעֶזֶר, וְלְבְנֵי חֶלֶק, וְלְבְנֵי אֲשִׁרְיָאֵל, וְלְבְנֵי שָׁכֵם, וְלְבְנֵי

1 להלן כא, כא.

2 מלבי"ם. ובכלי יקר פירש, שגזר היתה בתוך נחלת אפרים ממש, וכוונת הכתוב לומר שהיו להם ערים בגבול מנשה, אבל את גזר שהיתה בגבולם ממש לא הורישו.

3 רד"ק (לעיל טו, סג), ועיין לעיל ד, ט.

4 תרגום. ובמצודת דוד פירש, מס של עבודה, שהמס שנתנו לאפרים היה שעבדו בשבילם בגופם.

5 בראשית מח, יט. - מהר"י אברבנאל. והגר"א פירש, שכיון שמנשה היה הבכור לכן נקרא הגורל על שמו - ויהי הגורל למטה מנשה (ובאפרים לא נזכר גורל אלא ויהי גבול בני אפרים) (לעיל טז, ה). ועיין עוד בהערה הבאה.

6 רש"י. והרד"ק פירש, שכיון שהיה מכיר בכורו של מנשה שהיה בכורו של יוסף, לכן עיקר ברכת משה (דברים לג, יז) בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו חלה דווקא עליו יותר מבני אפרים ושאר בני מנשה, ולכן היה איש מלחמה ועל ידי זה כבש את הגלעד והבשן.

7 או שהכוונה שהיה שר על ארץ הגלעד, מצודת דוד.

8 מצודת דוד.

9 הגר"א.

10 במדבר כו, ל - לב.

חפר, וְלִבְנֵי שְׁמִידָע. אֵלֶּה הַמִּשְׁפָּחוֹת שֶׁנִּמְנְוּ כֹּאן הֵם בְּנֵי מִנְשֶׁה בֶּן יוֹסֵף הַזִּכְרִים¹, שְׁקִיבֻלוּ נַחֲלָה לְמִשְׁפַּחְתָּם – לְכָל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה²:

(ג) וְלִצְלָפְחָד בֶּן חֹפֶר בֶּן גִּלְעָד בֶּן מְכִיר בֶּן מִנְשֶׁה³, לֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים שְׁקִיבֻלוּ נַחֲלָה בָּאָרֶץ, כִּי – אֵלֹא אִם – אֲשֶׁר רַק בָּנוֹת הָיוּ לוֹ. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנוֹתָיו, מִנְחֵלָה וְנַעֲמָה מִנְחֵלָה מִלְכָּה וְתַרְצָה⁴:

(ד) וְתִקְרַבְנָה בָנוֹת צִלְפָּחַד לְפָנֵי אֱלֹעָזָר הַכֹּהֵן, וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן, וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים שֶׁל הַשִּׁבְטִים, שֶׁהֵם עֹמְדֵי לַחֲלֹק אֶת הָאָרֶץ⁵, לֵאמֹר – קִרְבוּ אֵלֵיהֶם כְּדֵי לֵאמֹר דְּבָרִים אֵלֶּה, יְהוֹה צִוָּה אֶת מֹשֶׁה, לָתֵת לָנוּ אֶת הַנְּחִלָּה שֶׁל אֲבִינוּ בְּתוֹךְ אֲחֵינוּ – אֲחֵי אֲבִינוּ⁶. וַיִּתֵּן לָהֶם יְהוֹשֻׁעַ⁷ אֶל – עֹל⁸ כִּי יְהוֹה, נִחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן⁹:

(ה) וַיִּפְּלוּ חֲבֵלֵי – נַחֲלוֹת מִנְשֶׁה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן הַמַּעֲרָבִי עֲשָׂרָה חֲלָקִים, שִׁשָּׁה לַשֵּׁשׁ הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּזְכָּרוֹת וְאַרְבַּעָה לַבָּנוֹת צִלְפָּחַד¹⁰. וְעֲשָׂרָה חֲבָלִים אֵלֶּה הָיוּ לְבָד – חוּץ מֵאֲרָץ הַגִּלְעָד וְהַפָּשָׁן אֲשֶׁר מֵעַבְרָה לַיַּרְדֵּן בְּמִזְרָח, שֶׁשֶׁם קִיבְלוּ שָׂאֵר בְּנֵי מִנְשֶׁה:

1 לעומת המוזכרות בפסוק הבא שהיו נקבות, הגר"א.

2 מצודת דוד.

3 חישב את ייחוסו בן אחר בן כדי להודיע שהיה צדיק בן צדיק, הגר"א.

4 מנה אותן כאן לפי סדר חכמתם, הגר"א.

5 לעיל יד, א.

6 מצודת דוד, והיינו שאחינו הכוונה לבני שבטנו.

7 על אף שגם אלעזר והנשיאים חלקו את הארץ, עיקר החלוקה נקראת על שם יהושע (עיי' לעיל א, ו).

8 המלבי"ם (לעיל טו, יג) כתב, שכתב אל פי כיון שציווי ה' היה כבר בימי משה (על פי נאמר על ציווי חדש, ואל פי נאמר על ציווי שכבר נאמר זמן רב לפני כן).

9 חז"ל (בבא בתרא דף קיח:), ביארו, שְׁקִיבֻלוּ גַם חֶלֶק בְּתוֹךְ נַחֲלַת חֹפֶר אֲבִיו שֶׁל צִלְפָּחַד, וְלֹכֶן כְּתוּב שְׁקִיבֻלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶן.

10 כי קיבלו את נחלת אביהן שהיה מיוצאי מצרים. וגם את חלק אביהן בירושת אביו חפר שגם היה מיוצאי מצרים, ובנחלה זו (של חפר) קיבלו שני חלקים כי צלפחד היה בכור. וגם קיבלו את חלק אביהן בירושת אחיו שמת במדבר ולא היו לו בנים (ועל אף שלגבי מנין החבלים אצל אחי אביהן לא מנה את החלקים עצמם (שהיו צריכים להיות שמנה עשר, כי כל אחד קבל גם מירושת אביו וגם מירושת האח שמת בלי בנים) אלא את המשפחות, בכל זאת מנה אצל הבנות את כל החלקים, כדי ללמד שארץ ישראל מוחזקת לישראל מאבותיהם וחל עליה הדין שבכור מקבל פי שנים (כי דבר שבא לאחר מיתת האב אין הבכור מקבל בו פי שנים)), כן פירשו חז"ל בבבא בתרא (דף קיח:). והר"י מטרנאני פירש, שבנחלת מנשה היו עשרה מחוזות (ופרטם המלבי"ם: א. מהמכמתת עד עין תפוח (להלן פסוק ז). ב. ארץ תפוח עד נחל קנה (להלן פסוק ח). ג. מצפון נחל קנה עד הים (להלן פסוק ט). ד. בית שאן ובנותיה. ה. יבלעם ובנותיה. ו.

(ו) ומבאר את הסיבה למה קיבלו עשרה חבלים, **כִּי בָנוּת צִלְפַּחַד שְׁחִיה מִבְּנֵי מְנַשֶּׁה, נָחֲלוּ נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנָיו** של מנשה, ולכן קיבלו תוספת של חלקי הבנות¹. **וְאֶרֶץ הַגְּלָעָד** שבעבר הירדן המזרחי² **הָיְתָה לְבְנֵי מְנַשֶּׁה הַנּוֹתָרִים** – לשאר בני מכיר וגלעד, ולכן קיבלו רק עשרה חבלים ולא יותר³:

(ז) **וַיְהִי הַגְּבוּל** שקיבלו בני **מְנַשֶּׁה** מתוך נחלת בני יוסף, גבולם המערבי⁴ התחיל מנחלת בני **אָשֶׁר** שבצפון מערב, ומשם הגיע עד **הַמִּכְמָתָה** שבדרום מערב⁵, **אָשֶׁר** המכמתת היא **עַל פְּנֵי** – מקבילה לעיר **שָׁכֶם** שהיתה בנחלת אפרים⁶ (בדרום מערב⁷). **וְהָלַךְ הַגְּבוּל** למזרח כשהוא נוטה באלכסון⁸ **אֶל הַיַּמִּין** – לכיוון הדרום, והגיע **אֶל יִשְׂבִּי** – היושבים **בְּעֵין תַּפּוּחַ**:

(ח) **לְבְנֵי מְנַשֶּׁה הָיְתָה שְׂיִכַת אֶרֶץ** – הכפרים והערים שסביב העיר⁹ **תַּפּוּחַ**. **וְהָעִיר תַּפּוּחַ** עצמה שהיתה **אֶל** – ליד **גְּבוּל מְנַשֶּׁה**, היתה שייכת¹⁰ **לְבְנֵי אֶפְרַיִם**:

(ט) **וַיֵּרֶד הַגְּבוּל** מתפוח לכיוון מערב אל **נַחַל קָנָה**. **נְגֻבָּה** – מצד דרום לנחל היו **עָרִים הָאֵלֶּה** – המבדלות שנוכרו למעלה שהיו¹¹ **לְאֶפְרַיִם בְּתוֹךְ עָרֵי מְנַשֶּׁה**. **וְהַגְּבוּל מְנַשֶּׁה** היה **מִצְפּוֹן לְנַחַל**, **וַיְהִי תִצְאָתָיו** – סוף הגבול, **הַיַּמָּה** – אל הים¹²:

דאר ובנותיה. ז. עין דור ובנותיה. ח. תענך ובנותיה. ט. מגידו ובנותיה. י. שלשת הנפת (שבעה מחוזות אלו מוזכרים להלן בפסוק יא).

1 המלבי"ם פירש לפי דרכו, שבגלל שגם בנות **צִלְפַּחַד** קיבלו נחלה, היו צריכים שטח יותר גדול.

2 רש"י.

3 מצודת דוד.

4 מצודת דוד. ולדעת הגר"א – הגבול הצפוני.

5 מצודת דוד. והגר"א פירש, שהמכמתת היתה בצפון מזרח של נחלת מנשה, כמו שמשמע מכך שהיא היתה **על פְּנֵי שָׁכֶם** (ולדעת המצודות הכוונה שהיתה מקבילה לעיר **שָׁכֶם**).

6 להלן כא, כא.

7 מצודת דוד.

8 מצודת דוד. והגר"א פירש, שעתה מפרש את גבול **מִזְרַח** בני מנשה, והולך מהצפון לדרום.

9 רש"י.

10 מלבי"ם.

11 רש"י ומלבי"ם.

12 מצודת דוד.

(י) **נְגִבָה** – דרום נחלת יוסף היתה שייכת ל**אַפְרַיִם**, ו**צִפְוֹנָה** – וצפון נחלת יוסף היתה שייכת¹ ל**מְנַשֶּׁה**, ו**יְהִי הַיָּם** סוף גבולו של מנשה². ו**בְּאֶשֶׁר יַפְגְּעוּן מְצֻפֹּן** – נחלת אשר היתה מצפון (מערב) נחלת מנשה, ו**בְּיִשְׁשָׁכָר מְמֹזָרָח** – נחלת יששכר היתה ממזרח (צפון) נחלת מנשה:

(יא) ומלבד מה שהיתה נחלת מנשה סמוכה לנחלות יששכר ואשר, ו**יְהִי לְמְנַשֶּׁה** גם ערים **בְּיִשְׁשָׁכָר וּבְאֶשֶׁר** – בתוך גבולות נחלותיהם ממש³. ואלו הן הערים, העיר **בֵּית שָׁאן וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה⁴, ו**הָעִיר יְבֻלָּעַם וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**אֶת יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **דָּאָר וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **תַּעֲנָךְ וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ו**יִשְׁבִּי** – היושבים בעיר **מִגְדוֹ וּבְנַתְיָה** – הכפרים שסביבה, ומה שהזכרנו שהיו שייכים לבני מנשה הערים **דָּאָר** ועין דור, הכוונה שהיו להם את **שְׁלֹשֶׁת הַנָּפֶת** – המחוזות, שהיו בתחום ערים אלו⁵:

(יב) **וְלֹא יָכֻלוּ בְנֵי מְנַשֶּׁה לְהוֹרִישׁ** – לגרש⁶ את יושבי **הָעָרִים הָאֵלֶּה** של בני מנשה בנחלת יששכר ואשר⁷. ו**יִזְאָל** – רצה⁸ **הַכְּנַעֲנִי לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ חֲזָאֵת** ואכן נשאר בזה הכנענים מחוסר כוחם של בני מנשה נגדם:

1 רש"י. והגר"א פירש, שהכוונה ל**דרום וצפון** הנחל, כמו שכתוב בפסוק הקודם.

2 מצודת דוד (כי על **אפרים** כבר אמר לעיל (טז, ח) שהיה גבולו עד הים). והמלבי"ם פירש, ו**יהי הים גבולו** שעד הים נמשך ענין זה ש**דרום** הנחל היה ל**אפרים** ו**צפון** הנחל ל**מנשה**.

3 מלבי"ם.

4 תרגום.

5 כמו שנאמר לעיל (יב, כג) **מֶלֶךְ דֹּר לַנֶּפֶת דֹּר**, וכן נאמר (לעיל יא, ב) **וּבְנֵי דֹר מִים**, רש"י. ובמצודת דוד פירש, שכל הערים שנזכרו בפסוק עמדו בשלשה מחוזות. והמלבי"ם פירש, שהכוונה למקום נוסף שהיו בו שלשה מחוזות מחוברים, ולכן נקרא **שלשת הנפת**.

6 תרגום.

7 מלבי"ם, ועיין עוד להלן (פסוקים יד - יח).

8 רש"י. ויונתן תרגם מלשון **התחלה**, וביאר בכלי יקר שהכנעני ישב **מתחילה** בלא לתת **מס** (ורק אחר כך **כשחזקו בני ישראל** נתנו אותם **למס**, ולא כמו אצל בני אפרים שכתוב מלכתחילה **ויהי למס עובד** (לעיל טז, י), או שהכוונה שהכנעני **התחיל** להרים יד במרד, ולכן לא יכלו להורישם (אבל אצל בני אפרים לא כתוב **שלא יכלו** להורישם, כי בני אפרים מרצונם לא הורישו את יושבי גור).

(יג) וַיְהִי כִּי – כאשר חָזְקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל על הכנענים, גם אז עדיין לא גרשו אותם לגמרי¹, אלא וַיִּתְּנוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי לָמָּם – הכניעו אותם שיתנו להם מם, וַהֲוִירֶשׁ – לגרש לא הוֹרִישׁוּ – לא גרשו בני מנשה את הכנעני: ם

טענת בני יוסף על נחלתם

(יד) וַיִּדְבְּרוּ בְּנֵי יוֹסֵף – חצי שבט מנשה (שבעבר הירדן המערבי)², אֶת – עם יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר – דברו אתו דברים אלו, מִדּוּעַ נִתְּנָה לִי – לנו³ לַנַּחֲלָה גּוֹרֵל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד – גורל כאחד מן השבטים הקטנים ממנו⁴, וְאָנֹכִי – אנחנו (בני מנשה) עִם רַב, עַד אֲשֶׁר אֵתָּה רֹאאָה שְׁעַד בָּהּ – עד כדי כך בִּרְכֵנִי יְהוָה – ברך אותנו והפריה אותנו להיות במספר הגדול הזה שאתה רואה אותנו היום⁵:

1 כוונתו להוכיח את בני מנשה, שעל אף שבתחילה היו אנוסים כי לא יכלו לנצח את הכנעני, אבל אחר כך כשכבר יכלו לנצחם - גם לא גרשו אלא רק נתנום למם, או שנפרש שגם כשהצליחו להכניעם, עדיין היה חזק כוחם של הכנענים ולא יכלו להורישם לגמרי, כלי יקר.

2 כי רק מנינם של מנשה גדל ממה שהיה להם בצאתם ממצרים (מ-32,200 (במדבר א, לה) ל-52,700 (במדבר כו, לד)), ואילו מנינם של אפרים התקטן בכניסתם לארץ (מ-40,500 (במדבר א, לו) ל-32,500 (במדבר כו, לו)), וחלוקת הארץ היתה לפי מנין יוצאי מצרים, רש"י ורד"ק. והר"י מטראני פירש, שהכוונה גם על בני אפרים כמו שמשמע להלן (פסוק יז) ויאמר יהושע אל בית יוסף לאפרים ולמנשה לאמר (ותירץ זאת הרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר כו, נד), שבני אפרים באו לעזור לאחיהם בני מנשה בטענתם. אלא שלדעתו באו בני מנשה להתלונן לאחר שלא הצליחו להוריש את הכנעני מכל עריהם (כנ"ל פסוק יב)).

3 כתב בלשון יחיד, כי גדול השבט (חניאל בן אפוד/קמואל בן שפטן (במדבר לד, כג - כד) דיבר בשם כולם, הר"י מטראני.

4 רד"ק. והרלב"ג פירש, גורל אחד - גורל מוגבל שלא נוכל להרחיבו כשנרבה ונצטרך יותר. והר"י מטראני פירש, גורל אחד כמשמעו, שהתלוננו בני אפרים ומנשה על שנתן לשניהם נחלה אחת. וביאר הגר"א, שחלוקת הארץ היתה לפי מחוזות ולפי מספר האנשים, דהיינו שחלקו את הארץ לשנים עשר מחוזות בחלקים שווים, ואחר כך חישבו את מנינו של כל שבט והוסיפו לו או הפחיתו לפי הצורך, וטענת בני יוסף היתה שלא הוסיף להם על נחלתם לפי צרכם (לדעת המלבי"ם היתה טענה זו לפני שהוסיף להם יהושע את הערים באשר וביששכר (כדלעיל פסוק יא), וראה עוד להלן (פסוקים יז - יח)). והרמב"ן בפירושו על התורה (במדבר כו, נד) ביאר, שטענתם היתה שאם היה נותן להם (לבני מנשה) את נחלתם במקום אחר (לא בצמוד לבני אפרים), אולי היה להם יותר קל לכבוש את הערים שבמקום ההוא, והיו יכולים לכבוש את כל נחלתם, או שהתכוונו לטעון - למה חלקת את נחלתנו לשני חלקים, בזמן שהוא גורל אחד והיה ראוי לכל אחד מאתנו בנפרד.

5 רש"י (והזכיר עוד את דרשת חז"ל (ילקוט שמעוני רמז כט) עד כה - עד שהתרבה מנין שבטנו כמספר כ"ה אלפים ממה שמנו אותנו ביציאת מצרים). ומהר"י קרא פירש, שכל כך ברכני ה', עד אשר על אף שמגיעה נחלתי עד כה - עד הים הגדול, עדיין אין הנחלה מספיקה לי.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יְהוֹשֻׁעַ לִבְנֵי מִנְשָׁה, אִם אַכְּנֶה עִם רַב אֶתְּהָ כְּדֹבְרִיךְ, אִם כֵּן יִשׁ לָכֶם מִסְפִּיק כַּח כְּדֵי לִכְרוֹת יַעֲרוֹת¹, וְלִכְן עָלָה לָךְ (- בְּשִׁבִּילֶךְ) הַיַּעְרָה - אֵל הַיַּעַר². וַיִּבְרָאת - תִּכְרוֹת אֶת עֲצֵי הַיַּעַר³ לָךְ - בְּשִׁבִּיל שִׁיחִיהָ לָךְ מִקּוֹם לִשְׁבֶּת⁴ שָׁם, בְּאַרְיֵן זֶה שֶׁבָּה יוֹשְׁבִים כּוֹס הַפְּרִזִּי וְהַרְפָּאִים. זֹאת תַּעֲשׂוּ בִּי אַתֶּם אוֹמְרִים⁵ שְׁאֵין - דְּחֹק וּקְטָן⁶ לָךְ מוֹשֶׁבֶךְ שֶׁבְּהָר אֶפְרַיִם:

(טז) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יוֹסֵף לִיהוֹשֻׁעַ, לֹא יִמָּצֵא - לֹא יִסְפִּיק⁷ לָנוּ הָהָר - הָר אֶפְרַיִם, כִּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁהוּא דְּחֹק לָנוּ מִלְּשִׁבֶּת בּוֹ⁸. וְיִמָּה שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁנִּפְנָה אֶת הַיַּעַר, לֹא נוֹכַל לַעֲשׂוֹת זֹאת כִּי⁹ רָכִב בְּרִזָּל יֵשׁ בְּכָל הַפְּנִיעָנִי (- הַפְּרִזִּי וְהַרְפָּאִים¹⁰) הַיֹּשֵׁב בְּאַרְיֵן הָעֵמֶק, וּרְכִבִּי בְּרִזָּל כֹּאֵלָה יֵשׁ לְכַנְעֵנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעִיר בֵּית שֶׁאֵן וּבְנוֹתֶיהָ - הַכַּפְרִים שֶׁמִּבִּיבָה, וְלַכַּנְעֵנִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּעֵמֶק יִזְרְעֵאל:

1 רש"י.

2 לדעת הרד"ק, יער זה היה בהר אפרים, ואמר להם שודאי יסכימו בני אפרים שתנחלו בהר שלהם, כי גם להם עדיף שיהיה המקום יישוב מאשר יהיה יער (ומצויות בו חיות רעות), וגם ישמחו שתורישו את הפרזי והרפאים. ולדעת מהר"י קרא (שלא מדובר כלל ביער), היו ערים אלו של הפרזי והרפאים בנחלת יששכר ואשר, והם הערים שנזכרו לעיל (פסוק יא) שקיבלו בני מנשה בנחלת יששכר ואשר, ואחרי שפרט הכתוב את כל נחלת מנשה, פרט איך קיבלו את הערים ההם, שבתחילה קיבלו רק את נחלתם (לפי הגבולות הכתובים), ואחרי שהתלוננו נתן להם יהושע עוד ערים ביששכר ובאשר.

3 כמו וַיִּבְרָא אוֹתָהֶן בְּחִרְבוֹתָם (יחזקאל כג, מז), שהוא לשון כריתה, רש"י. ומהר"י קרא פירש, שתשמיד את הפרזי והרפאים היושבים שם כמו שכורתיים עצים, ולא היה המקום יער באמת, אלא הוא משל שהפרזי והרפאים היו רבים כעצי היער (והרלב"ג פירש את הפסוק על שני העניינים, ובראת לך שם - שתכרתו את עצי היער, בארץ הפרזי והרפאים - שתשמידו אותם). והמלבי"ם פירש, שיתברא' לך ארץ חדשה מלאה שדות וכרמים על ידי שתכרות את העצים.

4 מצודת דוד.

5 הר"י מטראני.

6 רש"י. וביאר במצודת ציון, שפירוש המילה אץ הוא מהירות כמו ולא אץ לבוא כיום תמים (לעיל י, יג) והכוונה היא שמרוב שהנחלה קטנה אפשר ללכת במהירות מצד לצד בנחלה. והמלבי"ם פירש, שהר אפרים ממהר לכם, כלומר שהוא מצפה שתבואו כבר לכרות את יערותיו ולשבט בו.

7 תרגום.

8 רש"י. והרד"ק פירש, שאמרו לו שלא יספיק להם ההר גם אחרי שיכרתו את היער.

9 רש"י. והרד"ק פירש, שאמרו לו, שגם אם יאמר להם שהם יכולים להרחיב עוד את גבולם על ידי שיורישו את הפרזי והרפאים שבערים שליד היער (בעמק שליד הר אפרים), את זה לא יוכלו לעשות מפני חוזק העם שיושב שם, שכן יש להם רכבי ברזל.

10 גם הם היו מבני כנען, רש"י (עיין בראשית טו, כא ודברים ז, א ועיין בויקרא רבה יז, ח).

(יז) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בֵּית יוֹסֵף - לשני השבטים של יוסף, דהיינו לְאֶפְרַיִם וְלִמְנַשֶּׁה, לֵאמֹר - אמר להם דברים אלו. היות שְׁעָם רַב אֲתָהּ, וּמִמִּילָא כַח גְּדוֹל לְמַלְחָמָה יִשׁ¹ לָךְ, לֹא יִהְיֶה לָּךְ גְּדוֹל אֲחֶךָ - גורל כאחד מן השבטים הקטנים²:

(יח) כִּי - אלא הִר יִהְיֶה לָּךְ, כִּי יַעַר הוּא ואינו מתאים אלא לשבט שיש לו עם רב ויכולים לפנות את היער, וַיִּבְרָאתוּ - תכרות את העצים שביער, וַיִּהְיֶה לָּךְ את תַּצְאָתוֹ - הגבול היוצא מההר הזה והלאה³. כִּי בגלל שאתה עם רב, תִּזְרִישׁ - תוכל לחרוש אֶת הַכְּנָעִנִי שיושבים שם, ושאר השבטים לא יוכלו להלחם בו משני טעמים, א. כִּי רַכֵּב בָּרוֹל לוֹ, ב. כִּי חֹזֵק הוּא: פ

הקמת המשכן בשילה והגורל לחלוקת הארץ

יח (א) וַיִּקְחֻהוּ - נאספו כָּל עַדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אל העיר שִׁלָּה אשר בנחלת אפרים⁴, וַיִּשְׁכְּנוּ שָׁם אֶת אֹהֶל מוֹעֵד - יריעות המשכן, על גבי בניין של אבנים⁵. ואחר שהשכינו את המשכן שם, הָאָרֶץ של בני יוסף (שהיתה קשה לכיבוש⁶) נִכְבְּשָׁה לִפְנֵיהֶם בקלות⁷:

(ב) וַיִּזְתְּרוּ - נשארו בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל - מתוך כלל השבטים, אֲשֶׁר לֹא חָלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם בתוך הארץ, שְׁבָעָה שְׁבָטִים. כי שנים וחצי שבטים (ראובן גד וחצי מנשה)

1 רלב"ג. והמלבי"ם פירש שדיבר על שתי מעלות שיש בהם, א. שהם עם רב בכמות. ב. שיש להם כח גדול של גבורתם.

2 עיין לעיל פסוק יד.

3 מצודת דוד.

4 עיין זבחים דף קיח:

5 רש"י על פי דברי חז"ל (זבחים דף קיב:).

6 כנ"ל (יז, יב).

7 רש"י ומצודת דוד. והרלב"ג פירש, שהכוונה לכלל ישראל, שרוב הארץ כבר נכבשה לפניהם, וגם מהר"י קרא כתב, שהכוונה שהארץ נכבשה לפני ישראל בכללות, וביאר שלכן רק אז הכינו מקום למשכן, כמו שכתוב (דברים יב, י - יא) וְעָבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן, וַיִּשְׁבַּתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִנְחִיל אֲתֶכֶם, וְהָיָה לָכֶם מִכָּל אִיבֵיכֶם מִסְבִּיב וַיִּשְׁבַּתֶּם בָּטָח, וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לִשְׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם וגו', דהיינו שרק אחרי שיכבשו את הארץ, יבחר ה' מקום לשים בו את המשכן.

נחלו כבר בעבר הירדן המזרחי, וגם מבין השבטים של העבר המערבי – כבר חלקו שנים וחצי שבטים (יהודה אפרים והחצי הנותר משבט מנשה)¹:

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, עַד אָנָּה – עַד מִתִּי² אַתֶּם מִתְּרַפִּים – מִתְּעַצְלִים³, לָבוֹא כָּל אֶחָד בְּנַחֲלָתוֹ כְּדִי לָרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם:

(ד) הָבוּ – הַכִּינוּ⁴ לָכֶם שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים לְשֹׁבֵט – שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים מִכָּל שֹׁבֵט (מִתּוֹךְ שִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים שֶׁעֲדִיין לֹא חָלְקוּ אֶת נַחֲלָתָם). וַאֲשַׁלְּחֶם אֶת עֹשְׂרִים וְאֶחָד הָאֲנָשִׁים (שְׁלֹשָׁה מִכָּל שֹׁבֵט), וַיִּקְמּוּ וַיִּתְּחַלְּכוּ בָאָרֶץ לִרְאוֹת אֶת כָּל חִבְלֵי הָאָרֶץ (גַּם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעֲדִיין לֹא נִכְבְּשׁוּ⁵), וַיָּבִיבוּ אוֹתָהּ (– אֶת הָאָרֶץ) לְפִי נִחְלָתָם – לְפִי מִסְפַּר הַחֲלָקִים שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בָּאָרֶץ (לְשִׁבְעָה שִׁבְטִים)⁶, וְאַחֵר כֵּךְ יָבֹאוּ הַשְּׁלִיחִים הָלְלוּ אֱלֹהֵי כְּשִׁבְדָם הַרְשׁוֹם הַמְּדוּקָדֵק שֶׁל כָּל חִבְלֵי הָאָרֶץ⁷:

(ה) וַיִּתְּחַלְּקוּ – תִּתְּחַלְּקוּ אוֹתָהּ – אֶת הָאָרֶץ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים שׁוּיִם, לְפִי חִבְלֵי הָאָרֶץ. שֹׁבֵט יְהוּדָה יַעֲמֹד עַל גְּבוּלוֹ – נַחֲלָתוֹ שֶׁמִּנְגֹב – מִדְּרוֹם, וּבֵית יִזְבֵּה (אֲפֵרַיִם וּמְנַשֶּׁה) יַעֲמְדוּ עַל גְּבוּלָם מִצָּפוֹן לָאָרֶץ שֶׁנִּכְבְּשָׁה כָּבֵר. וְשִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים הַנּוֹתָרִים יִנְחֲלוּ בִשְׁטַח שְׁבִינֵיהֶם, וְכֵן בְּשָׂאֵר הָאָרֶץ שֶׁעֲדִיין לֹא נִכְבְּשָׁה⁸:

(ו) וְאַתֶּם – הַשְּׁלִיחִים שִׁילְכוּ בָאָרֶץ⁹, תִּבְּיִבוּ אֶת כָּל עֵרֵי הָאָרֶץ וְתִחַלְּקוּ אֶת הַמַּחֲזוֹת לְשִׁבְעָה חֲלָקִים כְּדִי שִׁיחִיו לִנְחֻלָּה לְשִׁבְעַת הַשִּׁבְטִים², וַהֲבֵאתֶם אֵלַי אֶת מֶה

1 רש"י.

2 תרגום.

3 תרגום ורש"י. ובמצודות פירש שהוא עניין רפיון ידים למלחמה, כי לא רצו לנחול את נחלותיהם מפחד שמא כשיפרדו כל אחד לנחלתו לא יוכלו מספיק לבוא זה לעזרת זה במלחמה, והוכיחם שלא יתרפו ויבטחו בה' שיורישו את הגויים הנשארים גם בלא שיעזור שבט אחד לחבירו.

4 רש"י על התורה (שמות א, י).

5 כנ"ל יג, ב - ו.

6 מצודת דוד.

7 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י.

8 מהלך הפסוק כולו על פי רש"י. ומהר"י קרא פירש, שהפסוק מסביר טעם - מדוע תתחלקו אותה רק לשבעה חלקים ולא לתשעה ומחצה, כיון שיהודה יעמוד - עומד כבר - על גבולו וגו', דהיינו ששנים ומחצה כבר קבלו את נחלתם.

9 רד"ק. ולדעת מצודת דוד כוונת המילה ואתם היא אכן על כל עם ישראל, כי השליחים הלכו בשליחותם.

שכתבתם הנה - לכאן (לשילה)³. וְיָרִיתִי - אשליך⁴ לְכֶם גִּזְרֵל פֶּה (- בשילה) לְפָנַי
המשכן שבו שוכן יהוה אֱלֹהֵינוּ:

(ז) ומוסיף לבאר להם למה ציוה אותם לכתוב רק שבעה חלקים וחלא הם שלשה עשר שבטים⁵. קודם כל כי שבט לוי לא נחשב פִּי אֵין חֶלֶק של נחלה לְלוֹיִם בְּמִקְרָבָם - בארץ ישראל, פִּי המתנות שהלויים מקבלים כשכר⁶ לְכֹהֲנֵת יְהוָה הם נַחֲלָתוֹ של שבט לוי ואינם צריכים עוד חלק בארץ. וְעוֹד, שכן שני שבטים וחצי שהם גֵּר וְרֵאשִׁיט וְחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, לְקָחוּ - קיבלו⁷ נַחֲלָתָם מֵעֶבֶר לִירֵדֵן מִזְרָחָה - מהצד המזרחי של הירדן, שזאת הנחלה אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם מֹשֶׁה עֶבֶר יְהוָה, ולכן נשארו רק תשעה שבטים וחצי שצריכים לקבל נחלה בעבר המערבי, ומתוכם כבר קיבלו שני שבטים וחצי (יהודה אפרים וחצי מנשה), ונשארו רק שבעה שבטים שצריכים לקבל נחלה:

(ח) וַיִּקְמוּ עֲשָׂרִים וָאֶחָד הָאֲנָשִׁים, שלשה מכל שבט, וַיִּלְכוּ לראות את חבלי הארץ. וכשיצאו לדרך זרו יהושע שוב את השליחים⁸, וַיֵּצֵאוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאֲנָשִׁים הַחֲלָכִים לְכַתֹּב אֶת שְׁבַעַת חבלי הארץ לְאָמֹר - ציום בדברים אלו, לְכוּ לדרככם בשליחות ישראל, וְהִתְחַלְכוּ בְּאֶרֶץ לראות את כל חבליה, וְכַתְּבוּ אוֹתָהּ (- את חבליה) וְשׁוּבוּ אֵלַי עם מה שכתבתם, ופֶה אֲשֶׁלִּיךְ לְכֶם גִּזְרֵל לְפָנַי המשכן שבו שוכן יהוה שמשכן זה נמצא (כאן) בְּשִׁלָּה:

1 מהר"י קרא.

2 מתחילה נכתבו מחוזות הארץ באופן כללי, ואחר שנקבע מקום כל שבט ושבט לפי הגורל - נעשו הגבולות המדויקים לפי מספר האנשים שבכל שבט ושבט, רש"י.

3 מצודת ציון.

4 תרגום ורש"י.

5 מצודת דוד. אינו מדבר כאן, אלא על שלשה וחצי שבטים (לוי שלא קבלו נחלה כלל, ושנים וחצי שבטים שכבר קבלו בעבר הירדן המזרחי), כי בפסוק ה' כבר הובן שיהודה ושארית בני יוסף (שהם בסה"כ שנים וחצי שבטים) כבר קבלו נחלתם בעבר המערבי.

6 רד"ק.

7 תרגום.

8 רד"ק.

(ט) וַיֵּלְכוּ הָאֲנָשִׁים בְּשִׁלְחוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲבְרוּ בְּאֶרֶץ לְרֹאוֹת אֶת כָּל חֲבִלֵי הָאֶרֶץ, וַיָּבִיטוּ בָּהֶן אֶת הָאֶרֶץ לְעָרִים – לִפִּי גֹדֶל הָעָרִים,¹ וַחֲלָקוּ אֶת כּוֹלָהּ לְשִׁבְעָה חֲלָקִים בְּשִׁבְלֵי שִׁבְעַת הַשָּׁבָטִים, וַחֲלֹקָהּ זֹאת כָּתְבוּ עַל סֵפֶר. וַיָּבֹאוּ הַשְּׁלִיחִים אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶל הַמַּחֲנֶה שֶׁהָיָה בְּשִׁלָּה:

(י) וַיִּשְׁלַח לָהֶם (לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל) יְהוֹשֻׁעַ, גִּזְרֵל בְּשִׁלָּה – לְפָנָי יְהוֹה, לַחֲכָרִיעַ אֶת חֲלֹקֶת הַמַּחֲזוּזֹת בֵּין הַשָּׁבָטִים. וְאַחֵר שִׁקְבַּע אֶת הַתְּחוּם הַכִּלְלִי שֶׁל כָּל שָׁבֵט – וַיַּחֲלֵק שָׁם (בְּשִׁילָה) יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאֶרֶץ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, בַּחֲלֹקָה מְדֻיֶּקֶת לִפִּי מִסְפַּר הָאֲנָשִׁים שֶׁבְּכָל שָׁבֵט.² בְּמַחֲלָקָתָם – כִּפִּי הַחֲלֹקָה שֶׁמִּפּוֹרֶשֶׁת לַחֲלֹן:³ פ

נחלת בנימין

(יא) וַיַּעַל הַגִּזְרֵל שֶׁל מִטָּה בְנֵי בְנִימִן, אֲשֶׁר מְגוּרָל זֶה קָבְלוּ נַחֲלָתָם לְמִשְׁפַּחָתָם – לְכָל מִשְׁפַּחָה וּמִשְׁפַּחָה אֶת חֲלֶקֶת הַמִּיּוּחָד.⁴ וַיֵּצֵא גִבּוֹל גִּזְרֵלָם, בֵּין בְּנֵי יְהוּדָה (מִדְרֹם) וּבֵין בְּנֵי יוֹסֵף (מִצְפוֹן):

(יב) וַיְהִי לָהֶם הַגִּבּוֹל לְפָאֵת צְפוֹנָה – הַגִּבּוֹל הַצְפוֹנִי שֶׁל נַחֲלָתָם, הַתְּחִילָה יֵצִיאָתָם מִמִּזְרָח⁵ מִן הַיַּרְדֵּן. וּמִשָּׁם הַמִּשְׁיָךְ מֵעֶרְבָה, וְעָלָה⁶ הַגִּבּוֹל אֶל פֶּתֶף יְרִיחוֹ מִצְפוֹן – אֶל הַצֵּד הַצְפוֹנִי שֶׁל יְרִיחוֹ,⁷ וְעָלָה עוֹד הַגִּבּוֹל בְּהָר שֶׁל בֵּית אֵל⁸ (שֶׁל בְּנִימִין)⁹ לְכוּוֹן יָמָה – מֵעֶרֶב, (וְהָיָה) וְהָיָה תִצְאָתָיו – סוֹף הַתְּרַחֲבוֹת הַגִּבּוֹל הִיטָה עַד מְדִבְרָה – הַמְּדַבֵּר שֶׁל בֵּית אֵוֶן שֶׁלִּיד הָעִי:

(יג) וְעָבַר מִשָּׁם הַגִּבּוֹל לְוִזָּה אֶל פֶּתֶף לְוִזָּה נֶגְבָּה הִיא בֵּית אֵל וַיַּרְדֵּ הַגִּבּוֹל עֲטָרוֹת אֲדָר עַל הָהָר אֲשֶׁר מִנְּגֹב לְבֵית הָרוֹן תַּחְתָּיו:

1 מדדו עיר גדולה לעומת כמה ערים קטנות, ולפי זה עשו את החלוקה שווה בשווה, מצודת דוד (כיון שלא ידעו מראש למי תהיה כל אחת מהנחלות - היו צריכים מראש להכין שבעה חלקים זהים בגדלם, ואחרי שנקבע מקומו של כל שבט ושבט - הורידו משבט אחד לטובת חברו שהיו לו אנשים רבים יותר).

2 מלבי"ם.

3 מצודת דוד.

4 מצודת דוד.

5 רש"י.

6 יריחו היא מזרחית לירושלים, ובלכת הגבול ממזרח למערב התקרב לירושלים, ושייך בו לשון עלייה (עיין לעיל

טו, ג, בהערה).

7 ונמצא שיריחו היתה בנחלת בנימין, רש"י.

8 מלבי"ם.

9 ראה בפסוק הבא בהערה.

(יד) וְתֹאֵר הַגְּבוּל וְנִסַּב לְפָאֵת יָם נִגְבָּה מִן הַחֵר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי בֵּית חֲרוֹן
נִגְבָּה (וַחִיָּה) וַחֲיוֹ תִצְאָתָיו אֶל קְרִית בַּעַל קְרִית יַעֲרִים עִיר בְּנֵי יְהוּדָה
זֹאת פָּאֵת יָם:

(טו) וּפָאֵת נִגְבָּה מִקְצֵה קְרִית יַעֲרִים וַיֵּצֵא הַגְּבוּל יָמָּה וַיֵּצֵא אֶל מַעֲיָן מִי
נִפְתָּוֶח:

(טז) וַיֵּרֶד הַגְּבוּל אֶל קִצֵּה הַחֵר אֲשֶׁר עַל פְּנֵי גֵי בֶן הַנֶּם אֲשֶׁר בְּעַמֻּק רִפְאִים
צְפוֹנָה וַיֵּרֶד גֵּי הַנֶּם אֶל פֶּתֶף הַיְּבוּסִי נִגְבָּה וַיֵּרֶד עֵין רִגֵּל:

(יז) וְתֹאֵר מִצְפֹּן וַיֵּצֵא עֵין שְׁמֶשׁ וַיֵּצֵא אֶל גְּלִילֹת אֲשֶׁר נֶכַח מַעְלָה אֲדָמִים
וַיֵּרֶד אֶבֶן בַּחַן בֶּן רְאוּבֵן:

(יח) וְעָבַר אֶל פֶּתֶף מוֹל הָעֶרְבָה צְפוֹנָה וַיֵּרֶד הָעֶרְבָתָה:

(יט) וְעָבַר הַגְּבוּל אֶל פֶּתֶף בֵּית הַגָּלָה צְפוֹנָה (וַחִיָּה) וַחֲיוֹ (תִצְאוֹתָיו) תִצְאוֹת
הַגְּבוּל אֶל לְשׁוֹן יָם הַמֶּלַח צְפוֹנָה אֶל קִצֵּה הַיַּרְדֵּן נִגְבָּה זֶה גְבוּל נִגְבָּ:

(כ) וַחֲיִירְדֵן וַגְּבֹל אֹתוֹ לְפָאֵת קִדְמָה זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי בְנִימִן לְגְבוּלָתֶיהָ סָבִיב
לְמִשְׁפַּחָתָם: פ

ערי בנימין

(כא) וַחֲיוֹ הָעָרִים לְמִטָּה בְּנֵי בְנִימִן לְמִשְׁפַּחֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וּבֵית הַגָּלָה וְעַמֻּק
קִצִּיץ:

(כב) וּבֵית הָעֶרְבָה וְצִמְרִים וּבֵית אֵל:

(כג) וַחֲעֹזִים וַחֲפָרָה וְעַפְרָה:

(כד) וּכְפָר (הַעֲמֹנִי) הָעֲמֹנָה וַחֲעַפְנִי וְגִבְעַ עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה וַחֲצִרִיקוֹ:

(כה) גְּבַעוֹן וַחֲרָמָה וּבְאֵרוֹת:

(כו) וַחֲמוֹצָפָה וַחֲכַפִּירָה וַחֲמוֹצָה:

(כז) וְרָקֶם וַיִּרְפָּאֵל וְתִרְאֵלָה:

(כ) וַיֵּצֵא הָאֱלֹהִים וְחִיבוּסִי הִיא יְרוּשָׁלַם גְּבֻעַת קִרְיַת עָרִים אַרְבַּע עָשָׂרָה
וְחִצְרֵיהֶן זֹאת נְחֻלַת בְּנֵי בְנִימִן לְמִשְׁפַּחְתָּם: פ

נחלות שאר שבטי ישראל

נחלת שמעון

יט (א) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל הַשֵּׁנִי לְשִׁמְעוֹן לְמִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפַּחֹתָם וַיְהִי
נְחֻלָּתָם בְּתוֹךְ נְחֻלַת בְּנֵי יְהוּדָה:

(ב) וַיְהִי לָהֶם בְּנִחְלָתָם בָּאֵר שָׁבַע וְשָׁבַע וּמוֹלְדָּה:

(ג) וַחֲצֵר שׁוּעַל וּבִלָּה וְעָצָם:

(ד) וְאַלְתָּוֶלַד וּבִתּוֹל וְחֶרְמָה:

(ה) וְצִקְלָג וּבֵית הַמֶּרְכָּבוֹת וְחֲצֵר סוּסָה:

(ו) וּבֵית לְבָאוֹת וְשָׂרֵיהֶן עָרִים שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה וְחִצְרֵיהֶן:

(ז) עֵין רַמּוֹן וְעֵתֶר וְעֵשֶׂן עָרִים אַרְבַּע וְחִצְרֵיהֶן:

(ח) וְכָל חִצְרֵי אֲשֶׁר סְבִיבוֹת הָעָרִים הָאֵלֶּה עַד בַּעֲלַת בָּאֵר רְאֵמַת נָגֵב
זֹאת נְחֻלַת מִטָּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפַּחְתָּם:

(ט) מִחֻבֶּל בְּנֵי יְהוּדָה נְחֻלַת בְּנֵי שִׁמְעוֹן כִּי הָיָה חֵלֶק בְּנֵי יְהוּדָה רַב מֵהֶם
וַיִּנְחֲלוּ בְנֵי שִׁמְעוֹן בְּתוֹךְ נְחֻלָּתָם: פ

נחלת זבולן

(י) וַיַּעַל הַגּוֹרֵל הַשְּׁלִישִׁי לְבְנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפַּחְתָּם וַיְהִי גְבוּל נְחֻלָּתָם עַד שָׂרִיד:

(יא) וְעָלָה גְבוּלָם לַיַּמָּה וּמִרְעֵלָה וּפָגַע בְּדַבָּשָׁת וּפָגַע אֶל הַנַּחַל אֲשֶׁר עַל פְּנֵי
יָקִנְעָם:

(יב) וְשָׁב מִשָּׂרִיד קִדְמָה מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ עַל גְּבוּל כְּסִלָּת תָּבַר וַיֵּצֵא אֶל הַדְּבָרֶת
וְעָלָה יָפִיעַ:

(יג) וּמִשָּׁם עָבַר קִדְמָה מִזְרָחָה וְגֵתָה חֹפֶר עָתָה קָצִין וַיֵּצֵא רַמּוֹן הַמֶּתְאָר הַנֶּעֱתָה:

(יד) וְנָסַב אֹתוֹ הַגְּבוּל מִצָּפוֹן חֲנָתָן וְחִיּוֹ תִצְאָתָיו גִּי יִפְתָּח אֵל:

(טו) וְקִטָּת וְנַחֲלָל וְשִׁמְרוֹן וַיִּדְאֶלֶה וּבֵית לָחֶם עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהוּ:

(טז) זֹאת נַחֲלַת בְּנֵי זְבוּלֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲצָרִיָּהוּ: פ

נחלת יששכר

(יז) לְיִשָּׁשְׁכָר יָצָא הַגּוֹרֵל הָרְבִיעִי לְבְנֵי יִשָּׁשְׁכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם:

(יח) וַיְחִי גְבוּלָם יִזְרְעֶאלָה וְחֶסְמוּלַת וְשׁוּנָם:

(יט) וְחֶפְרַיִם וְשִׂיאֵן וְאַנְחֶרֶת:

(כ) וְהַרְבִּית וְקִשְׁיֹון וְאַבְיָן:

(כא) וְרָמַת וְעֵין גַּנִּים וְעֵין חֹדָה וּבֵית פִּצְיָן:

(כב) וּפְגַע הַגְּבוּל בְּתַבּוֹר (וּשְׁחֲצוּמָה) וְשְׁחֲצִימָה וּבֵית שָׁמֶשׁ וְחִיּוֹ תִצְאָת גְּבוּלָם חִירְדָן עָרִים שֵׁשׁ עָשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהוּ:

(כג) זֹאת נַחֲלַת מְטָה בְנֵי יִשָּׁשְׁכָר לְמִשְׁפְּחוֹתָם הָעָרִים וַחֲצָרִיָּהוּ: פ

נחלת אשר

(כד) וַיֵּצֵא הַגּוֹרֵל חֲחֻמִּישֵׁי לְמִטָּה בְנֵי אֲשֶׁר לְמִשְׁפְּחוֹתָם:

(כה) וַיְחִי גְבוּלָם חֶלְקַת וַחֲלִי וּבֶטֶן וְאַבְשָׁף:

(כו) וְאַלְמֹלֶךְ וְעַמְמֶעד וּמִשְׁאֵל וּפְגַע בְּכֶרְמֶל חִימָה וּבְשִׁיחֹור לְבָנָת:

(כז) וְשָׁב מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ בֵּית דָּגָן וּפְגַע בְּזַבְלוֹן וּבְגִי יִפְתָּח אֵל צְפוֹנָה בֵּית הַעֲמֻק וְנַעֲיָאל וַיֵּצֵא אֵל כָּבוֹל מִשְׁמָאל:

(כח) וְעֶבְרֹן וְרַחֲב וְחַמּוֹן וְקִנָּה עַד צִידוֹן רַבָּה:

(כט) וְיָשָׁב הַגָּבּוּל הַרְמָה וְעַד עִיר מִבְצָר צָר וְיָשָׁב הַגָּבּוּל חֶסֶה (ויהיו) וַיְהִי תִצְאָתוֹ הַיָּמָה מִחֻבֵּל אֲבִיבָה:

(ל) וְעָמָה וְאַפֶּק וְרַחֲב עָרִים עֲשָׂרִים וּשְׁתַּיִם וַחֲצָרִיָּהּ:

(לא) זֹאת נִחְלַת מַטֵּה בְנֵי אֲשֵׁר לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים הָאֵלֶּה וַחֲצָרִיָּהּ: פ

נחלת נפתלי

(לב) לְבְנֵי נַפְתָּלִי יֵצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׁשִׁי לְבְנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם:

(לג) וַיְהִי גְבוּלָם מִחֻלָּה מֵאֵלּוֹן בְּצַעְעָנָיִם וְאֲדָמִי הַנֶּקֶב וַיִּבְנֶאֱלַע עַד לְקוֹם וַיְהִי תִצְאָתוֹ הַיַּרְדֵּן:

(לד) וְיָשָׁב הַגָּבּוּל יַמָּה אֲזִנּוֹת תְּבוּר וַיֵּצֵא מִשָּׁם חִיקָקָה וּפָגַע בְּזַבְלוֹן מִגִּבַּב וּבְאֲשֵׁר פָּגַע מֵיָם וּבִיהוּדָה הַיַּרְדֵּן מִזֶּרֶח הַשָּׁמֶשׁ:

(לה) וְעָרֵי מִבְצָר הַצָּדִים צָר וַחֲמַת רַקַּת וְכַנָּת:

(לו) וְאֲדָמָה וְהַרְמָה וַחֲצוֹר:

(לז) וְקֶדֶשׁ וְאֲדָרְעִי וְעֵין חָצוֹר:

(לח) וַיֵּרָאוּן וּמִגְדָּל אֵל חָרָם וּבֵית עֲנַת וּבֵית שָׁמֶשׁ עָרִים תְּשֻׁעַ עֲשָׂרָה וַחֲצָרִיָּהּ:

(לט) זֹאת נִחְלַת מַטֵּה בְנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפַּחְתָּם הָעָרִים וַחֲצָרִיָּהּ: פ

נחלת דן

(מ) לְמַטֵּה בְנֵי דָן לְמִשְׁפַּחְתָּם יֵצֵא הַגּוֹרֵל הַשְּׁבִיעִי:

(מא) וַיְהִי גְבוּל נִחְלָתָם צָרְעָה וְאַשְׁתָּאוּל וְעִיר שָׁמֶשׁ:

(מב) וְשַׁעַל־בֵּין וְאֵילָן וַיְתַלָּח:

(מג) וְאֵילָן וְתַמְנָתָה וְעַקְרוֹן:

(מד) וְאַלְתָּקָה וְגִבְתָּן וּבַעֲלָת:

(מז) וַיַּחַד וּבְנֵי בָרַק וְגַת רִמּוֹן:

(מו) וַיְמִי חִירְקוֹן וְחִרְקוֹן עִם הַגָּבוֹל מוֹל יָפוֹ:

(מז) וַיֵּצֵא גָבוֹל בְּנֵי דָן מֵהֶם וַיַּעֲלוּ בְנֵי דָן וַיִּלְחָמוּ עִם לָשֶׁם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיָּבֹאוּ אוֹתָהּ לְפִי חֶרֶב וַיִּרְשׁוּ אוֹתָהּ וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ וַיִּקְרְאוּ לְלָשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם:

(מח) זֹאת נַחֲלַת מַטֵּה בְנֵי דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחִצְרֵיהֶן: ט

נחלת יהושע בן נון

(מט) וַיָּכֻלוּ לְנַחַל אֵת הָאָרֶץ לְגָבוֹלֶיהָ וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נַחֲלָה לַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון בְּתוֹכָם:

(נ) עַל פִּי יְהוָה נָתַנוּ לוֹ אֵת הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאֵל אֵת תְּמִנַּת סָרַח בְּהָר אֲפָרַיִם וַיִּבְנֶה אֵת הָעִיר וַיֵּשֶׁב בָּהּ:

(נא) אֵלֶּה הַנַּחֲלֹת אֲשֶׁר נָחֻלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וַיהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְרָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגֹזֶל בְּשִׁלָּה לְפָנֵי יְהוָה פָּתַח אֱהֹל מוֹעֵד וַיָּכֻלוּ מִחֶלֶק אֵת הָאָרֶץ: פ

ערי המקלט והלויים

הפרשת ערי המקלט

ב (ס) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר:

(ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תָּנוּ לָכֶם אֵת עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם בְּיַד מֹשֶׁה:

(ג) לָנוֹם שְׂמָה רוֹצֵחַ מִכָּה נֶפֶשׁ בְּשִׁגְגָה בְּכִלִּי דָעַת וְהָיוּ לָכֶם לְמִקְלָט מִגֹּאֲלֵי הָדָם:

(ד) וְגַם אֶל אַחַת מִהָעָרִים הָאֵלֶּה וַעֲמַד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַדָּבָר בְּאָזְנֵי זָקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֵת דְּבָרָיו וְאָסְפוּ אֹתוֹ הָעִירָה אֲלֵיהֶם וְנָתַנוּ לוֹ מָקוֹם וַיֵּשֶׁב עִמָּם:

(ה) וְכִי יֵרְדֶּה גֵּאֵל הַדָּם אַחֲרָיו וְלֹא יִסְגְּרוּ אֶת הָרֹצֵחַ בְּיָדוֹ כִּי בִבְלִי דַעַת הִכָּה אֶת רַעְהוֹ וְלֹא שָׁנָא הוּא לוֹ מִתְמוּל שְׁלֹשׁוֹם:

(ו) וַיֵּשֶׁב בְּעִיר חֲהִיָּא עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט עַד מוֹת הַבֶּחֶן הַגָּדוֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם אִזְּ יָשׁוּב הָרֹצֵחַ וּבָא אֶל עִירוֹ וְאֶל בֵּיתוֹ אֶל הָעִיר אֲשֶׁר נָם מִשָּׁם:

(ז) וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת קֹדֶשׁ בְּגָלִיל בַּהֲרַ נִפְתָּלִי וְאֶת שְׁכֶם בַּהֲרַ אֶפְרַיִם וְאֶת קִרְיַת אַרְבַּע חִיָּא חֶבְרוֹן בַּהֲרַ יְהוּדָה:

(ח) וַיִּמְעַכְר לְיִרְדֵּן וְיִיחוֹ מִזִּרְחָה נָתַנוּ אֶת בָּצָר בַּמִּדְבָּר בַּמִּישֹׁר מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וְאֶת רָאמֹת בַּגִּלְעָד מִמַּטֵּה גַד וְאֶת (גִּלְזוֹן) גִּזְלֹן בַּבְּשָׁן מִמַּטֵּה מְנַשֶּׁה:

(ט) אֵלֶּה חַיֵּי עָרֵי הַמִּוֶּעֵדָה לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְרַ חֲגָר בְּתוֹכָם לְנוֹם שְׁמֹה כָּל מִבֵּה נָפֵשׁ בְּשׁוֹגְגָה וְלֹא יָמוּת בְּיַד גֵּאֵל הַדָּם עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה: פ

בַּקִּשְׁת הַלְוִיִּים לַקְּבֻלַּת עֲרֵיהֶם

כֹּא (א) וַיִּגְשׁוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּים אֶל אֱלֻעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל יְחִישַׁע בֶּן נֹון וְאֶל רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמַּטֵּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

(ב) וַיִּדְבְּרוּ אֲלֵיהֶם בְּשִׁלָּה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לֵאמֹר יְהוָה צִוָּה בְּיַד מֹשֶׁה לָּתֵת לָנוּ עָרִים לְשָׁכֶת וּמִגְרָשִׁיהֶן לְבַחֲמֹתָנוּ: פ

(ג) וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלְוִיִּם מִנְּחֻלָּתָם אֶל פִּי יְהוָה אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מִגְרָשִׁיהֶן:

(ד) וַיֵּצֵא חֲגוּרֵל לְמִשְׁפַּחַת חִקְהֲתִי וַיְחִי לְבְנֵי אַחֲרָן הַכֹּהֵן מִן הַלְוִיִּם מִמַּטֵּה יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה חֲשִׁמּוֹנִי וּמִמַּטֵּה בְנִימִן בְּגוּרֵל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה:

(ה) וְלְבְנֵי קָהַת חֲנוּתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אֶפְרַיִם וּמִמַּטֵּה דָן וּמִחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בְּגוּרֵל עָרִים עֶשְׂרִי:

(ו) וְלְבְנֵי גִרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה יִשָּׁשְׁכָר וּמִמַּטֵּה אֲשֶׁר וּמִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וּמִחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה בַּבְּשָׁן בְּגוּרֵל עָרִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה:

(ז) לְבָנֵי מִרְרֵי לְמִשְׁפַּחְתָּם מִמַּטֵּה רְאוּבֵן וּמִמַּטֵּה גָד וּמִמַּטֵּה זְבוּלֹן עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂרָה:

(ח) וַיִּתְּנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹיִם אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מִגְרָשֵׁיהֶן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה בְּגֹרֶל:

(ט) וַיִּתְּנוּ מִמַּטֵּה בְנֵי יְהוּדָה וּמִמַּטֵּה בְנֵי שֹׁמְעוֹן אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִקְרָא אֹתָהֶן בְּשֵׁם:

(י) וַיְהִי לְבָנֵי אַחֲרֹן מִמִּשְׁפַּחַת הַקֹּהֲנִים מִבְּנֵי לֵוִי כִּי לָהֶם הָיָה הַגֹּרֶל רִיאשֹׁנָה:

(יא) וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת קִרְיַת אַרְבַּע אָבִי הָעֲנוּק הַיֵּא חֶבְרוֹן בְּהַר יְהוּדָה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ סְבִיבָתֶיהָ:

(יב) וְאֶת שָׂדֵה הָעִיר וְאֶת הַצִּרְיָה נָתַנוּ לְכָלֵב בֶּן יִפְנֵה בְּאַחֲזָתוֹ:

(יג) וּלְבָנֵי אַחֲרֹן הַכֹּהֵן נָתַנוּ אֶת עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת חֶבְרוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת לְבָנָהּ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(יד) וְאֶת יֵתֵר וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת אֲשֶׁת־מֶלֶךְ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(טו) וְאֶת חֶלֶץ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת דָּבָר וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(טז) וְאֶת עֵיז וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת יִטָּה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ אֶת בֵּית שֹׁמֶשׁ וְאֶת מִגְרָשָׁהּ עָרִים תִּשְׁעַ מֵאֵת שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה:

(יז) וּמִמַּטֵּה בְנִימֵן אֶת גִּבְעוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ אֶת גִּבְעָה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

(יח) אֶת עֲנָתוֹת וְאֶת מִגְרָשָׁהּ וְאֶת עֶלְמוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:

(יט) כָּל עָרֵי בְנֵי אַחֲרֹן הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה עָרִים וּמִגְרָשֵׁיהֶן:

(כ) וּלְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי קָהָת הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מִבְּנֵי קָהָת וַיְהִי עָרֵי גֹרָלָם מִמַּטֵּה אֶפְרַיִם:

(כא) וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת עִיר מִקְלַט הָרֹצֵחַ אֶת שְׁכֵם וְאֶת מִגְרָשָׁהּ בְּהַר אֶפְרַיִם וְאֶת גִּזְרֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ:

- (כב) וְאֵת קִבְצֵיהֶם וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת בֵּית חוּרֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (כג) וּמִמֶּנּוּ דָן אֵת אֶלְתָּמָא וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת גִּבְתוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (כד) אֵת אֵילֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת גַּת רִמּוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (כה) וּמִמֶּנְחָצִית מִטָּה מִנְשָׁה אֵת תַּעֲנָךְ וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת גַּת רִמּוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁתֵּי:
- (כו) כָּל עָרִים עֶשֶׂר וּמִגְרָשֵׁיהֶן לְמִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קֹהַת הַנּוֹתָרִים:
- (כז) וְלִבְנֵי גִרְשׁוֹן מִמִּשְׁפַּחַת הַלְוִיִּם מִחֲצִי מִטָּה מִנְשָׁה אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת (גִּלְדֹן) גִּלְדֹן בְּבֶשֶׁן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת בְּעֶשְׂתָּרָה וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁתֵּי:
- (כח) וּמִמֶּנּוּ יִשָּׁשְׁכָר אֵת קִשְׁיוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת דְּבָרַת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (כט) אֵת יִרְמוּת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת עֵין גִּנִּים וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (ל) וּמִמֶּנּוּ אָשֶׁר אֵת מִשְׁאֵל וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת עֲבֻדוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לא) אֵת חֶלְקֵת וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת רַחֵב וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (לב) וּמִמֶּנּוּ נַפְתָּלִי אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת קָדֵשׁ בְּגִלְלִי וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת חֲמוֹת דָּאָר וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת קֶרֶתֶן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים שְׁלֹשׁ:
- (לג) כָּל עָרֵי הַגִּרְשָׁנִי לְמִשְׁפַּחַתָּם שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה עִיר וּמִגְרָשֵׁיהֶן:
- (לד) וּלְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי מְרָרִי הַלְוִיִּם הַנּוֹתָרִים מֵאֵת מִטָּה זְבוּלֹן אֵת יִקְנָעִם וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת קֶרֶתָה וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לה) אֵת דִּמְנָה וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת נַחֲלָל וְאֵת מִגְרָשָׁהּ עָרִים אַרְבַּע:
- (לו) וּמִמֶּנּוּ גָד אֵת עִיר מִקְלָט הָרָצַח אֵת רָמַת בְּגִלְעָד וְאֵת מִגְרָשָׁהּ וְאֵת מַחֲנִים וְאֵת מִגְרָשָׁהּ:
- (לז) אֵת חֲשִׁבוֹן וְאֵת מִגְרָשָׁהּ אֵת יַעֲזָר וְאֵת מִגְרָשָׁהּ כָּל עָרִים אַרְבַּע:

(לח) כָּל הָעָרִים לְבְנֵי מִרְרִי לְמִשְׁפַּחְתָּם הַנּוֹתָרִים מִמִּשְׁפַּחַת הַלְוִיִּם וַיְהִי גֹרְלָם עָרִים שְׁתֵּים עָשָׂר:

(לט) כָּל עָרֵי הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ אַחֲזַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָרִים אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה וּמִגְרָשֵׁיהֶן:

(מ) תַּהְיֶינָה הָעָרִים הָאֵלֶּה עִיר עִיר וּמִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ כֵּן לְכָל הָעָרִים הָאֵלֶּה:

חלק ג' – אחרית ימי יהושע

שיבת בני עבר הירדן לנחלתם

(מא) וַיָּתֵן יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לָתֵת לְאֲבוֹתָם וַיִּרְשׁוּהָ וַיָּשְׁבוּ בָּהּ:

(מב) וַיָּנַח יְהוָה לָהֶם מִסָּבִיב כָּכָל אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאֲבוֹתָם וְלֹא עָמַד אִישׁ בַּפְּנֵיהֶם מִכָּל אִיבֵיהֶם אֶת כָּל אִיבֵיהֶם נָתַן יְהוָה בְּיָדָם:

(מג) לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכֹּל בָּא:

כב (ס) אַז יִקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְרֹאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה:

(ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַתֶּם שְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה וְתִשְׁמְעוּ בְּקוֹלִי לְכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם:

(ג) לֹא עֲזַבְתֶּם אֶת אֲחֵיכֶם זֶה יָמִים רַבִּים עַד הַיּוֹם הַזֶּה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְת מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(ד) וְעַתָּה הִנֵּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פָּנּוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאֲחֵיכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֲזַתְכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן:

(ה) רַק שְׁמַרְוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה לֹא־חָבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדַבֵּק בּוֹ וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

(ו) וַיְבָרְכֶם יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁלַחם וַיֵּלְכוּ אֶל אֲחֵיהֶם:

(ז) וַלְחָצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה נָתַן מִשָּׁה בְּפֶשֶׁן וּלְחָצִיו נָתַן יְהוֹשֻׁעַ עִם אֲחֵיהֶם (מַעֲבָר) בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן יָמָּה וְגַם כִּי שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶל אֲחֵיהֶם וַיְבָרֵכֶם:

(ח) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר בְּנִכְסִים רַבִּים שׁוּבוּ אֶל אֲחֵיכֶם וּבְמִקְנֶה רַב מְאֹד בְּכֶסֶף וּבְזָהָב וּבְנֹחֲשׁוֹת וּבְכַרְזָל וּבְשִׁלְמוֹת חֲרִיבָה מְאֹד חֲלָקוּ שָׁלַל אִיבֵיכֶם עִם אֲחֵיכֶם:

(ט) וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחָצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשְׁלַח אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לָלֶכֶת אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתָם אֲשֶׁר נֶאֱחָזוּ בָּהּ עַל כִּי יְהוָה בִּיד מִשָּׁה:

(י) וַיָּבֹאוּ אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבִנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחָצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה שָׁם מִזְבֵּחַ עַל הַיַּרְדֵּן מִזְבֵּחַ גָּדוֹל לְמִרְאָה:

(יא) וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הִנֵּה בָנוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וְחָצִי שִׁבְט הַמְּנַשֶּׁה אֵת הַמִּזְבֵּחַ אֶל מוֹל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל גְּלִילֹת הַיַּרְדֵּן אֶל עֶבֶר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

(יב) וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְהָלוּ כָּל עֵדֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁלַח לַעֲלוֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא:

(יג) וַיִּשְׁלְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חָצִי שִׁבְט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד אֵת פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

(יד) וַעֲשֶׂרָה נְשָׂאִים עִמּוֹ נָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אָב לְכָל מִטָּת יִשְׂרָאֵל וְאִישׁ רֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם הֵמָּה לְאֵלֶּפִי יִשְׂרָאֵל:

(טו) וַיָּבֹאוּ אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל חָצִי שִׁבְט מְנַשֶּׁה אֶל אֶרֶץ הַגִּלְעָד וַיְדַבְּרוּ אִתָּם לֵאמֹר:

(טז) כֹּה אָמְרוּ כָּל עֵדֶת יְהוָה מִה חֲמַעַל הָזֶה אֲשֶׁר מַעֲלָתֶם בְּאֵלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה בְּכַנּוּתְכֶם לָכֶם מִזְבֵּחַ לְמַרְדְּכֶם הַיּוֹם בִּיהוָה:

(יז) הַמַּעֲט לָנוּ אֵת עוֹן פְּעוֹר אֲשֶׁר לֹא הִטַּחְרֵנוּ מִמֶּנּוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיְהִי הַנֶּגֶף בְּעֵדֶת יְהוָה:

(יח) וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְחַיָּה אַתֶּם תִּמְרְדוּ הַיּוֹם בִּיהוָה וּמָחָר אֶל כָּל עַדֹת יִשְׂרָאֵל יִקְצֹף:

(יט) וְאֵךְ אִם טִמְאַחַ אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶּם עָבְרוּ לָכֶם אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּת יְהוָה אֲשֶׁר שָׁכַן שָׁם מִשְׁכַּן יְהוָה וְהֶאֱחָזוּ בְּתוֹכָנוּ וּבִיהוָה אֶל תִּמְרְדוּ וְאַתֶּנּוּ אֶל תִּמְרְדוּ בְּבִנְתְּכֶם לָכֶם מִזִּבְחַ מִבְּלָעֲדֵי מִזִּבְחַ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

(כ) חֲלוּא עָכֹן בֶּן זָרַח מֵעַל מֵעַל בַּחֲרָם וְעַל כָּל עַדֹת יִשְׂרָאֵל חָיָה קָצָף וְהוּא אִישׁ אֶחָד לֹא גֹרַע בַּעֲוֹנוֹ:

(כא) וַיַּעֲנוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וַחֲצִי שִׁבְטַת הַמְּנַשֶּׁה וַיִּדְבְּרוּ אֶת רְאִשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל:

(כב) אֵל אֱלֹהִים יְהוָה אֵל אֱלֹהִים יְהוָה הוּא יָדַע וַיִּשְׂרָאֵל הוּא יָדַע אִם בְּמֶרֶד וְאִם בְּמַעַל בִּיהוָה אֵל תוֹשִׁיעֵנו הַיּוֹם הַזֶּה:

(כג) לְבָנוֹת לָנוּ מִזִּבְחַ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וְאִם לְהַעֲלוֹת עָלֵינוּ עוֹלָה וּמִנְחָה וְאִם לַעֲשׂוֹת עָלֵינוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים יְהוָה הוּא יִבְקֹשׁ:

(כד) וְאִם לֹא מִדְּאָגָהּ מִדָּבָר עָשִׂינוּ אֶת זֹאת לֵאמֹר מָחָר יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מַה לָּכֶם וְלִיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(כה) וְהַבּוֹל נָתַן יְהוָה בֵּינָנוּ וּבֵינֵיכֶם בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד אֶת הַיִּרְדֵּן אֵין לָכֶם חֵלֶק בִּיהוָה וְהַשְׁבִּיתוּ בְּנֵיכֶם אֶת בְּנֵינוּ לְבָלְתִּי יִרְאֵה אֶת יְהוָה:

(כו) וְנֹאמֶר נַעֲשֶׂה נָא לָנוּ לְבָנוֹת אֶת הַמִּזְבֵּחַ לֹא לַעֲוֹלָה וְלֹא לְזִבְחַ:

(כז) כִּי עַד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם וּבֵין דְּרוֹתֵינוּ אֲחֵרֵינוּ לַעֲבֹד אֶת עַבְדֹת יְהוָה לְפָנֵינוּ בַּעֲלֹתֵינוּ וּבִזְבָּחֵינוּ וּבְשִׁלְמֵינוּ וְלֹא יֹאמְרוּ בְּנֵיכֶם מָחָר לְבָנֵינוּ אֵין לָכֶם חֵלֶק בִּיהוָה:

(כח) וְנֹאמֶר וְחַיָּה כִּי יֹאמְרוּ אֱלֵינוּ וְאֵל דְּרוֹתֵינוּ מָחָר וְאֹמְרֵנוּ רְאוּ אֶת תִּבְנִית מִזִּבְחַ יְהוָה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתֵינוּ לֹא לַעֲוֹלָה וְלֹא לְזִבְחַ כִּי עַד הוּא בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיכֶם:

(כט) חֲלִילָה לָנוּ מִמֶּנּוּ לְמֶרֶד בִּיהוָה וְלָשׁוּב הַיּוֹם מֵאַחֲרֵי יְהוָה לְבָנוֹת מִזִּבְחַ לַעֲוֹלָה לְמִנְחָה וּלְזִבְחַ מִלֵּבֶד מִזִּבְחַ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ מִשְׁכָּנוֹ:

(ב) וַיִּשְׁמַע פִּינְחָס הַכֹּהֵן וּנְשֵׁיָאִי הָעֵדָה וַרְאֵשֵׁי אֲלֹפֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר אֵתוּ אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד וּבְנֵי מְנַשֶּׁה וַיִּיטֹב בְּעֵינֵיהֶם:

(ג) וַיֹּאמֶר פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וְאֶל בְּנֵי גָד וְאֶל בְּנֵי מְנַשֶּׁה הַיּוֹם יִדְעֶנּוּ כִּי בְּתוֹכֶנּוּ יְהוָה אֲשֶׁר לֹא מָעֲלֵתֶם בִּיהוָה הַמַּעַל חָזָה אֹז הִצַּלְתֶּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיַּד יְהוָה:

(ד) וַיָּשָׁב פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהַנְּשִׂאִים מֵאֵת בְּנֵי רְאוּבֵן וּמֵאֵת בְּנֵי גָד מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ אוֹתָם דְּבַר:

(ה) וַיִּיטֹב הַדְּבָר בְּעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּבְרְכוּ אֱלֹהִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אָמְרוּ לַעֲלֹת עֲלֵיהֶם לְצָבָא לְשַׁחַת אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד יֹשְׁבִים בָּהּ:

(ו) וַיִּקְרְאוּ בְנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד לְמִזְבֵּחַ כִּי עַד הוּא בִּינְתֵינוּ כִּי יְהוָה הָאֱלֹהִים:

דברי יהושע האחרונים

כג (א) וַיְהִי מִיָּמִים רַבִּים אַחֲרֵי אֲשֶׁר חֲנִיחַ יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל מִכָּל אֲבִיהֶם מִסְכִּיב וַיְהוֹשֻׁעַ זָקֵן בָּא בַּיָּמִים:

(ב) וַיִּקְרָא יְהוֹשֻׁעַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לְזִקְנָיו וּלְרָאשֵׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי זָקֵנְתִּי בָּאתִי בַּיָּמִים:

(ג) וְאַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם לְכָל חַגֹּזִים הָאֵלֶּה מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם הוּא הַגִּלְעָד לָכֶם:

(ד) רְאוּ הַפִּלְתִּי לָכֶם אֵת חַגֹּזִים הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה בְּנַחֲלָה לְשִׁבְטֵיכֶם מִן חִירְדֹן וְכָל חַגֹּזִים אֲשֶׁר חִבַּרְתִּי וְחַיִּים חֲגָדוּל מְבֹאָה חֲשָׁמֹשׁ:

(ה) וַיַּחֲזֶה אֲלֵהֵיכֶם הוּא יְהוָה הַיָּדָפָם מִפְּנֵיכֶם וְהוֹרִישׁ אֹתָם מִלְּפָנֵיכֶם וַיִּרְשָׁתֶם אֶת אֶרֶצָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵהֵיכֶם לָכֶם:

(ו) וַיַּחֲזִקְתֶּם מְאֹד לְשֹׁמֵר וּלְעֹשׂוֹת אֵת כָּל הַפֶּתוּב בְּסִפְּרֵי תוֹרַת מוֹשֶׁה לְכָלִּיתִי סוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

(ז) לְבַלְתִּי בּוֹא בַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנְּשָׂאִרִים הָאֵלֶּה אֶתְכֶם וּבָשָׂם אֱלֹהֵיהֶם לֹא תִזְכְּרוּ וְלֹא תִשְׁפִּיעוּ וְלֹא תַעֲבֹדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם:

(ח) כִּי אִם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם תִּדְבְּקוּ כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(ט) וַיֹּרֶשׁ יְהוָה מִפְּנֵיכֶם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֲצוּמִים וְאַתֶּם לֹא עָמַד אִישׁ בְּפָנֵיכֶם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(י) אִישׁ אֶחָד מֵכֶם יִרְדֹּף אֶלֶף כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

(יא) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם לֹא־חֲבָה אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(יב) כִּי אִם שׁוֹב תִּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיְהוָה הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנְּשָׂאִרִים הָאֵלֶּה אֶתְכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבְאַתֶּם בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם:

(יג) יִדְוַע תִּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְחַוְרֵי־שׁ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לֶפֶחַ וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצַדִּיקֶם וּלְצַנְנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבֹדְכֶם מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(יד) וְחִנָּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ הַיּוֹם בְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ וַיִּדְעֶתֶם כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם כִּי לֹא נָפַל דִּבֶּר אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל כִּי לֹא נָפַל מִמֶּנּוּ דִּבֶּר אֶחָד:

(טו) וְחָיָה כְּאֲשֶׁר בָּא עֲלֵיכֶם כָּל הַדְּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵיכֶם בֶּן יִבְיֹא יְהוָה עֲלֵיכֶם אֶת כָּל הַדְּבָר הַרְעָה עַד הַשְׁמִידוֹ אוֹתְכֶם מֵעַל הָאָדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

(טז) בְּעֶבְרַתְכֶם אֶת בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם וְהִלַּכְתֶּם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם וְחָרָה אַף יְהוָה בָּכֶם וְאַבְדְּתֶם מִחַרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם:

כד (א) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁכֻמָּה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְרָאשֵׁיו וּלְשֹׁפְטָיו וּלְשֹׁטְרָיו וַיִּתְיַצְבוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנֶּהָר וַיָּשֻׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם תָּרַח אָבִי אֲבִרְהָם וְאַבִּי נָחוֹר וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

(ג) וְאַתָּה אֶת אֲבִיכֶם אֶת אֲבֹתָם מֵעַבְרָה הַנָּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן (וארב) וְאַרְבָּה אֶת זִרְעוֹ וְאַתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק:

(ד) וְאַתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו וְאַתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ וְיַעֲקֹב וּבָנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם:

(ה) וְאַשְׁלַח אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְאָנֹכִי אֶת מִצְרַיִם כְּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם:

(ו) וְאוֹצִיא אֶת אֲבוֹתֶיכֶם מִמִּצְרַיִם וְתֵבֵאוּ הִימָנָה וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵי אֲבוֹתֶיכֶם בְּרֹכֵב וּבַפָּרָשִׁים יָם סוּף:

(ז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל יְהוָה וַיִּשְׁמַע מֵאֶפֶל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַמִּצְרַיִם וַיָּבֵא עָלָיו אֶת הַיָּם וַיִּכְסְחוּ וַתִּרְאֶינָה עֵינֵיכֶם אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וְתִשְׁבּוּ בַּמִּדְבָּר יָמִים רַבִּים:

(ח) (ואבאח) וְאוֹבִיא אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ הָאֱמֹרִי חִיּוֹשׁ בְּעֶבֶר חִירָדָן וַיִּלְחַמּוּ אֶתְכֶם וְאַתָּן אוֹתָם בְּיָדְכֶם וַתִּירְשׁוּ אֶת אֲרָצָם וְאַשְׁמִידֶם מִפְּנֵיכֶם:

(ט) וַיָּקָם בָּלָק בֶּן צְפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא לְבָלָעַם בֶּן בְּעוֹר לְקַלֵּל אֶתְכֶם:

(י) וְלֹא אָבִיתִי לְשֹׁמֵעַ לְבָלָעַם וַיִּבְרַךְ בְּרוּךְ אֶתְכֶם וְאַצֵּל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ:

(יא) וַתַּעֲבְרוּ אֶת חִירָדָן וְתֵבֵאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלְחַמּוּ בָכֶם בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַפְּנִעִנִי וְהַחֲתִי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוֹסִי וְאַתָּן אוֹתָם בְּיָדְכֶם:

(יב) וְאַשְׁלַח לְפָנֵיכֶם אֶת הַצִּרְעָה וְתִגְרָשׁ אוֹתָם מִפְּנֵיכֶם שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לֹא בַחֲרֹבָה וְלֹא בְקִשְׁתָּהּ:

(יג) וְאַתָּן לָכֶם אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא יִגְעַת בָּהּ וְעָרִים אֲשֶׁר לֹא בְנִיתֶם וְתִשְׁבּוּ בָהֶם בְּרָמִים וְזִיתִים אֲשֶׁר לֹא נִטְעַתֶם אֹתָם אֲכָלִים:

(יד) וְעַתָּה יֵרָאוּ אֶת יְהוָה וְעַבְדּוּ אוֹתוֹ בְּתָמִים וּבְאֵמֶת וְהִסִּירוּ אֶת אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר עַבְדּוּ אֲבוֹתֶיכֶם בְּעֶבֶר הַנָּהָר וּבְמִצְרַיִם וְעַבְדּוּ אֶת יְהוָה:

(טו) וְאֵם רַע בְּעֵינֵיכֶם לַעֲבֹד אֶת יְהוָה בַּחֲרוּ לָכֶם הַיּוֹם אֶת מִי תַעֲבֹדוּן אִם אֶת אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָבַדוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר (בעבר) מֵעַבְדֵּךְ הִנָּהר וְאִם אֶת אֱלֹהֵי הָאֻמִּי אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּאָרֶץ וְאִנֹּכִי וּבֵיתִי נֵעֲבֹד אֶת יְהוָה:

(טז) וַיַּעַן הָעָם וַיֹּאמְרוּ חֲלִילָה לָנוּ מֵעֹזֵב אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים:

(יז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוּא הַמַּעֲלֶה אֶתָּנוּ וְאֶת אֲבוֹתֵינוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְעֵינֵינוּ אֶת הָאֲתוֹת הַגְּדֹלוֹת הָאֵלֶּה וַיִּשְׁמְרֵנוּ בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר חָלַכְנוּ בָּהּ וּבְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בְּקִרְבָּם:

(יח) וַיִּגְרֹשׁ יְהוָה אֶת כָּל הָעַמִּים וְאֶת הָאֻמִּי יֹשֵׁב הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ גַם אֲנַחְנוּ נֵעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ:

(יט) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם לֹא תוֹכְלוּ לַעֲבֹד אֶת יְהוָה כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא אֵל קָדוֹשׁ הוּא לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם וּלְחַטֹּאוֹתֵיכֶם:

(כ) כִּי תַעֲזֹבוּ אֶת יְהוָה וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נָכָר וְשָׁב וְהִרַע לָכֶם וְכָלָה אֶתְכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר חִטִּיב לָכֶם:

(כא) וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת יְהוָה נֵעֲבֹד:

(כב) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל הָעָם עֲדִים אַתֶּם בָּכֶם כִּי אַתֶּם בַּחֲרַתֶּם לָכֶם אֶת יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֲדִים:

(כג) וַעֲתָה חֲסִירוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנָּכָר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְחִטּוּ אֶת לִבְבְּכֶם אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

(כד) וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל יְהוֹשֻׁעַ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֵעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע:

(כה) וַיִּכְרַת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בְּשֵׁכֶם:

(כו) וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה וַיִּקְיֶמֶה שָׁם תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ יְהוָה:

(כז) וַיֹּאמְרוּ יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם הִנֵּה הָאֶבֶן הַזֹּאת תִּהְיֶה בָּנוּ לְעֵדָה כִּי הוּא שָׁמָעָה אֶת כָּל אֻמִּי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהִיְתָה בָּכֶם לְעֵדָה פֶּן תִּכַּחֲשׁוּן בְּאֱלֹהֵיכֶם:

(כח) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ:

(כט) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן עֶבֶד יְהוָה בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים:

(ל) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת סָרַח אֲשֶׁר בָּחַר אֲפֹרִים מִצִּפּוֹן לְהָר גִּעֲשׁ:

(לא) וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאֲרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

(לב) וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֹׁכֶם בְּחֻלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שָׁכֶם בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה וַיְהִיו לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה:

(לג) וְאַלְעָזָר בֶּן אַחֲרֹן מֹת וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינְחָס בֶּנוֹ אֲשֶׁר נָתַן לוֹ בְּהָר אֲפֹרִים: חֶזֶק